

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права

**ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА ПРАВОТВОРЕННЯ
В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

*Тези доповідей, виступів і повідомлень учасників
II-го Всеукраїнського круглого столу
9 грудня 2016 року*

Львів
2016

УДК _____
ББК _____
Д 36

*Рекомендовано до друку
Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 30 листопада 2016 р.)*

Упорядник –
*Забзалюк Д. Є. – завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат історичних наук, доцент*

Д 36 Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції :
Тези доповідей, виступів і повідомлень учасників II-го
Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 9 грудня 2016 р.). –
Львів : ПП «Видавництво «БОНА», 2016. – 258 с.

ISBN _____

У збірнику розміщено 75 тез доповідей, виступів і повідомлень учасників II-го Всеукраїнського круглого столу «Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції», присвячених історико-теоретичним, конституційним, міжнародним та філософсько-правовим засадам державотворення та правотворення, галузевим проблемам зазначеного явища в контексті євроінтеграції.

Тези опубліковані в авторській редакції.

УДК _____
ББК _____

ISBN _____

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2016

© Видавництво «БОНА», 2016

З М І С Т

Авраменко О. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В ЗОНІ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ В КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ, ВИРІШЕННЯ ЯКИХ ПОТРЕБУЄ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН.....	11
Андрусяк Т. Г. МОВА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ДУМКИ.....	16
Бабенко А. М., Салман А. С. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАПОРУКА СТРІМКОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	20
Балинська О.М. ЧИННИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ.....	25
Богуцька Н. М. АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	28
Васюк С. В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ.....	32
Ватаманюк Л. ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ПРАВОПІЗНАННЯ.....	35
Гаврильців М. Т., Медвідь Т. І. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН.....	38
Гайворонюк Н. В. ПРО ДЕРЖАВУ, ІДЕНТИЧНІСТЬ І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО.....	41
Галамай О. З. ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО ТА КОЗАЦТВО.....	43

Гарасимів Б. МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ПАРАДИГМІ.....	46
Гарасимів Т. З., Гарасимів О. І. НОЕЗИС ФЕНОМЕНУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ.....	49
Гирила І. М. ТЕОРЕТИКО-ПРИРОДНІ ПОГЛЯДИ Б. М. ЧИЧЕРІНА НА ГОЛОВНІ КАТЕГОРІЇ ПРАВА	52
Губарєв С. В. МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПОРЯДКУ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ТА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	55
Гураль Л. О. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАПОДІЯННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ.....	60
Данчул О. С. ОКРЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ОХОРОНИ З СУСПІЛЬСТВОМ У СФЕРІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	64
Дашо Т. Ю. ПРОФЕСІОНАЛІЗМ У СИСТЕМІ МВС.....	67
Джуган В. О., Коритко Л. Я. ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	71
Забзалюк Д. Є. ДО ПИТАНЬ РОЛІ КАНОНІЧНОГО ПРАВА У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ.....	74

Забзалюк О. В. ФЕДЕРАЛІСТСЬКІ ІДЕЇ В КОНТЕКСТІ РОЗРОБКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ.....	77
Йосифович Д. І. ДО ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	79
Кагадій М. І. КОНСТИТУЦІЇ СЕРЕДНЬОАЗІАТСЬКИХ КРАЇН ЯК ОБ'ЄКТ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОНАВСТВА.....	82
Кельман М. С., Кельман Р. М. ПАРАДИГМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ У СУЧАСНОМУ ПРАВОДЕРЖАВОЗНАВСТВІ.....	86
Коваль І. М. АНТРОПОЛОГІЧНО-МЕНТАЛЬНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ У ПРИРОДНОМУ ТА НАДПРИРОДНОМУ ПРАВІ.....	91
Когут Я. М. ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ.....	94
Колиба М. М. ДО АНАЛІЗУ СТАНДАРТІВ ТА МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВА НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ.....	97
Коцан-Олинець Ю. Я. ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ АНАЛОГІЇ ПРАВА ТА АНАЛОГІЇ ЗАКОНУ.....	99
Кузенко У. М. РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	102
Куруц Н. В. ЩОДО ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ТА ПРАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ВСТУПУ КРАЇН ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	105

Лепісевич П. М. НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	108
Лещух А. Р. ПРОЦЕДУРНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ЗМІСТОВНИЙ ТА ФОРМАЛЬНИЙ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА В УКРАЇНСЬКОМУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ.....	111
Максимович А. М. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПОНЯТТЯ СВОБОДА СОВІСТІ ТА ВІРОСПІВІДАННЯ.....	115
Марковський В. Я. ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	117
Мелех Л. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	122
Мина В. В. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УМОВАХ СЬГОДЕННЯ.....	126
Назар Ю. С., Грищук Ю. Л. ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВOPУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНЕ СТАТТЕЮ 164-12 КУпАП (ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА).....	129
Наливайко Л. Р., Грицай І. О. ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС.....	132

Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. ПРИНЦИП ТРАНСПАРЕНТНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	135
Нерода М. А. ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ПОЛІЦІЄЮ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	139
Нестерович В.Ф. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СКЛАДУ КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ.....	143
Однолько І. В. НЕПОВНОТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	147
Олексюк М. М. РЕНЕСАНС РЕТРИБУТИВІЗМУ У ПЕНОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	150
Олійник А. Ю. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СВОБОДИ ТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ.....	152
Олійник Х. А. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	156
Онишко О. Б. ВІДКЛИКАННЯ РОЗПОРЯДЖЕНЬ ОСТАННЬОЇ ВОЛІ НА ТЕРИТОРІЯХ ПІВДЕННИХ ВОСВОДСТВ ПОЛЬЩІ..... (1918-1939 РР.)	159
Павлусів Н. М. ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ.....	162
Панкевич О. З. ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ: ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	166

Папікян А. Л. КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ІСТОРИЧНЕ ПІДГРУНТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ.....	170
Паробок Д. О. КОНЦЕПЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО (КВІТЕНЬ – ГРУДЕНЬ 1918 РОКУ).....	172
Парпан У. М. НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТНЯ СИСТЕМА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ.....	175
Повалена М. В. КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....	178
Рудий Н. Я. ПЕРЕХІД ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	183
Савайда О. І., Сташко Н. П. СТАТИСТИКА ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	187
Сай Н. Я., Шевців М. Б. ДО ІСТОРІЇ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ (XVIII – XX СТ.).....	190
Семенкова Н. І. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ «УКРАЇНА – 2020».....	194
Сіромська Г. М. ВСТАНОВЛЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НАД В'ЯЗНИЦЯМИ У ГАЛИЧИНІ 1863–1873 РР.....	196

Сосновський М. В. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ УЧАСНИКІВ КИРИЛО-МЕФОДІЙВСЬКОГО БРАТСТВА.....	198
Стахура Б. І. ДЕМОКРАТІЯ ЯК ОСНОВА НАЛЕЖНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	200
Степаненко К. В. МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	203
Стецюк Н. В. НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА І КОНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ 2016 РОКУ.....	206
Тарасенко Ю. М., Нагорна К. Г. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ.....	208
Тищенко І. О. ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	211
Токарська А. С. ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СУДУ.....	215
Тополевський Р. Б. ОСОБИСТІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ.....	219
Федін М. І. СВОБОДА СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ, ЙОГО ЗАКРІПЛЕННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	222
Федіна Н. В. ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	224

Хитра А. Я., Ратнова А. В. ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ОСОБИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	228
Цебенко С. Б. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ.....	232
Чорнобай О. Л. ПРОБЛЕМИ АРГУМЕНТАТИВНОЇ ПРАКТИКИ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	235
Чорнописька В. ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГНОСЕЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ПРАВІ.....	238
Шишко В. В., Бачинська Л. Ю. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРЕЗУМПЦІЇ ЗГОДИ ПРОВЕДЕННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ВІД МЕРТВОГО ДОНОРА.....	241
Шишко В. В., Купчак М. Я., Саміло А. В. ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГЛІЗМУ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	245
Яремчук В. Д. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ 30–50 РР. ХХ СТ.....	247
Яремчук С. В. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	250
Ященко В. А. ГУМАНІСТИЧНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ НАРКОПОЛІТИКИ В ПРАВООХОРОННІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ.....	254

Авраменко О. В.
декан факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В ЗОНІ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ В КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ, ВИРІШЕННЯ ЯКИХ ПОТРЕБУЄ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

На території України вже понад два роки триває антитерористична операція. Незважаючи на значні зусилля, що прикладаються як в політичному, так і силовому плані, частина території залишається тимчасово непідконтрольною органам державної влади.

Залишаючи за «дужками» військові та політичні аспекти, мусимо констатувати, що правоохоронні органи та суд на початковому етапі протистояння збройній агресії були не готові ефективно розслідувати та притягувати до відповідальності учасників незаконних збройних формувань, терористичних організацій та їх співучасників.

Головним чинником, який став цьому на заваді, була і залишається невідповідність чинного законодавства реальному стану справ.

Зокрема, відповідно до положень ст.1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Терористична діяльність – діяльність, яких охоплює планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; фінансування та інше сприяння тероризму; фінансування тероризму-надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомлення того, що їх буде використано повністю чи частково.

На окупованій території Донбасу фактично діють стійкі злочинні ієрархічні організації осіб, так звані «ЛНР» та «ДНР», які відповідно до

положень діючих нормативно-правових актів є терористичними організаціями.

У той же час, дотепер відсутнє законодавче врегулювання порядку (механізму) визнання організацій терористичними.

Як наслідок, за даними єдиного реєстру судових рішень в Україні у Луганській області судами виправдано декількох осіб, дії яких слідчими та прокурорами кваліфіковані за ст. 258-3 КК України.

Такі рішення суд обґрунтовує невизнанням в офіційному порядку так званих «ЛНР» та «ДНР» терористичними організаціями.

Слід зазначити, що з січня 2015 року в парламенті знаходиться декілька законопроектів щодо удосконалення механізмів боротьби з тероризмом, відповідно до яких органи, уповноважені здійснювати повноваження щодо боротьби з тероризмом, отримують можливість звертатись до суду з метою отримання рішення про визнання організації терористичною.

Тривале неприйняття жодного з таких законопроектів, які мають запровадити механізм визнання ЛНР та ДНР терористичними організаціями, сприяє ухиленню так званих «бойовиків» від кримінальної відповідальності.

Значна кількість кримінальних проваджень стосовно осіб, які правоохоронцями обвинувачуються у сепаратизмі та сприянні терористичній діяльності, тривалий час не розглядаються судами.

Зокрема, з ухвалення вироку не розглянуто жодного обвинувального акту в порядку спеціального судового провадження, а також більше 100 обвинувальних актів за ст.258-3 КК України.

Крім недосконалості законодавства, ситуація стала можливою і тому, що протягом усього часу проведення антитерористичної операції відомі факти, що судді виїжджають до окупованих територій, де у них залишилось майно та родичі.

Заборона таких поїздок на законодавчому рівні відсутня, а закріплення її на рівні відомств, як це зроблено в прокуратурі, службі безпеки, поліції та інших органах, в суді не забезпечено.

Зволікання з прийняттям остаточних рішень судом унеможливило оскарження їх сторонами в апеляційному чи касаційному порядку, створює передумови для звернення у майбутньому до Європейського суду з прав людини з позовами до України.

Вирішення цієї проблеми можливе через запровадження спеціалізації суддів в зоні АТО з визначенням їх виключної компетенції щодо розгляду певної категорії злочинів суддями з інших регіонів України.

Аналогічна спеціалізація суддів передбачена ч.10 ст.31 КПК

України, ст.18 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо розгляду кримінальних проваджень стосовно неповнолітніх.

Такі пропозиції мають на меті зміну порядку призначення суддів у кримінальних провадженнях стосовно осіб, обвинувачених у причетності до терористичної діяльності, участі в незаконних збройних формуваннях та проявів сепаратизму.

У той же час, без внесенням змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та КПК України цього не можливо.

Проблемним питанням також є те, що правоохоронні органи в Луганській та Донецькій області не мають можливості проводити повноцінне досудове розслідування злочинів, вчинених на непідконтрольній території, відсутня можливість доступу до місця вчинення кримінального правопорушення (особливо це актуально щодо обстрілів).

Неможливість забезпечення прокурором та слідчим явки свідків і підозрюваних, які перебувають у переважній більшості на території, що непідконтрольна українській владі, також ускладнює проведення окремих слідчих дій та здійснення судового розгляду.

За таких умов розслідування починається з встановлення та отримання будь-яких даних, що свідчать про обставини вчинення кримінального правопорушення, у тому числі істотне значення мають моніторинг ресурсів мережі Інтернет та результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які дозволяють встановити причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, а й виявити можливих співучасників.

Дещо спрощують порядок проведення досудового розслідування можливості, надані положеннями ст. 615 КПК України (особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення АТО) та глави 24-1 КПК України (особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень).

Разом з тим, особливий режим досудового розслідування, відповідно до якого повноваження слідчого судді тимчасово виконував прокурор, застосовувався лише в одному випадку через те, що місцевий суд, розташований за місцем дислокації слідчого підрозділу, на підставі наказу голови суду тимчасово припинив роботу, і прокурором у кримінальному провадженні були використані повноваження щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком на 30 діб у законі проведення антитерористичної операції.

З огляду на практику роботи правоохоронних органів в умовах проведення АТО, доцільно було б доповнити чинний Кримінальний процесуальний кодекс окремими положеннями.

Так, доцільно надати можливість слідчому та прокурору у виняткових випадках подавати клопотання про застосування запобіжних заходів, заходів забезпечення кримінального провадження, провадження строків дії цих заходів не тільки до місцевого суду, в межах якого знаходиться орган досудового розслідування та який при проведенні активних бойових дій може припинити свою роботу, а до місцевого суду, найближчого територіально.

Те ж саме стосується і отримання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій у виключних випадках поза межами територіальної юрисдикції, коли при проведенні досудового розслідування в особливий період, зокрема антитерористичної операції, введенні надзвичайного та воєнного стану, розглядати відповідні клопотання зможе найближчий територіальний апеляційний суд.

Повертаючись до питання дотримання прав громадян у зоні конфлікту в першу чергу необхідно зупинитись на наступному.

На окупованій території Луганської області залишились 15 установ виконання покарань, у яких відбувають покарання понад 4 тис. осіб. На підконтрольну територію області прибули більше 100 осіб, які звільнені умовно-достроково за документами самопроголошених правоохоронних органів так званих «ЛНР» і «ДНР».

З метою вирішення цього питання, в прокуратурі Луганської області було проведено спільну нараду з керівниками правоохоронних органів, міграційної служби та апеляційного суду області. За результатами створено Міжвідомчу робочу групу, розроблено та затверджено Тимчасовий спільний порядок контролю за переміщенням таких осіб.

Крім того, забезпечено співпрацю з представниками Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Місії Делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні щодо отримання документів з окупованої території, що в інший спосіб зробити не можливо.

Проте, нормативного врегулювання Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України дотепер не здійснено.

За таких обставин прокуратурою області до місцевих судів направлено півсотні подань щодо визначення строку фактично невідбутої засудженим частини покарання, направлення особи для подальшого відбування частини покарання та надання дозволу органам національної поліції на етапування таких осіб до установи попереднього ув'язнення.

Зважаючи на відсутність нормативного врегулювання, судова палата з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Луганської області посилається на відсутність підстав для задоволення таких подань прокурорів та скасовує рішення місцевих судів. Тим самим фактично

визнається легітимність рішень так званих посадовців «ЛНР».

В той же час, суди інших областей, зокрема Херсонської, погоджуються з позицією прокуратури та приймають рішення про дальше відбування покарання особами, звільненими незаконними органами «ЛНР» та «ДНР».

Протиріччя у правозастосовній практиці можуть бути усунуті роз'ясненням Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, яке наразі відсутнє.

Окрім вказаного вище слід вказати, що у Старобільському слідчому ізоляторі Луганської області на підконтрольній території утримуються особи, яким обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у кримінальних провадженнях, які залишились в приміщеннях судів на окупованій території, у тому числі обвинувачені та засуджені за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

Чинним законодавством не передбачений порядок дій правоохоронців та суду у таких випадках. Механізм відновлення матеріалів проваджень, закріплений у КПК України, не може бути застосований, оскільки свідки, потерпілі, експертні установи залишились на окупованій території. В результаті такі особи звертаються до суду в порядку ст. 206 КПК України та суд, посилаючись на норми Конвенції з основоположних прав людини та практику Європейського суду, звільняє їх з-під варті.

Поділяючи усталену точку зору професорів О.О. Дудорова та М.І. Хавронюка, які вважають, що чинність кримінального закону у просторі визначає стан суверенітету кожної держави і означає можливість чи неможливість застосування певного закону про кримінальну відповідальність для юридичної оцінки конкретного правопорушення залежно від його вчинення на території України або за межами її території, слід констатувати, що на тимчасово окупованій території України її закони на даний час нечинні [1, с.99]. Це суперечить Конституції України, її законам, позбавляє можливості застосувати закон про кримінальну відповідальність щодо відповідних осіб після відновлення суверенітету. Підсумовуючи вказане слід вказати, що підвищення ефективності правового забезпечення реалізації прав та свобод людини є актуальним завданням сьогодення.

---

1. Дудоров О. О. Кримінальне право: Навчальний посібник / О. О. Дудоров М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

Андрусяк Т. Г.
доцент кафедри історії держави, права та
політико-правових учень,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський національний університет імені Івана Франка*)

МОВА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Розвиток сучасного світу характеризується двома, на перший погляд, протилежними тенденціями. Це глобалізація, тобто все більш тісне об'єднання держав і народів світу, вироблення спільних стандартів у різних сферах законодавчого регулювання, витворення регіональних та світових інституцій покликаних регулювати ті чи інші аспекти не тільки міжнародних, але й внутрішньодержавних відносин. Прийнята у 2000 році 189-ма країнами на саміті тисячоліття ООН «Декларація тисячоліття» «визначила всеосяжні рамки цінностей, принципів і ключових чинників розвитку за трьома основними мандатами Організації Об'єднаних Націй: мир і безпека, розвиток і права людини» [1, с. 10]. Закріплені в Декларації Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) – це головні цілі розвитку, що були вироблені та погоджені в результаті проведення міжнародних конференцій та світових самітів протягом 90-х років ХХ ст. Це нові орієнтири розвитку країн на глобальну перспективу, узагальнені і кількісно вимірювані – всього 8 цілей, 18 завдань та більше 40 показників. Друга тенденція – це розпад багатонаціональних державних утворень, перманентні кризи в багатонаціональних державах, без огляду на їх рівень економічного чи політичного розвитку. Закономірно, що базові акти Міжнародної Хартії прав людини, а саме, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права починається з аналогічних за змістом статті 1 «Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток» [2, с. 25,37].

Розвиток сучасної України як «суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави» (ст. 1 Конституції України) має базуватися на гармонійному поєднанні національного і загальнолюдського, універсального, спільного для всіх народів, та особливого, обумовленого специфікою історичного розвитку, притаманного українському народові. Саме це є запорукою того, що український народ зможе реалізувати озвучені Іваном Франком більше ста років тому сподівання: «Та прийде час, і ти огнистим видом Засяєш у

народів вольних колі, Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом, Покотиш Чорним морем гомін волі І глянеш, як хазяїн домовитий, По своїй хаті і по своїм полі» [3, с. 214]. Іншими словами Україна може бути тільки національною державою, яка є реалізацією українським народом свого права на самовизначення. Застосований в 1991 році підхід, при якому всі громадяни СРСР, які проживали на території УРСР, автоматично стали «українським народом», попри свою ілюзорну привабливість протягом наступних двох десятиліть повною мірою проявив свій руйнівний потенціал в 2014 році. Застосований в 1991 р. підхід до ототожнення народу та населення певної території і відповідно надання цьому населенню права на самовизначення був застосований і в Автономній Республіці Крим (саме створення якої не мало під собою жодного правого обґрунтування) і Донецькій та Луганській областях.

Визначальним консолідуючим фактором будь-якого народу є мова. Мова є основою духовної культури народу, його психології, менталітету, світогляду. Поширене в літературі, особливо радянській та пострадянській, намагання долучити до ознак народу інші ознаки, як от, територія, релігія, економіка, історія ніколи не мають такого консолідуючого значення як мова. Для українського народу, який силою історичних обставин в останні два століття був розділений між різними державами, належав до різних релігій, саме мова стала базовим і чи не єдиним консолідуючим, та зрештою, і державотворчим фактором. Саме тому, ставлячи перед собою завдання денационалізації та асиміляції українського народу всі ці держави, меншою чи більшою мірою намагалися заборонити українську мову, обмежити або звузити сферу її використання [4]. В створенні «нової історичної спільності людей – радянського народу» (Преамбула Конституція СРСР) теж визначальну роль було відведено російській мові. Це знайшло своє закріплення в ч. 2 ст. 4 Закону СРСР «Про мови народів СРСР» «С учетом исторически сложившихся условий и в целях обеспечения общесоюзных задач русский язык признается на территории СССР официальным языком СССР и используется как средство межнационального общения». А ці історичні умови почали формуватися ще постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 13 березня 1938 року «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей».

Радянська компартійна та комсомольська номенклатура, до якої входили не тільки працівники партійних органів але й керівники установ, підприємств та організацій, вищий офіцерський склад армії, органів безпеки та внутрішніх справ, судових органів тощо, захопивши владу в країні, зробили все можливе щоб не допустити перетворення України з уламку СРСР в національну державу українського народу. І загалом

поняття «національна держава» та «національна державність українського народу», після одноразового використання в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. більше в чинному законодавстві України жодного разу не зустрічаються. Особлива увага була звернута на те, щоб не допустити процесів дерусифікації України, не кажучи вже про «забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя» (ст. 2 Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року). Станом на 2016 рік, не зважаючи на наявність в Конституції (ст. 103 «Президентом України може бути обраний громадянин України, який... володіє державною мовою», ст. 127 «На посаду судді може бути призначений громадянин України..., який... володіє державною мовою», ст. 148 «Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою»), та законах України (ст. 9 закону «Про громадянство» «Умовами прийняття до громадянства України є: 5) володіння державною мовою», ст. 27 закону «Про прокуратуру» «Прокурором місцевої прокуратури може бути призначений громадянин України, який... володіє державною мовою», ст. 2 закону «Про адвокатуру» «Адвокатом може бути особа, яка... володіє державною мовою» та ін.) в Україні не розроблено та не прийнято Державний стандарт української мови, який би чітко визначав вимоги до знання мови для учнів/студентів/науковців/посадових осіб/іноземців, що перетворює всі вищезгадані норми в суто декларативні.

В Україні так і не було розроблено і прийнято закону «Про державну мову України», на відміну від Російської Федерації, де такий закон чітко закріплює норму про те, що «государственный язык Российской Федерации является языком, способствующим взаимопониманию, укреплению межнациональных связей народов Российской Федерации в едином многонациональном государстве» [5]. державна мова Російської Федерації є мовою, що сприяє взаєморозумінню, зміцненню міжнаціональних зв'язків народів Російської Федерації в цілісній багатонаціональній державі». Натомість в Україні, під приводом необхідності ратифікації Європейської Хартії регіональних мов і мов меншин, 3 липня 2012 року було прийнято закон «Про засади державної мовної політики», який всупереч Конституції України, ст. 10 якої передбачає, що «Держава **забезпечує** всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України», закріпив у ст. 6 норму про те, що «Держава **сприяє використанню** державної мови в засобах масової інформації, науці, культурі, інших сферах суспільного життя», таким чином надавши українській мові той статус, який у Конституції України був наданий

щодо вивчення англійської, німецької, французької чи іспанської, в норму про те, що «Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування» (ст. 10). Доречно зауважити, що РФ, де реально є велика кількість регіональних мов та мов національних меншин, цю Хартію не ратифікувала.

У цьому ж руслі слід розглядати й ситуацію, яка склалася в Україні з міжнародними актами, переважна більшість яких як загальносвітових, так і європейських досі немає офіційного перекладу українською мовою і на офіційному сайті Верховної Ради України подана в російському перекладі з таких видань, як «Международное частное право. Сборник документов» (Москва, 1997), «Международная защита прав и свобод человека» (Москва, 1990), «Действующее международное право» в 3 томах (Москва, 1996) та ін.

Названі моменти стосуються тільки нормативно-правового забезпечення функціонування української мови як єдиної державної мови, тобто про те, що, при наявності відповідної політичної волі можна зробити достатньо легко і швидко. Усунення наслідків радянського тоталітарного режиму 1917-1991 рр. процес набагато важчий і повільніший, оскільки потребує відродження і відтворення національної свідомості, культури, морально-етичних норм, світогляду. Але все це має в своїй основі мова. Тому припинення русифікаційних практик в освіті, науці, культурі, засобах масової інформації, сфері державної влади та місцевого самоврядування є першочерговим завданням.

---

1. Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна: 2000-2015. Національна доповідь. – К. 2015. – Режим доступу: http://un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf

2. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К. : Наук. Думка, 1992. – 200 с.

3. Франко Іван. Мойсей / Зібрання творів у 50 т. – Т. 5. Поезія. – К. : Наук. думка, 1976. – С. 201-264.

4. Лизанчук Василь Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації: хроніка. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 258 с.

5. Федеральный закон Российской Федерации «О государственном языке Российской Федерации». – Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102092715&rdk=&backlink=1>

6. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_426;_149;_156

Бабенко А. М.
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
доктор юридичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Салман А. С.
здобувач кафедри теорії та історії держави і права
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАПОРУКА СТРІМКОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку суспільства все більше зростає потреба в нестандартно мислячих творчих особистостях. На даний момент, традиційна підготовка фахівців, що орієнтується на формування знань, навичок і умінь у предметній області, все більше відстає від сучасних вимог. Основою сучасної освіти повинні бути не стільки навчальні дисципліни, скільки способи мислення та діяльності студентів. Завданням будь-якого вищого закладу є не тільки випуск фахівців, які отримують підготовку високого рівня, але й безпосереднє включення студентів вже в процесі навчання в розробку принципово нових технологій, їх адаптація до реальних умов виробничого середовища. При цьому, в процесі навчання, важливо розпочати розвиток у студентів таких здібностей, як: творча активність, креативне мислення, уміння оцінювати, раціоналізувати, швидко адаптуватися до мінливих потреб ринку. Придбання таких навичок багато в чому залежить від змісту і методики навчання майбутніх фахівців.

У контексті вищесказаного, актуальним є дослідження форм інноваційного навчання, застосування яких дозволить вивести розвиток вищої освіти України на значно вищій рівень.

В аналітичній доповіді ЮНЕСКО «Сталий розвиток після 2015 р.» зазначено, що у нову інформаційну епоху саме вища освіта має стати основоположним елементом у напрямі прогресу, а інновації у різних сферах суспільної діяльності мають містити в собі високий динамізм, швидко зміну знань, інформації, технологій [9]. За таких умов підвищується соціальне значення держави у забезпеченні доступу до якісної освіти, високого рівня знань, можливості набуття відповідних умінь, компетенцій через надання вишам академічної мобільності і свободи.

Закон України «Про вищу освіту» серед основних завдань вищих навчальних закладів передбачає «забезпечення органічного

поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності» [1]. Крім того, більшість законодавчих документів, національних програм стосовно вищої освіти наголошують на недопущенні зниження якості освіти, падінні рівня знань, моральному старінні методів і методик навчання. Саме суспільне консенсусне розуміння того, що освіта – це один із головних факторів цивілізаційного, економічного розвитку держави, дає сьогодні поштовх до стратегічного вирішення завдань і забезпечення системного реформування національної вищої школи, адекватної модернізації та інтеграції її до європейського економічного, культурного, інформаційного простору.

Розкриємо ключові характеристики, що формують «портрет інноваційного освітнього закладу».

Інноваційний освітній заклад може конкурувати. Це означає, що університет здатний до інтеграції різних освітніх програм, здатний до «експорту» освітніх послуг і має попит на ці послуги, забезпечений компетентними кадрами, реалізує можливості корпоративного навчання.

Інноваційний освітній заклад - це лідер. Ця характеристика позначає активну роль університету, лідируючі позиції в освітньому просторі міста, країни, наявність стійких зв'язків із зовнішніми, в тому числі і іноземними, партнерами.

Інноваційний освітній заклад комфортний, тобто безпечний, з повним інфраструктурним пакетом (медицина, харчування, спорт, медiateка, психолого-педагогічний супровід, інформаційний центр та інше), відкритий до участі в наукових, професійних співтовариствах, громадськості.

І очевидно, інноваційна освітня установа веде інноваційну діяльність, тобто розробляє і використовує нові освітні технології, нові програми і методики, які ведуть до нових освітніх результатів.

При цьому інноваційний університет є не лише навчальною, а й студіюючою організацією, що здійснює внутрішньо корпоративне навчання, дисемінацію передового педагогічного досвіду.

Поняття «освітньо-навчальних інновацій» використовується у різних педагогічних процесах для визначення адекватних механізмів впливу, скоординованих у єдину програму, яка охоплює всі напрями освітніх трансформацій ВНЗ. Так, категоріальне наповнення інновації в освітньому процесі можна, на наш погляд, спроєктувати на дуальний контекст, зокрема, розглядати як процес, що полягає у масштабній або частковій зміні системи і відповідної діяльності, та готовий продукт, тобто очікувані результати цієї праці. У діяльнісному аспекті інноваційними слід вважати оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних

дій і засобів. Отже, інноваційне навчання – це постійне прагнення до переорієнтації цінностей, збереження тих із них, які мають незаперечне значення, і відкидання тих, що вже застаріли. Інновації у навчальній діяльності пов'язані з активним процесом створення, поширення нових методів і засобів (нововведень) для вирішення дидактичних завдань підготовки фахівців у гармонійному поєднанні класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу [7].

Інноваційні технології у вищому навчальному закладі – це технології, засновані на нововведеннях: організаційних (пов'язаних із оптимізацією умов освітньої діяльності), методичних (спрямованих на оновлення змісту освіти та підвищення її якості)

Ще одним прикладом упровадження новітніх педагогічних технологій у вищому навчальному закладі є модульна технологія, яка в сучасному своєму вигляді була запропонована американськими педагогами Дж. Расселом і С. Постултауїтом. За основу цієї технології було взято принцип автономних змістовних одиниць – «мікрокурсів». Ідея «мікрокурсів» полягала в можливості об'єднуватися між собою в межах однієї або декількох програм [2, с.9].

Методика «мікрокурсів» була реалізована вперше в університеті імені Д. Пердью, а з часом отримала поширення в інших навчальних закладах США. На її основі з'явилися нові модифікації: «навчальний пакет», «уніфікований пакет», «концептуальний пакет», «пакет пізнавальної діяльності», «пакет індивідуалізованого навчання», які, узагальнюючи педагогічний досвід, сформулювали єдине поняття, – «модуль», що дало назву модульній технології навчання.

Принципова новизна, внесена комп'ютером в освітній процес, – інтерактивність, що дозволяє розвивати активні форми навчання. Саме ця нова якість дозволяє сподіватися на ефективне, реально корисне розширення сектору самостійної навчальної роботи студентів.

Застосування телекомунікаційних технологій надає можливість створити якісно нове інформаційне освітнє середовище без меж та з можливістю організації глобальної системи дистанційного навчання.

Технології електронного навчання можуть застосовуватися при різних формах навчання:

– при очній та очно-заочній формі – вони допомагають організувати самостійну роботу та проводити безперервний моніторинг навчального процесу;

– при заочній формі – інформаційні технології є основною формою подання матеріалу, сприяють виробленню навичок практичної роботи, допомагають організувати моніторинг навчального процесу.

Сьогодні більшість вищих навчальних закладів прагне модернізувати систему освіти на основі широкого використання інформаційних і комунікативних технологій, які на сьогодні пропонують нові перспективи та надзвичайні можливості для навчання. Інформатизація освіти асоціюється із пірамідою, основа якої – нові електронні освітні продукти. Навчальні електронні видання та ресурси забезпечують запрограмований навчальний процес. Електронні навчальні посібники являють собою систематизований матеріал у межах програми навчальної дисципліни, на меті яких – вивчення предмета «з нуля» до межі предметної сфери, визначеної програмою навчання, та націлені на підтримку роботи й розширення можливостей викладача і самостійну роботу студента.

Результатом впровадження комп'ютерних технологій в навчання є різке розширення сектору самостійної навчальної роботи, яка дозволить розвивати активно-діяльнісні форми навчання. Інновації в навчанні надто важливі, про що свідчать приведені нижче дані:

- після того, як ви щось прочитали, ви запам'ятаєте 10%;
- після того, як ви щось почули, ви запам'ятаєте 20%;
- після того, як ви щось побачили, ви запам'ятаєте 30%;
- після того, як ви щось побачили і почули, ви запам'ятаєте 50%;
- після того, як ви щось зробили самі, ви запам'ятаєте 90%.

Отже, оптимальне навчання виникає тоді, коли у людей є можливість діяти. Інноваційні технології забезпечують підвищення якості освіти а, отже, конкурентоспроможності вузу на ринку освітніх послуг.

Важливе значення у забезпеченні ефективного запровадження інноваційних технологій має готовність викладача до реалізації новацій. Зокрема, рівень його професійної, методичної, інформаційно-комунікаційної компетентності, академічна мобільність та академічна свобода викладача.

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити наступні висновки: на основі інноваційних методів навчання студентів лежать сучасні освітні технології, які допомагають формувати творчий, інноваційний підхід до майбутньої професійної діяльності, розвивати самостійність мислення, вміння приймати оптимальні рішення. Як показує практика, використання інноваційних методів в професійно орієнтованому навчанні є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих фахівців. Використання сучасних методів і прийомів навчання пробуджує у студентів інтерес до освітньої діяльності,

що дозволяє створити атмосферу мотивованого, творчого навчання і одночасно вирішувати цілий комплекс навчальних, виховних, розвиваючих завдань.

---

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

2. Аймедов К. В. Застосування інноваційних технологій навчання у системі вищої освіти // К. В. Аймедов, Н. М. Сердюк // «Молодий вчений». – № 2 (17). – Одеса, 2015 р. – С. 8-10

3. Алфімов Д. В. Інноваційна освітня система вищої школи: шляхи відродження / Д. В. Алфімов // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. / Ред. кол. Л. І. Даниленко та ін. – К.: Логос. – 2000. – С. 158-160.

4. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України / Ю. В. Бистрова // Право та інноваційне суспільство. – 2015. – № 1. – С. 27-33

5. Головка С. Г. Інноваційна освітня діяльність як необхідна умова якісної підготовки майбутніх правників / С. Г. Головка // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 2. – С. 161-164.

6. Козак Л. В. Інноваційне навчання як основа розвитку інноваційної особистості майбутнього викладача / Л. В. Козак // Розвиток особистості умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної наук.- практ. конфер. (13 грудня 2012 р.). / заг. ред. В. О. Огнев'юка. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2012. – С. 36-42.

7. Лисенко М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Лисенко Микола Владиславович ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К., 2013. – 16 с.

8. Пильгун Н. В. Методика підготовки студентів молодших курсів юридичного спрямування до науково-дослідної роботи / Н. В. Пильгун // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2010. – № 4 (17). – С. 124-128.

9. Програма устійливого розвитку на період после 2015 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_221646.pdf

10. Скрипко Л. Е. Внедрение инновационных методов обучения: перспективные возможности или непреодолимые проблемы? [Текст] / Л. Е. Скрипко // Менеджмент качества. – 2012. – № 1. – С. 76-84.

Балинська О.М.
професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЧИННИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ

Процес інтенсивної інтеграції змінив і продовжує змінювати культуру європейських держав. Ця культура поєднує в собі узгоджені часом та обставинами різномірні елементи й водночас намагається зберегти у кожній окремій національній системі її власну соціокультурну ідентичність, формує полікультурний діалог і запозичує позитивний досвід національних культурних особливостей. Україна мала спільні кількасотлітні історичні корені з країнами Європи, які вдалося перекреслити кількадесятилітньому періоду перебування у складі Радянського Союзу. Ось уже понад двадцять років Україна прагне відновити історичну зумовленість, але чи то занадто сильним виявився ідеологічний вплив СРСР, чи то українці культурою і ментальністю справді відрізняються від європейців. У чому криється проблема? Чи, крім географічних, є інші спільні риси з європейськими країнами: економічні, культурні, соціальні тощо, які підтверджували б європейську ідентичність України?

1. В Україні сформувалися різні взірці культури. Така ситуація зумовлена двома чинниками. По-перше, це етногенез: від кочових племен, які згодом створили ранню східнослов'янську державу Русь, через формування на їх основі етносів аж до національностей, які проживають на території сучасної України (загалом 110 національностей). По-друге, це політична етнологія, що проявилася у насильницькому втручанні політики в етнографію, коли, для прикладу, примусово переселяли етнічних українців у місця на Далекому Сході Росії, а росіян – на українські землі.

У цьому контексті можна зробити також два висновки:

1) Україна – етнічно різномірна;
2) Україна – етнічно коректна. І цей аспект дуже наочно демонструє її «європейскість», адже Європа – це також великий етноконгломерат, союз національних держав, який пропагує всезагальну терпимість.

2. Україна є найбільшою країною, кордони якої не виходять за межі Європи, і через її територію проходять найважливіші транспортні

(а отже, торгові, туристичні та інші) магістралі, які зв'язують Західну Європу із країнами Закавказзя та Центральної Азії. Такою «транзитною» ситуацією свого часу не вдалося вигідно скористатися, і Україна перетворилася зі стратегічного посередника між ЄС та Російською Федерацією на буферну зону, чим скористалася Росія (анексія Криму та майже трирічні бойові дії на Сході України) і до певної міри користуються західні сусіди (занепокоєно спостерігають за подіями в Україні, але не поспішають розширити кордон ЄС упритул до РФ). На тлі цього сформувалася так звана культура буферного типу (відтворення й регулювання взаємодії та комунікації людей у перехідному суспільстві з орієнтацією на узгодження відмінностей між різними соціальними суб'єктами), або ж радше розвинулася буферна функція культури (як різновид соціальних функцій культури, що полягає у виконанні культурою ролі захисного засобу: ідентифікація, демонстрація і намагання вирішити проблеми суспільства через мистецтво, літературу, науку, політику, право).

3. Історія України демонструє яскраві приклади визнання у Європі високо освічених українців (згадаймо хоча б коронування в XI ст. трьох доньок київського князя Ярослава – Єлизавети у Норвегії (а в другому шлюбі у Данії), Анастасії в Угорщині та Анни у Франції). Україна завжди славилася своїми науковцями й винахідниками, художниками й акторами, спортсменами й полководцями. В університетах Європи вже від середньовіччя студіювались молоді русини. Далеко не всі у той час поверталися на Батьківщину, щоби пропагувати європейські ідеї науки і культури, але такої масової міграції молодих і талановитих українців, як у XXI столітті, не було упродовж усієї історії України.

Масові виселення українців з України можна згрупувати у декілька етапів:

- 1) кінець XIX ст.;
- 2) період між двома світовими війнами;
- 3) час після другої світової війни;
- 4) новітній період.

Історія повторюється: наша молодь легко адаптується до європейських реалій, вітаючи все прогресивне, але не може зреалізувати набутий потенціал у своїй країні. І в цьому винні не тільки економічні чи політичні чинники, а радше психологічна та соціальна неготовність української спільноти до радикальних змін.

4. Психологію (чи радше ментальність) також варто враховувати в європейській інтеграції України.

В контексті державотворення дослідники виділяють три основні

«сили», що стали основою для формування українського менталітету:

- 1) енергія та сила власного народу;
- 2) зовнішні сили;
- 3) сила тяжіння до незалежності (причому не так «незалежності для», як «незалежності від»).

Ці чинники формують масову культуру українців. Натомість особистісний контекст демонструє прагнення до індивідуальності. Необхідно зауважити, що індивідуалізм є спільною ознакою, що присутня як в українській, так і в європейській ментальності, але з тією різницею, що європейський індивідуалізм екстравертний (орієнтується на світ), а український – інтровертний (внутрішньо орієнтований). Тож Україна, прагнучи бути ні від кого не залежною, хоче зовнішнього спокою і невтручання у внутрішні справи, але водночас навіть не намагається стати на якісно вищий рівень розвитку. Це означає бажання мати визнання і повноваження нарівні з іншими без зайвих претензій цих інших до внутрішнього порядку (перебування у складі спільноти, яка повинна допомагати і надавати права, але не має вимагати виконання обов'язків). Основними напрямками формування в українців індивідуальності європейського взірця можуть стати: реальне визнання прав і свобод людини визначальними національними цінностями; підвищення активності людини, пріоритету її інтересів і потреб над інтересами та потребами будь-якої спільноти; нормативно регламентована соціалізація громадян як процес навчання людини соціальним ролям.

5. Соціологічний аспект євроінтеграції України її громадяни продемонстрували, мабуть, наймасштабніше. Таке соціальне явище, як Євромайдан, стало відомим усьому світові, відкриваючи водночас усі «біди» України і неспроможність цивілізованого світу протистояти відверто зухвалій агресії однієї з найсильніших держав сучасності. Євромайдан із протестної акції переріс у загальнодержавну народну організацію з власною ідеологією та філософією. Соціологічно Україна вже давно виросла до Європи (суспільство активно проявило себе як громадянське), але її соціальний рівень ще далеко не такий (умови життя і міжособистісні відносини демонструють лише соціальну стратифікацію, а не соціальне забезпечення).

6. За кожним із названих чинників європейської інтеграції загалом проглядається нормативно-правова регламентація. У Європі це сприяло появі такого феномену, як комунітарне право (*community law*, від фр. *droit communautaire*, де *droit* – означає право, а *communautaire* – спільність, колектив, громада, спільнота, співтовариство) – право спільноти. Саме комунітарне право можна вважати серцевиною європейського права й водночас відтворенням

усіх суспільних і культурних змін в об'єднаних країнах. Питання, чи доцільна для системи права України рецепція комунітарного права, ще не на часі, адже поки що відбувається лише процес адаптації чинного українського законодавства до норм європейського та міжнародного права. Зате європейські принципи права цілком актуальні.

Загалом чинників євроінтеграції України, крім уже розглянутих (територіальний, географічний, етнологічний, історичний, психологічний, ментальний, соціологічний і соціальний), можна назвати багато. В сучасних умовах, однозначно, домінує політико-правовий. І якщо правова основа євроінтеграційних процесів в Україні закладається хоч і повільно, але доволі послідовно, то політична складова демонструє невміння (а може, небажання) українських фахівців від політики імплементувати європейські цінності в українське суспільство.

Політична культура держави не тільки має відповідати потребам її громадян, а й визначати вектор подальшого розвитку та мати просвітницький характер. Грамотно побудована культурна політика орієнтує суспільство на певні взірці мистецьких творів, освітні критерії та наукові здобутки, соціальні цінності та пріоритети тощо. При цьому надважливим завданням має бути збереження суспільної та культурної безпеки держави.

Богуцька Н. М.

аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Успішність будь-якою реформи великою мірою залежить від ефективного нормативно-правового забезпечення. А саме прийняття нормативно-правових актів з дотриманням вимог юридичної техніки та технології. І не можна допускати непродуманих, поспішних і не вивчених як теоретичної так і з практичної сторін нормативно-правових рішень.

Внаслідок прийняття нового основного Закону у сфері поліцейської діяльності – Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 (набрав чинності 07.11.2015) був утворений новий центральний орган виконавчої влади – Національна поліція України. Атестація є одним з етапів реформи поліції. Порядок її проведення був

затверджений шляхом ухвалення відомчого нормативно-правового акту – «Інструкції про порядок проведення атестації поліцейських» затвердженої Наказом № 1465 МВС України від 17.11.2015 р. І хоча вона розроблена відповідно до закону України «Про Національну поліцію», але містить ряд несумісностей з цим нормативно-правовим актом. А також не чітко сформульовані норми права, які можна по різному тлумачити.

Як результат цього, велика кількість позовів у адміністративних судах від поліцейських щодо оскарження результатів цього атестування, в яких позивачі заявлять вимоги про: визнання протиправним рішення органу поліції в частині включення позивача до списку поліцейських, які підлягають атестуванню; визнання протиправними дій органу поліції щодо проведення атестування позивача; визнання протиправним та скасування рішення (висновку) атестаційної комісії щодо невідповідності позивача займаній посаді та звільнення його зі служби в поліції через службову невідповідність; визнання протиправним та скасування рішення апеляційної атестаційної комісії про відхилення скарги на рішення (висновок) атестаційної комісії; визнання протиправним та скасування наказу органу поліції в частині звільнення позивача зі служби в поліції за пунктом 5 частини першої ст. 77 Закону; поновлення позивача на посаді; стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Пленум Вищого адміністративного суду України вивчивши та проаналізувавши судову практику оскарження рішень атестаційних комісій органів (закладів, установ) Національної поліції України про звільнення працівників поліції внаслідок не проходження ними атестації, виносить постанову «Про судову практику оскарження рішень атестаційних комісій органів (закладів, установ) Національної поліції України про звільнення працівників поліції внаслідок не проходження ними атестації» № 11 від 29.09.2016. Він вказує на ті недоліки, які містяться в Інструкції про порядок проведення атестації поліцейських і усунення, яких дозволило б зменшити кількість судових рішень про скасування результатів атестації. А саме:

1. Положення частини другої ст. 57 Закону України "Про Національну поліцію", де вказано – атестування поліцейських проводиться:

- 1) при призначенні на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу;
- 2) невідповідність;
- 3) для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність[1]. Необхідно розуміти таким чином,

що закріплений у ній перелік підстав атестування поліцейських є вичерпним.

2. Аналіз положення пункту 28 розділу IV Інструкції засвідчує, що рішення (висновок) атестаційної комісії про те, що поліцейський не відповідає займаній посаді та підлягає звільненню зі служби в поліції через службову невідповідність, є безумовною підставою для звільнення такого поліцейського. Із наведеного випливає, що рішення (висновок) атестаційної комісії впливає на права атестованого, тому може бути предметом оскарження до суду. Так само може бути предметом оскарження до суду наказ керівника органу поліції про звільнення поліцейського, оскільки такий наказ є формою виконання відповідного рішення (висновку) атестаційної комісії [3].

3. За змістом частини першої ст. 13 та частини першої ст. 63 Закону поліцейський перебуває у службових відносинах із державою в особі центрального органу управління поліцією (територіального органу поліції), а тому належним відповідачем за позовною вимогою про скасування рішення (висновку) атестаційної комісії є відповідний орган поліції, керівник якого таку комісію створив [3].

4. Затвердження персонального складу атестаційної комісії без погодження з Національною поліцією України, є порушенням підпункту 2 пункту 2 розділу II Інструкції, а отже, – підставою для визнання такого складу атестаційної комісії неповноважним. Відповідно наведена обставина слугує однією з підстав для скасування наказу про звільнення зі служби в поліції.

5. Відповідно до пункту 12 розділу VI Інструкції апеляційна атестаційна комісія приймає рішення про відхилення скарги поліцейського або скасовує висновок відповідної атестаційної комісії та приймає новий висновок. Із наведеного положення випливає, що рішення апеляційної атестаційної комісії про відхилення скарги не містить приписів та вказівок, виконання яких вимагає вчинення певних дій керівником органу поліції. Рішенням атестаційної комісії, яке зобов'язує керівника звільнити позивача зі служби, є саме висновок атестаційної комісії. Відповідно оскарження позивачем та скасування судом рішення апеляційної атестаційної комісії про відхилення скарги не призведе до захисту позивача від незаконного звільнення [3].

6. Зважаючи на пункт 3 частини третьої статті 2 КАС України, відповідно до якого у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони обґрунтовано, суд у наведеній категорії справ має право і зобов'язаний перевірити обґрунтованість оскарженого рішення (висновку) атестаційної комісії.

Це узгоджується з передбаченим пунктом 1 ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року правом особи на доступ до суду, що, зокрема, включає такий аспект, як право на розгляд справи судом із «повною юрисдикцією», тобто судом, що має достатні та ефективні повноваження щодо: повторної (після адміністративного органу) оцінки доказів; встановлення обставин, які були підставою для прийняття оскарженого адміністративного рішення; належного поновлення прав особи за результатами розгляду справи по суті.

Необґрунтованим, а тому таким, що підлягає скасуванню, слід вважати рішення (висновок) атестаційної комісії у разі, коли:

- відповідач не надав суду доказів на підтвердження обставин, які у рішенні (висновку) атестаційної комісії вважаються встановленими. Зокрема, не надано відомостей, отриманих під час співбесіди з поліцейським, та відомостей із відкритих джерел, на які атестаційна комісія посилається як на докази низького рівня мотивації поліцейського щодо подальшої роботи, низького професійного рівня/потенціалу поліцейського, незнання ним законодавчої бази;

- рішення (висновок) атестаційної комісії не містить висновків щодо обставин, передбачених пунктом 16 розділу IV Інструкції, та факту відповідності поліцейського вимогам, що пред'являються до нього як до особи, яка перебуває на відповідній посаді;

- негативна оцінка ділових, професійних, особистих якостей поліцейського, його освітнього та кваліфікаційного рівнів, що надана атестаційною комісією, не узгоджується з доказами про позитивну оцінку щодо цього ж поліцейського. При цьому атестаційною комісією не наведено мотивів неврахування таких доказів;

- набрання поліцейським за результатами тестування кількості балів, меншої за мінімально необхідний рівень, чи негативні результати тестування на поліграфі атестаційна комісія оцінювала без зважання на решту доказів;

- дані з мережі Інтернет щодо поліцейського були взяті атестаційною комісією до уваги, незважаючи на те, що їх достовірність не встановлена та не підтверджена відповідними доказами та висновками компетентних органів [3].

Результати аналізу доцільно було б використати у відповідних змінах у нормативно правових актах, які регулюють діяльність Національної поліції. А також в подальшому при підготовці нормативно-правових актів для деталізації відповідної статті Закону України «Про Національну поліцію» варто враховувати вимоги юридичної техніки та технології. Оскільки система вимог, методів і засобів, процедур та професійних юридичних правил, дають змогу правильно письмово побудувати та вдосконалити

нормативно-правові акти, тим самим наблизити законодавство до загальноновизнаних взірців демократії, прав та свобод людини і громадянина, верховенства права та найголовніших соціальних цінностей.

---

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

2. Наказ № 1465 від 17.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15)

3. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України № 11 від 29.09.2016 «Про судову практику оскарження рішень атестаційних комісій органів (закладів, установ) Національної поліції України про звільнення працівників поліції внаслідок непроходження ними атестації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011760-16>

Васюк С. В.

курсант

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Одним з успіхів реформи органів внутрішніх справ вважається створення патрульної поліції в низці найбільших міст країни. Попри ті чи інші проблеми, рівень симпатій суспільства до патрульних поліцейських, за даними більшості соціологічних центрів, становить близько 80 відсотків.

На патрульну поліцію в Україні покладено завдання не тільки запобігати, виявляти та припиняти кримінальні та адміністративні правопорушення, випадки насильства в сім'ї, встановлювати причини і умови, що сприяють їх виникненню, а й забезпечувати безпеку дорожнього руху, організацію нагляду за дотриманням законів і приписів нормативно-правових актів з питань безпеки дорожнього руху. Така діяльність за своїм змістом є адміністративно-правовою.

На сьогодні існують прогалини в законодавстві, які не регулюють у повному обсязі багатофункціональний спектр адміністративно-правової діяльності патрульної поліції в Україні. Це, насамперед, пов'язано із недосконалістю нормативно-правових актів, які регламентують таку діяльність. Так-як не прийнято нормативно-

правових актів, які б повністю регулювали діяльність патрульної поліції, а існуючі в деяких аспектах суперечать Закону України «Про Національну поліцію». Отже, виникає необхідність додаткового дослідження адміністративно-правової діяльності патрульної поліції в системі Національної поліції України.

Питанням адміністративно-правової діяльності підрозділів МВС України приділялось багато уваги, зокрема такими вченими, як: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурки, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук'янця, О. І. Остапенка, В. П. Петкова, Г. О. Пономаренко, І. Б. Коліушка та ін., проте, враховуючи створення нового органу МВС України – Національної поліції та її структурного підрозділу – патрульної поліції, проблемам їх правової діяльності приділено мало уваги.

Сучасна адміністративно-правова діяльність поліції – це такий вид державної владно-розпорядчої та організаційної діяльності, який має своїм основним завданням забезпечення ефективної охорони усіх закріплених і гарантованих Конституцією України прав та свобод людини і громадянина, охорону власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою, економічної і політичної систем України, забезпечення законності та правопорядку, запобігання і попередження усіх видів правопорушень та найтяжчих із них – злочинів [1, с. 8].

Однією з головних проблем, вирішення якої сприятиме підвищенню ефективності адміністративно-правової діяльності патрульної поліції, є її кадрове забезпечення. Слід зазначити, що на діяльності патрульної поліції у місті Львові негативно позначилося суттєве скорочення особового складу. Так, упродовж останнього року з різних причин було скорочено близько 300 працівників патрульної поліції.

На нашу думку, це було пов'язано з багатьма несприятливими чинниками: економічними, соціальними та політичними, що спричинило втрату значного потенціалу висококваліфікованих кадрів. Варто також наголосити і на проблемі інституту наставництва, що має на меті передавання набутого позитивного досвіду від досвідчених працівників служби працівникам, які щойно прийшли на службу. Водночас через плінність кадрів наставниками часто стають співробітники, які нещодавно розпочали діяльність.

Наступна проблема яку слід виділити – це реалізація повноважень патрульною поліцією. Варто відзначити, що працівники поліції України в окремих випадках мають ширше поле компетенції, ніж поліцейські деяких країн, але ефективність їх роботи значно нижча. З метою з'ясування причин цього слід проаналізувати та порівняти положення нормативних документів, що регламентують цю

діяльність, зокрема до сих пір діє старий статут патрульно-постової служби, не втратив чинність Наказ МВС України від 27 березня 2009 року №111 «Про затвердження Інструкцій з питань діяльності підрозділів дорожньо-патрульної Державтоінспекції МВС» [2]. На нашу думку, на основі вище сказаного акту слід створити та систематизувати новий, який би чітко регламентував діяльність патрульної поліції з урахуванням змін у діючому законодавстві.

Крім того, існують певні норми закону, які достатньо важко втілити в життя. Так, наприклад, значною проблемою є встановлення особи правопорушника, який не називає свої даних. Також, Законом встановленні основні повноваження та завдання поліції. Як свідчить п. 9 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» [3] поліція відповідно до покладених на неї завдань доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення. Однак, статтею не визначено куди саме поліцейський має доставити затриманих чи підозрюваних осіб: в суд, до поліції, до слідчого судді? Адже КПК України також містить цілий ряд норм, якими передбачений порядок затримання і доставлення таких осіб. Таких прогалин у чинному законодавстві досить багато, через що у роботі поліції може виникати ряд недоліків і суттєвих проблем.

Адміністративно-правова діяльність патрульної поліції забезпечується наявністю не тільки спеціальних правил, що передбачають детальну регламентацію діяльності суб'єктів і об'єктів управління, але й механізму державного нагляду і контролю за його дотриманням. При цьому адміністративно-правовий режим виступає предметом правоохоронної діяльності, визначає зміст її адміністративної правосуб'єктності.

Порівняльний аналіз правових основ діяльності патрульної служби Національної поліції показує, що нормативно-правове регулювання не повною мірою відповідає її адміністративно-правовому статусу. Права та обов'язки Національної поліції щодо забезпечення безпеки дорожнього руху та завдання МВС України не узгоджені між собою та виходять за рамки спеціальних контрольно-наглядових і дозвільних повноважень [4].

Отже, адміністративно-правова діяльність патрульної поліції – це цілеспрямована, організуюча виконавча і розпорядча діяльність, яка полягає в безпосередньому, повсякденному, практичному забезпеченні ефективної охорони усіх закріплених і гарантованих Конституцією України прав та свобод людини і громадянина, охорону власності,

громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою, економічної і політичної систем України, запобігання і попередження усіх видів правопорушень та найтяжчих із них – злочинів.

Слід відзначити, що теперішні підрозділи української поліції порівняно з колишніми органами набули нового формату не тільки у своїй назві, а й у своїй діяльності. В цілому реформування МВС України знаходиться на належному рівні, однак необхідно вдосконалити законодавче забезпечення діяльності Національної поліції України, зокрема регулювання адміністративно-правової діяльності патрульної поліції, прийняття підзаконних актів, які регламентували порядок її реалізації.

---

1. Клименко В. Е. Національна поліція України: проблеми становлення та стратегія розвитку / В. Е. Клименко, О. О. Панова // Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.– практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.). – Х., 2015. – 65 с.

2. Наказ МВС України від 27 березня 2009 року № 111 «Про затвердження Інструкцій з питань діяльності підрозділів дорожньо-патрульної Державтоінспекції МВС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0576-09>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VII // Голос України. – 2015. – № 141–142.

4. Колеснік Т. Як буде оснащена нова патрульна поліція в Україні [Електронний ресурс] / Тетяна Колеснік // Сайт міста Тернополя 0352.ua ; (від 02.03.2016). – Режим доступу: <http://www.0352.ua/article/1141592>.

Ватаманюк Л.

інженер кафедри

адміністративного та інформаційного права

(Навчально-науковий Інститут права та психології

Національного університету «Львівська політехніка»)

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ПРАВОПІЗНАННЯ

Науковий рівень аналізу права, зорієнтований на абстрагування від повнокровної людської присутності з її мотивами, особистісною системою цінностей (системою її аксіологічних функцій), мораллю як результатом особистісного становлення «Я», а не лише з розумінням людини як якоїсь статистичної одиниці суспільного життя або тільки з

уявлення про неї як соціального індивіда-носія ролей і соціального статусу як об'єкта владно-правових маніпуляцій, безперспективний із огляду на автентичне розуміння права.

Залишаючись вірними кантівському трактуванню проблеми права, вважаємо, що в істинному сенсі право (і, отже, ніякого «кулачного», «телефонного» та іншого права немає й бути не може) виникає там, де людина діє згідно зі своєю розумною волею як особистість «сама в собі закон», а не як соціальний індивід-робот. Тому право насамперед не «поза людиною», а «усередині її» як корелят імперативного характеру, інтенціонально зорієнтований у напрямку «належного», і лише потім – система відносин інтерсуб'єктивного порядку, описувана в термінах «закон», «правопорядок» тощо.

Будь-яке розуміння права зобов'язане спиратися на розгорнуту концепцію людини, точніше особистості. І це – персонологія, до змісту якої як обов'язкові базові елементи повинні входити, по-перше, аналіз права як аксіологічного за своєю природою соціального ноумена, по-друге, системна побудова моральних основ права як концепція обов'язку, справедливості, суспільних і особистісних ідеалів і, по-третє, концепт становлення особистості як справжнього *homo juridicus*. Тому праву без філософії, чи буде це власне відокремлена філософія права, чи латентна форма пропедевтики права, до останнього часу одягнена в терміни «загальної теорії права», не обійтися. Інша справа, як співвіднести, пов'язати між собою поняття філософського й психологічного дискурсивного характеру, на якому тільки й можна описати особистість як суб'єкт права, і цілком науково верифіковані об'єктивні, фактуальні соціологічні прояви законотворчості та законорозуміння? А це не просте завдання. І тим не менше, філософія разом з психологією, що використовують особливу інтроспективно-феноменологічну мову, а також соціологія (принаймні її інструментальна складова) як «сувора» наука, що оперує термінами логіки й математики є тими базисними галузями гуманітарного знання, однаково необхідними для пізнання (опису, пояснення, інтерпретації та розуміння) права. Тому можна вважати, що пошук *modus vivendi*, принаймні в найближчій перспективі, залишиться епістемологічною проблемою правознавства, що вимагає все нових і нових розв'язань.

Але у світлі порушеної нами проблеми виявлення природи й сутності права, а також його понятійного вираження як передумови й, одночасно, результату вибору гносеологічних моделей його опису можна чітко констатувати: поняття права належить до розряду філософських категорій, або, інакше кажучи, метанаукових. Його зміст, ціннісний за своїм характером, спирається на концепцію людини як особистості й

колективного суб'єкта діяльності, а також на концепцію ідеалу як вчення про абсолютні норми «належного бути», що беруть початок усе від тієї ж концепції особистості. І лише потім, на всій сукупності цих концептуальних побудов, узятих як принцип, формується прагматика права – проблематика, що традиційно описується так званим «позитивним правом», свого часу батьками-засновниками (І. Бентам, Дж. Остін, Кельзен та ін.) зорієнтована на вивчення феноменології права (реальних законів, логіки й способів їхнього функціонування, класифікації, систематизації аж до правової лінгвістики). Методологією пізнання цих феноменів є лише теоретико-пізнавальний (науковий) підхід, що дозволяє виявити й описати реальні закономірності та законодоцільності реалізації практичного права. Тут і філософствувати особливо не потрібно, бо нема предмета для цього.

Проблема права – гранично комплексна і міждисциплінарна, не стільки наукова, скільки споконвічно філософська, інтенціонально висхідна до людини як вихідного початку й кінцевої точки свого існування. У цьому зв'язку пошлемося на Ф. Батиффоля, одного з теоретиків права, який стверджував, «щоб пізнати основний вищий зміст права, необхідно встановити, чому існують різні суспільства, але як відповісти на це, не знаючи точно, що являє собою людина, до чого вона прагне, куди йде й чи повинна йти?». Вітчизняна концепція права, у якій є місце як філософському з його специфікою, так і науковому знанню, вирішивши свої внутрішні (методологічні) проблеми, стане на рівень сучасних теоретичних вимог і прагматичних завдань, що висувуються часом.

Філософія права як будь-яка інша галузь філософського знання є за своїм змістом наукою без кордонів, інтернаціональним, космополітичним, міжнародним чи вселенським глобальним знанням. Але розвивається вона на певному національному ґрунті конкретними вченими, представниками конкретної нації чи народу. З огляду на таку двоєдність філософії (як об'єкта пізнання) і суб'єктів, котрі її досліджують, сучасна українська філософія права має відбутися через дослідження українських учених, які не тільки мають теоретично осмислити доробок іноземних і власних великих попередників, але й розвинути пізнання в цьому напрямі. Можливо, цей процес буде дещо екстенсивним, але й результат буде кращим.

Враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що шлях, яким прямує розвиток української філософії права, пов'язаний із дослідженням певних напрямів та особливостей цієї науки. Насамперед сюди можна віднести дослідження фундаментальних методологічних проблем права, гносеологічних меж і можливостей

пізнання права, зв'язку реалізації права з професійною культурою юриста, філософського осмислення правової реальності, єдності цінності та істини в праві, філософії злочину, соціальної справедливості як фундаментального принципу правознавства, людини в праві, історіографічних проблем філософії права, феномену європейського права тощо. Важливими, на нашу думку, залишаються також дослідження філософії права як світогляду, що дасть змогу сформулювати систему принципів, поглядів, цінностей, переконань, котрі забезпечать розуміння та відношення до правової дійсності, розуміння місця і ролі права в світі, правових позицій людей і суспільних груп тощо.

Гаврильців М. Т.

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Медвідь Т. І.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

У сучасних умовах державного і правового розвитку, постійних заходів з реформування правової системи, що розпочалися в Україні з часу становлення її як незалежної, суверенної держави та процесів європейської інтеграції, питання інтересу людини є важливим аспектом вирішення проблем, що виникають перед державними інституціями. Процес євроінтеграції України передбачає, зокрема, існування правової системи на основі принципів та стандартів, що сформувалися на загальноєвропейському рівні.

У довідкових джерелах інтерес (лат. *interest* – бути всередині, мати важливе значення; лат. *interesse* – має значення, важливо) трактується як: вага, значення; спрямованість на значущий для людини предмет чи діяльність; те, що йде на користь кому- або чому-небудь, відповідає прагненням, потребам [1, с. 366].

Категорія інтересу є предметом дослідження багатьох наук. Проте, якщо у філософії, психології чи соціології проблематика інтересу розглядається в теоретичній площині, то для правознавців – це ще й завдання правотворення та правозастосування. Інтерес може бути «законним інтересом», «охоронюваним законом інтересом»,

«правоохоронюваним інтересом», так і незаконним, тобто, таким, що не захищається ні законом, ні правом, не повинен задовольнятися чи забезпечуватися ними, оскільки такий інтерес може бути спрямований на обмеження прав, свобод чи інтересів інших фізичних і юридичних осіб, обмежувати захищені Конституцією та законами України інтереси суспільства, або держави, а також не відповідає Конституції, законам України чи загально визнаним принципам права.

У чинному законодавстві України не розкривається поняття «інтерес». У Рішенні Конституційного Суду України у справі від 01.12.2004 р. близьке поняття «охоронюваний законом інтерес» було визначено як «прагнення користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом... з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам» [2].

Конституційний Суд України зазначав, що етимологічний зміст слова «інтерес» включає: а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення; б) вагу; значення; в) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот; г) прагнення, потреби; д) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чийсь прагненням, потребам; ж) вигоду, користь, зиск [2].

Підходи щодо визначення категорії інтересу в праві доволі різноманітні, як і форми його вияву: законний інтерес; охоронюваний законом інтерес; інтерес, охоронюваний законом. Окрім того, в юридичній літературі існують різні його модифікації в залежності від конкретних носіїв інтересу: публічний інтерес, приватний інтерес, суспільний інтерес, інтерес територіальної громади, інтерес держави, національний інтерес, інтерес особи тощо. Правильне розуміння цих видів законного інтересу має істотне значення як для визнання юридичного існування останнього, так і для його правової охорони.

Законний інтерес – багатогранний феномен правового життя суспільства, що проектується у різних галузях та сферах права, в повсякденному житті кожної людини. Складність дослідження даної правової категорії полягає в тому, що вона не знайшла безпосереднього тлумачення в нормі закону. Звідси і розбіжності у поглядах стосовно розуміння законного інтересу і його місця в системі державно-правових явищ [3, с. 29].

Отже, законний інтерес – це не лише інтерес учасника правовідношення, який потрапив у сферу дії праворегулятивних механізмів, але й ефективний засіб юридичного впливу на соціальні

процеси. Під законним інтересом необхідно розуміти відношення суб'єкта до можливості користуватися певним соціальним благом, а в деяких випадках звертатися за захистом до компетентних органів для задоволення тих потреб, що не суперечать нормам права, і яке гарантується державою у вигляді юридичного дозволу, закріпленого в об'єктивному праві або такого, що впливає з його загального змісту.

Згідно з нормами ст. 55 Конституції України, до адміністративного суду має право звернутися з адміністративним позовом особа, яка вважає, що порушено її права, свободи чи інтереси у сфері публічно-правових відносин [4]. Це право не може бути обмежено та пов'язується з переконанням самої особи про наявність порушень її прав, свобод або інтересів і бажанням звернутися до суду. У практиці Європейського суду з прав людини право на звернення до суду також пов'язується лише з волевиявленням особи.

За змістом положень ст. 6 та ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право: на суд (як його прояв – право на доступ до суду); на справедливий судовий процес, що передбачає такі організаційні та процесуальні гарантії: розгляд справи судом, створеним на підставі закону, незалежність та неупередженість суду, публічний розгляд справи та проголошення рішення суду, справедливий судовий розгляд, розгляд справи впродовж розумного строку; на ефективність судового контролю за актами та діями (бездіяльністю) органів публічної влади та дієвість судового рішення [5].

Важливо оцінювати не лише наявність, а й достатність передумов захисту в адміністративному процесі прав, свобод, інтересів учасників публічно-правових відносин. Такі передумови мають адміністративно-правовий характер, обґрунтовуються теорією адміністративного права й перевіряються у межах процесуального розсуду адміністративного суду [6, с. 164].

Необхідно зазначити, що у юриспруденції немає спільної думки щодо визнання законного інтересу передумовою права на пред'явлення позову. Стосовно цього питання у науковій літературі зустрічається розмаїття поглядів: одні автори не визнають за інтересом значення передумови права на пред'явлення позову, інші – схильні до абсолютизації значення юридичного інтересу як передумови права на пред'явлення позову, або ж розглядають юридичний інтерес як передумову права на пред'явлення позову лише щодо окремих осіб, які звертаються до суду з вимогою про захист.

Зміст публічного інтересу в адміністративному судочинстві виражається у праві на судове оскарження рішень, дій чи бездіяльності

суб'єктів владних повноважень, в залежності від предмету адміністративного позову, тобто праві на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності публічної адміністрації.

---

1. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / [за заг. ред. проф. В. В. Дубічинського.] – Х. : ВД «ШКОЛА», 2011. – 1008 с.

2. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 за № 18-рп/2004 у справі № 1-10/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес) // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – С. 67. – Ст. 3288.

3. Гаврильців М. Т. Екологічний інтерес: поняття та сутність / М. Т. Гаврильців // Митна справа. – 2010. – № 2(68). – Ч. 2. – С. 27–33.

4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

5. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Урядовий кур'єр від 17.11.2010. – № 215.

6. Адміністративне судочинство України: теорія та практика: монографія / кол. авт.; за заг. ред. О. М. Нечитайла. – К.: ВАПТЕ, 2015. – 288 с.

Гайворонюк Н. В.

доцент кафедри філософії та політології,
кандидат філософських наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРО ДЕРЖАВУ, ІДЕНТИЧНІСТЬ І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Сучасний дискурс державотворення розгортається у контексті міждисциплінарного дослідження і включає у себе не лише концептуальні підходи, але й важливі аспекти соціальної, правової та політичної практики, зокрема, питання громадянського суспільства та національної/громадянської ідентичностей.

Що стосується наукової концептуалізації ідентичностей, то значна частина українських авторів робить це в рамках примордіалістського, інструменталістського та конструктивістського підходів, продукує уявлення про ідентичність на основі базових понять про соціокультурні, етнічні, національні та громадянські цінності [2, 3].

Можна виділити дві найбільш типові точки зору на те, в який саме спосіб названі цінності, на думку науковців, впливають на сучасні українські реалії. Перша точка зору виходить із визнання провідної ролі етнонаціонального у формуванні ідентичності як джерела національної свідомості і державотворення. Друга – з тези про вирішальну роль у державотворчих процесах політичної нації, яка детермінує розвиток громадянського суспільства, сприяє утвердженню демократичних цінностей, серед яких найважливіша – права і свободи людини і громадянина.

У першому варіанті основними поняттями аналізу виступають етнос, нація і етнонаціональна ідентичність, у другому – ідея розбудови політичної нації, громадянської ідентичності та громадянського суспільства. Підкреслимо, що при всіх відмінностях, для названих підходів ключовим питанням є питання про те, якою ми хочемо бачити Україну і яку модель державних інституцій і громадянського самоврядування можна вважати оптимальною для збереження її незалежності і суверенітету. Отже, шукаємо відповіді на запитання: яким має бути зв'язок держави і громадянського суспільства і чи дійсно ідентичність може впливати на вибір майбутнього України.

Насамперед з'ясуємо: а чи дійсно державі потрібне громадянське суспільство і чи не створює сам факт його існування загрози владним інститутам? Слід визнати, що, з одного боку, розвинена громадянська свідомість позитивно впливає на демократичні і ринкові процеси, але з другого боку, коли йдеться про олігархічну владу, може містити небезпеку для неї, а тому остання може вдаватися до маніпулювання самим поняттям громадянського суспільства. Небезпека упередженого розуміння громадянського суспільства полягає в тих політичних настроях України, які не стільки в опозиції до державної влади, скільки заодно з нею. Що стосується громадянського суспільства як соціального *стану*, а не устрою, то тут йдеться все ж таки про суспільно-історичне явище, яке розгортається в Західному світі від Античності, але потенціал якого не вичерпаний, подібно до демократії, ринкової економіки і прав людини [1, с. 432].

Тепер щодо взаємодії національного і громадянського у зазначених процесах. Розглядаючи це питання, французька дослідниця Д. Шнаппер рекомендує залишити позаду історичне протиставлення між «етнічним» і «громадянським» і визнати, що не існує двох ідей націй, а ідея нації лише одна і що головна особливість нації полягає в об'єднанні населення у спільноту громадян, існування якої зумовлює внутрішню та зовнішню політику держави. По-друге, зазначає вона,

що «будь-яка національна відбудова відбувається на базі етнічних елементів, які потім намагаються посилити власне національні установи. ...Ідея нації, в аналітичному визначенні, – це водночас ідея інститутів у представницькому розумінні» [4, с.8, с.29].

Можливо, оптимальним варіантом державотворчих процесів в Україні є той, який витримає навантаження державних і суспільних проблем за умов поєднання національних і громадянських цінностей, а не протиставлення їх?

---

1. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія / А. Ф. Карась – Київ; Львів Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с.

2. Козловець М. А. Теоретичні засади дослідження формування української національної ідентичності / М. А. Козловець, Ю. І. Павлун // Грані. – №2 (82). –2012. – С.32-41.

3. Нагорна Л. П. Національна ідентичність в Україні / Л. П. Нагорна. – К.: НАНУ. Ін-т політичних і етнонац. досліджень, 2002. – 272 с.

4. Шнаппер Д. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації / Д. Шнаппер; пер. з французької Р. В. Мардера. – Х. : Фоліо, 2007. – 223 с.

Галамай О. З.

здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО ТА КОЗАЦТВО

Будь-яка людська спільнота, як і суспільство в цілому, потребує внутрішньої організації, відповідних правил людських взаємин, які регулюються за допомогою певної системи моральних, соціальних психологічних норм або ж права (правових норм). Для середньовічного українського суспільства характерною була наявність поряд із кодифікованим правом існування звичаєвого права, яке ґрунтувалося на усних та усталених звичаях та природних нормах. Навіть XVIII ст. у кодексі «Права, за якими судиться малоросійський народ» звичай визнавався джерелом права [1, с. 12].

Беручи до уваги українські звичаї та традиції слід зазначити вагомий роль українського козацтва у формуванні звичаю (а також й правового звичаю безпосередньо), яке було основним джерелом закону у ході боротьби з тогочасними державами агресорами, а також

побудови українського суспільства, як вільного народу, який має свою територію та відповідну ієрархію влади.

Звичаєве право стало також запорукою існування далеких від державних інституцій козацьких громад. Тогочасний устрій суспільства зумовлював створення специфічних норм взаємовідносин у середовищі січового товариства. Як зауважив дослідник українського права А. Ткач, «особливого значення норми звичаєвого права набули в Січі, яка були центром виникнення великої кількості звичаїв, що перетворилися згодом в норми права. Так, в Січі зародилися норми військово-адміністративної організації козацтва, правил ведення війн, деякі правила діяльності судових установ, види покарань злочинців та ряд інших норм матеріального права, яких не існувало в писаних джерелах» [2, с. 27].

Отже, розвиток козацького й звичаєвого права припадає на ті давні часи, коли перебування у небезпечних умовах степу, попри відмінності походження та характеру, змушувало козаків об'єднуватися у згуртоване товариство з притаманними йому певними природно-правовими звичаями і традиціями.

Події суспільного життя козаків та їхні дії, що потребували спільних зусиль, породжували аналогічні (спільні чи демократично-громадські) явища: зібрання громади, обрання ватажка за справедливою рівністю серед всіх, рівнозначний поділ здобичі тощо.

А в зв'язку із їхньою повторюваністю формувався природній звичай діяти відповідним чином за схожих обставин. Найзручніші, а отже й дієві та ефективні правила поведінки визнавалися серед козаків загальноприйнятими (первинна ознака права) за принципом звичаєвого права. На думку О. Лазаревського, козацьке право і судочинство вироблялося самим життям, природними потребами людей без будь-яких штучних регламентацій [3, С. 50].

Звичаєві норми, які використовували козаки, як риси козацького правового почуття, слугували для врегулювання наявних суперечок або ж вирішенню питань, викликаних тими чи іншими вчинками. Причому вирішувати їх потрібно було як із принципового боку, так і стосовно конкретного випадку.

Отже, головним критерієм схвалення нових звичаїв і традицій визнавалася їх практична значущість для забезпечення кінцевого результату козацьких змагань. З розвитком запорозької вольниці ці природні традиції трансформувалися у конкретні поняття, що й стали основою козацького звичаєвого права. Важливим фактором існування такого права було існування Запорозької Січі, як держави яка буде

свою діяльність на основах вказаних природно-правових нормах. Порядок і форма кошового управління, зокрема, правосуддя, визначалися військовими традиціями, які передавалися з покоління в покоління. Січ давала козакам свободу, розкривала широкий простір для здійснення подвигів і здобуття слави. З іншого боку, вступ до січового товариства передбачав взяття козаком на себе певного кола обов'язків [4, с. 115].

Складно простежити етапи становлення козацького права, оскільки за формою воно було дуже консервативним. Цілком очевидним є лише той факт, що воно формувалося на основі звичаєвого права, пристосованого до умов життя січової громади, а отже можна стверджувати про природний хід регулювання суспільних та правових відносин та стосунків. Норми військового права (адже запорожці були насамперед воїнами) мали форму звичаїв: проведення козацької ради, прийняття до товариства нових осіб, організація експедицій тощо. Цю думку також підтверджує й Д. Яворницький щодо «писаних законів від запорожців годі було сподіватися передусім тому, що громада козаків мала позаду надто коротке минуле, щоб виробити ті чи інші закони, систематизувати їх і викласти на папері; а також тому, що все історичне життя запорозьких козаків було сповнене майже безнастанними війнами, які не дозволяли їм надто зупинятися на влаштуванні внутрішнього ладу свого життя» [5, с.71].

Дотримання козацьких норм було основою існування козацького суспільства. Пізнання правових норм відбувалося найчастіше при покаранні за скоєні злочини. Таким чином покарання мали якнайточніше відповідати ухваленим січовою громадою правничим нормам, що в свою чергу закладало правову свідомість. Суворая військова дисципліна січової громади впливала на формування свідомості та поведінку козаків.

Тривалий час вони намагалися ігнорувати державні інстанції, спираючись лише на традиції звичаєвого права. Проте, поступово в Запорозькій Січі विकристалізувався тип людини, яка насамперед цінувала свободу і незалежність на протигагу кріпацьким порядкам, що утверджувалися на волостях. Зростання запорозької громади, її успіхи у боротьбі проти татарської агресії зумовили визнання українського козацтва самостійним фактором міжнародних відносин. Усе це впливало на становлення українського козацтва як окремого соціального стану тогочасного суспільства, зростання його самосвідомості та правових уявлень.

Також слід згадати про основний нормативно правовий акт, який був написаний гетьманом українського козацтва Пилипом

Орликом, а саме про першу конституцію. Для початку гетьман складає «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького», які пізніше дістали назву Конституції Пилипа Орлика, яка стала однією з перших конституцій Європи.

Отже, слід зазначити, що звичаєве право є початком встановленням будь-яких правових відносин між людьми. Основними витоками звичаю в праві є історія українського звичаю та традиції народу (й козацький період розвитку України зокрема), який з часом набув чіткого визначення та встановлення правових норм в праві взагалі та заклав природні та демократичні основи українського права.

---

1. Історія українського права / за ред. О. О. Шевченка. – К.: Олан, 2001. – 214 с.

2. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А. П. Ткач. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1968. – 171 с.

3. Воронов В. О. М. Лазаревський як історик та археограф / В. О. Воронов // Український історичний журнал. – 2009. – № 3. – С. 48–67.

4. Толкачова Н. Є. Звичаєве право: навч. посіб. / Н. Є. Толкачова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 367 с.

5. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3-х томах. Т. 1 / Дмитро Іванович Яворницький; під ред. О. В. Коваленко. – К.: Наук. думка, 1993. – 560 с.

Гарасимів Б.

студент

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ПАРАДИГМІ

Проблема соціального типу особистості – предмет дослідження психології, філософії, соціології, історії, етнографії, культурології та ін. Найактивніше цим займається психологія, в якій соціально-історичний тип особистості визначається поняттям «соціальний характер».

Класичним досягненням психології стала типологія соціальних характерів, створена 1947 р. у США Е. Фроммом. Він визначив поняття «соціальний характер» як «специфічну форму людської енергії, що виникає в процесі динамічної адаптації людських потреб до певного способу життя в певному суспільстві. За своїм змістом

соціальний характер визначає думки, почуття, дії, світогляд тощо, які є загальними для більшості людей конкретної суспільної спільноти».

Е. Фромм був не першим серед дослідників цієї тематики, але однак йому належить пріоритет творенні цілісної концепції типології соціальних характерів. Найбільш чітко його концепція соціальних характерів особистості викладена у праці «Втеча від свободи». Формулюючи свої ідеї, він визначив соціальний характер як сукупність рис, що є спільною для більшості членів конкретної групи. У соціальний характер входить лише та сукупність рис, що властива більшості членів соціальної групи і виникла в результаті спільних для них переживань і однакового способу життя.

Тема соціального типу особистості активно розробляється й у вітчизняній науці. У радянський період опубліковано чимало праць, присвячених характеристиці радянського типу особистості. Серед психологів тему «радянського» типу особистості найактивніше розробляв М.Д. Левітов. У 1956 р. вийшла його праця «Вопросы психологии характера», яка потім декілька разів перевидавалася до 1969 р. під назвою «Психология характера». У цій праці, присвяченій дослідженню характерів старшокласників, концепція характеру розкривається як змістовий і суспільно значимий компонент ос, змістом спрямованості, основою якої є світогляд людини.

Широке визнання здобула концепція типів соціальних характерів російського вченого Б. С. Братуся. У рамках своєї концепції учений виділяє: а) етнопсихологічний тип особистості в російській літературі; б) соціально-психологічний тип особистості в радянській культурі; в) психосоціальний тип періоду перебудови суспільства, тобто сьогодення. Ці три типи соціальних характерів розглядаються в аспекті моралі й моральності.

Говорячи про такий перехідний стан, у якому формується новий соціальний тип особистості, К. Хорні відзначає два його показники: ригідність реагування; розрив між можливостями людини і їх реалізацією. Ригідність реагування – це відсутність тієї гнучкості, яка дозволяє людям реагувати різними способами на різні ситуації. Розходження між потенційними можливостями людини, її обдаруваннями та її реальними життєвими досягненнями сприяє підтриманню перехідного потребово-мотиваційного стану як захисного механізму в умовах несприятливого для неї способу життя.

Такий перехідний стан потребує нової «техніки існування», сутність якої полягає в тому, що планування діяльності в соціальній сфері вимагає від особистості, по-перше, врахування швидких темпів

змін соціальної реальності, а по-друге, високої особистісної толерантності до невизначеності. Така «техніка існування» передбачає розгляд соціалізації особистості як її ресоціалізації, як процесу, в результаті якого формується вміння орієнтуватися у непередбачуваних ситуаціях. Зміна умов буття ставить перед особистістю низку проблем щодо освоєння нових інструментальних технік взаємодії з новою конкретно-історичною дійсністю.

Підсумовуючи доцільно зробити декілька узагальнень.

1. Соціальний тип особистості – це характеристика особистості з боку соціально значимих її компонентів, тобто таких якостей, які є спільними для більшості людей певної соціальної спільноти (усереднений характер певного суспільного ладу) і зумовлені обов'язковими вимогами до неї зі сторони конкретної соціально-економічної системи.

2. Соціальний тип особистості виконує функцію «зразка», «норми» поведінки, а також матриці, на основі якої формуються індивідуальні риси особистості певної соціально-історичної епохи.

3. Модель соціального типу особистості виступає засобом визначення рівня соціалізованості людини, а також критерієм дорослості.

4. Соціальний тип особистості – історичне явище, що виникає та змінюється у процесі динамічної адаптації людських потреб до певного способу життєдіяльності.

5. В умовах трансформації суспільства, коли одночасно співіснують нове і старе, формується новий соціальний тип особистості, для якого характерним є, з одного боку, підсвідоме засвоєння архетипів старого суспільства, що вже відмирає, а з іншого – нових цінностей, інтересів, що зумовлені новим життєвим простором.

6. Одночасне існування багатьох цінностей, жодна з яких не є чітко структурованою нормативною моделлю, утруднює ситуацію сприйняття соціальних норм, ускладнюючи процес соціалізації. Такі умови вимагають нової «техніки існування», сутність якої полягає в тому, що планування діяльності в соціальній сфері вимагає від особистості, по-перше врахування швидких темпів змін соціальної реальності, а по-друге, високої особистісної толерантності до невизначеності. Така «техніка існування» передбачає розгляд формування особистості як її ресоціалізації, як процесу, в результаті якого формується вміння орієнтуватися у непередбачуваних ситуаціях.

7. Закономірності формування соціального типу особистості необхідно враховувати в усіх ланках процесу цілеспрямованого виховання.

Гарасимів Т. З.

заступник директора – декан повної вищої освіти,
професор кафедри теорії та філософії права,
доктор юридичних наук, професор
*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

Гарасимів О. І.

доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОЕЗИС ФЕНОМЕНУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Завдяки широкому розвитку культурологічних досліджень і розрізненню понять «суспільство» та «культура» стало зрозуміло, що перетворення індивіда в носія суспільних відносин, утілених у виконуваних ним «соціальних ролях», і його залучення до культури – процеси різні, хоча перетинаються і опосередковують один одного. З цього приводу відомий російський філософ М. С. Каган зазначає: «Чи потрібно, наприклад, доводити, що навчання дитини прямогодження, володіння мовою, вміння оперувати ложкою і виделкою, голкою і молотком, таблицею множення і телевізором, носіння одягу і гри в шахи є не соціалізацією..., тобто не засвоєнням певних соціальних ролей, а засвоєнням культури, якою ми оволоділи раніше, ніж стаємо носіями суспільних відносин, і незалежно від того, які саме суспільні відносини будуть нами в подальшому інтеріоризовані...».

Із позицій гносеології поняття «культура» є не менш, а навіть багатозначніше, аніж «суспільство». Ще в середині ХХ століття американські вчені А. Кребер і К. Клакхон зібрали в хрестоматії всі визначення поняття «культура», опубліковані в суспільствознавчій літературі на той час (їх виявилось понад 170). Після формування нових галузей науки і появи нових ракурсів у поглядах на цей феномен, їх кількість значно збільшилася.

Автори монографії «Соціокультурна генеза особистості» виокремили 12 груп таких визначень поняття «культура» за науковим спрямуванням:

1) *соціологічна* – розглядає культуру відповідно до її особливостей в різноманітних регіонах, у конкретних класах, націях, інших соціальних прошарках, професійних і вікових групах (Е. А. Баллер, Н. С. Злобін, А. С. Фріш та ін.);

2) *антропологічна* – пов'язана з описом механізмів соціокультурного існування різних людських спільнот (сім'ї, роду, племені, народності, нації, міських, сільських мешканців та ін.) на конкретних щаблях суспільної еволюції (М. М. Бахтін, В. Я. Пропп, К. Леві-Стросс, Е. Тейлор, Ю. Л. Афанасєв, В. П. Іванов та ін.);

3) *аксіологічна* – спрямовує увагу на процес створення людьми матеріальних і духовних цінностей, на з'ясування їх ролі у житті суспільства (В. А. Малахов, Н. З. Чавчавадзе, Є. В. Золотухіна-Аболіна, Ф. В. Герасін та ін.);

4) *історична* – характеризує культуру кожного конкретного суспільства як історично зумовлену систему способів і результатів людської діяльності (О. Ф. Лосєв, В. М. Межуєв);

5) *нормативна* – акцентує на визначенні поведінки і структури свідомості людини, згідно з прийнятими її соціальним оточенням правилами і нормами (С. А. Дантамиров, С. І. Кордон, Є. М. Пеньков та ін.);

6) *психологічна* – подає культуру як особливий родовий засіб пристосування людей до природного оточення і економічних потреб, специфічно людський спосіб життєдіяльності (Е. С. Маркарян, В. Ф. Келле та ін.);

7) *гносеологічна* – розглядає культуру як засіб поширення соціального досвіду від покоління до покоління через традиції, звичаї, вірування (М. Фуко, А. І. Арнольдєв та ін.);

8) *праксеологічна* – убачає в культурі засіб розв'язання різних освітніх і виховних завдань (В. Б. Чурбанов, К. С. Саритулян), розвитку психічних властивостей індивідів (М. Коул, С. Скрібнер та ін.);

9) *метрологічна* – визначає культуру як параметр виміру рівня досконалості в оволодінні людьми навичками і вміннями різновидів практичної і теоретичної діяльності (М. С. Каган, Л. Н. Коган, В. А. Конєв та ін.), а також «цивілізованості» людства загалом (М. С. Злобін, Ю. І. Єфімов, І. А. Громов та ін.);

10) *семіотична* – визначає культуру як систему знаково-символічних утворень, що є засобами комунікації між окремими людьми, соціальними групами, народами, історичними епохами (М. М. Бахтін, Ю. М. Лотман, Б. А. Успенський та ін.);

11) *інформаційна* – акцентує на механізмах передавання спадкової і функціональної інформації в цілісних рамках суспільства (А. Моль, І. Є. Ширшов та ін.);

12) *кібернетична* – розглядає культуру як засіб самоорганізації людства в природі (Е. С. Маркарян, М. Фуко та ін.).

Якщо з методологічних позицій проаналізувати перелічені групи визначень, то зауважимо, що спільним для них є матеріально-ідеальний (об'єктно-суб'єктний) характер будь-якої проєкції явища культури, що розробляється. Напевно, це дало можливість групі українських філософів (В. П. Іванов, В. П. Козловський, Є. К. Бистрицький, С. П. Пролєєв, В. А. Малахов) розглядати культуру як субстанцію відтворення людства загалом і кожного індивіда зокрема.

У контексті розгляду проблеми співвідношення природних і соціальних детермінант формування людини як особистості, не можна не проаналізувати нерозривність їх взаємозв'язків і саму умовність поділу.

По-перше, соціальність, принаймні з боку своєї суспільної складової, не є винаходом *homo sapiens*. Як відомо, у своїх найпростіших формах вона існує у термітів, бджіл, багатьох видів птахів, ссавців, практично у всіх видів приматів. Іншими словами, як доволі переконливо доводять це у своїх наукових працях Ю. М. Плюснін і Є. Н. Панов, її можна вважати лише вищою формою організації діяльності природних сил. Найбільш наочно це виявилось в установленні в XX столітті на тривалий період панування в країнах із соціалістичними і фашистськими режимами колективістської ідеології, психологічною основою якої, незважаючи на всі її модифікації, є стадні інстинкти. Детально проаналізували цей феномен на стадії і його зародження, і «зрілості» Г. Лебон, З. Фрейд, В. Райх, С. Московічі, Х. Ортега-і-Гассет.

Природа є джерелом засобів життя. Вона дає людині їжу, забезпечує її водою, постачає матеріали для будівництва житла, забезпечує відповідний тепловий режим тощо; водночас вона є джерелом засобів праці, містить потрібний людині метал, вугілля, електроенергію тощо.

Невід'ємною складовою людського соціального є світ матеріальних речей, систем; це – знаряддя та засоби праці, оброблені предмети праці, виготовлені матеріальні продукти, житло та виробничі приміщення, транспортні артерії, оброблені лани тощо; словом, нескінченно різноманітний матеріальний світ, створений людиною в процесі її трудової життєдіяльності впродовж багатьох поколінь.

Оскільки людина – природна істота, то й увесь світ матеріальних спільностей, що охоплює відносини, контакти, зв'язки людей, не може не охоплювати відображення природного. Так, однією з характеристик, що поділяють людей і водночас об'єднують їх у великі групи, є її расова приналежність. Вона не має суспільних підстав, із закономірностями суспільного життя не пов'язана, а відтворюється і

функціонує силою природних механізмів. Словом, расовий поділ суспільства немовби пронизує людство, виконувати роль природного тла суспільної життєдіяльності людей.

Природні і соціальні детермінанти формування людини, кожна з яких є абсолютною властивістю людського буття, не є взаємно байдужими, нейтральними субстанціями, весь зв'язок яких зводиться лише до того, що вони впливають на один суб'єкт – людину, взаємопроникненість природного і соціального становлення індивіда. Це – живий і плідний взаємозв'язок, в якому сторони в реальній взаємодії спираються одна на одну, взаємно розвиваються завдяки своєму взаємовпливу. Соціоприродні аспекти становлення особистості – взаємодетерміновані у контексті її формування.

Гирила І. М.

здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ТЕОРЕТИКО-ПРИРОДНІ ПОГЛЯДИ Б. М. ЧИЧЕРІНА НА ГОЛОВНІ КАТЕГОРІЇ ПРАВА

Б. М. Чичерін, вважав, що головним конструюють елементом культури є центральна державна влада, відтісняють на другий план станові і корпоративні інтереси і впливу. У своїх творах Б. М. Чичерін розвивав ідею поступового переходу шляхом реформ від самодержавства до конституційної монархії.

Великий вплив на погляди Б. М. Чичеріна філософія Фрідріха Вільгельма Йозефа Шеллінга, який проблему правової держави і свободи особистості розглядав у плані формування народної самосвідомості та освіти універсального правового простору [1], що багато в чому визначило культурно-національний універсалізм філософії права Б. М. Чичеріна.

Беручи до уваги вище викладене можна сказати, що правові погляди вченого започатковувалися на метафізичних підставах. Під метафізикою він розумів раціональні початку пізнання в дусі гегелівського панлогізм, в якому бачив «останнє слово ідеалістичної філософії» [2]. На відміну від представників позитивізму, що знаходили в самому позитивному праві критерії для визначення прав і обов'язків підкоряються законодавцю осіб, Б. М. Чичерін вважав, що для цього потрібні вищі керівні начала, а їх може дати тільки філософія [3].

Б. М. Чичерін у своїй філософсько-правовій концепції виступає захисником індивідуалізму. Тільки визнання свободи особи є для нього підставою «всього істинно людського знання». А тому він відкидає всі можливі теорії про переважання загального над особистим, вважаючи, що постулат про перевагу загального над частиною придатний тільки для машин, а не для людей. Свідомістю і волею наділені лише окремі особи, а всі громадські установи та інститути мають можливість існувати тільки завдяки тому, що вони представлені саме особами.

Справедливість, на думку Чичеріна, виражається, перш за все, у рівності. Справедливим вважається те, що однаково додається до всіх. Це початок, на його погляд, випливає із самої природи людської особистості. Люди обдаровані розумом і свободою волею і, як такі, рівні між собою. «Визнання цього корінного рівності становить вища вимога правди, яка з цієї точки зору носить назву правди зрівнює». Урівнює правда полягає у визнанні за всіма рівного людської гідності і свободи, в рівності прав як юридичної можливості діяти. Тут рівність є початком, відповідно до якого загальний закон однаково розповсюджується на всіх, встановлює загальні для всіх норми і однакові для всіх способи придбання прав. У цьому полягає рівність перед законом [4].

Міркування вченого про рівність і нерівність просто чудовий, зриваючи зі «священного» слова «рівність» його «ауру». Положення Б. М. Чичеріна таке: «Свобода природно і визнано веде до нерівності, а тому, визнаючи свободу, ми не можемо не визнати, разом з тим, і цих похідних від неї наслідків». Він стверджує, що фактично нерівність є спільне для всіх людських суспільств явище і що рівність є тільки лише «метафізичне вимога, в ім'я мислимої сутності» і не більше. Звідси і його теза про те, що першим явищем свободи з'явилася власність. Все це пояснює яскраво виражену антисоціалістичну спрямованість його поглядів. Б. М. Чичерін пише: «Перетворення людини до рабської худоби, що належить фантастичного суті, іменованого суспільством, таке останнє слово соціалізму» [5, с. 23].

У тому, що стосується власності і права, то він дотримується такої позиції: «Власність, як ми бачимо, є явище свободи у ставленні до фізичного світу: договір є явище свободи у відношенні до інших осіб». Осередком зовнішньої свободи, на його думку, є право приватної власності – «незмінне вимога справедливості», «наріжний камінь всього громадського порядку». У приватній власності «особа знаходить і точку опори, і знаряддя, і мета для своєї діяльності». Зазіхати на приватну власність, заявляє він, значить підірвати свободу в самому її корені. Це

розуміння власності та права проходить практично через всі роботи Б. М. Чичеріна [5, 6, 7].

Однак, виступаючи послідовним захисником свободи, Б.М. Чичерін різко полемізував з тими ліберальними теоретиками, які трактували права людини як його природжена і невід'ємне надбання, недоторканне для самого закону, покликаного нібито тільки оберігати їх від порушень. Для нього була неприйнятна концепція, згідно з якою єдиною кордоном свободи є свобода інших. З цією індивідуалістичної точки зору закон може забороняти тільки те, що шкодить іншим. Але такий порядок, справедливо зазначав Б. М. Чичерін, не тільки не виправдовується ні історією, ні умоглядом, але просто немислимий в реальному житті. Те, що людина має права, було для Б. М. Чичеріна аксіомою, тому що по природі своїй він – істота вільне. Але визначення цих прав і встановлення їх меж не може залежати від особистого розсуду кожного, як не може залежати і від «незмінних» вказівок природного закону, а єдино тільки - від публічної влади, яка одна може наказувати правила, обов'язкові для всіх [7, с. 28].

Отже, філософські твори Б.М. Чичеріна різноманітні за змістом. Вони виявляють багатосторонню освіту автора і значне філософське обдарування.

---

1. Философия права и политики Б. Чичерина / И. Михайловский / Электронный ресурс / http://politology2004.narod.ru/filosofia_prava_chicherina.html

2. Гнатюк О.Л. «Охоронний лібералізм» Б. Н. Чичеріна і ліберальний консерватизм П. Б. Струве: порівняльний аналіз / Электронный ресурс / <http://www.bestreferat.ru/referat-88378.html>

3. В. С. Нерсесянц. Історія політичних і правових вчень, 2004 / Электронный ресурс / <http://elbib.in.ua/chicherin.html>

4. Поляков А. В. Ліберальний консерватизм Б. М. Чичеріна. / Электронный ресурс / <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=144156>

5. Чичерин, Б. Н. Собственность и государство. – СПб.: Изд-во Русской Христианской Гуманитарной Академии, 2005. – 824 с.

6. Чичерин, Б. Н. Курс государственной науки. Ч. 1 –3. –М., 1894. – 198 с.

7. Евлампиев И. И. Философские и социально-политические взгляды Б. Н. Чичерина / И. И. Евлампиев // В кн.: Чичерин Б. Н. Собственность и государство. – СПб.: Издательство РХГА, 2005. – С. 3–30.

Губарєв С. В.

заступник декана з організаційної та виховної роботи,
доцент кафедри приватного та публічного права
факультету підприємництва та права
кандидат юридичних наук

(Київський національний університет технологій та дизайну)

МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПОРЯДКУ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ТА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

З часу створення незалежної держави в Україні формується та змінюється механізм митного оформлення товарів та інших предметів, які переміщуються через митний кордон. Уряд постійно працює над удосконаленням системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, її наближенням до існуючої світової практики. Зазнає істотних змін і процедура митного оформлення. Тож метою митного оформлення є забезпечення дотримання встановленого законодавством України порядку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, а також забезпечення статистичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів. Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, якщо інше не передбачено законодавством України.

Митне оформлення здійснюється в місцях розташування відповідних підрозділів органів доходів і зборів протягом робочого часу, встановленого для цих органів. Відповідно до міжнародних договорів, укладених відповідно до законодавства, митне оформлення у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється цілодобово. Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється в будь-якому органі доходів і зборів з пред'явленням їх цьому органу, якщо інше не передбачено Митним кодексом. Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через територію України в митному режимі транзиту, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого починається транзитне переміщення. Місця митного оформлення товарів, що переміщуються трубопроводами та лініями електропередачі, визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. Місця здійснення митного оформлення товарів, що переміщуються через митний

кордон України громадянами, визначаються відповідно до розділу XII Митного кодексу.

За письмовим зверненням декларанта або уповноваженої ним особи митні формальності можуть виконуватися органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів, а також поза робочим часом, установленим для них, на умовах, визначених Митним кодексом. Форма письмового звернення визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

За виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування органів доходів і зборів або поза робочим часом, установленим для них, із заінтересованих осіб справляється плата у розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України, та в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. У разі оголошення надзвичайного стану в окремих регіонах України можуть визначатися органи доходів і зборів, в яких здійснюватиметься митне оформлення товарів. За рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, митне оформлення підкацизних товарів, природного газу, товарів, які відповідно до законодавства підлягають клеймуванню державним пробірним клеймом, а також лікарських засобів може здійснюватися у спеціально визначених для цього органах доходів і зборів.

Митне оформлення розпочинається з моменту подання органу доходів і зборів декларантом або уповноваженою ним особою митної декларації або документа, який відповідно до законодавства її замінює, та документів, необхідних для митного оформлення, а в разі електронного декларування – з моменту отримання органом доходів і зборів від декларанта або уповноваженої ним особи електронної митної декларації або електронного документа, який відповідно до законодавства замінює митну декларацію. Засвідчення органом доходів і зборів прийняття товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів на них до митного оформлення здійснюється шляхом проставлення відбитків відповідних митних забезпечень (у тому числі за допомогою інформаційних технологій), інших відміток на митній декларації або документі, який відповідно до законодавства її замінює, а також на товаросупровідних та товарно-транспортних документах у разі їх подання на паперовому носії.

Декларанти або уповноважені ними особи можуть бути присутніми під час митного оформлення товарів, які пред'являються ними для такого оформлення. У разі застосування заходів,

передбачених статтями 338 і 339 Митного кодексу, а також на вимогу органу доходів і зборів присутність декларантів або уповноважених ними осіб під час митного оформлення є обов'язковою.

Під товарами, що переміщуються через митний кордон України у складі вантажів з допомогою, у цій статті розуміються:

1) товари, у тому числі транспортні засоби, продукти харчування, медикаменти, одяг, ковдри, намети, збірні будинки, пристрої для очищення та збереження води, інші товари першої необхідності, що направляються як допомога потерпілим від катастрофи природного або техногенного походження;

2) транспортні засоби, інструменти та устаткування, спеціально навчені тварини, продукти харчування, припаси, особисті речі та інші товари для осіб, які виконують завдання з ліквідації наслідків катастрофи, необхідні їм для роботи та проживання на території, яка зазнала впливу цієї катастрофи, протягом усього часу виконання зазначених завдань.

Митне оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України у складі вантажів з допомогою, здійснюється першочергово. На товари, що переміщуються через митний кордон України у складі вантажів з допомогою, допускається подання попередньої або тимчасової декларації за правилами, встановленими законодавством.

Плата за виконання митних формальностей поза місцем розташування органів доходів і зборів або поза робочим часом, установленим для них, щодо товарів, що переміщуються через митний кордон України у складі вантажів з допомогою, не справляється. Товари, що вивозяться за межі митної території України у складі вантажів з допомогою, пропускаються через митний кордон України без сплати митних платежів. Товари, отримані уповноваженими організаціями у складі вантажів з допомогою та призначені для використання або безоплатного розповсюдження на митній території України цими організаціями чи під їх наглядом, пропускаються на митну територію України без сплати митних платежів.

Військова техніка, укомплектована повністю військовою командою (бойові та військово-транспортні повітряні судна, військові кораблі та судна забезпечення Військово-Морських Сил тощо), яка перетинає митний кордон України, підлягає митному оформленню. Порядок такого оформлення встановлюється Кабінетом Міністрів України. Митне оформлення військової техніки іноземних держав здійснюється органом доходів і зборів за участю представників Міністерства оборони України, а в разі якщо заходи, в рамках яких переміщуються такі товари, належать до повноважень іншого центрального органу виконавчої влади, -

представників цього центрального органу виконавчої влади. Товари, що переміщуються через борти іноземних військових кораблів та повітряних суден на митну територію України або у зворотному напрямку, підлягають митному оформленню в порядку, визначеному законодавством.

Підприємства, що переміщують товари через митний кордон України, у присутності посадової особи органу доходів і зборів складають акти про невідповідність цих товарів відомостям, зазначеним у документах, необхідних для здійснення їх митного контролю, про пошкодження товарів, їх упаковки чи маркування або про їх втрату. Зазначені акти подаються відповідним органам доходів і зборів. Форма акта встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

При переміщенні товарів через митний кордон залізничним транспортом органу доходів і зборів замість акта про невідповідність може подаватися комерційний акт, складений відповідно до міжнародних договорів, укладених відповідно до законодавства. Невідповідність фактичних вагових характеристик товарів відомостям, зазначеним у товаросупровідних документах, пов'язана з особливостями транспортування, зберігання, специфічними характеристиками певних товарів, допускається в межах норм природного убутку та норм списання втрат таких товарів відповідно до законодавства України.

Документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, подаються органу доходів і зборів українською мовою, офіційною мовою митних союзів, членом яких є Україна, або іншою іноземною мовою міжнародного спілкування. Органи доходів і зборів вимагають переклад українською мовою документів, складених іншою мовою, ніж офіційна мова митних союзів, членом яких є Україна, або іншою іноземною мовою міжнародного спілкування, тільки у разі, якщо дані, які містяться в них, є необхідними для перевірки або підтвердження відомостей, зазначених у митній декларації. У такому разі декларант забезпечує переклад зазначених документів за власний рахунок.

Митне оформлення завершується протягом чотирьох робочих годин з моменту пред'явлення органу доходів і зборів товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що підлягають митному оформленню (якщо згідно до законодавства України товари, транспортні засоби комерційного призначення підлягають пред'явленню), подання митної декларації або документа, який

відповідно до законодавства її замінює, та всіх необхідних документів і відомостей, передбачених статтями 257 і 335 Митного кодексу.

Строк, зазначений у частині першій статті 255 Митного кодексу, може бути перевищений на час виконання відповідних формальностей виключно у разі:

1) виконання митних формальностей поза місцем розташування органу доходів і зборів відповідно до статті 247 Митного кодексу;

2) підтвердженого письмово бажання декларанта або уповноваженої ним особи подати відповідно до Митного кодексу додаткові документи чи відомості про зовнішньоекономічну операцію або характеристики товару;

3) проведення досліджень (аналізу, експертизи) проб і зразків товарів, якщо товари не випускаються відповідно до частини двадцять першої статті 356 Митного кодексу;

4) виявлення порушень митних правил, якщо товари не випускаються відповідно до частини п'ятої статті 255 Митного кодексу;

5) зупинення митного оформлення відповідно до Закону України "Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції";

6) подання додаткових документів відповідно до частини третьої статті 53 Митного кодексу в межах передбаченого нею строку, перебіг якого припиняється з моменту отримання митницею (митним постом) таких документів чи письмової відмови декларанта або уповноваженої ним особи у їх наданні;

7) призупинення митного оформлення відповідно до статей 399 і 400 Митного кодексу.

У разі якщо товар декларується з використанням попередньої або періодичної митних декларацій, митне оформлення за цими деклараціями завершується у строк, що не перевищує чотирьох робочих годин з моменту їх подання.

Не допускається перевищення строку, зазначеного у частині першій статті 255 Митного кодексу, у зв'язку з проведенням правоохоронними органами та підрозділами внутрішньої безпеки органів доходів і зборів спеціальних операцій, перевірок та інших заходів, які не є операціями, що здійснюються в рамках виконання процедур митного контролю.

Митне оформлення вважається завершеним після виконання всіх митних формальностей, визначених Митним кодексом відповідно до заявленого митного режиму, що засвідчується органом доходів і зборів шляхом проставлення відповідних митних забезпечень (у тому числі за допомогою інформаційних технологій), інших відміток на митній декларації або документі, який відповідно до законодавства її замінює,

а також на товаросупровідних та товарно-транспортних документах у разі їх подання на паперовому носії.

---

1. Митний кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552, <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

2. Основи митного законодавства України: теорія та практика: навч. посіб. для студентів вищ. та серед. спец. навч. закл. – К.: АТ «Август», 1999. – 296 с.

Гураль Л. О.

ад'юнкта кафедри кримінального права та кримінології
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАПОДІЯННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Вивчення кримінального законодавства зарубіжних країн, виявлення його недоліків та досягнень, дає можливість вдосконалювати національне законодавство шляхом відбору кращих зразків норм КК. В сучасних умовах становлення в Україні правової держави, адаптації вітчизняного законодавства до законодавства держав Європейського союзу, значення порівняльно-правового методу стає як ніколи актуальним.

Глибокий аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн зі слів видатного французького вченого М. Ансея, дозволяє краще пізнати право своєї держави, здатне озброїти юриста ідеями та аргументами, що не можна отримати навіть при дуже хорошому знанні тільки власного права [1, с. 38].

Після розпаду Радянського Союзу в грудні 1991 року на його теренах утворилися 15 незалежних держав, які отримали назву країн ближнього зарубіжжя або пострадянських держав.

Завдання використання світового досвіду боротьби з насильницькою злочинністю, вирішувалися країнами ближнього зарубіжжя на основі єдиного Модельного кримінального кодексу країн СНГ, що був розроблений на основі постанови Міжпарламентської асамблеї країн-учасниць СНД від 28 жовтня 1994 року «Про правове забезпечення інтеграційного розвитку Співдружності незалежних держав» та схвалений цією ж асамблеєю 17 лютого 1996 року.

Як показало дослідження, система насильницьких злочинів

проти здоров'я особи в більшості вказаних країн співпадає з законодавчою моделлю України у даному питанні. Відповідальність за такий злочин, як умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що, без сумніву, являється одним із найнебезпечніших злочинів проти особи, ввели в свої національні кримінальні кодекси всі без виключення держави СНД. Варто зазначити, що поняття «тілесне ушкодження» ввели в термінологію кодексів такі країни, як Україна, Республіка Білорусь, Республіка Молдова та Узбекистан, натомість всі інші країни СНД від такого поняття відмовились, замінивши його, на доцільніше, на їхній погляд, поняття «шкода здоров'ю».

Згідно з українськими правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень передбачено, що з медичної точки зору тілесні ушкодження – це порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних. Таким чином, правила фактично не виключають психічне насильство з числа факторів, які можуть заподіяти тілесне ушкодження, якщо при цьому воно викликає порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій. Душевна (психічна) хвороба визнається одним з наслідків, які належать до тяжких тілесних ушкоджень. До психічних захворювань правила не відносять пов'язані з ушкодженнями реактивні стани (психози, неврози). Ступінь тяжкості ушкодження, яке викликало реактивний стан нервової системи, визначається за ознакою тривалості розладу здоров'я [2]. Цікавою з цього приводу є думка О. С. Вікторова, який відносить до тілесних ушкоджень і психічні травми, зокрема, з його слів, спричинити горе, переживання – значить викликати зміни функцій органів, тканин, тобто такі зміни організму, які, за загальноприйнятою думкою, безперечно належать до тілесних ушкоджень [3, с. 63-68].

Цікавим є той факт, що КК Молдови в статті про заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю використовував одночасно два терміни – «тілесне ушкодження» і «шкода здоров'ю», очевидно вважаючи, що за змістом вказані поняття не перекривають один одного, що, безсумнівно, являється спірним питанням.

Аналізуючи кваліфікуючі ознаки складу злочину заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, слід звернути увагу, що КК України передбачив 6 кваліфікуючих ознак заподіяння тяжкого тілесного ушкодження: заподіяння тяжкого тілесного ушкодження способом, що має характер особливого мучення (передбачено також КК Азербайджану, Республіки Білорусі, Киргизької Республіки та Російської Федерації), вчинене групою осіб (не передбачено лише КК Республіки Молдова), з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості (не

передбачено лише КК Азербайджану та Киргизької Республіки), на замовлення (не передбачено КК Республіки Молдова, Туркменістану та Узбекистану). Слід зазначити, що така кваліфікуюча ознака як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження з метою залякування потерпілого або ін. осіб, окрім КК України, не передбачена в жодному КК країн СНД. Натомість, відповідальність за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, передбачена у всіх без виключення КК країн СНД.

Не можна оминати увагою той факт, що КК країн СНД у складах, що встановлюють відповідальність за умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, передбачають цілий арсенал кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак. Так з 34 ознак – 19, які зовсім невідомі юридичній конструкції складу злочину, та 15 відомі, будучи передбаченими як кваліфікуючі ознаки ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство).

Слід охарактеризувати склади злочинів, що встановлюють відповідальність за заподіяння середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень в країнах СНД.

Відповідальність за вказані злочини передбачили КК всіх без виключення держав, що аналізуються. Однак слід зауважити, що КК Азербайджану, Республіки Білорусь, Грузії, Киргизької Республіки тілесні ушкодження середньої тяжкості називають «менш тяжка шкода здоров'ю». Втім, дана термінологічна невідповідність не змінює загалом суті вказаного різновиду тілесних ушкоджень.

Аналіз норм, що передбачають відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості, показав, що КК країн СНД, так само, як і КК України, зміст тілесних ушкоджень середньої тяжкості описують за допомогою двох групових ознак: 1) негативних: ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків тяжкого тілесного ушкодження; 2) позитивних: тривалий розлад здоров'я і значна стійка втрата працездатності менш ніж на одну третину.

Більшість країн СНД солідарні з КК України при формулюванні складу заподіяння умисного легкого тілесного ушкодження. Як і кримінальне законодавство України, національне законодавство таких держав, як Азербайджан, Республіка Білорусь, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан використовують дві об'єктивні ознаки – короточасний розлад здоров'я і незначна втрата працездатності. Виключенням є КК Казахстану, що містить у відповідній статті одну з вищезазначених ознак (короточасний розлад здоров'я) та КК Грузії, який деякою мірою осучаснив ознаку незначної втрати загальної працездатності, замінивши її

на дві складові (незначна або ж нестійка втрата загальної працездатності). Виходячи з цього, КК України потенційно не може перейняти ніяких новел з КК країн СНД в сфері удосконалення норм про відповідальність за заподіяння середньої тяжкості або легкого тілесного ушкодження.

Слід зазначити, що кримінальному законодавству країн СНД відомі і такі злочини проти здоров'я особи, як: заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження в стані афекту (даний склад є наявним в КК усіх без виключення країн СНД), заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження у разі перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (даний склад відсутній лише в КК Республіки Молдова), побої (даний склад відсутній тільки в КК Республіки Білорусь і КК Узбекистану), мордування (даний склад відсутній тільки в КК Республіки Молдова), хоча в КК України побої та мордування передбачені диспозицією однієї ст. 126, а відповідальність за катування передбачена ст. 127 КК України.

Аналізуючі досвід країн СНД, можна прийти до висновку, що законодавцю слід переглянути наявність кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження) на предмет включення до складу вказаного злочину, як особливо кваліфікуючих, деяких ознак, передбачених ч.2 ст. 115 КК України (умисне вбивство), беручи до уваги практику вказаних вище країн СНД, а саме: заподіяння тяжкого тілесного ушкодження двом і більше особам, малолітній дитині або жінці, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності, заручника або викраденої людини, особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку. Заподіяння тяжкого тілесного ушкодження за наявності зазначених ознак становить підвищену суспільну небезпеку з огляду на особливості статусу потерпілого, тому порівняно із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження без вказаних ознак, відповідальність за вчинення даного злочину має бути більш суворою.

---

1. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права. Очерки сравнительного права / М. Ансель. – М. : Прогресс, 1981. – 256 с.

2. Наказ МОЗ України № 6 від 17.01.1995 р. «Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>

3. Викторов О. С. Телесные повреждения и психическая травма / О.С. Викторов / Правоведение. – 1958. – № 4. – С. 63-68.

Данчул О. С.
заступник декана факультету № 3,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОКРЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІ ОХОРОНИ З СУСПІЛЬСТВОМ У СФЕРІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Одним із завдань та напрямків адміністративної реформи, що триває в Україні, є становлення нової ідеології стосовно функціонування виконавчої влади, місцевого самоврядування як діяльності із забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг. «Служіння суспільству» суб'єктів державної влади полягатиме в утвердженні поваги до людини, ефективному виконанні закону та «публічних функцій в публічних інтересах». Особливого значення у цьому контексті набуває реформування суб'єктів правоохоронної системи та, зокрема – МВС України.

Упродовж останніх років у наукових публікаціях з адміністративного права досить часто піднімається питання про форми державного управління, зокрема, обґрунтовується теза про те, що держава здійснює не лише владне, зобов'язуюче державне управління, але і позитивне державне управління шляхом надання громадянам різних державних послуг.

Не можна не визнати, однак, що для української доктрини публічні (державні, соціальні) послуги – явище досить нове, тому їх поняття знаходиться у стадії формування. Спроби виділити істотні ознаки такого роду послуг робляться вченими і у сфері приватного, і у сфері публічного права. При цьому виділяються різні ознаки публічних послуг:

- вони забезпечують діяльність загальнозначущої спрямованості;
- не обмежуються чітким (незначним) переліком суб'єктів-користувачів;
- здійснюються або органом державної влади, або іншим суб'єктом;
- ґрунтуються на відносинах, пов'язаних із публічною та приватною власністю.

На жаль, пріоритети сучасної діяльності правоохоронних органів, поки що повною мірою ще не відповідають запитам та потребам демократичної держави і громадянського суспільства, що своєю чергою, спричиняється до традиційного (стереотипного) сприйняття цих органів як інституту держави з контролюючими та дозвільними функціями, інструменту силового впливу на певні групи суспільства або особу, що

порушують закон. Побуває «вузьковідомче», «репресивне» розуміння завдань органів, покликаних здійснювати охорону права, що виступає вагомим чинником їх відчуження від суспільства. Оскільки МВС України, як суб'єкт адміністративного права, займає особливе місце при формуванні соціальної правової держави та створенні й забезпеченні гарантій прав людини і громадянина, то одним із найважливіших напрямів діяльності загалом та окремих підрозділів, має стати забезпечення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів громадян шляхом надання адміністративних послуг та налагодження партнерських стосунків з населенням.

Передусім слід наголосити на тому факті, що сьогодні держава не управляє суспільством, а лише надає йому послуги, а відтак її головним завданням є якісне надання відповідних послуг громадянам.

У цьому контексті найголовнішим для держави є забезпечення розвитку ефективної системи надання публічних послуг. Адже, сучасні європейські та світові тенденції переосмислення природи державного управління та демократизоване суспільство, що стає все більш вимогливим до діяльності посадових осіб публічних органів влади, стимулюють державний сектор України орієнтувати всю діяльність на максимальне задоволення потреб, запитів та інтересів кожної конкретної людини через надання якісних публічних послуг.

Механізми взаємодії органів державної влади з одержувачами послуг у сучасній Україні є вкрай непродуктивними, про що свідчать далекі від довірчих відносини між громадянами та владними установами. З метою підвищення довіри населення до органів державної влади і управління необхідно кардинально змінити механізми надання послуг, а отже вдосконалення механізмів надання публічних послуг населенню стає надзвичайно важливою проблемою.

За кордоном держава – основний постачальник послуг населенню, організаціям та усім гілкам влади. Державні установи, реалізуючи положення нормативно-правових актів, здійснюють ліцензування значної кількості видів діяльності, забезпечують соціальний захист населення і виконують багато інших суспільно-необхідних функцій.

Водночас, слід зауважити, що інститут державних послуг, в тому розумінні, яке в нього вкладається сьогодні, тобто держави-менеджера щодо надання послуг громадянам з орієнтацією на їхні інтереси, запозичений у західних країнах. У багатьох країнах світу державні послуги – одна з основних форм відносин громадянина, юридичної особи і влади, де держава розглядається як «постачальник послуг».

Побудова в Україні правової, соціальної, демократичної держави зумовила потребу запровадження діяльності органів

державної влади на основі концепції сервісної держави. Водночас в науковий обіг були введені нові категорії, з-поміж яких найчастіше вживаються: публічні послуги, державні послуги, адміністративні послуги, публічне адміністрування. В контексті нашого дослідження слід зауважити, що проблема відповідності застосування цих категорій в умовах функціонування державного управління України була предметом наукового пошуку багатьох вчених, однак до цього часу існує значна низка питань, що не знайшла однозначного трактування і залишається дискусійною у сучасному правовому полі.

До суб'єктів, що надають державні послуги, слід віднести не тільки державні органи, але й підвідомчі їм установи, з огляду на те, що свої функції та завдання вони виконують під керівництвом органів державного управління, у підпорядкуванні яких вони знаходяться, мають організаційні та майнові зв'язки з системою органів державного управління. Саме в підвідомчих державним органам виконавчої влади установх громадяни і організації реалізують свої права, і, що є особливо важливим для споживачів державних послуг, – держава бере на себе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями підвідомчих їй установ. Натомість віднесення до суб'єктів, що надають державні послуги інших організацій і органів місцевого самоврядування, не дозволяє в науковому плані застосовувати термін державні послуги, оскільки за своїм правовим статусом ці суб'єкти не є державними, а це породжує виключення з характеристики їх діяльності низки ознак, характерних для державних послуг. Отже, можна констатувати факт колізії між законодавчим і доктринальним розумінням терміну «державна послуга».

Водночас, правовий інститут «управлінські послуги» вперше було визначено одним із стратегічних напрямів реформування органів виконавчої влади Концепцією адміністративної реформи в Україні ще у 1998 р. І, хоча, в адміністративному праві західних країн він є достатньо розробленим та відпрацьованим, у вітчизняному адміністративному праві на сьогодні залишається новим, доктринально необґрунтованим та законодавчо невизначеним. Дослідженням окремих аспектів стосовно організації та надання адміністративних послуг громадянам займались ряд українських правознавців-адміністративістів: В. Авер'янов, Н. Гнидюк, І. Голосніченко, А. Кірмач, І. Коліушко, О. Кузьменко, Г. Писаренко, В. Тимошук та деякі інші.

Якщо каменем спотикання тут для адміністративістів-практиків (зокрема, І. Коліушка, В. Маргуліса, О. Винникова, К. Ляпіної) є економічне та правове підґрунтя платності та безоплатності державних послуг, нормативне визначення їх ціноутворення та подальший громадський контроль, то для В. Авер'янова, І. Голосніченка, О.

Кузьменко, В. Паращука та інших адміністративістів-науковців, які досліджують реформаційні перетворення в державі, важливим є наукове обґрунтування правової природи адміністративно-процедурної діяльності органів державного управління за зверненнями громадян: від розгляду «загальних» звернень до вирішення конкретних справ за зверненням, доктринальне визначення критеріїв класифікації адміністративних послуг та правове регулювання самої процедури їх надання.

У зв'язку з цим важливого значення набувають питання, пов'язані з регулюванням надання різноманітних послуг. Нині держава здійснює регулювання вказаних послуг шляхом прийняття відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів. Деякі послуги повноцінно існували і раніше, але мали обмежене застосування, окремі – не надавалися взагалі, а тому стали новим явищем в житті українського суспільства. Перехід незалежної України до ринкової економіки з багатоманітністю форм власності і господарювання обумовив становлення та розвиток суспільних відносин, а саме надання цих послуг та необхідність дослідження організаційно-правових аспектів, пов'язаних з їх здійсненням.

Дашо Т. Ю.

доцент кафедри цивільного права і процесу,
кандидат юридичних наук

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ У СИСТЕМІ МВС

Основними факторами підвищення рівня професіоналізму працівників органів внутрішніх справ виступають професійна правосвідомість, професійні здібності, професійна культура та професійна етика. Комплексний аналіз їх характеристик дозволив визначити наступні ознаки професіоналізму працівників органів внутрішніх справ: 1) професіоналізм одна з найважливіших сторін професійної культури працівника органів внутрішніх справ, елемент (міра) його компетентності; 2) професіоналізм визначає ділову надійність, здатність успішно та безпомилково здійснювати конкретну правоохоронну діяльність як у звичайних умовах, так і в екстремальних, нестандартних ситуаціях; 3) на особистому рівні професіоналізм зумовлюється певними досягненнями в процесі службово-трудової діяльності, високим рівнем сформованості професійної та духовної культури в усій її досконалості.

На основі проведеного дослідження вважаємо за необхідне виділення наступних шляхів формування професійно-компетентного працівника органів та підрозділів системи МВС України. Це, зокрема: конкурсний відбір як кандидатів для професійної підготовки (навчання), так і кандидатів для заміщення конкретних посад в системі органів внутрішніх справ; періодична атестація працівників органів внутрішніх справ; створення банку кваліфікаційних оцінок претендентів на зайняття більш високої посади в органах та підрозділах системи МВС України; створення системи позитивної мотивації для високопрофесійного та добросовісного проходження державної служби в органах внутрішніх справ; регулярне проведення досліджень щодо оцінки професійного рівня та характеру мотивації працівників органів внутрішніх справ; широке використання зарубіжного досвіду щодо професійної підготовки правоохоронців.

Таким чином, професіоналізм у системі МВС – це насамперед здатність працівника органів внутрішніх справ, колективу працівників визначати з урахуванням умов і реальних можливостей найбільш ефективні шляхи та способи реалізації поставлених перед ними правоохоронних завдань у межах нормативно визначених повноважень.

Одне з найбільш значущих питань, потреба вирішення якого постійно виникає перед керівництвом органів і підрозділів внутрішніх справ України – це добір персоналу. Разом із заходами щодо професійного навчання, забезпечення стимулювання, створення умов розвитку професійного досвіду, добір повинен забезпечити їхнє ефективне функціонування. Добір проводиться шляхом оцінки кандидатів і вибору з них найбільш придатних для виконання конкретної роботи. Рішення при виборі залежить від тих критеріїв, що лежать в основі оцінки: освіта, рівень професійних навичок, досвід роботи, індивідуально притаманні якості тощо.

Основний зміст процедури виявлення професійно важливих якостей полягає в наступному: на основі загальних уявлень про функції та процеси професійної діяльності виділяються гіпотетичні індивідуально-особистісні якості, що розглядаються як чинники ефективності діяльності. Емпірично встановлюється ступінь їхнього зв'язку з ефективністю, а також взаємний зв'язок самих індивідуально-особистісних якостей. Це розглядається як основа для побудови системи якостей, що інтерпретуються як професійно важливі.

Така стратегія виділення останніх у принципі забезпечує обґрунтованість вимог, які висуваються до працівника органів внутрішніх справ, а тим самим і об'єктивне виділення індивідуально-особистісних якостей професіонала. Слід зазначити, однак, що багато процесів у

складних видах діяльності важко піддаються операціональному аналізу через їх «одномоментність» або неспостережуваність (наприклад, процеси ухвалення рішення начальником підрозділу або оперативним працівником). Це знижує вірогідність висновків про індивідуально-особистісні якості спеціалістів-правоохоронців.

Але існує інша стратегія виділення професійно важливих якостей, що припускає узагальнення суб'єктивних уявлень їхніх носіїв – професіоналів – про специфіку професії та власні індивідуально-особистісні якості. Зазвичай досвідчених професіоналів-експертів, які успішно проявили себе в конкретній діяльності та були високо оцінені колегами, просять перерахувати ті якості, що, на їх думку, забезпечують ефективне виконання службових функцій. Складений у такий спосіб перелік якостей, необхідних успішному фахівцеві, інтерпретуються як професійно важливі. Прогноз професійної успішності визначається ступенем збігу діагностованих індивідуально-особистісних особливостей кандидата і виділених при описі професійно важливих якостей.

У науковій літературі широко використовується поняття «професійна придатність», котра визначається через професійно важливі якості, тобто вони розглядаються як необхідні і достатні ознаки професійної придатності. Виділення та інтерпретація цих якостей, як відзначалося вище, обмежується лише встановленням взаємозв'язку індивідуально-особистісних якостей з ефективністю діяльності. Так, вважається, що професійно важливі якості – це необхідні умови для успішного оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками, які визначають успішність навчання у встановлений термін і ефективність професійної діяльності. Однак, ці умови необхідні для опису якостей професіонала-правоохоронця, що не є достатніми для прогнозування успішності діяльності.

У даному випадку розрізнення необхідних і достатніх якостей пов'язано з цільовою функцією опису об'єкта (події). Необхідні якості – це такі особливості останнього, котрі дозволяють охарактеризувати його у всьому різноманітті проявів. Достатні якості – це такі особливості об'єкта (події), що дозволяють відрізнити його від інших. Так, наприклад, для встановлення факту вчинення злочину виявляється перелік необхідних його проявів у вигляді наявності потерпілих, свідків, знаряддя злочину тощо; однак відсутність якої-небудь ознаки (наприклад, свідків) ще не свідчить про відсутність злочину як такого. Для його диференціювання (розрізнення двох подібних за об'єктивною стороною дій, наприклад, умисне нанесення тілесних ушкоджень і необхідної оборони) досить одного або двох ознак.

Достатня умова – це така ознака об'єкта (події), що дозволяє

зробити не тільки прямий, але і зворотний висновок. Тільки в тому випадку, коли деяка умова необхідна і достатня, вона є характерною і виділяє об'єкт (подію) у низці тотожних. Саме виділення необхідних і достатніх ознак об'єкта використовується при його науковому визначенні. Співвідношення необхідних і достатніх ознак описується як включення безлічі достатніх ознак у безліч необхідних: достатня ознака завжди необхідна; однак необхідна – не обов'язково достатня.

З відзначеного вище можна зробити висновок, що індивідуально-особистісні якості професіоналів-правоохоронців, що зумовлюють ефективність їх діяльності, залишаються лише необхідними. Потрібне виділення особливої групи ознак, котрі є достатніми для прогнозування успішності майбутньої професійної діяльності; саме їх і варто називати професійно-важливими якостями.

Відповідно до визначення професійно важливих якостей як необхідних і достатніх критеріїв для прогнозування успішності діяльності (вирішення завдань професійного відбору) необхідно змінити стратегію їхнього виявлення. Розглянуті раніше стратегії (побудова професіограми та опитування експертів) забезпечують виділення необхідних для ефективної діяльності якостей, придатних для опису типових особливостей професіоналів, але не дають можливості прогнозувати її успішність. Повинно бути поставлено спеціальне завдання щодо оцінки обраних індивідуально-особистісних якостей достатніх для прогнозування успішності професійної діяльності. На наш погляд, немає іншого шляху при визначенні професійно важливих якостей, окрім порівняння індивідуально-особистісних якостей «успішних» і «неуспішних» професіоналів.

Таким чином, стратегія виділення професійно важливих якостей правоохоронців в умовах формування громадянського суспільства повинна передбачати два етапи. Перший – виділення та перевірка таких індивідуально-особистісних якостей, які пов'язані з ефективністю діяльності. На даному етапі доцільно застосовувати стратегії побудови та аналізу професіограми та опитування експертів. Виділені індивідуально-особисті якості (одиночні або в комплексі) залишаються лише необхідними для характеристики професіонала і ще не є професійно важливими якостями. Другий етап полягає у перевірці виділених індивідуально-особистісних якостей на достатність, що необхідно для порівняння «успішних» і «неуспішних» фахівців (або професіоналів і непрофесіоналів) за однією або декількома якостями. Якщо спостерігається значне розходження, то оцінювана якість є достатньою для прогнозування успішності професійної діяльності, а отже, є професійно важливою.

Джуган В. О.
доцент кафедри цивільного та
господарського права і процесу
кандидат юридичних наук, доцент
*(Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»)*,

Коритко Л. Я.
доцент кафедри загально-правових та
гуманітарних дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»)*;

ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Ознаки юридичної відповідальності є важливими характеристиками цього інституту, які дають можливість виокремити його з-поміж інших інститутів в системі права, в даному випадку в Україні та Європейському Союзі, що визначається процесами демократизації та євроінтеграції. Такі ознаки мають свої тенденції як в Україні, так і в Європейському Союзі (далі – ЄС). Дане питання є актуальним для України, тому що вона прямує до вступу в ЄС та є членом Європейської асоціації, а її політика та право максимально наближені до відповідних стандартів ЄС. Отже, дослідження питання про ознаки юридичної відповідальності в Україні та ЄС є актуальним.

У правовій доктрині ознаки юридичної відповідальності досліджені у працях таких науковців, як: С. С. Алексєєв, Б. Т. Базилев, В. К. Басін, А. Б. Венгеров, О. С. Іоффе, М. С. Кельман, В. В. Лазарєв, О. Е. Лейст, А. В. Малько, О. Г. Мурашин, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, І. С. Самощенко, О. Ф. Скакун, А. А. Собак, М. С. Строгович, Т. І. Тарахонич, М. Х. Фарукшин та інші. Разом з тим, питання про відмінності в ознаках юридичної відповідальності в Україні та ЄС залишається малодослідженим.

Відомо, що до ознак юридичної відповідальності належать: побудова на нормах права, формальна визначеність, чіткість, деталізованість та загальнообов'язковість; заснованість на державному примусі, забезпечення особливим апаратом та є конкретна форма реалізації санкцій, передбачених нормами права; настає за вчинення правопорушення та пов'язана з громадським осудом; вираження у певних негативних наслідках особистого, майнового, організаційно-

фізичного характеру; втілення процесуальний формі.

Дещо детальніше у своїх працях, враховуючи різне розуміння суті юридичної відповідальності, ознаки юридичної відповідальності в Україні визначає І. Б. Аземша:

1) розглядаючи її як передбачені законом вид та міра державно-владного позбавлення благ особистого, організаційного або майнового характеру, що застосовуються відносно правопорушника до ознак відносить: становить правовідношення між державою в особі її спеціально утворених органів та правопорушником, яке виникає по факту правопорушення як результату недотримання фізичними або юридичними особами встановлених законом заборон, невиконання (порушення) ними певних обов'язків; виявляється в обов'язку особи переживати певний вид та міру позбавлення благ; настає лише за скоєні або за ті, що вчиняються, правопорушення; застосовується компетентним органом у суворій відповідності із законом; реалізується у відповідних процесуальних формах;

2) розглядаючи її як застосування до винної особи, яка скоїла правопорушення, заходів публічно-правового примусу, що передбачені санкцією порушеної юридичної норми, у суворо визначеному для цього порядку до її ознак відносить: регламентована нормативно-правовим актом, що прийнятий органом публічної влади, на відміну від моральної, політичної відповідальності, яка може бути встановлена статутом громадського об'єднання; підставою для виникнення є правопорушення, тобто винне діяння конкретної особи, що вчиняється у формі, яка передбачена нормою права;

3) розглядаючи її як засоби впливу на правопорушника, що встановлені законом, які закріплюють негативні для правопорушника наслідки, які застосовуються державними органами в особливому процесуальному порядку до ознак відносить: наявність правопорушення як основи для настання юридичної відповідальності; негативна оцінка державою поведінки правопорушника, що має офіційний характер; заподіяння правопорушнику певних негативних дій: морального, фізичного, майнового характеру; використання механізмів державного примусу [1, с. 45].

Більшість держав – членів ЄС, крім Великобританії, належать до романо-германського типу правових систем. До ознак інституту юридичної відповідальності в романо-германській правовій системі, в тому числі, у правовій системі України належать:

- 1) органічний зв'язок з римським правом;
- 2) формування романо-германського права на основі вивчення римського права в італійських, французьких і німецьких університетах;
- 3) яскраво виражена доктринальність і концептуальність

інституту юридичної відповідальності;

4) абстрактний характер норм юридичної відповідальності;

5) домінуюча роль закону в системі джерел права;

6) яскраво виражений кодифікований характер норм юридичної відповідальності.

Кодифікація норм відповідальності в романо-германському праві має принципові особливості, що відрізняють її від аналогічних процесів у інших правових сім'ях. Це, зокрема:

а) наявність глибоких і міцних історичних коренів;

б) глобальний характер, охоплення практично всіх галузей та інститутів права;

в) використання своєрідної юридичної техніки покарання;

г) наявність власної ідеології відповідальності, суть якої полягає в тому щоб кардинально переробивши, а іноді анулювавши раніше існуюче право, створити нові правову реальність щодо юридичної відповідальності [2, с. 43].

Слід також відмітити, що юридична відповідальність Європейського Союзу характерна наступними ознаками:

1) Договір про ЄС [3], Договір про функціонування ЄС [4], Амстердамський договір від 2 жовтня 1997 р. [5] визначають можливість притягнення до юридичної відповідальності держав – членів ЄС за порушення загальних принципів конституційного ладу ЄС, а також юридичну відповідальність держав – членів ЄС перед наднаціональними інститутами ЄС і фізичними та юридичними особами держав – членів ЄС;

2) Ніщський договір від 26 лютого 2001 р. [6] передбачає процедуру притягнення держав – членів ЄС за порушення конституційного ладу;

3) юридична відповідальність держав – членів ЄС перед наднаціональними інститутами ЄС полягає у діяльності Європейського Суду з прав людини, Європейської комісії, які забезпечують процедуру юридичної відповідальності держав – членів ЄС;

4) юридична відповідальність держав – членів ЄС перед фізичними та юридичними особами держав – членів ЄС також передбачена вищезгаданим законодавством ЄС та може відбуватися на міжнародному та на національному рівнях. Така відповідальність є однією з найголовніших передумов забезпечення належного захисту прав та інтересів нормами європейського права.

Таким чином, право ЄС у досліджуваній сфері ґрунтується на міжнародному правопорядку, переслідує інтеграційну мету, до якої в майбутньому прагне й Україна. Інститут юридичної відповідальності в

країнах романо-германського типу характеризується застосуванням норм первинного та вторинного права

1. Аземша І. Б. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні / І. Б. Аземша // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 44-47.

2. Аземша І. Б. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в романо-германській правовій системі / І. Б. Аземша // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 41-44.

3. Договір про Європейський Союз (Маастрихт) від 7 лютого 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

4. Консолідовані версії договору про Європейський Союз (Маастрихт, 7 лютого 1992 р.) та Договору про функціонування Європейського Союзу (Римі, 25 березня 1957 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

5. Амстердамський договір від 2 жовтня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/65.htm>

6. Ніщський договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів від 26 лютого 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_261.

Забзалюк Д. Є.

завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат історичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАНЬ РОЛІ КАНОНІЧНОГО ПРАВА У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ

З середини XI ст. Католицька Церква поступово перетворюється на наймогутнішу організацію, яка, спираючись на величезні земельні і грошові ресурси, намагається утвердитись на чолі всього феодального суспільства. Будучи головним творцем ідеологічної та державно-правової доктрини, Церква починає усвідомлювати необхідність політичної згуртованості та об'єднання середньовічного феодального світу, втілюючи свій план створення теократичної феодальної держави на чолі з папою.

Однак, в Церкві до XI ст. не було самостійного, систематизованого законодавчого корпусу і розвинутої в професіональному змісті юриспруденції. Канонічне право було тісно пов'язане з теологією... «Лише революція 1075-1122 років, яка традиційно називається Спором за інвеституру, або григоріанською реформою, а в останній час Папською революцією, заклала основу для повторного відкриття римських текстів Юстиніана, звільнивши духовенство від імператорського, королівського і баронського панувань і встановила сильну папську монархію в західній церкві» [1, с. 36].

Французьке прислів'я «всі дороги ведуть в Рим», можливо, ніколи не заключало в собі більш вірні характеристики стану Західної Європи, ніж в другій половині XI ст., в дні понтифікату папи Григорія VII, адже саме тоді відбувались надзвичайно складні та важливі для усього християнського світу події. Зокрема, на фоні християнізації Скандинавії та Русі, відбувся розкол Церкви на Західну та Східну, що проявилось у появі схизматиків греків на Сході, тотальні міжусобні війни феодалів у Франції та Німеччині.

Слід зазначити, що Католицька Церква виявилась готова до таких змін, що знайшло своє відображення у формуванні нової державно-правової доктрини. «Найбільш яскраво це виражалось у програмі так званої «папської теократії», тобто «встановлення верховної влади папи в церковних і світських справах» [2, с. 35], яку висунув в 1075 році папа Григорій VII і сформулював її у своєму знаменитому «*Dictatus Papae*» («Диктаті папи»). «І в цю теократичну монархію, за його задумом, повинні були увійти всі християнські держави [3, с. 32]. Крім того, «папа Григорій VII та інші відомі богослови проповідували існування правового порядку не тільки в середині окремих держав, але і в міжнародній сфері» [4, с. 363].

Ідея теократичної монархії мала величезний глибинний зміст, так як вперше була висловлена теорія об'єднаної Європи на основі християнської віри, що однозначно повинно було позитивно вплинути на її політичний, соціально-економічний, культурний та духовний розвиток.

Усі ці нові явища спричинились до того, що вчені згодом назвали ренесансом XII ст. – миті, коли, відчувши впевненість, західний християнський світ усвідомлено намагався втілити свої ідеали у життя. Такі події як боротьба за інвеституру або хрестові походи, не просто свідчили про нову енергію, а були виявом ідеології.

Після Папської революції була створена нова система канонічного права, яка відділилась від богослужіння, риторики і моралі; в цій системі використовувались, з однієї сторони, знову відкрите римське

право в аспекті мови і правової доктрини і, з іншої, - новий схоластичний метод при зведенні в єдине ціле суперечливих текстів [1, с. 50–51].

Таким чином, правова система, яка виникла в результаті Папської революції і, яка включала в себе нове канонічне право, яке було систематизоване у 1141 році Граціаном Болонським та папські декреталії, що знайшли кінцевий вираз в постановах IV Лютеранського собору 1215 року – була транснаціональним зводом законів.

Крім того, нова правова система, яка утвердилась у всій Західній Європі, сприймалась як система, що безперервно розвивається, як динамічна. Точніше, західна правова свідомість у зв'язку з проголошенням правом для папи вводити нові закони, тобто здійснювати законотворчу діяльність, вперше сприйняла думку про те, що закон повинен постійно поповнюватись і оновлюватись...В 1234 році з'явився перший офіційний звід канонів і декреталій, який підсумував і систематизував майже столітню працю; він слугував основним законом римо-католицької церкви майже до 1917 року [1, с. 51].

Католицька церква створила першу сучасну правову систему, сучасне канонічне право, під широку юрисдикцію якого підпадало не тільки духовенство, але й миряни. Така система була необхідна для того, щоб «підтримувати цілісність кожного державного утворення, провести реформування кожного з них і зберегти рівновагу між всіма ними» [1, с. 269].

Таким чином, «канонічне право зафіксувало не тільки вплив християнства на дух і апарат юриспруденції, але і роль Церкви у суспільстві» [5, с.114].

---

1. Берман, Дж. Гарольд. Вера и закон: применение права и религии / Дж. Гарольд Берман; пер. с англ. яз. – М.: Московская школа политических исследований, 2008. – 464 с.

2. Шейнман М. М. Папство / М. М. Шейнман. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – 216 с.

3. Заборов М. А. Крестовые походы / М. А. Заборов. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1956. – 277 с.

4. Трубецкой Евгений. Религиозно-общественный идеаль Западного христианства в XI-мъ вѣкъ. Идея божескаго царства въ творенняхъ Григорія VII-го и публицистовъ – его современниковъ. Выпускъ I. – Киевъ, Тип. С.В. Кульженко, 1897. – 511 с.

5. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Жак Ле Гофф; [пер. с фр. А. Поповой]. – СПб: Alexandria, 2007. – 391с.

Забзалюк О. В.

асистент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ФЕДЕРАЛІСТСЬКІ ІДЕЇ В КОНТЕКСТІ РОЗРОБКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

Національно-визвольні змагання українського народу за власну державність 1917–1921 років були цікавим, героїчним, однак і доволі трагічним періодом нашої історії. Вони дозволили впевнитись у відчайдушних бажаннях побудувати власну незалежну, суверенну українську державу і дали підґрунтя для формування різноманітних політико-правових доктрин, однією з яких була саме ідея федералізму. Цілком логічно виглядає прагнення українців мати власну державу не тільки де-факто, але і створити відповідні правові засади її існування та визнання з точки зору норм міжнародного права. Саме тому для повноцінного функціонування будь-якої держави, забезпечення юридичного змісту правовідносин питання державного устрою набуває важливого значення. Ідея створення ефективної моделі такого устрою була домінуючою в середовищі українського політикуму впродовж всього періоду боротьби за свою незалежність.

У лютому 1919 року уряд Української Народної Республіки, яка на той момент після Акта злуки (22 січня 1919 року – авт.) охоплювала і західноукраїнські землі, представив свій перший конституційний проект урядовій комісії Конституції УНР. Яким бачила форму державного устрою Директорія, можна побачити, проаналізувавши окремі положення цього проекту. Зокрема в статтях 5 і 6 зазначалось, що «частини Української Держави, що виявляють окремі культурно-господарчі інтереси, одержать місцеву автономію з власною красвою радою, що видаватиме закони місцевого значіння... Території Українських земель, що підчас нинішньої великої революції утворили у себе окремі державні організми, мають право залучатися на засадах федерації з Українською Народною Республікою в один спільний державний організм...» [1, арк. 7]. Отже, ідея федералістського державно-правового устрою була головним постулатом побудови міцної незалежної України.

Окремо слід сказати і про органи місцевого самоврядування, які утворюються відповідно до територіального поділу України та структуруються на громади, волості, містечка, міста та повіти.

Кожна зі структурних одиниць самоврядування користується автономним правом у межах своєї території. Згідно з артикулом 133 «Кожна одиниця самоврядування має автономне право призначати податки та повинности, що є необхідні для її урядування» [1, арк. 17]. Крім того, «громади, волости, містечка, міста, повіти і вищі одиниці самоврядування мають свої виборні установи [2, арк. 15].

Цікавим є конституційний проект під назвою «Начерк проекту Державного законодаду для Української Трудової Республіки», який був розроблений доктором права Остапом Копцюхом у червні 1919 року в Чигирині.

Згідно із Начерком Україна повинна була стати федеративною державою, в якій територія держави повинна була поділятися на окремі краї, що користуються правом самоуправління. В цьому проекті «визначалась система владних органів краю як суб'єкта федерації. Вона мала складатись з крайової народної ради, з крайового народного довірника і з крайового народного правління [3, с. 62].

Не дивлячись на складну політичну ситуацію, яка супроводжувала весь період національно-визвольних змагань і стала особливо загрозливою у 1920 році, уряд Української Народної Республіки продовжував працювати над розбудовою власної держави, шукаючи шляхи збереження суверенітету та незалежності.

У відомій праці видатного українського теоретика права, конституціоналіста, політичного та громадського діяча Станіслава Дністрянського «Зв'язок та сполука народів» була запропонована концепція вільного вибору народу та нації принципу або ж утворення на своїй етнічній території власної національної держави, або ж долучення за згодою іншого народу, до його національної держави. Таке можливе федеративне утворення повинно формуватись на засадах демократичності, а також виключати авторитаризм і домінування однієї нації над іншою. «Об'єднання народів надає їм можливість не лише мати суверенітет своєї території, а й культурну та економічну свободу на землях своїх сусідів» [4, с. 10].

Кожний народ повинен мати свою державу, кордони якої повинні встановлюватись за етнографічним принципом. В іншій відомій праці «Нова держава» Станіслав Дністрянський так розмірковує про принцип федералізму: «Нарід, до котрого належить національна територія є «господарем», члени інших народностей («комірники») можуть бути тільки меншістю... «Комірникам», (себто національним меншостям) треба лишити повну свободу в їхнім «мешканню» (значить: повну свободу в їх національних правах); з другого боку, спільні справи, з торкаються цілої «хати» (себто цілої

держави), в яких вони мусять підчинитися волі господаря (себто більшості)» [5, с. 17–18].

1. ЦДАВОУ. – Фонд 3205. – Оп. 1. – Спр. 1.
2. ЦДАВОУ. – Фонд 1065. – Оп. 5. – Спр. 6.
3. Присяжнюк А. Й. Конституційний проект О. Копцюха та його роль у державному будівництві в УНР доби Директорії (історико-юридичний аналіз) / А. Й. Присяжнюк // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». – Т. 20 (59) – № 2. – 2007. – С. 56–63.
4. Коваль А. Ф. Погляди Станіслава Дністрянського на право та державу (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / А. Ф. Коваль. – Львів, 2005. – 16 с.
5. Дністрянський С. Нова держава / С. Дністрянський. – Відень–Прага–Львів: Вид-во «Українського скитальця», 1923. – 29 с.

Йосифович Д. І.

в.о. завідувача кафедри адміністративного права та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Впродовж останніх років Україна прийняла ряд законодавчих актів, які направлені на зміну та удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства. Ведучи мову про дієвість запроваджуваних антикорупційних обмежень та ефективність здійснених для їх реалізації практичних заходів, слід мати на увазі, що для досягнення позитивних зрушень у сфері протидії корупції необхідно використовувати всю сукупність правових засобів. Однак, як видається, центральне місце в механізмі протидії корупції в системі державного апарату повинні посісти саме адміністративно-правові засоби. Це зумовлено специфікою адміністративного права, яке покликане регулювати суспільні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються у сфері публічного управління, тобто у зв'язку з організацією та функціонуванням органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Саме тому питання дослідження механізму адміністративно-правового регулювання протидії корупції набувають особливої актуальності.

Для розкриття сутності адміністративно-правового регулювання протидії корупції слід зупинитися на його співвідношенні з такими поняттями як «правове регулювання» й «адміністративно-правове регулювання».

Загальне розуміння правового регулювання полягає в тому, що державою за допомогою всіх юридичних засобів здійснюється владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав і обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів [1, с. 251].

Варто зазначити, що поняття «правове регулювання» є складним та багатограним, його можна характеризувати як загальнотеоретичне, так і міжгалузеве поняття. Вбачається, що найбільш точно віддзеркалює зв'язки між поняттями «правове регулювання» й «адміністративно-правове регулювання» позиція науковців, які розглядають останнє як різновид правового регулювання.

В. В. Галуцько вважає, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави. До елементів адміністративно-правового регулювання автор відносить: адміністративно-правові норми; методи, засоби і типи адміністративного права; механізм адміністративно-правового регулювання в цілому; оціночним критерієм адміністративно-правового регулювання вважає ефективність [2].

Вказане розуміння адміністративно-правового регулювання підтримується й іншими науковцями, які вважають, що механізм адміністративно-правового регулювання утворює система адміністративно-правових засобів (елементів), за допомогою яких здійснюється правове регулювання та впорядкування суспільних відносин у сфері управління. До структури цього механізму, на їх думку, насамперед входять норми адміністративного права, акти їх тлумачення та акти їх реалізації, а також адміністративно-правові відносини [3, с. 51].

Варто зазначити, що механізм адміністративно-правової протидії корупції як категорія є досить містким і багатограним, а також допускає можливість застосування різних підходів і дозволяє розглядати його в різних аспектах. Для підвищення його ефективності велике значення має чітке визначення змісту та спрямованості адміністративно-правових заходів протидії корупції, проведення яких і повинен забезпечувати згаданий механізм. При

цьому важливо, щоб цей механізм не тільки забезпечував протидію, яка б перешкождала корупції, але й створювала умови для подальшого розвитку нових вимог антикорупційного законодавства, апробованих світовою спільнотою. Зважаючи на те, що корупційні правопорушення можуть проявлятися у різних галузях та сферах суспільного життя, система організації протидії корупції повинна носити міжгалузевий характер.

До основних складових елементів адміністративно-правового механізму протидії корупції можна віднести: правовідносини у сфері протидії корупції, як різновид суспільних відносин, що регламентуються правовими нормами і забезпечують взаємодію останніх з відповідними суб'єктами протидії корупції; норми права, що визначають права та обов'язки суб'єктів протидії корупції; нормативно-правові акти, які регламентують різноманітні сторони протидії корупції і формують комплексне та універсальне антикорупційне законодавство; державні органи, що покликані протидіяти корупції, у процесі своєї повсякденної діяльності; адміністративна відповідальність, як складова адміністративного примусу, що застосовується до суб'єктів корупційних правопорушень за умови порушення ними вимог чинного антикорупційного законодавства України.

Ведучи мову про адміністративно-правовий механізм протидії корупції, слід вказати, що термін «механізм» доречно пов'язувати з поняттям відповідної діяльності, внаслідок чого ця суто теоретична категорія перетворюється у поняття, що має прикладне значення. Таким чином, адміністративно-правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку і діяльність його адресатів.

---

1. Сучасна права енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко [та ін.]; за заг. ред. О.В.Зайчука; Інститут законодавства ВР України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384с.

2. Галуцько В.В. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання : [Електронний ресурс] / В.В. Галуцько, О.М. Єшук // ACTUAL PROBLEMS OF CORRUPTION PREVENTION AND COUNTERACTION. – 2011. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua/>

3. Адміністративне право України: основні категорії та поняття : навч. посіб. [В.І. Загуменник, В.В. Мусієнко, В.В. Проценко ; за заг. ред. О.Х. Юлдашева]. – Бендери ; К. : Поліграфіст, 2010. – 512 с.

Кагадій М. І.
завідувач кафедри господарського права
факультету підприємництва та права,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
(*Київський національний університет технологій та дизайну*)

КОНСТИТУЦІЇ СЕРЕДНЬОАЗІАТСЬКИХ КРАЇН ЯК ОБ'ЄКТ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Ефективність право творення в Україні і країнах близького зарубіжжя значною мірою залежить від можливості порівняння конституцій різних країн та формування на цій основі засад конституційних ладу національної правової системи кожної окремої країни. Конституції середньоазіатських держав, країн близького зарубіжжя, на нашу думку, є їх Основними Законами і можуть досліджуватися як об'єкт порівняльного правознавства. З цією метою необхідно вирішити такі завдання: а) з'ясувати характеристики конституцій середньоазіатських країн як об'єкта порівняльного правознавства; б) проаналізувати конституції республік Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану як об'єкт порівняльного правознавства; в) сформулювати висновки і рекомендації.

1. Поняття об'єкта порівняльного правознавства має свої структурні елементи. Об'єктом порівняльного правознавства є сукупність явищ і процесів об'єктивної дійсності, що їх досліджує наука в процесі пізнання свого предмета. Серед таких явищ і процесів виділяють: 1) правову дійсність, або правову реальність — загальний об'єкт порівняльного правознавства як юридичної науки (стан і зміни у державно-правовій сфері: процеси розвитку іноземних держав, їхньої політики в правовій сфері тощо); 2) правові сім'ї — специфічний об'єкт порівняльного правознавства. Інші юридичні науки досить рідко звертаються до дослідження правової сім'ї, тоді як для порівняльного правознавства — це один з основних об'єктів. Вивчення романо-германської, англо-американської, релігійно-традиційної та інших правових сімей збагачує знання про правову картину світу; 3) правові системи окремих держав — один з найважливіших об'єктів порівняльного правознавства; 4) правові вчення, концепції і правові погляди. Для порівняльного правознавства традиційним є вивчення насамперед розбіжностей у рівнях національної правової свідомості і правової культури; 5) національне законодавство. У підручнику "Порівняльне правознавство" за редакцією В. Г. Ткаченка підкреслюється, що національне законодавство, як об'єкт порівняльного

правознавства часто привертає увагу компаративістів, оскільки дозволяє їм дослідити загальні характеристики законодавчих систем, тенденції їхнього розвитку, основні особливості. Йдеться, зокрема, про порівнянність критеріїв класифікації галузей, предметів і обсягів регулювання в межах галузей, про співвідношення різних галузей. Завдяки таким дослідженням установлюється реальна роль закону у системі джерел права [1].

М. В. Старинський серед об'єктів порівняльного правознавства виділяє конституції зарубіжних країн. На його думку, вивченню і порівнянню підлягають у першу чергу діючі нормативно-правові акти і норми. У число об'єктів вивчення і порівняння можуть включатися також скасовані законодавчі акти, які фактично втратили своє значення, а також проекти актів по відповідному питанню. Для одержання матеріалів і інформації, необхідних у роботі з порівняльного аналізу законодавства, використовуються: 1) інформаційні фонди парламентів, урядів, міністерств юстиції зарубіжних держав; 2) фонди нормативних актів і фонди наукових бібліотек, наукових інститутів, і насамперед Інститутів законодавства і порівняльного правознавства; 3) матеріали засобів масової інформації; 4) інформаційні фонди інших органів і організацій (судово-прокурорських органів, республіканських і університетських бібліотек, науково-дослідних інститутів і т.д.) [2].

Отже, досліджуючи об'єкти порівняльного правознавства вище вказані автори погоджуються з тим, що нормативно-правові акти, система законодавства конкретної держави чи групи держав є одним з елементів, що можуть досліджуватися як об'єкт порівняння. Такими об'єктами є Конституція України, конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя, включаючи і конституції республік Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану.

2. Основні Закони середньоазіатських країн (Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану), що є об'єктом порівняльного правознавства, пройшли період розвитку радянських конституцій та національних конституцій в умовах їх незалежності.

2.1. Конституція Республіки Казахстан була прийнята 28 січня 1993 р. на IX сесії Верховної Ради Казахстану XII скликання. У зв'язку з невизначеністю форми правління було розроблено під керівництвом Президента Республіки новий проект Конституції. На референдумі 30 серпня 1995 року була прийнята нова Конституція Республіки Казахстан, яка закріпила незалежність Казахстану та законодавчо оформила інститут президентства. Вона складається з 9 розділів та 98 статей. Преамбула закріплює: "Ми, народ Казахстану, об'єднаний

спільною історичною долею, створюючи державність на відвічній казахській землі, усвідомлюючи себе миролюбним громадянським суспільством, що розділяє ідеали свободи, рівності та згоди, бажаючи зайняти достойне місце в світовому співтоваристві, розуміючи свою відповідальність перед нинішнім та майбутніми поколіннями, виходячи зі свого суверенного права, приймаємо цю Конституцію". Розділами є: 1) Загальні положення; 2) Людина і громадянин; 3) Президент; 4) Парламент; 5) Уряд; 6) Конституційна Рада; 7) Суди та правосуддя; 8) Місцеве державне управління та самоврядування; 9) Заключні та перехідні положення [3].

2.2. Конституція Киргизької Республіки заснована на історичних, політичних, духовних загальнолюдських цінностях і була прийнята Верховною Радою Киргизької Республіки 5 травня 1993. 10 лютого 1996 та 17 жовтня 1998 в неї були внесені зміни та доповнення. Вона втратила чинність з прийняттям Конституції 2010 р. Діюча конституція Киргизької Республіки була прийнята 7 квітня 2010 р. і виявила багато питань у сфері розподілу влад. Конституційна криза в Республіці стала приводом для появи громадського руху щодо повернення до конституції від 5 травня 1993 р. Цей процес продовжується і сьогодні [4].

2.3. Конституція Республіки Таджикистан була прийнята на референдумі 6 листопада 1994 р. До її прийняття в Республіці діяли радянські конституції 1931, 1937, 1978 років. До Конституції було внесено зміни та доповнення в результаті референдуму від 26.09.1999 р., 22.06.2003 р. Змістовно Конституція включає преамбулу, 10 глав та 100 статей. Конституція закріплює президентську республіку, як форму правління. Президент є главою держави і виконавчої влади (ст. 64). В той же час наявність конституційно закріпленого Уряду (гл. 5) свідчить про елементи змішаної президентсько-парламентської форми правління [5]. Отже, Конституція Республіки Таджикистан є такою, що потребує удосконалення з урахуванням світового досвіду президентських республік і є об'єктом порівняльного правознавства.

2.4. Конституція Туркменії прийнята в 1992 році і діє в редакції доповнень, які вносились в 1995, 1999, 2003, 2006, 2008 и 2016 годах, складається з 8 розділів і 142 статей. Вона закріпила президентську республіку. Найвищою посадовою особою Туркменістану є президент, він водночас Голова Кабінету Міністрів, голова Народної Ради, голова Демократичної партії, голова Ради Старійшин, Верховний головнокомандувач Збройних Сил, голова Ради оборони і національної безпеки, керівник Цивільної оборони, президент Гуманітарної асоціації туркмен світу [6].

2.5. Конституцію Республіки Узбекистан була прийнята 8 грудня 1992 р. і в той же день набрала чинності та закріпила

президентську республіку. Конституція перевидавалася у восьми редакціях. В історії конституціоналізму Республіки Узбекистан було прийнято конституції Узбекиської РСР 14 лютого 1937 року і 19 квітня 1978 року. Діюча редакція конституції датована 4 грудня 2014 року. Вона складається з 6 розділів, 26 глав та 128 статей.

Отже, конституції республік Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану пройшли складний історичний шлях і залишаються об'єктом для порівняльного правознавства з метою удосконалення їх нормативного змісту. Пройдений ними шлях удосконалення свідчить про нагальну необхідність враховувати досвід країн класичного конституціоналізму.

3. Підводячи підсумок сформулюємо такі висновки і рекомендації.

3.1. Об'єктами порівняльного правознавства є нормативно-правові акти, система законодавства конкретної держави чи групи держав. Серед таких об'єктів конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя, включаючи конституції республік Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану.

3.2. Конституції республік Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану використовуються для порівняння з метою удосконалення їх нормативного змісту. Пройдений ними історичний шлях удосконалення свідчить про нагальну необхідність враховувати досвід країн класичного конституціоналізму.

3.3. Рекомендуємо при удосконаленні змісту конституції республік Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану враховувати світовий досвід щодо закріплення президентських республік в якості форми правління.

---

1. Порівняльне правознавство: Підручник / за ред. канд. юрид. наук, доцента В. Г. Ткаченка. – Х.: Право, 2003. – 492 с.

2. Старинський М. В. Порівняльне банківське право: Навчальний посібник / М. В. Старинський. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 299 с.

3. Конституція Республіки Казахстан прийнята на референдумі 30 серпня 1995 р. // <http://www.constitution.kz/>

4. Конституція Киргизької Республіки // <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/>

5. Конституція Республіки Таджикистан // <http://jurconsult.net.ua/zakony-stran-sng/1146-Konstituciya-Respubliki-Tadzhikistan-ot-6-noyabrya-1994-goda-Po-sostoyaniyu-na-22-06-2003.html>

6. Туркменістан // <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Кельман М. С.
професор кафедри теорії та філософії права,
доктор юридичних наук, професор
*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

Кельман Р. М.
студент, президент «Європейської Молодіжної Асоціації»
*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ У СУЧАСНОМУ ПРАВОДЕРЖАВОЗНАВСТВІ

Для сучасного правознавства, яке розвивається в період глибинних реформ, корінних перетворень українського суспільства, методологічні дослідження набувають особливого значення. Саме цим обумовлена необхідність аналізу методологічних процесів у сучасній науковій свідомості.

На монографічному рівні методологічні дослідження представлені перш за все працями Д.А. Керімова, А.Ф. Шабаліна, В.М. Сирих, А.М. Васильєва, В.К. Бабаєва та інших відомих авторів. Досить песимістично оцінюють стан справ сучасного правознавства українські правознавці М.І. Козюбра, П.М. Рабінович. Зокрема М.І. Козюбра характеризує методологічну ситуацію за своєю суттю проблему створення “ працюючої теорії права як актуальної на протязі двох останніх сторіч ” і вбачаючи мінімальні вимоги до неї у спроможності “ відповідати хоч би на запити свого часу ”, рішуче заявляє: “ На жаль, у сучасній науці на порозі тисячоліть дане завдання далеке від виконання як ніколи в минулому, що дозволяє вести мову про симптоми кризи сучасної теоретичної свідомості ”.

Дослідники права, використовуючи для своїх наукових розвідок методологію, засновану на тих чи інших дослідницьких підходах, доходять різних висновків стосовно природи, сутності права та його ознак (принагідно зазначимо, що, як відомо, право є не лише об'єктом дослідження правничої науки). І з огляду на це, загальна дефініція права існує у „багатократній розчленованості” та „багатоступеневості” [1, с.355], внаслідок чого в юриспруденції не існує загальновизнаного єдиного визначення права. Водночас спроба сформулювати таку дефініцію, яка б охоплювала всі властивості, окресленого явища, на наше переконання, або ж взагалі не може бути здійсненою, зважаючи, зокрема, на багатоаспектність права як соціального явища, та наявність „межових

феноменів, які мають з правом багато спільних ознак [2, с.11]. Тому юристи та представники інших наук ніколи не зможуть виробити єдиного розуміння і визначення права. До того ж дефініція може стати предметом інтерпретацій, і як би автор не намагався врахувати усі аспекти, передбачити в змісті та дотриматися чіткої форми, однак він не зможе зупинити руху смислів, думки.

Значним позитивом такої ситуації є можливість, вивчаючи окремі сторони права, розкрити закономірності, так чи інакше пов'язані з його поняттям, і в такий спосіб збагатити правову науку. Самостійно ж, без зв'язку з іншими, жодна наука не може пізнати всі аспекти такого багатогранного явища, як право, на чому вже неодноразово наголошувалося ще у літературі радянського періоду.

Відомо, що кожний новий стан у прогресивному розвитку науки ознаменованій зростанням значення так званого методологічного порядку, свідченням того, за словами М. Козюбри, є певний знаковий поворот до інтенсивного розроблення проблем методології [3, с.25]. У сучасній вітчизняній юридичній науці розв'язання методологічних проблем – об'єктивна вимога часу, оскільки поступ у розумінні дуже складного явища права можливий завдяки гіпотезам, концепціям, теоріям, школам, неабияка частина яких сформована представниками, так би мовити, неюридичних наук. І зважаючи на „демонополізацію” вітчизняної методології досліджень права та проникнення в правознавство висновків таких наук, наслідком якого стала „плюралізація” правових концепцій, можна констатувати, що саме завдяки неюридичним наукам можливий новий стрімкий поступ вітчизняного правознавства.

Свого часу С. Дністрянський, зауважив, що „через методологічний канал впливають...у „душу” теорії права (як і інших юридичних наук) її теоретичні цінності, котрими володіють інші науки”[4, с.18]. І виконання „комунікативної” функції, ролі „медіатора” між неюридичними науками та юридичними покладається на сучасне правознавство, оскільки саме розвиток евристичних і прогностичних компонентів осмислення світу є необхідною умовою розвитку будь-якої, особливої гуманітарної науки.

Саме через сучасне правознавство відбувається й відбуватиметься перегляд розуміння тих або інших суспільних явищ.

І з огляду на визнання у науковій літературі, по-перше, необхідності такого перегляду в цих гуманітарних науках, зокрема з антропологічного зазначеного погляду, а по-друге, визнання людини ключем до розуміння та конструювання права, вважаємо, що з'ясування антропних властивостей права в правознавстві, а також пошук антрополого-методологічних засад дослідження права є сьогодні надзвичайно актуальним.

Як відомо наукове пізнання відбувається на двох рівнях – теоретичному й підпорядкованому йому емпіричному. Не є винятком і наукове пізнання в соціально-гуманітарній сфері, зокрема у правових дослідження [5, с.12-16]. Проте у сучасній юридичній літературі окрім емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання, деколи виокремлюються ще один самостійний рівень – мета - теоретичний (за іншою термінологією – світоглядний, або парадигмальний), який є передумовою як теоретичного, так і емпіричного наукового пізнання та визначається світоглядом дослідника [6, с.141].

Виходячи з того, що методологія будь-якого теоретико-правового дослідження має тривірневу структуру (дослідницькі підходи, методи та прийоми) в дослідження необхідно використовувати методологічні дослідницькі підходи – засновані на висновках світоглядних ідей, які в межах тієї чи іншої наукової парадигми визначають особливості виявлення, добору та систематизації науковцем досліджуваних фактів, а також їх інтерпретації й оцінки. Завдяки саме цим підходам, детермінованим, орієнтованим на правознавство світоглядом, наука отримує орієнтир „на правову реальність у всій її повноті, у всіх її вимірах”. І завдяки цим дослідницьким підходам уможливується пізнання правових явищ та їхніх властивостей.

Слід зазначити, що дослідницькі підходи вивчають не тільки природу та сутність права як відповідного інституту, а й як невід’ємної частини певних людських наукових спільнот, у дослідженнях яких право розглядається тільки як елемент, частина цілого. З огляду на це методологічні підходи можна класифікувати для дослідження цілей дослідження за такими критеріями:

1. Залежно від виду:

1.1.Філософський підхід;

1.2.Соціальний підхід;

1.3.Релігійний підхід.

2. За критерієм змістовної спрямованості дослідження:

2.1. Екзоантропний (зовнішні атрибути права);

2.2. Екзоастропний (внутрішні атрибути права).

3. Залежно від типу право розуміння дослідника (класифікація актуальна для правових досліджень тільки за умови визнання двох типів праворозумінь – позитивістського і природного);

3.1. Позитивістсько-правовий (у широкому значенні – підходу, що покликаний з’ясувати природу та сутність права як явища об’єктивної дійсності, яке можна пізнати за допомогою емпіричних методів пізнання; у вузькому значенні – підхід ще ґрунтується на визнанні історично зумовленої необхідності організації людським співтовариством держави);

3.4. Природно-правовий (передбачає визнання наявності універсальних, зокрема трансцендентальних, норм і принципів, з огляду на що право пізнається як явище природи, яке є наслідком божественного походження людини).

4. Залежно від філософських понять і категорій, на яких ґрунтується дослідницький підхід:

4.1. Потребовий (уможливорює пізнання права через з'ясування специфіки потреб, інтересів, цілей, а також мотивів і намірів діяльності);

4.2. Аксиологічний (дає змогу розкрити природу і сутність права через з'ясування його цінності для самої людини, соціальних груп і всього суспільства);

4.3. Комунікативний (дає змогу з'ясувати природу та сутність права через встановлення його ролі і значення у процесі повсякденної мовної комунікації);

4.4. Символічний (унеможливорює пізнання права як системи символів, наділених його творцем певними значеннями);

4.5. Герменевтичний (оскільки будь-який текст, у тому числі нормативно-правових актів, співвідноситься з певною ситуацією та її антропоцентрами – автором і адресатом, суб'єктом мовлення та його партнерами по комунікації, цей підхід сприяє пізнанню права через інтерпретацію текстів, в яких вказані правові явища закріплюються);

4.6. Синергетичний (уможливорює пізнання права як елемента складної нормативної системи, як частини світового правового порядку) тощо.

5. За кількісним складом суб'єкта, який виступає об'єктом аналізу:

5.1. Індивідуалістичний (дає змогу з'ясувати природу та сутність людського індивідуума як родової істоти, поширивши відповідні висновки на досліджувані явища, зокрема, на сучасне правознавство);

5.2. Колективістський, або комунітарний (унеможливорює з'ясування природи та сутності права через дослідження природи і сутності людських спільнот, в яких це право визнається).

6. Залежно від світоглядної позиції дослідника стосовно загального співвідношення матерії та свідомості:

6.1. Ідеалістичний (пов'язує право з об'єктивним розумом – об'єктивний ідеалістичний підхід, – або зі свідомістю людини, її переживаннями, суб'єктивними зусиллями – суб'єктивний ідеалістичний підхід);

6.2. Матеріалістичний (пов'язує природу та сутність права з соціальними відносинами, в яких це право реалізується, а також з

особливостями регулювання відносин соціальними групами).

7. За змістом наукового підґрунтя інтерпретації досліджуваних явищ:

7.1. Біологізаторський (ґрунтується на визнанні еволюційної природи людини, природної зумовленості її сутності та біологічного характеру прав людини);

7.2. Соціологізаторський (ґрунтується на визнанні соціального характеру природи і сутності права);

7.3. Трансцendentалістський (ґрунтується на визнанні надприродного характеру права, надприродній зумовленості його сутності, а отже, на надприродному, зокрема божественному походженні права).

Крім цього, з огляду на значення для розкриття предмета дослідження, всі дослідницькі підходи в межах кожної з наведених класифікацій можуть поділятися на основні (яким відведена провідна роль у дослідженні) та допоміжні (покликані сприяти повноті розкриття предмета дослідження).

Використанням у дослідженні методологічних дослідницьких підходів зумовлюються відповідні процедури інтерпретації явищ, побудовані на використанні різних груп методів наукового пізнання: філософських [7, с.290]: діалектичного, метафізичного; загальнонаукових: системного, структурно-функціонального, сходження від абстрактного до конкретного; спеціальних (вироблених неюридичними науками): аналіз письмових джерел; окремих (вироблених юридичною наукою): догматичного методу, методів тлумачення юридичних норм, методу теоретико-правового моделювання, порівняльно-правового методу.

Використання у науковій роботі дослідницьких підходів і перелічених методів зумовлюють необхідність застосування, зокрема таких прийомів дослідження [8, с.67, 69, 76-79, 125-126, 172-173, 175, 290-295.] : індукція, дедукція; класифікація, аналіз (синхронний і діахронний), теоретичний синтез, екстраполяція, абстрагування (визначення, обмеження, узагальнення та поділ понять); ідеалізація, опис, характеристика, порівняння, роз'яснення, доведення, спростування.

---

1. Система сучасних методологій:(хрестоматія у 4 – томах) / Упоряд., відп. ред., перекл. А. Ф. Фурман. – Тернопіль : ТНЕУ,2015. – Т. 1. – 314 с.

2. Кельман М. С. Методологічні проблеми теорії держави та права (курс лекцій) / М. С. Кельман. – Львів, 2010. – 124 с.

3. Методологические проблемы общественных наук: Сб. науч. трудов / Под ред. Н. И. Козюбра. – К. : Наук.думка, 1985. – 271 с.; Проблеми методології сучасного правознавства: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. – К.: АПрН України, 1996.

4. Дністрянський С. С. До юридичної методології / Державний архів Тернопільської обл. – Фонд Р3430. – Оп.1. – Спр.35. – 27 с.

5. Гордієнко С. Г. Молодому науковцю про необхідне: Науково-практичний посібник / С. Г. Гордієнко. – К. : КНТ, 2007. – 92 с.

6. Філософія: Навч. посібник / Л. В. Губернський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрушко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. – 3-те вид. стер. – К. : Вікар, 2002. – 516 с.

7. Джегутанов Б. К. История и философия науки: Учебное пособие для аспирантов / Б. К. Джегутанов. – СПб: Питер, 2006. – 368 с.

8. Карамішева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика: Посібник для студентів та аспірантів / Н. В. Карамішева. – Львів: Астролябія, 2002. – 352 с.; Петров Ю. А. Общая методология мышления. – 3-е изд. / Ю. А. Петров, А. А. Захаров. – М.: Московский философский фонд, 2006. – 72 с.

Коваль І. М.

асистент кафедри теорії та філософії права

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

АНТРОПОЛОГІЧНО-МЕНТАЛЬНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ У ПРИРОДНОМУ ТА НАДПРИРОДНОМУ ПРАВІ

Початок антропологічно-ментальної правосвідомості міститься у природному та надприродному праві. Зокрема, ми виходимо з того, що наука природного права – це вчення про філософію правової культури, її онтологію та гносеологію, про синергетичні правові процеси, правову красу для морального обґрунтування свободної волі людини у природному просторі. Надприродне право, порівняно із природним, існує в ірраціональному вимірі [1, с. 211-212]. Філософський аналіз правової культури, як сукупність духовно-практичних здібностей особистості, яка дозволяє її вибудовувати цивілізаційні відносини, які відповідають морально-правовим критеріям з іншими індивідами, структурами громадського суспільства і державними інститутами [2, с. 238] дає можливість глибше дослідити

антропологічно-ментальну правосвідомість.

Йдеться про те, що природне й надприродне право незалежно від волі людини формує обов'язковий варіант правової культури. Ця обов'язковість впливає із синергетичних природно-правових дій через вплив природи на людину відповідно до суспільних феноменів, детермінантів соціуму в якому перебуває людина. Обов'язкова правова культура є природним феноменом, який балансує правову культуру, яка утворюється на позитивному праві. В результаті виникає правова краса, що є онтологічний явищем і формує природну правову красу так зване ментальне і підсвідоме право.

Ментальне право утворюється синергетично, без участі активної дії свідомості людини. Тому під ментальним правом ми розуміємо систему етнічно-природних вдач людини, які визначають і в певній мірі регулюють синергетично утворену модель мислення і поведінки. Тим самим ментальне право є належним, бажаним, повсякденним. Цим правом користується і людина і за цим правом визначається людина як особистість. Тобто у кожної людини норми власного ментального права «лежать» на поверхні, їх потрібно відчувати, оскільки розумом їх зрозуміти неможливо.

Ментально-правові операції мають антропологічне обґрунтування, раціональний й ірраціональний зміст. Спосіб мислення, сукупність інтелектуальних навиків, склад розуму та інші антропологічні компоненти надають ментальному праву раціонального чи ірраціонального змісту. Тим самим здійснюється мета антропологічного обґрунтування ментального права, яке формує навіть й метаантропологічну правову свідомість. Етнічно-природна вдача людини є важливим чинником ментального права. Адже, як визначає О. Волік, дух народу (й людини зокрема) визначає природа краю, яка назавжди бере людину в полон. Оточуюча природа впливає на риси менталітету. Особливості менталітету залежать від природних умов (клімату, рельєфності, ґрунтів, гідросітки та ін.) [3, с.55-56]. Тому змінити засновано природно-правову вдачу людини практично не можливо, оскільки вона міцно вкорінюється у підсвідомість й свідомість людини.

На основі природного й ментального права виникає підсвідоме право, які наближені одне до одного. Як зазначає С. Гладкий, що дослідники здебільшого не розмежовують поняття «правова свідомість» і «правова психіка», внаслідок чого укорінені в надсвідомому психічні утворення виявляються вписаними у сферу свідомості. Отже, свідоме у правовій психіці концептуально невідмежоване від несвідомого, тоді як практика самопізнання

спрямована саме на розширення першої з указаних сфер психіки за рахунок другої та потребує чітких теоретичних орієнтирів [4, с. 14].

З іншого боку менталітет – це підсвідома соціально-психологічна «програма» дій і поведінки окремих людей, нації в цілому, що виявляється у свідомості й у практичній діяльності людей. Джерело її формування – сукупність психологічних, соціально-економічних, природних явищ, що діють протягом тривалої еволюції країни. Менталітет містить у собі почуття, симпатію й антипатію, образи, уявлення про людину та її місце у світі. При тому всі ці уявлення й відчуття не піддаються логічній систематизації, осмисленню. Вони пов'язані не так зі свідомістю, як із підсвідомістю; якщо свідомість регулює мислення людини та менталітет регулює її поведінку [5, с. 175].

Отже, природне й надприродне право скероване окремо й на підсвідомість, яка слугує необхідним пластом для свідомості. Тому якщо існує правова свідомість, що регулює мислення, то існує й правова підсвідомість яка регулює дію. Тоді правова підсвідомість виступає важливим чинником підсвідомого права. На нашу думку, підсвідоме права це система закритих психічних процесів, які не перебувають у фокусі свідомості, але впливають на поведінку людини за правилом дивного атрактора.

---

1. Сливка С.С. Природне та надприродне право: у 3-х частинах. – Ч.1: Природне право: історико-філософський погляд / С. С. Сливка. – К.: Атіка, 2005. – 224 с.

2. Бачинин В. А. Философия права: Краткий словарь / В. А. Бачинин, В. П. Сольников. – СПб : Изд-во «Лань», 2000. – 400 с.

3. Волік О. В. Пізнання природи рідного краю – одна з необхідних умов самовизначення українців / О. В. Волік // Сучасні досягнення екології та їх імплементація у природничу освіту. Матеріали науково-методичного семінару. – 2014. – С.52–54.

4. Гладкий С. О. Правовий менталітет як об'єкт правового самопізнання / С. О. Гладкий // Часопис Київського університету права. – 2014. – №2. – С.14–17.

5. Крутій О. Загальнонаціональні та регіональні чинники сучасного українського менталітету / О. Крутій, О. Радченко // Держава та суспільство. – 2011. – №3. – С.174–179.

Когут Я. М.
професор кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Поліцейське право як галузь права – це сукупність правових норм, призначених для регулювання суспільних відносин у зв'язку та з приводу практичної реалізації приписів органів виконавчої влади [1, с.16].

Еволюція поліцейсько-правової теорії визначає правовий статус поліцейської діяльності. Важливим фактором становлення демократичної держави є можливість застосування нею санкціонованого примусу та контроль за додержанням заборони нелегітимного примусу. Держава закономірно має монополію на застосування заходів примусу, що відповідним чином впливає на правопорядок.

Загалом, примус – це метод управління, що охоплює сукупність способів і засобів безпосереднього або ж опосередкованого зовнішнього впливу суб'єкта управління на об'єкт управління та полягає у цілеспрямованому обмеженні (скасуванні) свободи його функціонування (розвитку) в інтересах усього суспільства [2, с 67].

Монополія держави щодо застосування заходів примусу реалізується, насамперед, державними органами, що відносяться до військового типу, озброєних органів виконавчої влади. Проте, призначенням цих органів є не тільки застосування «сили».

Досягнення розумного балансу між превентивними і силовими діями відносно правопорушень завжди є і буде однією з головних проблем стратегії поліцейської діяльності. Поки що поліцейсти і кримінологи навіть розвинених країн, не говорячи вже про держави з нестабільною соціально-політичною і економічною обстановкою, не виробили ще достатньо чітких критеріїв оцінки реальної (а тим більше перспективної) ефективності функціонування національних поліцейських систем, не мають всеосяжного уявлення про майбутній розвиток злочинності, і це, мабуть, навряд чи можливо найближчим часом [3, с. 140-156].

Для високорозвинених демократичних держав характерна наявність доктрини діяльності поліції, загальнонаціональних і регіональних програм її реалізації, що включають юридичні,

організаційно-управлінські і інші взаємозв'язані заходи, що мають достатнє фінансове забезпечення [4, с.253].

У будь-якій державі поліція, поряд з армією, органами забезпечення безпеки, пенітенціарними установами, належить до матеріальних додатків виконавчої влади. Зміни, що відбулися в нашому суспільстві в останні роки, дозволили переосмислити роль і значення поліції в закордонних країнах, відмовитися від односторонньо-догматичного погляду на поліцію як на каральний орган, призначений повсякденно й повсюдно здійснювати політику пануючого класу специфічними методами безпосереднього примусу [5, с. 6].

У країнах, орієнтованих на демократичний шлях розвитку, поліція розглядається винятково як правоохоронний орган, призначений для забезпечення “контролю над злочинністю”, стримування її за допомогою застосування тих засобів, які встановлені законом [6, с. 5].

Закони, що регулюють діяльність поліції, мають бути обов'язково гармонізовані з домінуючими суспільними цінностями, а концептуальним ядром сучасної поліцейської парадигми має стати безумовне визнання примату прав і свобод людини та громадянина в публічно-правових відносинах [7, с.191].

Радою Європи в 2001 році було прийнято Європейський кодекс поліцейської етики. Згідно з цим Кодексом, головними цілями поліції в демократичному суспільстві, регульованому принципом верховенства права, є: захист і дотримання основних прав і свобод людини в тому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема в практиці Європейського суду з прав людини.

Сьогодні процес реформування органів внутрішніх справ є невід'ємною частиною демократизації суспільного життя та побудови правової держави. Зміни соціально-економічних і політико-правових умов функціонування системи МВС, курс країни на євроінтеграцію а отже чітка відповідність роботи поліції європейським стандартам, детермінують відхід від радянської моделі і потребує переходу на якісно нові засади практичної діяльності, від каральних до соціально-сервісних функцій. Це можливо на підставі дотримання принципів поліцейської діяльності.

Ці принципи зумовлюють потребу поетапного перетворення системи МВС у цивільне відомство європейського типу, та визначають такі основні завдання: забезпечення дотримання принципів верховенства права в діяльності органів внутрішніх справ; створення та запровадження механізмів унеможливлення використання органів внутрішніх справ у політично-партійних, групових чи особистих інтересах; забезпечення

створення ефективної системи реагування на злочини та інші правопорушення; створення дієвих механізмів запобігання корупції в діяльності поліції; розробка, з урахуванням міжнародного досвіду, нових внутрішніх та зовнішніх критеріїв та методик оцінювання функціональної діяльності органів Національної поліції.

Проте, сучасне трактування принципів поліцейської діяльності повинно виходити за межі сфери їх чинності в рамках правотворчості й правозастосування. У правотворчості вони мають значення як теоретична основа, що визначає зміст правових норм, а у правозастосуванні їх функція обмежується виключно потребою тлумачення норм.

З цього приводу К. С. Бельський запропонував акцентувати увагу на тому, що принципи поліцейської діяльності охоплюють об'єктивно сформовані закономірності, традиції, правові норми та етичні правила, які поступово усталилися у сфері поліцейської діяльності й покликані забезпечувати стабільність та ефективність функціонування поліцейського апарату [8, с. 40].

Проте, принципи поліцейської діяльності не повинні обмежуватись їх застосуванням виключно у межах правових норм, а повинні впливати на процес формування ідеології служіння українському народові, реально впливати на формування іміджу та громадської думки. До таких принципів, на наш погляд, слід віднести принципи поліцейської діяльності, зокрема ввічливості, толерантності та поваги до особи, принцип негайного усунення помилок, принцип солідарності, взаємодопомоги, професіоналізму, компетентності, науковості, принцип чесності та справедливості, принцип підтримання позитивних традицій.

---

1. Антонов И. П. Полицейское право: быть или не быть? / И. П. Антонов // Юридическое образование и наука. – 2001. – № 3. – С. 34–39.

2. Сальников В. П. Убеждение и принуждение в деятельности органов внутренних дел : пособие / В. П. Сальников, В. П. Федоров. – Л.: ВПУ, 1989. – 91 с.

3. Губанов А. В. Полиция Запада: основы деятельности по охране правопорядка / А. В. Губанов. – М.: ВНИИ МВД России, 1993. – 365 с.

4. Юнін О. С. Діяльність поліцейських апаратів в умовах розвитку демократичного суспільства / О. С. Юнін // Митна справа – 2012. – № 4, ч. 2, кн. 2. – С. 249–253.

5. Бандурка О. М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції: [Дис. канд. юрид. наук] / О. М. Бандурка. – Х. : Укр. юрид. академія, 1994. – 158 с.

6. Битяк Ю. П. Переконання і примус в державному управлінні. Адміністративна відповідальність: [конспекти лекцій] / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, А. Т. Комзюк. – Х. : Укр. юрид. академія, 1994. – 44 с.

7. Бандурка О. М. Принципи діяльності поліції (міліції) в поліцейському праві сучасних зарубіжних держав / О. М. Бандурка // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – №2. – С. 191–205.

8. Бельский К. С. Полицейское право: лекционный курс / К. С. Бельский; [под ред. канд. юрид. наук А. В. Куракина]. – М. : Изд. «Дело и Сервис», 2004. – 816 с.

Колиба М. М.

аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО АНАЛІЗУ СТАНДАРТІВ ТА МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВА НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ

Аналіз стандартів та механізмів захисту права на свободу віросповідання на міжнародному рівні засвідчує, що провідну роль у правовому закріпленні та захисті даного права на універсальному рівні відіграє Організація Об'єднаних Націй.

З часів прийняття Загальної Декларації прав людини в 1948 р., релігійну свободу було взято під охорону всіма основними міжнародними договорами із захисту прав людини, прийнятими в рамках ООН. Найбільш ефективними механізмами захисту цих прав тут стали Комітет з прав людини та Спеціальний доповідач ООН зі свободи совісті та переконань. Досліджуючи стандарти та практику ООН, можна припустити, що навіть за відсутності спеціальної конвенції, існує загальне визнання права на свободу думки, совісті та релігії, а також права на свободу від дискримінації на релігійному ґрунті.

Попри відомі недоліки, європейські механізми захисту права на свободу віросповідання є найбільш ефективними й зразковими в порівнянні з іншими міжнародно-правовими механізмами, які захищають релігійні права. Разом з тим, стандартам релігійних прав, відпрацьованим в універсальному та регіональному міжнародному праві, а також їх тлумаченню та застосуванню міжнародними органами мають відповідати

норми захисту цих прав у національному праві країн-членів відповідних міжнародних організацій.

Дослідження питань міжнародно-правового співробітництва України у сфері захисту права на свободу совісті та віросповідання, зокрема змісту її міжнародно-правових зобов'язань щодо релігійних прав, а також шляхів їх імплементації в національному законодавстві, дозволяють стверджувати наступне:

1. Зобов'язання нашої держави у даній сфері випливають як з її участі у договорах, укладених в рамках міжнародних організацій, учасницею яких вона є, так і з її двосторонніх міжнародно-правових угод, що були ратифіковані нею і стали частиною її національного законодавства, а також, перш за все, з участі України в ООН, Раді Європи, ОБСЄ.

2. Численні універсальні міжнародні документи, які містять норми права на свободу совісті та віросповідання, однією із сторін яких є Україна, передбачають чіткі, обов'язкові для неї стандарти права на свободу совісті та віросповідання на універсальному рівні. Україна також визнає юридичну силу декларацій 1981, 1985 та 1992 рр. – Верховний Суд і Конституційний Суд України посилаються на їх норми у своїй практиці.

3. У сфері захисту права на свободу віросповідання на універсальному рівні на Україну поширюються повноваження механізмів, утворених відповідно до Статуту ООН: Ради з прав людини та спеціальних процедур – Спеціального доповідача зі свободи релігії та віросповідання; утворених відповідно до конвенцій, стороною в яких є Україна, Комітету з прав людини, Комітету з економічних, соціальних та культурних прав, Комітету з прав дитини та Комітету з ліквідації расової дискримінації.

4. Попри те, що вітчизняне законодавство у сфері захисту релігійних прав вважається одним із найкращих у Східній Європі та на пострадянському просторі, воно все ж таки потребує змін задля виконання міжнародних зобов'язань України, що вимагають як Рада Європи, так і ООН.

5. Світовий досвід щодо реалізації свободи віросповідання утверджувався в період буржуазних революцій XVII–XIX ст., у ході яких декларувалися рівні права для кожного члена суспільства, які б захищали його як людину, наділену невідчужуваними правами (в тому числі і правом на свободу совісті), зумовлювали б його однакові з усіма відносини до влади, робили автономним, уможлилювали б вільний і самостійний вибір духовних орієнтирів, цінностей, власних суджень і поведінки.

Реалії сьогодення переконливо свідчать, що вирішення проблем свободи віросповідання у глобалізованому світі залишається важливим чинником у самоутвердженні національних законодавств і багато в чому сприяє консолідуючим державницьким началом.

Коцан-Олинець Ю. Я.
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ АНАЛОГІЇ ПРАВА ТА АНАЛОГІЇ ЗАКОНУ

Якщо суспільні відносини, які потребують правового регулювання, виявляються неврегульованими, тобто існують прогалини в праві, питання про права та обов'язки відповідних суб'єктів вирішується шляхом застосування закону за аналогією. Якщо ж застосування закону за аналогією неможливе, ця проблематика вирішується шляхом застосування принципів права за аналогією.

В історії розвитку юридичної думки питання про розмежування аналогії права і аналогії закону було досить дискусійним. С. І. Вільнянський, Е. Ш. Кемуларія, П. О. Недбайло стверджували, що інститут аналогії права не має прямого відношення до аналогії, якщо під такою в прямому сенсі цього слова розуміти порівняння двох близьких і рівноцінних за значенням і положенням об'єктів [1, с.221–222]. У випадку з аналогією права таких рівноцінних об'єктів, що підлягають порівнянню, не існує. С. І. Вільнянський, також, стверджував, що аналогія права не поширює закон на схожий випадок, а творить правову норму, тобто є центральним пунктом судової правотворчості [2, с.106].

Дійсно, на перший погляд, аналогія права не може бути повністю віднесена до логічного розуміння аналогії. Під логічне обґрунтування цього терміну більше підходить аналогія закону. Адже, аналогія закону – це вирішення конкретної юридичної справи на підставі норм права, які регулюють схожі з розглядуваними суспільні відносини. Але не можна погодитись з запропонованим підходом правознавців що намагаються ототожнити аналогію у праві з аналогією в логіці, оскільки аналогія права є правовим інститутом і лише засновується на логічному прийомі умовиводу за аналогією, але не тотожна з ним. Аналогія у праві ґрунтується на порівнянні суспільних відносин з нормами та принципами права, які не регулюють дані відносини, але мають схожі з ними ознаки і відповідно можуть бути застосовані до їх врегулювання. Процедура застосування аналогії закону, як логічний прийом, є творчою діяльністю, яка полягає в перенесенні деяких якостей, притаманних одним явищам, на інші, схожі з першими в сукупності істотних ознак.

Так, Є. В. Васьковський, зазначав, що за своєю логічною природою аналогія права тотожна аналогії закону і відрізняється від останньої лише більшою широтою матеріалу, яким вона оперує [3, с.268]. Розглядаючи сутність аналогії права, Є. В. Васьковський зводив її до того, що при відсутності в законодавстві готової норми, яка б могла бути застосована до даного випадку, з наявних норм попередньо добувається нова норма відносно схожого випадку, а потім ця нова норма за аналогією застосовується до не передбаченого законом випадку.

Водночас, при використанні аналогії права, суб'єкту правозастосування необхідно встановити схожість між врегульованими і неврегульованими відносинами, тобто провести аналогію з найбільш значними та важливими суспільними відносинами, що потребують правового регулювання, виявити інформацію, яку можливо перенести з одного відношення на інше, знайти принцип права, який підлягає застосуванню за аналогією з цими відносинами. Таким чином, логічна складова, характерна для методу аналогії присутня і при застосуванні аналогії права. Даний висновок, в свою чергу, свідчить про необхідність визнати, що аналогія права, як спосіб подолання прогалів в праві, є частиною інституту аналогії у праві, і міцно укорінився в теорії і юридичній практиці.

Слід зазначити, що співвідношення «аналогії закону» та «аналогії права» полягає у обмеженні один одного, з одного боку, нормою закону, з іншого – принципами права, з метою врегулювання неврегульованих суспільних відносин відповідно до принципів права. Вирішуючи справу за аналогією права, суб'єкт правозастосування не створює принципи права, а лише виявляє вже існуючі принципи права та формулює їх у рішенні в процесі врегулювання конкретного випадку. При цьому, застосування принципів права до врегулювання суспільних відносин за аналогією передбачає відсутність необхідної в цих випадках норми або принципу права, що можуть прямо їх врегулювати. Тому принцип права застосовується за аналогією до схожих суспільних відносин, що підпадають під дію такого принципу, що обумовлює логічну основу методу аналогії права.

Щодо визначення поняття аналогії права погляди науковців можна розділити на три групи: одні вважають, що аналогія права – це вирішення не врегульованих нормою права відносин на основі принципів права закріплених в законодавстві; другі – на основі принципів права, загальних засад і змісту законодавства; треті – на основі принципів та сутності права.

С. О. Комаров аналогію права визначає, як рішення конкретної справи виходячи з принципів права в цілому, галузі або інституту даної галузі права [4, с.227]. На думку С. С. Алексєєва, загальні засади і зміст законодавства є не що

інше, як принципи права (загальноправові і галузеві) [5, с.97]. При аналогії права принципи виконують безпосередньо регулюючу функцію і виступають єдиною нормативно-правовою основою правозастосовного рішення. Таким чином, в наведених визначеннях правознавці визначають аналогію права фактично як застосування принципів права закріплених в законодавстві. Такими принципами можуть бути, як такі, що закріплені у національному законодавстві так і загальні принципи права регламентовані у міжнародних нормативно-правових актах або договорах, ратифікованих державою.

Інша група науковців не наголошує на нормативному закріпленні принципів права. За визначенням В. В. Лазарєва та О. Ф. Скакун, аналогія права – це рішення на основі загальних засад і сенсу законодавства. В. В. Копейчиков, аналогію права визначає, як вирішення конкретної справи на основі загальних ідей і принципів права (гуманізму, справедливості, рівноправ'я і т.ін.). За визначенням Г. В. Назаренко, аналогія права – це прийняття рішення по справі на основі принципів права у випадку відсутності схожої правової норми [6, с.122].

Отже, більшість авторів під аналогією права розуміють застосування до неврегульованого випадку принципів права. Водночас, одні правники передбачають застосування лише законодавчо закріплених принципів права, інші вважають за можливе сформулювати принципи, що не містяться в законі, але виходять із його змісту та сутності права загалом.

На нашу думку, вирішуючи питання за аналогією права необхідно спиратись на принципи права закріплені у судовій практиці, під якою слід розуміти багаторазове, однакове вирішення судами однієї і тієї ж категорії справ, принципи, що формуються в рішеннях конституційного суду України, постановках Пленуму Верховного Суду, Роз'ясненнях, Листів Вищого Господарського Суду та інших джерелах узагальненої судової практики. Послідовна судова практика, в тому числі у випадках застосування права за аналогією є підґрунтям створення правової держави, в якій права людини переважатимуть над владою держави, визнаватимуться найвищою цінністю держави та суспільства загалом.

Розглянувши основні положення про аналогію права та її співвідношення з аналогією закону можна навести наступне визначення аналогії права, яка передбачає вирішення суспільних відносин щодо яких існують прогалини у праві на підставі принципів права, що закріплені у законодавстві, виводяться із його змісту та суті, сформульовані в правовій доктрині та судовій практиці, походять з правової системи та міжнародного права.

---

1. Лейст О. Э. Реализация права. Теория государства и права: Курс лекций / О. Э. Лейст ; под ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало, ТЕИС, 1996. – 475 с.

2. Вильнянский С. И. Значение логики в применении правовых норм / С. И. Вильнянский // Ученые записки Харьковского юридического института. – 1998. – Вып. 3.– 46 с.

3. Васьюковський Е. В. Учення о толковании и применении гражданских законов. Цивилистическая методология / Е. В. Васьюковский. – О. : Экон. Тип, 1991. – Ч. 1. – 400 с.

4. Комаров С. А. Общая теория государства и права: Курс лекций / С. А. Комаров ; [2-е изд. исправ. и доп.]. – М. : Манускрипт, 2006. – 312 с.

5. Алексеев С. С. Теория государства и права. [Электронный ресурс] : Учебник для юридических вузов и факультетов. – М. – 453 с. – Режим доступа: <http://www.lib.ua-ru.net/content/5319.html>.

6. Власенко Н. А., Назаренко Т. Н. Неопределенность в праве: понятие и формы / Н. А. Власенко, Т. Н. Назаренко // Государство и право. – 2007. – № 6. – С. 5–12.

Кузенко У. М.

здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних євроінтеграційних умовах визначення основних напрямів діяльності Української держави набуває дедалі більшого значення. У державознавстві це питання розкривається за допомогою концепції державних функцій, що завжди було і залишається одним з найважливіших питань не тільки в теорії, а й практиці державотворення.

Ще з моменту набуття незалежності та початку державного будівництва, Україна виявила чіткий намір посісти належне місце у Європейському Співтоваристві. Наша держава послідовно здійснює кроки в напрямі євроінтеграції та налагодження взаємовигідних стосунків з ЄС. Про євроінтеграційні процеси свідчить нормативно-правова база, яка постійно оновлюється і приводиться у відповідність до міжнародного права. Поряд з нормативно-правовими документами євроінтеграційний курс України знаходиться в центрі уваги не лише вчених – філософів, політологів, юристів, але й фахівців-практиків: дипломатів, політиків, журналістів.

Особливості цього етапу розвитку державності знайшли своє відображення, зокрема, у модифікації функцій держави. Перехід

України до нового типу суспільних відносин і нової моделі державного ладу, потребує аналізу цих процесів.

Докорінні структурні перетворення, що відбуваються у світі завдяки глобалізації та інформаційно-технічній революції, не обходять стороною жодну державу, зобов'язують їх до участі у вирішенні глобальних проблем та посиленої участі у зміцненні світового правопорядку. Відтак, кожна сучасна держава повинна бути спроможною забезпечувати внутрішню стабільність і безпеку, та бути здатною до співпраці з іншими державами [1, с. 26].

У межах реалізації політичної функції формується зовнішня політика держави. Відтак, українська політична система значно активізувалася у зв'язку з євроінтеграційними прагненнями. Сам факт, що в Україні з'явилася власна позиція із багатьох питань, став новиною європейської політики та передумовою того, що хронічна європейська «втома від України» перетворилася на «українську інтригу».

Забезпечення регіональної стабільності та безпеки, активна демократизація регіону, високий рівень контролю за кордонами – важливі кроки на шляху реалізації Україною курсу на інтеграцію до ЄС. Розширення ЄС й виникнення спільного українсько-євросоюзівського кордону об'єктивно зумовили для України сприятливу ситуацію, відкриваючи для неї додаткові інтеграційні можливості, враховуючи її геополітичне розташування і наявність транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій [2, с. 34, 35].

Доречно зазначити, що політичний характер носять усі функції держави, адже у сфері політичних відносин бере участь ціла система політичних інститутів, установ, державних та інших органів, через які здійснюється безпосередній вплив державної влади, в тому числі забезпечення демократії, тобто реальної влади народу. Адже функції держави генетично мають одне й те саме джерело – державу як організацію політичної влади. Держава з'являється на певному історичному етапі саме задля виконання на новому рівні низки найістотніших функцій у суспільстві. Отже, держава та її функції є нерозривними політичними явищами [3, с. 90].

Зміст політичної функції держави складають наступні елементи: забезпечення народовладдя, тобто участь народу у формуванні органів влади, в прийнятті державних рішень шляхом проведення референдуму, забезпечення права контролю за здійсненням державної влади і реалізацією прийнятих рішень; забезпечення та захисту прав і свобод людини в державі; забезпечення державного суверенітету, визначення правового статусу конкретних територій та управління ними; формування політичної системи суспільства; створення

демократичних умов для самоорганізації і самоврядування, а також формування громадянського суспільства; формування державної політики у різних сферах; державне будівництво – удосконалення і зміцнення механізму держави; захист конституційного ладу від його насильницької зміни чи повалення, а також територіальної цілісності держави [1, с. 24–25].

Політичну функцію Української держави, без сумніву, можна вважати фундаментом, базисом для створення сприятливих умов забезпечення основних засад державної політики. Своєю чергою це сприяє розвитку інших напрямів і форм діяльності держави у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Важливим аспектом політичної функції сучасної Української держави в умовах євроінтеграції є забезпечення, захист та зміцнення засад державного суверенітету. Кожна суверенна держава має непорушне право на відстоювання інтересів своїх громадян жити за власними законами, нормами і традиціями, обирати ефективний державний устрій, встановлювати політичний режим, забезпечувати охорону недоторканності державного кордону. Своєю чергою, міжнародне співтовариство не вправі нехтувати межами державного суверенітету. Лише держава вправі добровільно, без примусу взяти на себе подібні зобов'язання, що випливає зі змісту суверенного права держави як повноправного члена міжнародного співтовариства [1, с. 25].

Сучасні вчені відстоюють думку, що одним із основних викликів XXI ст. є зниження ролі національної держави. На цій залежності держав в умовах інтеграції акцентує увагу і американський політолог Зб. Бжезинський, який писав: *«Глобалізація стимулює процеси, які призводять до ерозії традиційних державних суверенітетів...»*, що загрожує *«...втратою національного контролю над основними економічними та соціальними цінностями»* [4, с. 12–13].

У сучасних соціальних та політико-правових умовах політична функція держави спрямована насамперед на створення демократичного суспільства, забезпечення його єдності як цілісного соціального організму. Складна і надзвичайно багатогранна діяльність держави в політичній сфері по своїй суті є базовою при створенні умов для ефективного виконання усіх інших державних функцій.

Серед першочергових стратегій, що стоять перед Україною, є реалізація цивілізаційних інтересів держави, необхідною умовою якої є можливість і здатність самостійно вирішувати внутрішні завдання, забезпечувати у взаємодії з іншими державами своєї цивілізації внутрішню й міжцивілізаційну стабільність, незалежно від намірів і позицій іншоцивілізаційних держав і їх співтовариств. Забезпечення

цивілізаційної безпеки держави є обов'язковою умовою ефективного захисту її життєво важливих інтересів [5, с. 135].

Основною метою політичної функції України в контексті євроінтеграції є чітке окреслення зовнішньополітичних пріоритетів нашої держави в умовах відбудови чіткої парадигми стійкого збалансованого розвитку для отримання Україною найбільш сприятливих умов для вирішення існуючих проблем і викликів сучасного світу.

---

1. Кузенко У. І. Структура політичної функції держави / У. І. Кузенко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». – 2014. – № 9-2. – Т. 1. – С. 23–26.

2. Артьомов І. В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: [зб. наук. статей] / І. В. Артьомов. – Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2014. – Кн. 1. – 380 с.

3. Загальна теорія держави і права : [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2010. – 584 с.

4. Бжезинський З. Велика шахівниця / З. Бжезинський; пер. з англ. О. Фешовець. – Львів – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. – 236 с.

5. Суліма Є. М. Глобалістика: підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелев. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.

Куруц Н. В.

курсант

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ТА ПРАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ВСТУПУ КРАЇН ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейська інтеграція являє собою процес політичної, юридичної, економічної інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих у Європі. На даний момент європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення Європейського Союзу та Ради Європи.

Традиційно у науковій літературі Європейський Союз визначають як економічний та політичний союз 28 держав-членів, що розташовані здебільшого у Європі. Показово, що Європейський Союз веде свій початок від утворення Європейської спільноти з вугілля та сталі і Європейської економічної спільноти, що були засновані шістьма країнами в 1951 та 1958 роках відповідно [1].

У свою чергу Рада Європи є міжнародною організацією, до складу якої входять 47 держав-членів в європейському просторі [2], у

тому числі і Україна з 1995 року.

Для вступу до Євросоюзу країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям. Критерії вимагають, щоб в державі дотримувалися демократичні принципи, принципи свободи і пошани прав людини, а також принцип правової держави (ст. 6, ст. 49 Договору про Європейський союз) [3]. Крім того, в країні має бути конкурентоздатна ринкова економіка і повинні визнаватися загальні правила і стандарти ЄС, включаючи прихильність цілям політичного, економічного і валютного союзу.

Що стосується умов вступу країни до Ради Європи, то членство у даній міжнародній організації відкрите для всіх європейських держав, які визнають принцип верховенства права і гарантують основні права людини і свободи для своїх громадян.

Виконання вищевикладених умов вступу до Європейського Союзу та Ради Європи апіорі вимагають від країн-кандидатів проведення певних державотворчих та правотворчих процесів.

Державотворення як процес має загальні риси та особливості для кожної країни, народу і суспільства. Відповідно до цього державотворення будь-якої країни має свої характерні ознаки. Шлях конкретного народу щодо розвитку своєї державності й формування та становлення суспільно – політичних інститутів, організації влади й управління є індивідуально конкретний та показовий [4].

Іншими словами, державотворення – це процес, спрямований на актуалізацію національної ідеї в галузі державного управління, вироблення та втілення ідеології державотворення, створення й становлення держави як системи відносин та її інститутів, що мають забезпечити життєздатність і розвиток держави. При цьому у контексті євроінтеграції державотворення має забезпечити життєдіяльність і розвиток держави як члена відповідної міжнародної організації.

Державотворення являє собою багатогранний процес, що охоплює цілий комплекс взаємопов'язаних чинників, зокрема природничо-географічних, культурно гуманітарних, мовних, етнопсихологічних, духовно-світоглядних (міфологічні та релігійні), соціально-економічних, правових, геополітичних, військово-оборонних тощо, що відображають усі сфери життєдіяльності суспільства. І цілком логічно, що кожен із зазначених чинників впливає на процес державотворення у контексті євроінтеграції. Він тим чи іншим чином впливає на успішність приєднання країни-кандидата до відповідної міжнародної організації (Європейського Союзу та Ради Європи).

Державотворення є безперервним процесом. На кожному етапі державотворення мають бути поставлені свої цілі й розроблена стратегія

розвитку держави, визначена роль органів державної влади у цьому процесі [4]. У зв'язку з зазначеним, на наш погляд цілком логічно припустити, що приєднання країни до європейських міжнародних організацій у тій чи іншій мірі може стати одним із етапів державотворення для конкретної держави-країни.

На відміну від державотворення, правотворення являє собою процес створення права, котрий складається з декількох етапів, серед яких виділяють гносеологічний (процес виникнення і становлення права у формі правосвідомості), матеріальний (формування права внаслідок реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків) та інституційний (оформлення правових приписів у вигляді норм права, які в сукупності утворюють систему) [5, с. 294].

Таким чином, право виникає у результаті соціального розвитку суспільства. На першому етапі виникає нагальна необхідність у нормативному регулюванні суспільних відносин, наступним кроком є формування моделі (концепції) такого регулювання, а вже згодом – вироблення правового припису (наприклад, положення правового акта) та введення його в дію. При цьому правотворча діяльність є складовим елементом процесу правотворення, оскільки виступає формою діяльності суб'єктів правотворчості щодо прийняття, зміни чи скасування правових норм.

У контексті дослідження державотворення та правотворення, вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що дані правові явища взаємопов'язані та взаємозалежні. При цьому питання про те, який процес із зазначених є первинним – схоластичне. Відтак, процес державотворення у контексті євроінтеграції країни до міжнародних організацій, відповідно впливає на процеси правотворення. І навпаки, відповідні процеси правотворення в контексті євроінтеграції можуть стати підставою процесів державотворення.

---

1. Європейський Союз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_Союз

2. Рада Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/Рада_Європи

3. Договір про Європейський Союз: Міжнародний документ від 07.02.1992. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029

4. Коник С. М. Державотворення як управлінська категорія / С. М. Коник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12KSMDUK.pdf>

5. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Скаун О. Ф.; [пер. з рос.]. – Х. : Консум, 2001.

Лепісевич П. М.
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат історичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

На початку ХХ століття Україна стала ареною жорстокого військового протистояння – Першої світової війни. Обидва блоки, що ворогували. Троїстий Союз та Антанта однаково претендували на українську територію, намагалися залучити український рух на свій бік, однак саме західноукраїнське політичне середовище започаткувало ідею самостійності України.

В ході Першої світової війни українськими політичними організаціями Галичини та окремими політичними діячами висловлювались різні погляди на участь українців у війні та повоєнний устрій України.

З початком війни у серпні 1914 року на Західній Україні, у Львові було створено дві українські політичні організації: Головна Українська Рада та Союз визволення України. Лідери ГУР вважали, що головним ворогом українців є Росія і її поразка у війні створить умови для об'єднання усіх українських земель в складі Австро-Угорщини, виступали за перетворення Східної України на самостійну державу, а Західну – на автономну одиницю в складі Австрії. На противагу проавстрійській позиції ГУР, діячі Союзу визволення України виступали за утворення самостійної соборної української держави під протекторатом Австро-Угорщини та Німеччини. Українська держава, на їх думку, повинна була стати бар'єром проти російської загрози.

Перший політичний крок Головної Української ради – проголошення маніфесту від 3 серпня 1914 року, у якому визначено мету українського народу – державну самостійність. Для її досягнення потрібно було завдати Росії поразки, стати на стороні Центральних держав, виставити свій легіон добровольців для збройної боротьби проти царизму за визволення України. Маніфест починався словами: «Український народе! Надходить важна історична хвиля. Важить доля держав і народів. Тільки той народ має права, що вміє їх здобути. Тільки той нарід має історію, що вміє її творити рішучими діями.

ГУР кличе тебе до діла, яким Ти здобудеш нові права, утворивши новий період у своїй історії, займеш належне місце в ряді народів Європи.

Нехай же сей поклик знайде відгомін в кожному українському серці. Нехай збудить в нашій народі давнє козацьке завзяття.

Нехай вся наша суспільність буде не тільки видцем, але якнайдіяльнішим учасником грядущих подій. Нехай віддасть всі свої матеріальні і моральні сили на те, що історичний ворог України був розбитий! До бою за здійснення ідеалу, який в теперішню хвилию з'єднає ціле українське громадянство! Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце вільної України [1-1914-3 серпня].

Українські політики, наскільки можливо, прагнули врахувати ситуацію, що склалася. Вони добре усвідомлювали, що проводити політику тільки декларуванням і заявляти про свою лояльність до Австро-Угорської держави, вже не достатньо і потрібно діяти Тому в серпні 1914 року у Львівській газеті «Діло» було опубліковано звернення ГУР «До всього українського народу», у якому вперше проголошено необхідність утворювати полки з українських добровольців під назвою «Українські Січові Стрільці» (УСС). «Гряде великий час, вибила слухна хвилина!- йшлося у зверненні ГУР- Тому кличемо до Тебе , народе: До зброї! З оружеєм в руці зміримося з віковичним нашим ворогом, з царизмом! З оружеєм в руці постоїмо за наші права, честь і будучність!» [1-1914-6 серпня].

Головна Українська Рада, як найвища українська політична установа об'єднала Січових та Сокільських Стрільців в одну Українську Бойову Управу, яка мала стати «одинокую старшиною» над майбутнім українським військом. Водночас із відозвою ГУР направляла в усі повітові центри своїх комісарів, які на місцях мали провести відповідну агітацію та створити регіональні комітети для організаційного оформлення УСС. Такі дії українського політичного проводу, з одного боку, мали зменшити недовіру державної влади до українців, пригасити проросійські настрої та симпатії деякої частини галичан, а з іншого – максимально наблизити політику айстро-угорського уряду до національних вимог українського народу. ГУР розраховувала не стільки на військові успіхи Січових Стрільців, оскільки на політичні наслідки їхніх дій.

Українські політики розуміли, що участь УСС і війні проти Росії ставить українців між європейськими народами, які воюють, у рівні обов'язки та права та мусить впливати на ставлення до українців інших народів та держав. Вони сподівались, що війна принесе національне визволення українському народові, хоча й окуплене кров'ю і життям найкращих синів і дочок Вітчизни.

З цього приводу В. Темницький писав, що «ми народ, який не тільки має свою минувшину, але народ, що має волю бути народом і має силу бути народом Перші звернення та заклики ГУР і УБУ мали широкий відгомін серед українців Галичини. У другій половині серпня 1914 року на збірні пункти прибуло 28-30 тис. січовиків-добровольців. [2, с.16].

Ініціатива українських політиків і масовий ентузіазм населення Східної Галичини у створенні Легіону УСС застала віденські урядові кола зненацька. З одного боку, мати такий легіон у складі своїх збройних сил було, звичайно, бажаним для австрійського уряду, проте все було пов'язано з коштами, на яку таку кількість вояків потрібно було озброїти, обмундирувати та прохарчувати. Занепокоєння як австрійських військових, так і політиків викликали й заяви січовиків на зразок: «Ми йдемо виборювати незалежну Україну, а не боронити Австрію» [3; 5].

Організація в перші місяці війни Легіону УСС у Галичині та гуцульського куреня на Буковині змусила австрійські урядові кола змінити національну політику у вирішенні українського питання. Особливо не довіряючи українцям, офіційний Відень усе ж погодився на існування українських військових підрозділів, які мали більше політичне, ніж воєнне значення. Українські Легіони були насамперед козирною картою в «національних іграх» українських політиків й австрійського уряду (4, с.66).

На Східній Україні, що перебувала у складі Росії, не було єдиної думки, щодо участі українців у Першій світовій війні. С. Петлюра, один із лідерів в той час УСДП, проголосив повну підтримку Росії, а В. Винниченко вимагав автономії України в складі Росії, Товариство Українських Поступовців, на чолі з М. Грушевським закликала до нейтралітету України [6].

---

1. Діло – Львів, 1899–1918 рр.

2. Вістник Союзу визволення України – Відень, 1914–1917 рр.

3. Буркут І. А ми твою славу збережемо (з історії українських збройних сил у ХХ ст.) / І. Буркут. – Чернівці, 1994. – 114 с.

4. Попик С. Українці в Австрії. 1914-1918 / С. Попик. – Київ; Чернівці, 1999. – 235 с.

5. Темницький В. Українська оселя в Гмінді / В. Темницький // Вістник. – 1915. – №37–38. – С. 8-10.

6. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914-1918 / К. Левицький. – Ч.1-3. – Львів, 1929–1930. – 776 с.

Лещух А. Р.

професор кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права?
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ПРОЦЕДУРНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ПРОЦЕСУАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ЗМІСТОВНИЙ ТА ФОРМАЛЬНИЙ
АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ
ПРИНЦИПІВ ПРАВА В УКРАЇНСЬКОМУ
КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ**

Проблематика співвідношення конституційних принципів справедливості та відповідальності конституційно-процесуального характеру у державно-владному середовищі розробляється представниками різних суспільних, гуманітарних наук та у законотворчій діяльності. Однак, криза в державі та у суспільстві спонукає науковців і практиків до пошуку нових підходів щодо визначення взаємовпливу конституційної справедливості і відповідальності у діяльності суб'єктів конституційно-політичних відносин.

Українське суспільство є функціонально диференційованою соціальною системою, одну із підсистем якої складає право. У законотворчій діяльності держави система права повністю залежна від впливу вищої політичної влади та від громадянської активності. Право, відтак, з урахуванням принципу справедливості повинне спричинювати регулятивний вплив щодо існуючих у суспільстві та в державі соціально-правових відносин, не утворюючи і не формуючи нових.

У науці в загальному вигляді справедливість полягає у здатності особи морально відноситися до інших. Коли йде мова про правову справедливість (як соціально-політичну і морально-правову категорію) – то вона виступає як: категорично-безумовний моральний обов'язок державної влади; принципова засада адекватності суспільних зусиль, спрямованих на відновлення рівноваги права, порушеної внаслідок діяльності чи бездіяльності представників суспільства чи владної інституції. Вона характеризує співвідношення між практичною роллю індивідів, соціальних груп, їхнім соціальним становищем, правами та обов'язками, між вчинками й винагородами, заслугами людей та їхнім суспільним визначенням.

Проблеми, які стосуються оцінки справедливості закону можна умовно відобразити у двох аспектах: змістовному та формальному. Відтак, змістова справедливість – втілена у принципі пропорційності, що пов'язаний із концепцією вирівнювальної справедливості. Сутність

формальної справедливості – у об'єктивному застосуванні норм права, що демонструє свою неупередженість і послідовність при продукуванні нових правових норм. Ця ідея у правовій сфері втілюється у принципі формальної рівності на підставі верховенства права. Під *процедурною справедливістю* (курсив наш – Авт.) розуміють дотримання (виконання) процедурних правил поведінки, що спрямовані на забезпечення справедливості результату конкретної дії, незалежно від обставин.

Конституційний Суд України визнає справедливість однією з основних засад права (вважає загальним конституційним принципом). Для прикладу у справі про призначення більш м'якого покарання (рішення від 02.11.2004 №15-рп/2004) підкреслено, що справедливість зазвичай розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки, а справедливе застосування норм права передбачає передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Далі, у справі про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання (рішення від 11.10.2005 №8-рп/2005) Конституційний Суд України також зазначає, що діяльність правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися за принципом справедливості.

Конституційний процес в Україні, як нескінченна конституційна реформа, ґрунтуючись на нормах вищої юридичної сили, встановлює для державно-владних суб'єктів порядок діяльності щодо створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, закріплює право і обов'язок щодо здійснення ними своїх повноважень тому й займає особливе, головуюче становище серед усіх інших юридичних видів процесу. Тому конституційно-правові відносини за своїм характером та структурою є доволі складними, різнорівневими, що передбачає, в свою чергу, запровадження на рівні держави особливих правових механізмів, процедур, виконання обов'язків, застосування заходів відповідальності щодо владних суб'єктів – учасників конституційного процесу.

Для реалізації матеріальних норм конституційного права та належного забезпечення ефективної та оптимальної реалізації завдань, функцій і повноважень владних суб'єктів конституційних правовідносин, передбачених цими нормами, законодавець створив певну систему відповідних процесуальних норм, встановив відповідальність за порушення конституційних приписів. Цей порядок діяльності учасників конституційних відносин є процесом правореалізаційного характеру адже стосується безпосередньо виконання, дотримання та застосування конституційних норм, спрямований на реалізацію владних повноважень, виконання своїх обов'язків, утримання від вчинення заборонених дій та

«відчуття» впливу відповідальності за конституційний делікт. Він, зокрема, включає процедури, механізми із реалізації громадянами конституційного статусу, притягнення владних суб'єктів до відповідальності тощо.

Відповідальність є одним із найважливіших елементів статусу владного суб'єкта, види та підстави якої визначено, зокрема, Конституцією України (конституційно-політична) та відповідним галузевим законодавством: кримінальна, цивільно-правова, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна - (юридична). Визнаючи існування в юридичній науці та практиці конституційного процесу, як сукупності процесуальних норм, притаманних статусу суб'єкта конституційних відносин, не можна заперечувати й необхідність щодо запровадження в науковий правовий обіг такого поняття як: «конституційна процесуальна відповідальність». Адже, за невиконання (неналежне виконання) владним суб'єктом конституційних приписів під час відповідних процедур (у законодавчому процесі, в конституційному судочинстві, у здійсненні виконавчої діяльності центральними органами влади, у розпорядчій діяльності глави держави тощо) щодо нього мають настати несприятливі наслідки після оцінки його вчинку, як делікту. Однак, чинне конституційне законодавство України передбачає відповідальність лише за порушення його матеріально-правових норм (імпічмент президента, відставка урядовців, конституційних суддів, дострокове припинення повноважень парламенту, відкликання депутата тощо).

Суттєвою прогалиною в українській правовій системі є відсутність правової регламентації інституту конституційної процесуальної відповідальності, суб'єктів та підстав її настання, що дозволяє владному порушнику конституційних приписів уникнути негативних наслідків за порушення конституційних приписів. По-суті, це означає, що процесуальні порушення, допущені суб'єктами у сфері конституційних процесуальних відносин (політичного характеру) не охоплюються існуючими видами відповідальності.

Відповідальність як одна з центральних проблемних науково-практичних категорій, це: а) обов'язок нести відповідальність за певну діяльність; б) відображення соціального, морального та юридичного відношення особи до суспільства з взаємним дотриманням морально-правових норм; в) застосування в процесуальному порядку щодо особи-правопорушника заходів державного примусу, передбачених санкцією правової норми.

Розглянемо підставу застосування конституційно-правової відповідальності – конституційний делікт: за сутністю він є суспільно небезпечним посяганням на цінності, що охороняються конституційним

правом, шляхом спричинення або загрози спричинення їм шкоди; за змістом – винне діяння суб'єкта, що посягає на порядок організації та функціонування основ конституційного ладу, права та свободи людини і громадянина; за формою – протиправна дія або бездіяльність, за вчинення якої передбачений саме цей вид відповідальності.

Виходячи зі сказаного, підставою саме конституційної процесуальної відповідальності можемо вважати конституційний процесуальний делікт (посягання на встановлений Конституцією і законами порядок, процедуру організації та діяльності суб'єкта, наділеного державно-владною компетенцією відповідно до принципу розподілу влад; є винним, протиправним діянням або бездіяльністю владного суб'єкта тощо). І вже поряд із конституційною процесуальною відповідальністю та підставами її настання можна проговорити про морально-етичний бік неправомірної поведінки владного суб'єкта, що нерідко має місце в українському політикумі. Для прикладу, Регламент українського парламенту передбачає незначний перелік малефективних «покарань» щодо парламентаря-порушника, як от: позбавлення права відвідувати засідання впродовж п'яти сесійних днів. Чи це адекватне покарання для народного депутата за делікт, якщо він і так не відвідує засідань?

Тобто, умовно в парламенті застосовується конституційна процесуальна санкція, підставою якої може стати не професійна діяльність парламентаря, а скоєння вчинку з ознаками аморальності (бійка, словесна образа, вихлюпування води в опонента, кидання предметів тощо). А безпосередньо за вчинення делікту конституційно-політичного, процесуального характеру (блокування, трибуни, кнопкодавство, антиконституційний виступ, невідвідування засідань парламенту, комітету тощо – настає та ж відповідальність, що і в першому випадку!

Конституційні норми, переважно, не містять санкцій за порушення своїх приписів, що унеможливує застосування до суб'єкта владно-політичних відносин адекватних правопорушенню заходів впливу, особливо – у законодавчій діяльності, що є невід'ємним елементом конституційного процесу в Україні.

Під час діяльності парламентарі повинні дотримуватися процедурних правил поведінки, що спрямовані на забезпечення справедливості результату конкретної своєї дії (бездіяльності), незалежно від обставин. Але ж правопорушення у конституційній процесуальній сфері носить як конституційно-правовий так і морально-етичний відтінок, тому й пропонуємо відмежовувати конституційно-процесуальні делікти від інших правопорушень за цими критеріями (процедурна справедливість та процесуальна відповідальність). Крім того, пропонуємо також запровадити в

українське правове поле інституту конституційно-процесуальної відповідальності з детальною законодавчою регламентацією її необхідних елементів, що поза сумнівом забезпечуватиме дотримання фундаментальних принципів: процедурної справедливості та верховенства права, зокрема.

Максимович А. М.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПОНЯТТЯ СВОБОДА СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ

Соціальна взаємодія людини в сучасному суспільстві спричиняє зміни в певних сферах людського життя – політичній, соціальній, культурній, релігійній. У межах цих змін, великого значення набуває філософсько-правове поняття свободи совісті та віросповідання. При дослідженні наукових доробків в галузі філософії, ми можемо бачити велику кількість дефініцій понять «свободи совісті» та «свободи віросповідання».

Демократична держава повинна забезпечувати основоположні права та свободи людини та громадянина, в тому числі, свободу совісті та віросповідання, оскільки вони є невід’ємною основою буття будь-якого демократичного суспільства.

При цьому, варто згадати слова Папи Івана Павла II про те, що «громадянське й загальне соціальне право на свободу релігії та совісті, оскільки воно торкається самих глибоких інтимних сферу духу, постає як точка опори, а у відповідному сенсі – є мірилом всіх інших основних прав» [5, с. 41].

Право на свободу совісті і віросповідання є тим суспільним феноменом який невід’ємно пов’язаний зі світоглядом людини. У концептуальному плані свобода совісті є однією з найцінніших свобод особи, з якою пов’язуються, а іноді базуються на ній інші права та свободи, їх гідність і честь та світоглядні погляди [2, с. 5].

В загальному філософському значенні тлумачення сутності «свободи совісті» виявляє себе як здатність особистості оцінювати, розуміти різні світоглядні парадигми, без будь-якого зовнішнього силового схилення, лише за велінням совісті, утверджуватись щодо них і діяти, , творчо самореалізовуватись у системі координат свого світоглядного вибору. У філософській інтерпретації свобода совісті постає як специфічно вибіркова й узгоджена активність свідомості, совісті та волі індивідуума, спрямованих на самовизначення в духовній реальності щодо

граничних життєво-сміслових засад свого буття [3, с. 31].

Філософсько-правова категорія «свобода совісті» проявляє свою сутність і особливість через поєднання внутрішнього й зовнішнього аспектів. Власне прояв внутрішнього аспекту «свободи совісті» являє собою процес самовизначення та дає змогу розуміти зміст і механізми «набуття протягом життя свого власного внутрішнього досвіду». Відомий російський філософ І. Ільїн вважає, що: «Зовнішня свобода потрібна людині лише для того, щоб стати духовним центром, щоб набути стан внутрішньої свободи. Внутрішня свобода є нічим іншим, як живою духовністю людини» [4, с. 176].

Можливість вільно обирати релігію, на нашу думку, не повинно бути причиною нахабного і не толерантного відношення до інших церков та віросповідань. Схожих епізодів, як це не прикро, у відносинах між конфесіями є багато. Свобода релігії та повага до права на «свободу совісті» (віросповідання) є лише на початковому етапі свого становлення і тому, ще далеко до ідеалу. Нетерпимість та дискримінація є вважливими питаннями для обговорення на міжрелігійному рівні, а також ці питання залишаються доволі часто порушуваними. У Декларації про релігійну свободу закріплено: «У користуванні усіма свободами потрібно вміти враховувати моральний принцип особистої і суспільної відповідальності: у розпорядженні правами людина і громадськість зобов'язані брати до уваги і права інших та виконувати обов'язки відносно інших, і на загальне благо всіх. З усіма потрібно діяти або не діяти по справедливості та дотримуватись принципу гуманності» [1, с. 382].

Декларація «*Dignitatis Humanae*» надала своєрідний поштовх до вирішення проблематики свободи совісті і свободи релігії Католицькою церквою в розумінні «взаємозалежності та інституціоналізації» прав і свобод людини. Після Собору розпочалась праця із розширенням богословської бази прав і свобод людини [6, с. 216].

Свобода совісті (віросповідання) складається з таких елементів:

1) право сповідувати віровчення; 2) право на освіту у сфері релігії; 3) право виховувати дітей згідно свого віросповідання; 4) право відправляти релігійний культ; 5) право на створення релігійної організації та право бути учасником утвореної раніше; 6) право бути священнослужителем; 7) право на місіонерство [1, с.383].

Таким чином, видається можливим розуміння свободи совісті та віросповідання як правої категорії, що розкриваються у встановлених та гарантованих державою нормах які закріплюють права і свободи громадян у цій сфері. Свобода совісті та віросповідання, як одне з найголовніших і невід'ємних прав та свобод людини, загальнолюдська моральна, духовна та соціальна цінності, є не аби яким проявом прав і

свободи людини в суспільстві, важливою етичною і правовою засадою забезпечення суверенності її буття, одночасно із тим виступаючи релігієзнавчою категорією.

---

1. Декларація про релігійну свободу «Гідності людської – Dignitatis Humanae» / Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації. – Львів: Монастир Монахів Студитського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1996. – С. 375–392.

2. Малишко В. Конституційне право людини на свободу світогляду та віросповідання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / В. Малишко. – К., 2005. – С. 18.

3. Кривич М. Правові гарантії свободи совісті в Україні / М. Кривич // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 402: Правознавство. – Чернівці, 2007. – С. 30–36.

4. Капустин Н.С. Особенности эволюции религии (на материалах древних верований и христианства) / Н.С. Капустин. – М.: Мысль, 1991. – 182 с.

5. Савельев В.Н. Свобода совести. История и теория / В.Н.Савельев. – М.: Высшая шк., 1991. – 143 с.

6. Дж. Браєн Гер. Католицизм і демократія: конфлікт зміни та співпраця / Гер Дж. Браєн // Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2-х т. – Т. 1. – Львів, 2000. – С. 201–218.

Марковський В. Я.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Непослідовність і нелогічність, що простежуються у діях української влади в питаннях ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, стали причиною цієї публікації.

Нелогічність дій української влади полягає в тому, що, попри заяви Верховної Ради України про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) [1, 2], Українська держава де-юре перенесла ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду на невизначений термін (без крайньої дати такої

ратифікації). Водночас ситуація в Україні вже є об'єктом *попереднього розслідування прокурора МКС* [3].

Як стверджують фахівці*, подібна ситуація – визнання юрисдикції МКС без ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду – покладе на Україну низку обов'язків держави-учасниці Римського статуту, але не дає можливості нашій державі стати активним суб'єктом цього процесу, тобто певною мірою погіршує зовнішньополітичні позиції держави.

Нагадаємо, Римський статут МКС був підписаний від імені України ще 20 січня 2000 року, але для набуття чинності цього документу необхідною є ратифікація його Верховною Радою України. На заваді цьому став висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 (справа про Римський статут) [6] про те, що цей міжнародний договір не відповідає Конституції України. Зміни до статті 124 Конституції України, що уможливили ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду, були внесені лише у 2016 році відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року [7].

Відтак у межах реформи судочинства в Україні статтю 124 Конституції України доповнено положенням, що міститься в частині шостій вказаної статті, а саме: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду» [8]. Щоправда, зі змісту цього положення так і не зрозуміло, чи ратифікуватиме та імплементуватиме Україна Римський статут Міжнародного кримінального суду, чи ні. А якщо Україна й визнає юрисдикцію МКС, то виникає питання, коли це має статися.

Така непослідовність у зовнішньополітичній діяльності України також ставить під сумнів виконання нашою державою своїх зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої (далі – УА), оскільки УА передбачає ратифікацію та імплементування Україною Римського статуту

---

* Йдеться про статтю доцента кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Гнатовського [4] та інтерв'ю адвоката родин Небесної сотні М. Галабана на громадському ТБ [5]. Попри розбіжність поглядів на перспективи розгляду справи про ситуацію в Україні у МКС обидва правники вкрай негативно оцінюють затягування процесу ратифікації Україною Римського статуту МКС.

Міжнародного кримінального суду (стаття 8 УА) [9].

УА укладено не лише з метою економічної співпраці, але й для співробітництва та зближення у галузі спільної зовнішньої політики і політики безпеки, на чому, зокрема, наголосив П. Ван Елсувеге, професор європейського права з Гентського університету*. Так, у пункті с) статті 1 вказано, що цілями УА є: «сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року» [9].

Необхідно зазначити, що відповідно до УА нашою державою передбачено здійснення низки правових реформ (конституційної, судочинства, правоохоронної, адміністративної та ін.) і наближення законодавства України до права Європейського Союзу. Сама ж УА розглядається українськими і європейськими правниками як чинник модернізації національної правової системи до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС), за умови її усебічного виконання (Див. Право України. – 2015. – № 8, Актуальна тема номера «Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом»).

Досягнення вказаних цілей УА зумовлює створення правових передумов для реалізації її положень за допомогою низки правових інструментів. Одним із таких правових інструментів є МКС. Саме тому у розділі II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» УА передбачено ратифікацію та імплементацію Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду [9]. Відтак ратифікація та імплементація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду є одним із обов'язків, що взяла на себе наша держава через УА.

Річ у тім, що, окрім невдалого, на нашу думку, формулювання частини шостої статті 124 Конституції України, ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду може відбутися не раніше ніж через 5 років після ратифікації УА Верховною Радою України. Це впливає з прикінцевих і перехідних положень Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». У пункті 1 Прикінцевих та перехідних положень цього Закону вказано, що частина шоста статті 124 Конституції України в

---

* Йдеться про чільну публікацію у юридичному журналі «Право України», номер якого присвячений темі «Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: питання імплементації» [10, с. 10].

редакції цього Закону набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону, тобто з 30 вересня 2019 року [7].

Отже, термін, із якого Україною може бути ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду, є критичним, оскільки, відповідно до статті 481 «Строк дії» Глави 2 Загальних та прикінцевих положень УА, ЄС як сторона УА має право здійснюють всебічний огляд досягнення цілей цієї Угоди через п'ять років з дати набрання нею чинності, тобто з червня 2019 року [9]. Не складно зрозуміти, що до цього часу ратифікації не може бути здійснено з огляду на прикінцеві та перехідні положення (п.1) Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [7].

Варто пам'ятати, що, відповідно до статті 475, УА передбачає «моніторинг, який означає безперервну оцінку прогресу у виконанні та впровадженні всіх заходів, які охоплюються цією Угодою». Такий моніторинг можуть здійснювати як інституції ЄС, так і окремі держави – члени ЄС (частина друга і третя статті 475) [9]. Окрім того, у статті 476 УА «Виконання зобов'язань» чітко вказано, що сторони повинні вживати будь-яких загальних або конкретних заходів, необхідних для виконання своїх зобов'язань, передбачених цією Угодою.

Також дуже важливим є положення преамбули УА про те, що цей міжнародний договір ґрунтується на строгій обумовленості, тобто політична асоціація та економічна інтеграція України в ЄС залежатимуть від результатів імплементації цієї Угоди [11, с. 112].

Отже, незважаючи на неодноразові заклики представників ЄС здійснити ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду, вказане питання постійно переноситься на невизначений термін, що може мати негативні наслідки для імплементації УА в її економічній частині чи загалом. Відтак Україна ризикує не лише втратити власний імідж, а й зазнати економічних збитків через санкції ЄС, які можуть виявлятися через відмову від виконання своєї частини зобов'язань.

Тому є підстави стверджувати, що український політичний істеблішмент цілеспрямовано затягує процес ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду з 2001 року. З'ясування причин такого відтермінування процесу ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду потребує уваги не тільки науковців, а й усієї юридичної спільноти України. Сподіваємося, що постійний тиск спільноти правників і

громадянського суспільства зможуть переконати українських законотворців у необхідності ратифікації Україною Римського статуту МКС.

---

1. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року: Заява від 25 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/790-18>

2. Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян: Заява Верховної Ради України від 04 лютого 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/145-19>

3. Отчет о действиях по предварительному расследованию (2016 г.) (The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf>

4. Кого покарає Міжнародний кримінальний суд? Міфи та реалії звіту щодо України / Гнатівський Микола // Європейська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/17/7057564/>

5. Гаазький суд переглядає справу про спробу придушення Майдану: інтерв'ю на Громадському ТБ від 15 листопада 2016 року із заступником Голови Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції, адвокатом, керуючим Адвокатським бюро Маркіяном Галабалою. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hromadske.ua/posts/haazkyi-sud-perehliadaie-spravu-pro-sprobu-prydushennia-maidanu>

6. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут): Рішення Конституційного Суду від 11 липня 2001 року Справа № 1-

35/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>

7. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1401-19/print1465306602323809>

8. Конституція України від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/page?text=%F0%E8%EC%F1%FC%EA>

9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page?text=%EF%EE%EB%B3%F2%E8%F7%ED%E0+%E0%F1%EE%F6%B3%E0%F6%B3%FF

10. Ван Елсуверге П. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як інноваційний правовий інструмент / П. Ван Елсуверге // Право України. – 2015. – № 8. – С. 9–16.

11. Висновки та рекомендації з актуальної теми номера (Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом) // Право України. – 2015. – № 8. – С. 112–114.

Мелех Л. В.

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

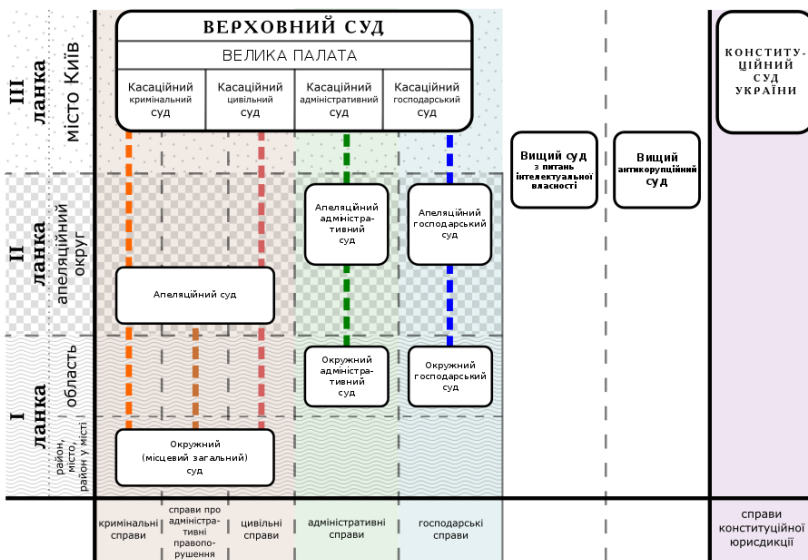
ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Засадничі положення судової гілки влади давно вже потребували кардинальних змін. Саме 30 вересня 2016 року в Україні набрали чинності зміни до Конституції України в частині правосуддя та Закону України "Про судоустрій і статус суддів", які були прийняті 2 червня 2016 року [1]. Законодавчі зміни у системі правосуддя були вимогою послів "Великої сімки" та Міжнародного валютного фонду. Основним рушієм судової реформи є саме новий закон "Про судоустрій та статус суддів". Щоправда, без змін до Основного закону він би працювати не зміг.

Законотворці, лояльні до новоприйнятого закону, стверджують, що таку трансформацію запровадили задля ліквідації штучно створених інститутів. Мовляв, вищі спеціалізовані суди були створені як прокладка

для впливу на судову систему в ті часи, коли влада хотіла контролювати всі процеси і не могла собі цього дозволити через Верховний Суд. Щоправда, вищі спеціалізовані суди все ж будуть працювати “для розгляду окремих категорій справ” до створення в новому порядку і в оновленому складі Верховного Суду. Останній, до речі, запрацює на базі його старого Верховного Суду і трьох вищих судів – Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського та Вищого адміністративного суду.

Новим є і те, що вводяться нові для України суди: вищі спеціалізовані суди з розгляду окремих категорій справ, які будуть діяти як суди першої інстанції; Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний:

Відтепер судді українських судів одразу призначаються безстроково. Раніше потрібно було відпрацювати п’ять років, і лише потім, суддю призначали безстроково. Змінено процедуру призначення на посаду – відтепер суддя одразу безстроково призначається Президентом за поданням Вищої ради правосуддя. Раніше суддя вперше призначався Президентом за поданням Вищої ради юстиції, а призначення судді безстроково відбувалось рішенням Верховної Ради України за рекомендацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Суддівський досвід, окрім апеляційних судів, не обов'язковий – подаватись можуть адвокати, науковці та правозахисники.

Збільшено віковий ценз для судді. Тепер кандидат повинен мати 30 років. Раніше достатньо було 25 років. Збільшені підстави для звільнення судді. Наприклад, додатково до існуючих підстав, суддю можна звільнити за порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Відповідні зміни також передбачають: реорганізацію Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя (ВРП); позбавлення президента права створювати суди; закріплення за парламентом повноважень зі створення, ліквідації й реорганізації судів; позбавлення Верховної Ради повноважень призначати суддів безстроково й давати згоду на їхнє затримання й арешт із передачею останніх повноважень до ВРП; позбавлення президента, парламенту й з'їзду суддів права звільняти суддів Конституційного Суду – суддю можна буде звільнити лише за рішенням не менше двох третин складу КС.

Крім того, зміни передбачають запровадження інституту конституційної скарги (скарги на суперечність з Основним законом застосованого в кінцевому судовому рішенні закону при вичерпанні всіх інших національних засобів правового захисту) і дозвіл КС визначати конституційність пропонувань для винесення на всеукраїнський референдум з народної ініціативи питань (за зверненням президента чи не менше 45 парламентарів).

Новий закон дещо обмежив колишню суддівську недоторканність. В документі сказано, що служителя Феміди може бути затримано у двох випадках. Перший, коли Вища рада правосуддя надала згоду на затримання судді у зв'язку з кримінальним чи адміністративним правопорушенням. Другий – коли затримання відбувається під час чи відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Варто додати, що раніше затримання і обрання запобіжного заходу до суддів могли бути здійсненими тільки зі згоди Верховної Ради.

Серед іншого саме основний закон дозволить звільняти суддю не лише у випадку неспроможності виконувати свої обов'язки, досягнення 65 років чи смерті (як це є зараз), а і у випадку коли наявна, скажімо, невідповідність декларації майновому матеріальному стану. Щодо декларацій, то, згідно з новим законом про судоустрій, звітувати будуть не лише самі служителі Феміди, а і члени їхніх родин, заповнюючи відповідно декларацію доброчесності та декларацію родинних зв'язків.

Суддям підвищать зарплату у кілька разів (для деяких з 2020 року). Якщо зараз зарплата судді місцевого суду становить 10

мінімальних зарплат, то за новим законом вже буде дорівнювати 30 мінімальним зарплатам. Якщо враховувати, що зараз мінімальна зарплата 1378 грн., то суддя отримуватиме 41 тис. гривень. Найбільше зароблятимуть судді Вищого суду – 75 мінімальних зарплат, що становить сьогодні більше 100 тисяч гривень.

Судова реформа передбачає скасування низки судів та створення на їхньому місці нових з набранням суддів на конкурсах. Окрім того, на місцевому рівні в судах першої інстанції, до яких найчастіше звертаються громадяни, розпочнеться переатестація суддів – кваліфікаційне оцінювання. Переатестація чекає на всі суди, які не реформують. Перевірку проводитиме Вища кваліфікаційна комісія суддів України, а провал переатестації може бути причиною звільнення. У законі прописана низка антикорупційних механізмів для суддів, зокрема, зобов'язання кожного року подавати, окрім декларації про доходи, ще й декларації родинних зв'язків та доброчесності. Запроваджується механізм постійного моніторингу способу життя суддів та рівня їхніх витрат. Однією з нових підстав для звільнення судді стане відмова довести законність джерел походження майна. Судді вже є категорією чиновників, на яких спеціалізується Національне антикорупційне бюро. Напередодні 1 жовтня 2016 року в Україні судді масово почали звільнитись та виходити на пенсію, щоби не декларувати статки, а також отримати соціальні виплати та пенсії й не проходити переатестацію.

Будь-які реформи, зводитимуться нанівець, якщо в суспільстві немає правосуддя, здатного забезпечити права людини і правопорядок. Наявність чесного й ефективного судочинства – обов'язкова передумова для відчуття безпеки і захищеності, економічного зростання.

З часів Революції Гідності законодавець намагався створити суддям можливості для самоочищення та підвищення ефективності діяльності судів. Але ці можливості були використані для опору будь-яким прогресивним змінам та уникнення відповідальності.

Внесені 2016 року зміни до Конституції щодо правосуддя створили юридичні передумови для повноцінної судової реформи, зокрема щодо оновлення суддівського корпусу і зміцнення незалежності суддів, але водночас зумовили ризики встановлення політичного контролю над судами та консервації проблем у суддівському корпусі.

---

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

Мина В. В.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Проблема осмислення та реалізації моделі поділу державної влади відноситься до групи основних не лише у сучасній теорії демократії, але й у дослідженнях з теорії держави і права та конституційного права. Подібна роль цієї ідеї пояснюється тим, що описуючи демократичну державу як таку, в якій влада належить народу і реалізується громадянами держави безпосередньо (через передбачені на законодавчому рівні механізми прямої демократії) або через представницькі органи державної влади і місцевого самоврядування, ми з необхідністю стверджуємо наявність не лише певного стійкого та інституціоналізованого зв'язку між державою і суспільством, але й існування таких механізмів, які б не дозволяли державі узурпувати владу, порушувати ті принципи організації і функціонування системи державної влади, які на рівні конституції гарантують її демократизм.

Надзвичайно важливою складовою частиною матеріального способу наукової інтерпретації теорії поділу влади є те, що вона бере до уваги не лише міркування ефективності реалізації основних завдань держави, але й встановлює чітку кореляцію між дотриманням функціонального розмежування змісту діяльності різних органів державної влади і можливостями узурпації державної влади [1, с. 66].

Дійсно, загальний науковий сенс поняття «узурпація влади» полягає не стільки у тому, що виникає якийсь один «надмірно сильний» орган державної влади (безвідносно до того чи це одноосібний, чи колегіальний орган державної влади), скільки у тому, що цей орган може виконувати всі ймовірні функції держави, що фактично ототожнює даний орган з державою в цілому.

Зрозуміло, що в останньому випадку ми вже не можемо вести мову ані про владу народу, ані про реально діючі інститути народовладдя, ані про народний суверенітет. Це зауваження є важливим з огляду на те, що воно дозволяє розкрити зв'язок між матеріальним способом інтерпретації теорії поділу влади та

забезпеченням демократичного характеру тієї чи іншої держави, адже сам поділ влади постає нічим іншим як механізмом убезпечення від реальної або удаваної узурпації влади і її відторгнення від громадян.

Отже, відмовляючись від жорсткого формального тлумачення теорії поділу влади можна дотримуватись позиції, яка виходить з того, що різні види реалізації єдиної державної влади лише умовно можуть вважатися окремими владами. Як пише М. Теплюк: «Йдеться про одну, єдину державну владу, що існує в державі, органи якої здійснюють її функції, виконуючи єдині завдання, взаємодіють, доповнюючи одна одну, хоча іноді певною мірою і суперечать одна одній» [2, с. 56]. З огляду на це уточнення змісту теорії поділу влади та її значення для розвитку демократичної держави, можна вказати на ті проблеми, що постають в процесі її практичної реалізації.

До першої групи проблем слід віднести ті, коли в процесі безпосереднього забезпечення теорії поділу влади у державно-правовій практиці перевага надається саме формальному розумінню її змісту. У такому випадку свідомо або несвідомо створюється така модель організації державної влади, коли через максимальну самостійність і незалежність окремих гілок державної влади, майже повністю унеможливується процес їхньої взаємодії.

Очевидно, що такий підхід до реалізації теорії поділу влади має своїм наслідком внесення хаотичності та безсистемності у діяльність системи державної влади, коли через штучне відокремлення різних «гілок влади» спотворюється сама ідея демократичного врядування як ефективного способу забезпечення суспільних інтересів і розв'язання загально значимих для громадян держави проблем. Така настанова має не лише очевидні теоретичні вади (адже у даному разі власне ставиться під сумнів положення про необхідну єдність державної влади як базову умову існування будь-якої держави), але й спричиняє появу цілого ряду безпосередніх конституційно-правових проблем, що постають у процесі правового забезпечення розвитку системи державної влади [3, с. 167].

Здебільшого всі ці проблеми пов'язані із створенням таких правових механізмів, які б уможливили реалізацію тих цілей держави, які можуть бути реалізовані виключно при об'єднанні зусиль різних органів державної влади із різною функціональною спрямованістю. Наприклад, таке завдання як забезпечення правопорядку ніколи не може бути забезпечено лише якоюсь однією з гілок державної влади (якою б ефективною та сильною вона не була), а є результатом системної взаємодії всіх органів державної влади.

По-друге, механічне перенесення класичної теорії поділу державної влади на сучасні умови державно-правового розвитку залишає поза увагою існування цілого ряду органів державної влади, які не відносяться до класичної тріади «законодавча - виконавча - судова влада». Більше того, для визначення форми державного правління у тій або іншій державі, а також до встановлення найважливіших ознак системи функціонування органів державної влади, значно важливішим часто виявляється інший трикутник, який В. Шаповал окреслює формулою: парламент – уряд – президент [4, с. 38]. За цієї причини наголос, насправді, переноситься з поняття «гілок» державної влади на поняття «функцій», що реалізуються відповідними органами держави.

Отже, дослідження змісту теорії поділу влади у контексті її зв'язку з теорією демократичної держави дозволяє зафіксувати, що визначальною поділу влади тлумачився не стільки як кінцева мета організації системи державної влади, скільки як засіб, який дозволяє забезпечити державу від антидемократичних тенденцій до узурпації всієї повноти влади і її відчуження від народу. Таким чином основною метою розробки теорії поділу влади стало створення і обґрунтування таких організаційних умов функціонування системи державної влади, коли вона не може здійснювати будь-які свавільні кроки у напрямі обмеження народного суверенітету і порушення прав і свобод людини і громадянина.

Серед існуючих інтерпретацій теорії поділу влади можна визначити два головні підходи:

формальний і матеріальний.

Перший з них виходить з того, що кожна з гілок державної влади має власну прерогативу, а також відмінну від всіх інших гілок компетенцію, і лише разом взяті вони утворюють систему державної влади. Натомість для матеріального підходу властиве тлумачення поділу влади як похідного результату існування цілісної і єдиної державної влади, яка через складність своїх завдань і цілей має реалізовувати три основні групи функцій, які розподіляються між трьома групами органів державної влади. саме цей підхід дозволяє уникнути суперечності та проблеми, які постають у процесі запровадження формально витлумаченої теорії поділу влади.

Крім того, значна кількість проблем, що виникають у процесі практичного запровадження теорії поділу влади пояснюються відсутністю чіткого наукового розуміння того, яка саме модель реалізується у кожному конкретному випадку, що спричиняє непослідовність та суперечливість правотворчого процесу,

покликаного сприяти створенню нормативно-правової основи для практичної реалізації досліджуваної теорії.

1. Дроботова Т. Б. Співвідношення держави і права як критерій визначення типу державно-правового режиму / Т. Б. Дроботова // Верховенство права і демократія: Матеріали методологічного семінару, проведеного на базі правничого факультету Національного університету «Острозька академія» (2 жовтня 2009 р.) / За ред. О. В. Скрипнюка. – К. : Логос, 2009. – С 64–67.

2. Влада в Україні: шляхи до ефективності. Всеукраїнський форм учених-правознавців / Відп. ред. О. Д. Святоцький. – К.: Ін Юре, 2010. – 688 с.

3. Марченко М.Н. Общая теория государства и права: Академический курс / М.Н. Марченко. – М.: Изд-во «Зерцало Москвы», 2008. – 280 с.

4. Шаповал В. Форма державного правління як конституційний *modus vivendi* сучасної держави / В. Шаповал // Право України. – 2009. – №10. – С 36–43.

Назар Ю. С.

директор інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
кандидат юридичних наук, професор

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Гришук Ю. Л.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ У СПРАВІ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНЕ СТАТТЕЮ 164-12 КУпАП
(ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА)**

До адміністративної відповідальності за порушення бюджетного законодавства (стаття 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) притягуються посадові особи розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. Такими посадовими особами є керівники, головні бухгалтери, їх заступники, спеціалісти, на яких покладено виконання обов'язків бухгалтерської служби та інші посадові особи бюджетної установи чи суб'єкта господарювання, громадської або іншої організації, які внаслідок наданого їм права розпорядження рахунками і підписання відповідних документів здійснили порушення бюджетного законодавства.

Рішення про накладення адміністративного стягнення за порушення бюджетного законодавства приймає суд. Тому право на оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 164-12 КУпАП регулюється статтею 294 КУпАП. Постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником протягом десяти днів з дня винесення постанови. Апеляційна скарга, подана після закінчення цього строку, повертається апеляційним судом особі, яка її подала, якщо вона не заявляє клопотання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено.

У більшості випадків правом на оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення користуються особи, притягнуті до відповідальності. В апеляційних скаргах зазначають, що суд першої інстанції: необгрунтовано розглянув матеріали справи без присутності апелянта [1], чим порушив його право на захист; неповно з'ясував усі обставини, що мають суттєве значення для правильного вирішення справи (судом першої інстанції не було здійснено всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин, що пом'якшують відповідальність та підтверджують відсутність заподіяної посадовою особою майнової шкоди) [2]; виніс постанову з порушенням норм КУпАП (зокрема, стаття 164-12 КУпАП складається з шести частин, натомість суддя не зазначила в судовому рішенні, за якою саме частиною цієї статті підлягає притягненню до адміністративної відповідальності особа, яка вчинила адміністративне правопорушення. Також суддею не зазначено, коли саме вчинено адміністративне правопорушення (дата чи проміжок часу), в чому конкретно полягають фактичні обставини адміністративного правопорушення, а лише зазначені норми, що, на думку судді, порушені посадовою особою) [3] тощо.

Однак, у практичній діяльності основні проблеми щодо реалізації права на оскарження виникають у зв'язку з пропуском десятиденного терміну подачі апеляційної скарги. У більшості випадків апеляційні суди визнають причини пропуску цього терміну поважними та поновлюють строк оскарження. При цьому виокремлюють основні умови визнання причин пропуску десятиденного терміну поважними. Так, при вирішенні цього питання повинно бути враховано, що стосовно особи дотримані вимоги ст. ст. 268, 285 КУпАП, а саме, що справа була розглянута у присутності особи, або у відсутності, коли є дані про належне її сповіщення про час і місце розгляду справи, і якщо від неї не надійшло клопотання про

відкладення розгляду справи, а також протягом 3-х днів після оголошення постанови особі вручено або вислано її копію. Як висновок констатується, що справа про накладення на посадову особу бюджетної установи адміністративного стягнення за ч.1 ст.164-12 КУпАП, розглянута у відсутності цієї особи, копія постанови судом їй не направлялась, а тому строк на апеляційне оскарження постанови апелянту слід поновити, так як він пропущений з поважних причин [4]. Але у випадку відсутності у матеріалах справи (якщо особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, вчасно надіслано копію постанови у справі про адміністративне правопорушення) даних, які б свідчили, що посадова особа розпорядника бюджетних коштів не отримала лист з копією постанови або не проживає за зазначеною адресою, а також заяви з приводу повторного отримання скаржником постанови суду, у поновленні строку на апеляційне оскарження апелянту суди відмовляють [5].

Таким чином, особи, притягнуті до адміністративної відповідальності за порушення бюджетного законодавства, оскаржуючи постанови у справі, як основну підставу вказують порушення судом першої інстанції конкретних матеріальних чи процесуальних норм. У зв'язку з поширеністю випадків пропуску строку подачі апеляційної скарги, слід відзначити, що реалізація права оскаржити постанову у справі, у цьому випадку, залежить від позиції суду щодо поважності причин пропуску строку.

---

1. Постанова Апеляційного суду Одеської області у справі № 522/15110/14 від 9 грудня 2014 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 41865624 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41865624>.

2. Постанова Апеляційного суду Хмельницької області у справі № 686/3957/15-п від 16 квітня 2015 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 47064814 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47064814>.

3. Постанова Апеляційного суду Кіровоградської області у справі № 386/1390/15-п від 3 лютого 2016 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 55577184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55577184>.

4. Постанова Апеляційного суду Тернопільської області у справі № 608/1686/13-п від 27 вересня 2013 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 33863003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33863003>.

5. Постанова Апеляційного суду Тернопільської області у справі

№ 593/1114/13-п від 19 серпня 2013 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 33068222 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33068222>.

Наливайко Л. Р.

завідувач кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Грицай І. О.

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Нині однією із головних ознак демократичного розвитку суспільства є ліквідація різних форм дискримінації, подолання гендерної нерівності в усіх сферах суспільного життя. Разом із тим, у низці держав світу демократичного спрямування, зокрема і в Україні, у тій чи іншій мірі продовжує існувати гендерна нерівність у кожній сфері життєдіяльності.

Забезпечення можливості рівноцінної участі як жінок, так і чоловіків у суспільній діяльності є складним та багатовекторним питанням. Важливу роль у забезпеченні захисту рівності прав жінок і чоловіків відіграє держава. Вагомість тематики державної гендерної політики зумовлена світовими політичними процесами, міжнародними зобов'язаннями України, суперечністю вітчизняної нормативно-правової бази у цьому напрямі, відсутністю чітких механізмів запровадження комплексного гендерного підходу тощо.

Актуальність вказаної тематики викликана необхідністю розробки та реалізації сучасної державної гендерної політики й має теоретичне і практичне значення.

Окремі питання державної гендерної політики стали об'єктом вивчення таких науковців, як: С. Бобровник, В. Бурдяк, М. Буроменський, О. Вілкова, Є. Вознюк, Г. Герасименко, В. Гошовська, Н. Грицак, О. Дашковська, І. Добржанська, Н. Ковалішина, А. Колодій, Т. Краснополська, І. Кресіна, К. Левченко, І. Лазар, О. Макарова, Т. Мельник, Л. Наливайко, І. Оніщенко, Н. Оніщенко, О. Піжук, М. Попов, Ф. Рудич, Л. Смоляр, С. Сулімова, Д. Шелест, Ю. Шведа, В. Якунін, О. Ярош та ін. З урахуванням значного наукового внеску

вказаних авторів у вирішення досліджуваної проблематики, на сучасному етапі розвитку в Україні тематика стратегії державної гендерної політики ще не набула завершеного стану, що викликано її суперечливістю, багатогранністю та динамічністю.

Суб'єктами гендерної політики виступають громадські об'єднання, політичні партії та держава, діяльність останньої має особливе значення у гарантуванні рівності прав жінок і чоловіків.

Державна гендерна політика України має свою історію розвитку. Однак, нині вона перебуває у процесі подальшого становлення, визначення найбільш ефективних стратегій та підходів до проблеми рівноправності статей; її формування має бути спрямовано на пошук нової моделі, що могла б відповідати реаліям сьогодення з урахуванням євроінтеграційного вибору держави.

Питання гендерної політики стосуються соціальних можливостей кожної статі, зокрема, в освіті, професійній діяльності, доступі до влади [1, с. 117]. Проте, в Україні до сих пір безсумнівними є чинники забезпечення переваг, які мають чоловіки під час, наприклад, зайняття посад у владних структурах, керівних посадах тощо. У контексті цього важливим є звернення до соціальних досліджень, проведених неурядовими аналітичними центрами та думок експертів у цій сфері.

З приводу активності органів державної влади у забезпеченні гендерної рівності в Україні слід звернутися до соціологічного дослідження О. Піщуліної, яка зазначила, що нині існує дефіцит політичної волі української влади у здійсненні гендерних перетворень, зокрема: не вистачає розуміння стратегічних переваг гендерної політики, існують моменти декларативності певних норм вітчизняного законодавства. До того ж, у просуванні гендерної політики громадські організації роблять набагато більше, ніж державні органи [2]. Тобто, подальшим впровадженням у життя гендерної політики у цілому більше зацікавлена громадськість, ніж представники органів державної влади. Позитивним у цьому аспекті слід відзначити те, що гендерна рівність українським суспільством все більш глибоко усвідомлюється як цінність.

Акцентувала увагу на проблемі гендерного балансу у національному парламенті експерт з гендерних питань Т. Марценюк: разом зі всіма здобутками Україна програє на фоні європейських країн, оскільки не змогла виконати «Цілі розвитку тисячоліття ООН», прийняті в 2000 р., згідно з яким до 2015 р. у Верховній Раді України має бути 30% жінок [2].

Для отримання об'єктивного висновку щодо забезпечення принципу гендерної рівності у національному парламенті доречно навести

офіційні показники різних скликань відносно кількості жінок починаючи з 2000-х рр.: IV (2002-2006 рр.) скликання – 6,2% (28 осіб); V (2006-2007 рр.) та VI (2007-2012 рр.) скликання – 9,3% жінок (по 42 особи); VII скликання (2010-2014 рр.) – 10,2% жінок (46 осіб). На сьогоднішній день у вітчизняному парламенті – VIII скликання (2014 р. – до нині) – близько 12% жінок (52 особи) [3]. Тобто, за останні чотирнадцять років кількість жінок у Верховній Раді України зросла вдвічі.

Для позитивного прикладу слід навести статистичні дані щодо країн, які є лідерами у забезпеченні принципу гендерної рівності у національних парламентах. Найбільш успішною серед 28 країн-членів Європейського Союзу щодо участі жінок у національному парламенті (коли жінки займають більше 40% місць) (станом на 2015 р.) є ситуація лише в трьох країнах ЄС – в Іспанії – 41%, Фінляндії – 43% та Швеції – 44% [4, с. 18]. Швеція є прикладом «поступального шляху» (incremental track) на противагу «швидкому шляху» (fast track) в дискурсі гендерної політики, тобто покрокового покращення стану гендерної рівності в країні. Швеції знадобилося приблизно 60 років, щоб досягнути 20% жінок в парламенті, та 70 років – для досягнення 30% [5, с. 154]. Таким чином, останніми роками в Україні гендерні перетворення поступово впроваджуються в діяльність органів публічної влади; існує тенденція до зростання кількості жінок на керівних посадах, у виборних органах влади. Проте, якщо оцінювати ефективність гендерної політики у відсотках щодо збільшення кількості жінок у Верховній Раді України, можна констатувати, що вітчизняна практика реалізації гендерної політики потребує певної інтенсифікації, враховуючи наявність низки позитивних прикладів та відпрацьованих механізмів забезпечення гендерної рівності в управлінні державними справами. Разом із тим, удосконалення потребує й державна гендерна політика відносно рівності жінок і чоловіків, зокрема, у кількісних показниках у парламентах країн-членів Європейського Союзу, оскільки більшість з них все ж не перевищує 28-30% жінок.

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, впровадження гендерної рівності передбачає системну та багатовекторну діяльність як органів публічної влади, так і громадськості. Особливе значення у гарантуванні гендерного балансу має держава. Недооцінювання важливості гендерного елементу у політиці держави призупиняє демократичний розвиток суспільства. Для визначення основних принципів формування нової, більш ефективної моделі гендерної політики в Україні та продовження руху до загальноєвропейських стандартів, потребує ґрунтовного вивчення та узагальнення практика

країн-членів Європейського Союзу, зокрема, Швеції, Іспанії, Фінляндії, та інших демократичних країн світу. Перспективи подальших досліджень розвитку гендерної рівності знаходяться у площині розробки та опрацювання механізмів її реалізації в Україні.

---

1. Кліменко Н. Г. Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні / Н. Г. Кліменко // Економіка та держава. – 2014. – № 5. – С. 116–119.

2. Українське гендерне законодавство загалом відповідає європейському – соцдослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=790

3. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list

4. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики / Т. Марценюк. – К. : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. – 44 с.

5. Марценюк Т. Політичне представництво жінок та гендерні квоти: шведський досвід / Т. Марценюк // Соціальні виміри суспільства. – К. : Інститут соціології НАН України, 2007. – Вип. 10. – С. 153–161.

Наливайко Л. Р.

завідувач кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Романов М. Ю.

курсант, член Асоціації українських правників

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИП ТРАНСПАРЕНТНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Органи державної влади є основним вузлом, що скеровує вектор державної політики в необхідний суспільству напрямок. Основними такими органами в нашій державі є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Верховний Суд України. Виходячи із розуміння транспарентності, як категорії, що змістовно поєднує в собі доступність, відкритість, публічність, гласність та підзвітність, її значення у формуванні української держави та, зокрема, діяльності вище вказаних органів є надзвичайно вагомим.

З огляду на тенденцію інститутів громадянського суспільства до повного та всебічного контролю органів державної влади, розвиток

широти теоретичного осмислення відповідної категорії з метою практичного застосування є найбільш пріоритетним питанням.

М. Пашковська та С. Романюк зауважують на тому, що транспарентність є засадничим поняттям, яке у собі в тісному взаємозв'язку поєднує декілька елементів, що визначають форми та способи функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування у демократичній державі і в сучасному людиноцентристському вимірі, та з огляду на об'єктивні обставини, транспарентність поєднує у собі такі складові, як «прозорість», «відкритість», «гласність», публічність», «підзвітність» та інші [1].

Так, Е. Афонін та О. Суший сходяться на думці, що «транспарентність» – це засадна властивість політичної влади, яка забезпечує розвиток демократії, громадянського суспільства шляхом відкритості дій різних гілок влади, процедури прийняття рішень та активізації суспільного контролю над діяльністю органів державної влади та управління, а такі поняття, як «прозорість», «відкритість», «гласність» є певними атрибутивними ознаками (характеристиками) транспарентності [2].

Інтерпретуючи поняття транспарентності на діяльність органів державної влади, належить перш за все з'ясувати сутність понять відповідних владних інституцій та окреслити їх загальну структуру і функції.

На думку О. Петришина, органи державної влади є структурно відокремленими, відносно самостійними утвореннями, які являють собою систему посад та відповідних державно-владних повноважень, необхідних для виконання певних функцій держави [3].

В свою чергу, на думку О. Заславської, органи державної влади – це система, ефективність якої знаходиться в прямій залежності від накопичення, обробки та використання інформації, налагодженої інфраструктури та доведення її до різноманітних споживачів [4].

Разом із тим, розглядаючи органи державної влади, як систему належить зауважити на тому, що будь-яка діяльність, що покликана на реалізацію функцій держави має бути прозорою та відкритою, доступною та гласною, а разом із тим – підзвітною, але особливість полягає в тому, що кожен окремий орган кожної гілки влади володіє тими чи іншими комбінаціями, але не ними усіма.

В широкому розумінні розтлумачити складові елементи механізму держави можна виходячи із поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову гілку влади.

Орган законодавчої влади є інститутом, що скеровує вектор державної політики в необхідний суспільству напрям, таким органом в

нашій державі є Верховна Рада України. Виходячи із розуміння транспарентності, як категорії, що змістовно поєднує в собі вище вказані ознаки, її значення у формуванні Української держави є вагомим.

Аналізуючи норми чинних нормативно-правових актів виявлено, що у п. 2 ст. 3 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» зазначено про відкритість засідань Верховної Ради України, яка забезпечується шляхом доступу до них будь-яких осіб, крім випадків передбачених законодавством [5].

Говорячи про тісний взаємозв'язок всіх складових транспарентності, можна відзначити, що Верховна Рада України, також, надає інформацію за запитами, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», а виходячи із такого положення це робить законодавчий орган також і відкритим, що є однією із характеристик транспарентності.

Разом із тим, п. 5 відповідної статті, вказаного Закону України, відображає нормативну визначеність гласності, що досягається шляхом трансляції засідань Верховної Ради України по телебаченню і радіо [5].

Тобто, таким чином, дослідивши нормативно-правовий акт, що визначає формат роботи єдиного законодавчого органу влади в Україні – Верховної Ради України, належить визначити, що серед плюралізму понять, які він у собі містить важливе місце займають складові частини принципу транспарентності, а саме підзвітність, відкритість та гласність.

Разом із тим, говорячи про розподіл влади, не можливо оминати увагою і виконавчу складову. Згідно із ст. 1 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Уряд України є вищим у системі органів виконавчої влади, здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів [6].

Виходячи із того, що згідно із постановою Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи органів центральної виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. № 442 в структуру центральних органів виконавчої влади, входять 17 міністерств та 47 інших центральних органів виконавчої влади (комітети, інспекції, служби, агентства і т.д.) [7], таким чином діяльність всіх вищевказаних органів має фундаментуватись на принципі транспарентності.

А разом із тим, дослідивши ст. 3 відповідної постанови, у якій викладені принципи діяльності Кабінету Міністрів України, належить зауважити, що інтерпретувавши принцип транспарентності до такої діяльності, належить віднести підзвітність, публічність, доступність,

відкритість та прозорість.

Таким чином, вказані положення імплементують принцип транспарентності у діяльність органів виконавчої влади і гарантують сприятливі умови для їх дотримання та створення діалогу влада-громада.

Однією із трьох складових вказаної системи, є судова гілка влади, діяльність якої здійснюється на підставі Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ст. 11 якого, визначає гласність та відкритість основними принципами здійснення судочинства.

Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи [8].

Отже, на підставі проаналізованих даних, належить обґрунтувати висновок про те, що транспарентність, посилаючись на нормативно-правові акти українського законодавця виступає одним із ключових принципів функціонування органів державної влади в Україні. Інтерпретуючи теорію поділу влади на законодавчу, судову та виконавчу в площину транспарентності, належить констатувати, що різні її складові частини (публічність, гласність, доступність, підзвітність, відкритість) застосовуються, як принцип діяльності в різних аспектах функціонування вказаних органів. Вбачаючи те, що проаналізовані документи носять загальний характер для функціонування відповідних гілок влади, діяльність їх структурних ланок від найбільших до найменших має здійснюватись керуючись принципом транспарентності.

---

1. Пашковська М. В. Поняття транспарентності в сучасній науці «Державне управління» / М. В. Пашковська // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 34. – С. 135-143.], [Романюк С. В. Особенности демократизации политического управления в условиях глобализации: дис. канд. полит. наук : 23.00.04 / Романюк Сергей Васильевич. – М., 2005. – 181 с.

2. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України [Електронний ресурс]: консп. лекц. До короткотерм. семін. В системі підвищення кваліфікації кадрів /уклад. : Е. А. Афонін, О. В. Суший. – К. : НАДУ, 2010. – 48 с. Режим доступу : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/transparentnist.pdf>

3. Петришин О. В. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2015. – 368 с.

4. Заславська О. Органи державної влади України як відкрита інформаційна система / О. Заславська // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: політологія, соціологія, філософія. – 2009. – Вип.13. – С.190–194.

5. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

6. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» – [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п>

8. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page>

Нерода М. А.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»

(*Національна академія внутрішніх справ України*)

ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ПОЛІЦІЄЮ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Україна в умовах євроінтеграції, має стати насправді демократичною, правовою, забезпечити верховенство права. Відповідно, така трансформація, вимагає реформування всіх сфер публічного адміністрування. Важливим є те, що найвищою соціальною цінністю європейських країн є особа та її права і свободи. Розвиток демократії, забезпечення прав і свобод людини пов'язані з підвищенням якості та ефективності діяльності правоохоронних органів, одне з яких належить Національній поліції. Теоретичне та практичне значення для реформування діяльності поліції має досвід поліції зарубіжних країн. Поліцейський повинен не тільки володіти знаннями про невід'ємні права та свободи людини та громадянина, але й правильно орієнтуватися в різних ситуаціях, пов'язаних із забезпеченням охорони прав і свобод людини.

Враховуючи сучасні умови, ефективне забезпечення охорони прав і свобод людини в діяльності поліції вимагає новітніх підходів,

що обумовлюють ґрунтовні зміни організаційно-правових основ функціонування, зокрема перехід від виконання каральної до сервісної функції, побудови взаємодії з населенням на засадах партнерства, поліпшення форм, методів та засобів забезпечення охорони прав і свобод людини тощо.

Питання забезпечення прав та свобод людини досліджувало багато вітчизняних правознавців: Авер'янов В., Бандурка О., Каложний Р., Негодченко О., Погорілко В., Тацій В., Шемшученко Ю. та ін.

В Україні початком активного запозичення позитивного досвіду діяльності поліції зарубіжних країн є кардинально нові зміни відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII Національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Основними завданнями Національної поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидії злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Варто зауважити, що досить часто поняття «поліція» та «примус» ототожнюють, але в юридичному аспекті ці поняття лише перетинаються, оскільки поліцейська діяльність не завжди пов'язана із застосуванням примусу.

У наш час, ця діяльність пов'язана, в першу чергу, з забезпеченням і захистом прав та свобод людини, підняттям рівня взаємодії та співробітництва поліції і громадськості. Ця взаємодія визнається найперше соціальним характером, а її підґрунтям є партнерські взаємини серед людей. Вирішальною причиною виникнення проблем забезпечення охорони прав і свобод людини є неефективне налагодження комунікацій або неналежне розуміння поставлених завдань. Має також бути обов'язково присутній підвищений рівень «прозорості» та підзвітності громадянському суспільству, створення громадських рад, налагодження співпраці з громадськими та міжнародними організаціями [2].

Заслуговує на увагу думка, про те, що для розвинутих країн притаманна присутність загальнонаціональних і регіональних планів

функціонування поліції, які включають юридичні, організаційно-управлінські та інші взаємозв'язані заходи, що мають достатнє фінансове забезпечення.

Очевидно, що існуюча система прав і свобод людини, що закріплюється і гарантується Конституцією України, розроблена з урахуванням відповідних міжнародно-правових актів. Але у законодавчих актах фактично відсутній механізм реалізації забезпечення прав і свобод людини.

Усунення визначеної прогалини варто розпочати у таких напрямках:

по-перше, внесенням відповідних змін до Конституції України як головного джерела норм, що визначають основні засади забезпечення прав і свобод людини;

по-друге, внесенням змін до цивільного, адміністративного, кримінального, кримінального процесуального, оперативного-розшукового та інших галузей національного законодавства; впорядкування нормативних актів відповідно до міжнародних стандартів.

Вважаю необхідним розробку зведеного, кодифікованого, єдиного нормативно-правового акту щодо прав і свобод людини, в якому повинні бути закріплені принципи діяльності державних органів щодо забезпечення прав і свобод людини, узагальнений перерахунок прав і свобод, їх конституційні гарантії, процедура їх забезпечення, порядок поновлення [3, с.416].

Важливе і водночас складне становище як поліції зарубіжних країн, так і поліції України зумовлено обсягом і складністю їх компетенції при здійсненні правоохоронної діяльності, а також тим, що на них покладено основний тягар по боротьбі зі злочинністю й профілактичній роботі по ній та запобігання правопорушенням з метою виконання єдиної державної політики щодо боротьби з протиправними діями, які є складовою внутрішньої політики суверенної і незалежної України. Компетенція поліції України щодо забезпечення реалізації загальноприйнятих стандартів прав людини можна прослідкувати в різних сферах, наприклад під час охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, провадження дізнання, виконання судових вироків та постанов тощо [4, с. 194].

Отже, підсумовуючи вище зазначене, на основі досвіду зарубіжних країн в Україні повинна бути вироблена стратегія щодо попередження порушення прав і свобод людини, яка має включати різні заходи:

– колективну зацікавленість держави, посадових осіб, фізичних осіб у захисті їх прав та свобод;

- державний контроль над цим захистом;
- встановлення взаємодії поліції з населенням у справі розробки дійових способів такого захисту;
- запровадження новітніх форм та методів захисту прав і свобод особи;
- зміцнення моральних цінностей та законності; виховання поваги до закону у всіх осіб;
- правове виховання через засоби масової інформації;
- підвищення рівня виконавчої дисципліни й відповідальності за невиконання законів або певних розпоряджень на всіх рівнях;
- удосконалення законодавства відповідно до першочергових потреб суспільства;
- вчасне інформування про зміни в законодавстві, роз'яснення його положень, пробудження інтересу до знань законів та засобів їх неухильного виконання.

Але слід зауважити, що становлення прав і свобод людини в нормативно-правовому акті навіть найвищої юридичної сили ще не є показником їх реальності. Щоб люди зуміли ними користуватися, держава зобов'язана забезпечити умови для їх реалізації, реформувати відповідний механізм юридичних, економічних, політичних та організаційних гарантій.

---

1. Про Національну поліцію Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

2. Римаренко Ю. І Міжнародна поліцейська енциклопедія: Том 1./ Відп. Ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Шемшученко, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.its.in.ua/bookshelf5/280.html>

3. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України: Монографія / О. В. Негодченко. – Д.: Поліграфіст, 2002. – 416 с.

4. Січкач В. О. «Реорганізація системи правоохоронних органів – гарантія забезпечення прав і свобод людини» / В. О. Січкач // Актуальні питання реформування правової системи України: Збірник наукових статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 2-3 червня 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. Т. Д. Климчук, І. М. Якушев. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2006. – Т. 1. – 316 с.

Нестерович В.Ф.
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент,
*(Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка)*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СКЛАДУ КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ

Поява та активне конституційно-правове утвердження консультативно-дорадчих органів неодмінно ставить питання щодо визначення конституційно-правових способів формування їхнього складу. З огляду на існуючу практику регулювання діяльності консультативно-дорадчих органів можна виокремити чотири наступні конституційно-правові способи їх формування:

1. Виборність – увесь склад консультативно-дорадчого органу обирається громадськістю. Виборний порядок поза сумнівом є найбільш демократичним способом формування консультативно-дорадчих органів, який може забезпечити реальне представництво у ньому різних соціальних та корпоративних груп. Виборність складу також сприяє підвищенню довіри громадськості до роботи консультативно-дорадчого органу та її інтересу до участі у цій роботі. Висунення кандидатур здійснюється двома способами. Згідно з першим, громадськість подає кандидатури до складу консультативно-дорадчого органу. Другий спосіб здійснюється шляхом самовисування громадян своїх кандидатур для участі у консультативно-дорадчому органі.

Виборність членів консультативно-дорадчого органу за пропозицією інститутів громадянського суспільства передбачено Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. № 996. Так, зазначена Постанова передбачає, що до складу громадської ради можуть бути обрані представники громадських, релігійних, благодійних організацій, професійних спілок та їх об'єднань, творчих спілок, асоціацій, організацій роботодавців, недержавних засобів масової інформації та інших невідприємницьких товариств і установ, легалізованих відповідно до законодавства України. Склад громадської ради формується на установчих зборах шляхом рейтингового голосування за кандидатури, які добровільно заявили про бажання брати участь у роботі громадської ради та внесені інститутами громадянського суспільства. Кількісний склад громадської ради визначається установчими зборами. Строк повноважень складу громадської ради – два роки. До складу громадської ради може бути обрано

не більше ніж по одному представнику від кожного інституту громадянського суспільства. Членство в громадській раді є індивідуальним [1].

Порядок самовисування будь-яким бажаючим своєї кандидатури для участі у консультативно-дорадчому органі передбачено, наприклад, Пріоритетною радою м. Дейтона у США. Відповідно до порядку, який визначений у Кодексі проведення виборів у Пріоритетні ради та поведінки кандидатів м. Дейтона, будь-хто має право виставити свою кандидатуру на вибори, якщо зможе зібрати як мінімум 25 підписів зареєстрованих виборців. Журнал «Governing» у 1992 р. назвав Пріоритетні ради міста Дейтона «шедевром участі громадян, якому є чому повчати інших». Тому цілком закономірним є те, що багато інших міст США, такі як Сан-Антоніо, Денвер, Фенікс, Індіанapolis і Річмонд, перейняли досвід Дейтона і створили аналогічні ради [2; с. 157].

2. Призначення – увесь склад консультативно-дорадчого органу призначається органами публічної влади. Можливий варіант спільної участі громадськості та органу публічної влади у призначенні його членів, за якого інститути громадянського суспільства подають до органу публічної влади кандидатури, який на основі поданих пропозицій видає правовий акт про призначення членів консультативно-дорадчого органу. Загалом призначення членів консультативно-дорадчого органу як основний метод його формування, характерний здебільшого для експертних рад та комісій, які мають інформаційні та консультаційні повноваження. У якості прикладу цього способу формування консультативно-дорадчих органів можна назвати Данську раду з інвалідності. Остання створена Міністерством соціальних справ з метою забезпечення національними органами влади належної уваги інтересів інвалідів у соціальному плануванні і в питаннях життєвих умов інвалідів. Данська рада складається з голови і 14 членів, які призначаються Міністром соціальних справ. За цього, 7 членів Ради призначаються за рекомендацією Данської ради організацій інвалідів, 1 – за рекомендацією Асоціації рад графств Данії, решта – за рекомендацією місцевої влади або міністрів [3; с. 11].

3. Змішаний тип формування – частина членів консультативно-дорадчого органу обирається громадськістю, а інша частина призначається органами публічної влади. На сьогодні досить велика кількість консультативно-дорадчих органів формується саме за змішаним чином. Прикладом змішаного типу формування консультативно-дорадчого органу є Економічна, соціальна та екологічна рада Франції, яка складається з 233 членів, котрі відповідно до органічного закону від 28 червня 2010 р. призначаються представниками громадськості та Урядом [4; с. 113-115]. При

змішаному способі формування консультативно-дорадчого органу важливим моментом є співвідношення представників від органів публічної влади та від громадськості. Звичайно, якщо більшість членів консультативно-дорадчого органу призначаються органом публічної влади, то поза сумнівом це призводить до дисбалансу державного і громадського інтересу всередині ради навіть за наявності в ньому представників різних секторів суспільно-політичного життя.

Прикладом ефективного співвідношення у консультативно-дорадчому органі представників громадськості та державних осіб є Рада з участі в бюджеті Порто-Аллегре. З 48 радників плюс 48 їх заступників, які беруть участь у роботі Ради, тільки 2 радника і два їх заступника призначаються муніципальною владою. Ці радники мають право виступати на засіданнях ради, але не мають права голосу. Це має великий сенс, оскільки дає можливість представникам органу публічної влади впливати на рішення ради шляхом надання іншим учасникам засідання своїх аргументів та додаткової інформації, яка може бути корисною для прийняття кваліфікованого рішення. Решта радників обираються громадськістю у порядку, встановленому статтею 4 Внутрішнього регламенту ради щодо спільної розробки бюджету на 2001 р. [3; с. 12-13].

4. Сформовані шляхом набуття членства через повідомлення – склад консультативно-дорадчого органу формується шляхом подання представниками громадських організацій заяви про вступ до неї. Заявник стає членом ради після того як координаційна група консультативно-дорадчого органу перевіряє на відповідність формальним вимогам заяви та інші необхідні документи про заявника та організацію, яку він представляє.

Такий порядок набуття членства зустрічається досить рідко, але заслуговує на увагу. Прикладом формування консультативно-дорадчого органу шляхом набуття членства через повідомлення є Громадська консультаційна рада при мері м. Саратова у Російській Федерації, яка існує для підвищення взаємодії між органами місцевого самоврядування міста та громадськими організаціями та забезпечення участі об'єднань громадян у розробці та аналізі міської політики, правових актів з регулювання відносин в економічній та соціальній сферах. Представник будь-якої громадської організації, що здійснює діяльність на території міста та зареєстрованої в Міністерстві юстиції Російської Федерації або його територіальному органі по Саратовській області, органах місцевого самоврядування, може подавати заяву про вступ до ради. Заявник стає членом ради після того як координаційна група ради перевіряє на відповідність формальним вимогам заяви та інші необхідні документи про заявника та організації, яку він представляє [2; с. 158].

Порядок формування консультативно-дорадчих органів неодмінно порушує питання встановлення певних вимог до громадян, які можуть бути обрані або призначені до їх складу. У більшості європейських держав, як правило, до кандидатів у члени консультативно-дорадчого органу застосовуються такі ж вимоги, як і до громадян, що мають право голосу на виборах. Традиційними вимогами є: 1) досягнення певного віку, зазвичай 18 років; 2) належність до громадянства держави; 3) володіння правом голосу на виборах. Для консультативно-дорадчих органів, які спеціалізуються на проведенні громадських експертиз, до цього переліку додаються ще такі вимоги як наявність вищої освіти, спеціальних знань чи досвіду роботи у певній сфері суспільних відносин.

Важливо відзначити, що коло потенційних членів у консультативно-дорадчих органах, які створені при органах місцевого самоврядування, є значно ширшим. Це детерміновано тим, що у багатьох державах Західної Європи проблеми бідності, злочинності та інші пов'язані з наявністю великих іммігрантських спільнот, які неможливо вирішити без безпосередньої участі членів цих спільнот. Разом з тим, більшість мігрантів не мають громадянства і, отже, права голосу. Вимога до проживання у певній території протягом певного проміжку часу може бути більш обґрунтованим, ніж вимога до наявності громадянства. У разі, коли держава намагається вирішити питання, що мають відношення до молоді, здається доцільним слідувати загальноєвропейській тенденції по зниженню вікового цензу для цілей виборів і розглядати можливість участі у консультативно-дорадчих органах представників молоді до досягнення виборного віку [3; с. 9].

Таким чином, слід виокремити чотири конституційно-правові способи формування консультативно-дорадчих органів: 1) виборність – увесь склад консультативно-дорадчого органу обирається громадськістю; 2) призначення – увесь склад консультативно-дорадчого органу призначається органами публічної влади; 3) змішаний тип формування – частина членів консультативно-дорадчого органу обирається громадськістю, а інша частина призначається органами публічної влади; 4) сформовані шляхом набуття членства через повідомлення – склад консультативно-дорадчого органу формується шляхом подання представниками громадських організацій заяви про вступ до неї.

---

1. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Указ Президента України від 15 вересня 2005 року № 1276/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 38. – Ст. 2363.

2. Государство и гражданское общество: практика эффективного взаимодействия. Международный опыт: сб. ст. и док. / сост. Е.Б. Тонкачѳва, Г.Б. Черепок. – Минск: ФУАинформ, 2009. – 266 с.

3. Общественные советы, как механизм участия общественности в работе государственных органов: сб. материалов / Международный центр некоммерческого права; сост. В. Брайт; авт. вступ. ст. Н. Боржелли; авт. вступ. ст. В. Брайт; науч. ред.: Н. Боржелли, А. Ткачук. – Киев: «ИКЦ» Легальный статус», 2004. – 160 с.

4. Конституция Франции 1958 года // Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Соединенные Штаты Америки, Япония, Бразилия: Учебное пособие / Сост. проф. В. В. Маклаков. – 7-е изд. – М. : Wolters Kluwer Russia, 2010. – С. 79–136.

Однолюкo I. B.

старший викладач відділу підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців органів прокуратури, кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія прокуратури України)

НЕПОВНОТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В Україні корупція законодавчо закріплена як використання особою, зазначеної в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень та пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1, с. 4].

Згідно з Законом України від 12.02.2015 № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції», у примітці до ст. 45 КК України вказано, що корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-¹, 365-², 368-369-² цього Кодексу [2, с. 1].

Однак, Законом України «Про запобігання корупції» під корупційним правопорушенням слід розуміти діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Очевидно, є певні нормативно-правові неточності з приводу наявності різних понять та відсутності єдиного підходу до їх трактування. Це, у свою чергу, призводить до неточностей у слідчій та судовій практиці, наприклад, коли реєструється в Єдиному реєстрі досудових розслідувань кримінальне правопорушення відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, а при здійсненні кваліфікації, мова йде про злочин, поняття якого визначено у статті 11 Кримінального кодексу України. Це стосується й корупційних злочинів (правопорушень).

Враховуючи законодавчо визначений перелік корупційних злочинів та загальну потребу розробки антикорупційної стратегії в Україні, можливим видалось проведення кримінологічного дослідження щодо сучасного стану запобігання корупційної злочинності.

Загалом, проблематикою дослідження корупційної злочинності в різні часи займалася низка видатних вчених, таких як П.П. Андрушко, С.А. Алтухов, О.Ф. Бантишев, О.Ю. Бусол, Б.В. Волженкін, А.В. Галахова, О.О. Дудоров, С.І. Дячук, Д.Г. Заброта, К.П. Задоя, Б.В. Здравомислов, В.Ф. Кириченко, О.Г. Кальман, М.Й. Коржанський, Б.В. Леонов, В.А. Ломако, О.А. Мартиненко, В.Д. Меньшагін, О.С. Новаков, М.І. Панов, Є.В. Прокопович, В.М. Попович, В.І. Рибачук, А.Б. Сахаров, О.Я. Светлов, А.А. Стрижевська, А.М. Трайнін, Б.С. Утевський, М.І. Хавронюк, В.Г. Хашев, Г.І. Чангулі, В.М. Чхиквадзе та ін.

Монографічні дослідження проблем корупції, які були проведені протягом існування України як незалежної держави Л. І. Аркушою, О.Ф. Гідою, О.О. Дудоровим, А.В. Коваленко, В.С. Лукомським, Г.В. Маляр, Є. В. Невмержицьким, О.С. Новаковим, А. О. Сафоненком, О.В. Терещуком, С.А. Шалгуною, висвітлюють лише окремі проблемні адміністративно-правові, кримінологічні, кримінально-правові або політичні аспекти протидії корупції.

Не заперечуючи важливості дослідження політичної корупції як нового наукового дослідження на сучасному етапі державотворення, слід вказати, що за часів незалежності і за часів Радянського Союзу жодного монографічного дослідження в даному контексті не проведено. Слід вказати на працю П.О. Кабанова, що концептуально висвітлює питання політичної корупції в РФ станом на 2004 рік [3, с. 12]. Проте, враховуючи та визнаючи агресію з боку РФ й подальше існування політичної корупції в цій державі, очевидним видається

недоцільність посилання на працю даного вченого та необхідність розробки загальнодержавної концептуальної антикорупційної стратегії. В Україні з урахуванням реалій сьогодення.

Кримінально-правова політика в контексті запобігання корупції в Україні потребує вдосконалення, активних дій з боку компетентних органів, таких, наприклад, як Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, національне агентство з питань запобігання корупції тощо. Хоча на сьогоднішній день нормативна база в даній сфері існує, проте не до кінця реалізується на практиці, при виявленні кримінальних корупційних правопорушень. На нашу думку, слід більш жорстко підходити до призначення покарання при вчиненні корупційних діянь. Тільки тоді можна говорити про високий рівень свідомості та відповідальності громадян.

Вважаємо, що особливістю запобігання корупції, на відміну від заходів запобігання злочинності загалом можна визначити наступне:

1) серед рівнів запобігання злочинності застосовувати спеціально-кримінальні заходи запобігання, спрямовані на відповідну специфічну за соціальними ознаками категорію осіб, що вчинюють корупційні злочини;

2) за масштабом (територією) пріоритетним можливо вважати регіональні заходи запобігання, направлені на виявлення та усунення причин і умов, що характерні для кожного регіону, підприємства, установи, організації в залежності від специфіки діяльності;

3) за об'єктами запобіжної діяльності – в залежності від того, яке значення вони мають для кожної особи, за яких умов та в який час;

4) за суб'єктами – в залежності від специфіки діяльності та інстанції, уповноважені на здійснення запобігання корупційним злочинам;

5) за категорією осіб, які вчинюють корупційні злочини – службові особи;

6) за змістом (структурою) принагідно визначати соціально-економічні та правові заходи;

7) за часом – постійні або тимчасові.

Такий поділ на зазначені групи не видається принциповим, але можливий для вибору при застосуванні заходів запобігання корупції.

Корупційні злочини, не маючи на сьогодні нормативного визначення, нівелюють між адміністративним і кримінальним законодавством, а це, в свою чергу, стає пропуском в законодавстві, ускладнює діяльність всієї системи правоохоронних органів, до компетенції яких входить виявлення, розслідування і запобігання корупційних злочинів.

Таким чином, необхідне вдосконалення діяльності правоохоронних органів (органів правопорядку), надання їм відповідних міжнародних стандартів і вимог, що можливо при

комплексних наукових дослідженнях з цієї проблематики, акцентуючи увагу на важливості не тільки загальнодержавних, а й спеціально-кримінологічних заходів запобігання, а також удосконаленні законодавчих та нормативно-правових актів відповідно до сучасної соціально-економічної та політико-правової ситуації в державі.

---

1. Закон України „Про запобігання корупції” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>.

2. Закон України від 12.02.2015 № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/198-19>.

3. Кабанов П.А. Политическая коррупция в России: понятие, сущность, причины, предупреждение: Монография. – Нижнекамск: Нижнекамский филиал МГЭИ, 2004. – 174 с.

Олексюк М. М.

професор кафедри філософії та політології,

кандидат філософських наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕНЕСАНС РЕТРИБУТИВІЗМУ У ПЕНОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В межах філософського трактування покарання як елементу карної системи і специфічної практики, спрямованої на запобігання та протидію здійсненню правопорушень, традиційно оформились два підходи, які по-різному трактують проблеми покарання, по чергово домінують у певні чітко визначені історичні періоди, коли перед суспільством постають певні завдання забезпечення співжиття своїх членів. До них сучасні філософи права відносять консеквенціоналістський (від англійського *«consequence»* – наслідок, результат) та ретрибутивістський (від англійського *«retribution»* – відплата, кара, розплата).

На сьогодні головною світовою пенітенціарною ідеєю є ретрибутивістська ідея «відплати», суттю якої є те, що злочинці в будь-якому випадку мають перенести страждання шляхом справедливого покарання, пропорційного серйозності вчинених злочинів. Всебічний аналіз основних принципів ретрибутивної теорії покарання зумів здійснити британський філософ права Е. Дафф, який

особливе значення надає застосуванню ідеї «заслуги» (*desert*). Він звертає увагу на потребу фіксації у розглядуваній теорії зв'язків між злочином у минулому та нинішнім покаранням. Такі причинно-наслідкові стосунки даних правових реалій зводились до виявлення взаємовідносин «вини» та «страждання», особливе значення у яких саме відіграє теза про «заслугу» як таку, що поєднує почуття вини та страждання, а державу уповноважує на практиці накладати на винних у злочинах заслужене ними страждання [1, с. 21].

Е. Дафф зазначає, що вражаючою особливістю розвитку кримінальної теорії останніх трьох десятиліть ХХ ст. стало відновлення позитивного ретрибутивізму – ідеї, відповідно до якої покарання правопорушників виправдовуються як заслужена відповідь на здійснене правопорушення. Він також формулює два основні питання, вирішення яких стоїть перед ретрибутивістським підходом до покарання. По-перше, це питання визначення суті виправдальних взаємовідносин між злочином та покаранням у рамках домінування ідеї «заслуги» яке полягає у визначенні того, чому винна у правопорушенні особа «заслужує страждати» і що здійснюється для реалізації такої заслуги. По-друге, якщо винні заслуговують страждати, чому держава повинна реалізовувати ці страждання за допомогою системи кримінального покарання. Відповідь на ці питання, на його думку полягає у тому, що правопорушення реалізує несправедливу перевагу злочину над законом і таким чином покарання спрямоване на усунення даної несправедливості. Кримінальне право ж допомагає всім громадянам шляхом захисту від чітко визначених видів шкоди, але ця допомога залежить від сприйняття громадянами значення особистого обмеження, що пов'язане із необхідністю підкорятись законам, – такий висновок робить Е. Дафф [2].

Характеристику ретрибутивістської концепції покарання дає також американський філософ права Девід Бунін. Він відзначає наявність двох аспектів даної концепції. Перший характеризується специфічною оцінкою особливих проявів та змін і звернений у напрямі встановлення більш загальних принципів ретрибутивної юстиції. Другий же розпочинається від загальніших принципів, таких як принцип прав або справедливості, й виводить з цього ідею караючого правосуддя. «Найбільш цілеспрямованою версією ретрибутивістського підходу до вирішення проблеми покарання є та, що базується на концепції заслуги (*desert*): покарання особи за порушення закону морально дозволено тому, що така особа заслуговує бути покараною, – говорить Д. Бунін. – Базована на ідеї заслуги вимога, що твердить про моральну дозволеність державі карати осіб за порушення закону, може бути найкраще зрозумілою як аргумент у

специфічних випадках» [3, с. 86].

Оцінюючи особливості, принципи та методи ретрибутивістської теорії покарання в рамках визначення т. зв. «широкої» вини та метафорично трактуючи цю теорію як своєрідну «мрію», американський філософ права професор Дуглас Гусак також відстоює право на існування в теорії покарання ідеї «заслуги» (*desert*). «Я розумію ретрибутивізм як загальну назву найширшої традиції чи групи теорій, які розглядають заслугу як центральну ідею, що повинна бути проаналізована та зафіксована у спробах виправдати покарання і кримінальне право, що дозволяє здійснювати його, – заявляє він. – Філософ права не може бути визнаний ретрибутивістом, якщо він ігнорує роль заслуги в цілому чи визнає за нею лише другорядну роль у своєму логічному обґрунтуванні кримінального права та каральних санкцій» [4, с. 450].

---

1. Duff R. A. Punishment, Communication, and Community. – N.Y. : Oxford University Press, 2001. – 245 p.

2. Duff A. Legal Punishment // The Stanford Encyclopedia of Philosophy / Ed. by E.N. Zalta [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/legal-punishment.2008>.

3. Boonin D. The Problem of Punishment. – N.Y.: Cambridge University Press, 2008. – 299 p.

4. Husak D. «Broad» Culpability and the Retributivist Dream // Ohio State Journal of Criminal Law. – 2012. – Vol. 9. – No. 2. – P. 449–485.

Олійник А. Ю.

професор кафедри господарського права
факультету підприємництва та права,
кандидат юридичних наук, професор

(Київський національний університет технологій та дизайну)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СВОБОДИ ТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ

Ефективність право творення багато в чому залежить від конкретизації конституційних свобод людини і громадянина. Досягнення мети забезпечення конституційної свободи творчості людини і громадянина в Україні передбачає вирішення таких завдань: а) формулювання поняття конституційної свободи творчості; б) змісту конституційної свободи творчості; в) пропозиція висновків і рекомендацій.

1. Важливою конституційною свободою є можливість громадянина України вільно вирішувати питання щодо зайняття творчою діяльністю

(літературною, художньою, науковою, технічною). Конституція України закріплює, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості та свобода різних видів інтелектуальної діяльності (ст. 54). Творчість визначають як цілеспрямовану інтелектуальну діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість властива будь-якій діяльності людини: технічній, художній, літературній, науковій, виробничій тощо [1]. Названі види творчості є результатами творчої діяльності, характеризуються як об'єкти інтелектуальної власності і поділяються на літературно-художню та промислову творчу діяльність [2].

Свобода літературної, художньої, наукової, технічної і художньої творчості передбачає свободу її здійснення та свободу на її результати, тобто свободу діяти відповідно до власної волі та володіти, розпоряджатися і користуватися своєю інтелектуальною власністю (літературно-художньою і промисловою). Вона передбачена конституційною нормою (ст. 54). На нашу думку, до Конституції України (ст. 54) слід внести такі зміни: “Громадянам гарантується свобода творчої діяльності у вигляді літературної,” і далі по тексту.

Конституційна свобода передбачає невтручання з боку будь-кого у творчу діяльність кожної людини, її самостійний вибір здійснення своїх інтелектуальних і духовних потреб. На думку С.Л. Лисенкова, саме культурні свободи покликані забезпечувати можливості людини в задоволенні і розвитку інтелектуальних потреб, здібностей, активну участь у духовному житті суспільства [3, с. 64].

Конституційно-правові норми щодо літературно-художньої творчості деталізуються в законах України: а) Про авторське право і суміжні права від 23 грудня 1993 р.; б) Про наукову і науково-технічну діяльність від 26 листопада 2015 р. А конституційно-правові норми щодо промислової творчості деталізується законами України: а) Про охорону прав на знаки для товарів і послуг від 15 грудня 1993 р.; б) Про охорону прав на винаходи і корисні моделі від 15 грудня 1993 р.; в) Про охорону прав на промислові зразки від 15 грудня 1993 р. та ін.

Отже, конституційна свобода творчої діяльності – це закріплена нормами Конституції України та деталізована в поточному законодавстві України можливість людини і громадянина займатися літературною, художньою, науковою, технічною творчістю та володіти, розпоряджатися і користуватися результатами своєї творчої діяльності у вигляді літературно-художньої та промислової власності.

2. Поняття змісту конституційних свобод людини і громадянина характеризується системою можливостей уповноваженого суб'єкта щоб

діяти на власний розсуд, тобто розпоряджатися собою за власним бажанням в межах не заборонених правом. Уповноважений суб'єкт може здійснювати активну і пасивну діяльність в межах правомірної поведінки. З боку уповноваженої особи (носія конституційних свобод) зміст можливої поведінки характеризується можливістю суб'єкта діяти (чи не діяти) на власний розсуд, вимагати відповідної поведінки від зобов'язаного суб'єкта, користуватися соціальним благом, що закріплене у конституційній свободі та звертатися до компетентних суб'єктів за забезпеченням тих інтересів і потреб, які є складовими змісту конкретної конституційної свободи. При проведенні соціологічного дослідження на запитання: “Що Ви вкладаєте у зміст конституційної свободи?” з 546 опитаних – 237 (43,41%) респондентів відповіли: „можливість людини розпоряджатися собою на власний розсуд у межах, передбачених Конституцією України”. Ми бачимо, що майже половина респондентів розуміють зміст конституційної свободи як автономну можливість людини і громадянина діяти чи не діяти на власний розсуд у визначених законами межах, при відсутності заборон.

Ніхто з боку держави, її органів, посадових і службових осіб, громади, органів, посадових і службових осіб місцевого самоврядування, інших суб'єктів громадянського суспільства не може втручатися у автономію носія конституційної свободи. Державні органи і суб'єкти громадянського суспільства зобов'язані лише створювати сприятливі умови для реалізації особою конституційної свободи, охороняти, захищати, викривати правопорушників і поновлювати порушене право. При проведенні соціологічного дослідження нами було опитано 546 респондентів із числа працівників міліції. На запитання “Що Ви вкладаєте в зміст поняття “забезпечення ОВС конституційних свобод людини”?” було отримано такі відповіді: а) охорону свобод людини – 280 працівників (51,28%); б) відновлення порушеної свободи – 31 працівник (5,68%); в) захист свобод в момент порушення – 50 працівників (9,16%); г) створення умов для реалізації свобод – 25 працівників (4,58%); д) всі вище перераховані елементи – 136 працівників (24,90%). Отже, 522 (95,6%) респондентів вважають, що працівники міліції, забезпечуючи конституційні свободи людини і громадянина, зобов'язані створювати умови для їх реалізації, охороняти і захищати носіїв конституційних свобод і ні в якому разі не втручатися в їх автономію.

Отже, зміст конституційної свободи творчості – це сукупність елементів, що визначають можливості індивіда реалізувати творчу діяльність на власний розсуд в межах діючого законодавства, вимагати аналогічної поведінки від зобов'язаних суб'єктів, домагатися утвердження і забезпечення конституційної свободи на творчу

діяльність та користуватися конституційним благом на свободу творчості без втручання в цей процес з боку держави, її органів, посадових і службових осіб, громади, органів, посадових і службових осіб місцевого самоврядування, інших суб'єктів. До елементів змісту конституційної свободи творчості відносяться такі можливості: а) діяти на власний розсуд щодо здійснення конституційної свободи творчості; б) вимагати правомірних дій від зобов'язаного суб'єкта в інтересах повної реалізації конституційної свободи творчості; в) задовольняти свої інтереси і потреби у вигляді користування свободою творчості; г) звертатися до компетентних суб'єктів з вимогою припинити правопорушення, що обмежує конституційну свободу творчості та прийняти усі необхідні по закону заходи щодо відновлення порушеної конституційної свободи творчості і при необхідності відшкодувати спричинену матеріальну і моральну шкоду.

3. Підсумовуючи сказане зробимо такі висновки і рекомендації:

3.1. Конституційна свобода творчої діяльності – це закріплена нормами Конституції України та деталізована в поточному законодавстві України можливість людини і громадянина займатися літературною, художньою, науковою, технічною творчістю та володіти, розпоряджатися і користуватися результатами своєї творчої діяльності у вигляді літературно-художньої та промислової власності.

3.2. Зміст конституційної свободи творчості – це сукупність елементів, що визначають можливості індивіда реалізувати творчу діяльність на власний розсуд в межах діючого законодавства, вимагати аналогічної поведінки від зобов'язаних суб'єктів, домагатися утвердження і забезпечення конституційної свободи на творчу діяльність та користуватися конституційним благом на свободу творчості без втручання в цей процес з боку держави, її органів, посадових і службових осіб, громади, органів, посадових і службових осіб місцевого самоврядування, інших суб'єктів.

3.3. В якості рекомендації пропонуємо: 1) внести зміни до ст. 54 Конституції України, виклавши її в такій редакції: “Громадянам гарантується свобода творчої діяльності у вигляді літературної,” і далі по тексту; 2) прийняти Закон України «Про свободу творчості», де на законодавчому рівні урегулювати усі процедури реалізації свободи творчості в Україні.

---

1. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – Кн. перша. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 864 с.

2. Право інтелектуальної власності: Академічний курс: Підручник для студентів вищих навч. закл. / Академія правових наук

України; Науково–дослідний ін-т інтелектуальної власності / О. А. Підпригора (ред.), О. Д. Святоцький (ред.). – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 670 с.

3. Лисенков С.Л. Соціальна та особиста цінність культурних прав і свобод громадян / С.Л. Лисенков // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників органів внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – С. 62-66.

Олійник Х. А.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Систематизація законодавства є чи не однією із головних правових проблем сучасності більшості країн світу, і України в тому числі. Характерною рисою функціонування сучасного суспільства і держави є зростання ролі права та закону як основної форми його зовнішнього виразу. У цьому контексті процес становлення та розвитку незалежної України як демократичної держави нерозривно пов'язаний із створенням нового та ефективного законодавства.

Процес створення та правильного функціонування будь-якої держави не можливий без ефективного існування збалансованої системи законів. Правовою основою, підґрунтям цієї системи для нашої держави є Конституція України, яка відкрила шлях до реформування всієї системи нормативно-правових актів. Вона стала своєрідним поштовхом до прискорення процесу приведення діючого законодавства у відповідність до політико-економічних, соціальних, правових принципів побудови незалежної, правової держави та громадянського суспільства [3, с. 215].

Сучасний етап розвитку законодавства України пов'язується з необхідністю його гармонізації, уніфікації та систематизації. Це зумовлюється рядом причин та факторів, основними серед яких є наступні:

– існування низки нормативних актів, що діють з часів Радянського Союзу (у відповідності до принципів правонаступництва), а також існує потреба вирішення проблеми узгодження цих актів із новими прийнятими за період незалежності нормативно-правовими актами;

– необхідність приведення законодавства у відповідність з об'єктивними умовами життєдіяльності суспільства;

– прийняття значної кількості нових нормативно-правових документів нерозривно зв'язане із вирішенням завдання приведення їх у непротивірчну, узгоджену систему;

– визнання міжнародним співтовариством України як повноцінної та повноправної держави, тобто реальним суб'єктом міжнародного права (*у якості суб'єкта міжнародних відносин*) пов'язується з проблемою гармонізації та уніфікації національного законодавства у відповідності з принципами міжнародного права.

Саме ці фактори і зумовлюють значне підвищення ролі систематизації, зокрема такої її форми, як кодифікація. Разом з тим, потрібно зазначити, що на виконання Конституції України за роки її дії було прийнято кілька сотень нових законів (у тому числі і чимала кількість кодифікованих), багаточисельні зміни та доповнення до яких зумовили неузгодженість та суперечливість нормативних актів.

Необхідно констатувати і той факт, що кількість діючих нормативно-правових актів не завжди свідчить про їх якість. Багато законів приймалися безсистемно, швидко застарівали, не вписувалися у систему вже прийнятих кодифікаційних актів, суперечили один одному.

Удосконалення нормативно-правової бази є складним процесом, особливе місце в якому займають систематизація та уніфікація, що дають можливість всебічно врахувати характер українського законодавства.

Систематизації та уніфікації нормативних актів в правовій теорії не приділяється належної уваги, незважаючи на те, що законодавство на сучасному етапі не завжди встигає за розвитком суспільства, часом суперечить уже прийнятим нормативно-правовим актам. В результаті з'являються акти, що фактично не діють; в деяких з них зустрічаються повторення, неясності, помилки, а інколи – прогалини і неузгоджені положення. Все це свідчить про необхідність удосконалення існуючих нормативно-правових актів шляхом їх опрацювання та усунення відмінностей у схожих явищах, що істотно вплине на систематизацію й уніфікацію законодавства [2, с. 78].

Нормативно-правові акти видаються різними органами, мають неоднакову юридичну силу, не співпадають за часовим виміром, поширюються на різних суб'єктів і територіальний простір. Тому природно, що з часом між ними виникають суперечності, а збільшення кількості нормативних матеріалів ускладнює їх використання. Крім того, акти, видані в різні періоди часу, неоднаково регулюють суспільні відносини. Але законодавство не може функціонувати належним чином, якщо воно не є системою, складові якої тісно взаємопов'язані та узгоджені, взаємовплив яких ретельно регламентується чіткою ієрархічною побудовою.

На нашу думку, упорядкування українського законодавства – одне з основних завдань на шляху до побудови правової держави. Тому проблема систематизації та уніфікації нормативно-правових актів є досить актуальною на сьогоднішній день.

Обов'язковою умовою систематизації є встановлення нормативності актів, так само як і відокремлення нормативних положень, що містяться в цих актах, від приписів і положень, які мають ненормативний характер і не підлягають систематизації.

Процес систематизації проходить ряд етапів, на кожному з яких потрібно дотримуватися певних правил законодавчої техніки та загальнотеоретичних понять:

1. Визначення обсягу нормативного матеріалу, який підлягає опрацюванню.

2. Розташування вже відпрацьованого нормативного матеріалу у визначеному порядку, розчищення його від актів, що втратили силу.

3. Видалення з чинних нормативних актів або їх частин тих норм, які в сучасних умовах уже не мають принципового значення.

4. Розробка схеми систематичного збірника і розподіл згідно неї відпрацьованого нормативного матеріалу.

Систематизація законодавства стала необхідною у зв'язку з накопиченням великої кількості розрізаних актів, більша кількість яких втратила силу, хоча формально акти не були скасовані, суперечливістю законів, виданих у різний час, та неузгодженістю термінології. Однак необхідно пам'ятати, що навіть за наявності збірників нормативних актів робота з систематизації повинна безупинно продовжуватися, оскільки законодавство розвивається [1, с.35].

Систематизація є діяльністю, яка спрямовується на впорядкування, приведення до системи всього чинного законодавства або його частини. Вона може мати на меті створення єдиного зведеного акта, що на основі загальних принципів вперше або поновому регулює певну галузь суспільних відносин. Іноді завданням систематизації є лише впорядкування чинного законодавства.

Завдяки систематизації акти групуються за певними системними ознаками, зводяться в кодекси, зібрання законодавства та інші нормативно-правові документи, а найголовніше-долаються суперечності між нормами права, скасовуються чи змінюються старі нормативно-правові акти, замінюються новими відповідно до потреб суспільного життя.

---

1. Бобровник С. В. Нормотворча діяльність та проблеми систематизації законодавства / С. В. Бобровник // Права держава:

Щорічник наукових праць. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – 2008. – Вип. 8. – С. 77-82.

2. Бобровник С. В. Система законодавства України: Актуальні проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бобровник, О. Л. Богинич. – К.: Наукова думка, 2009. – 123 с.

3. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 317 с.

Онишко О. Б.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДКЛИКАННЯ РОЗПОРЯДЖЕНЬ ОСТАННЬОЇ ВОЛИ НА ТЕРИТОРІЯХ ПІВДЕННИХ ВОЄВОДСТВ ПОЛЬЩІ (1918-1939 РР.)

Забезпечення ефективного функціонування українського законодавства у сфері спадкових правовідносин неможливе без урахування історико-правового досвіду Польщі, куди входили західно-українські землі у період між двома світовими війнами. Польща, в свою чергу як молода незалежна держава міжвоєнного періоду, запозичувала та розвивала законодавчу спадщину попередньо чинних на її теренах нормативно-правових актів, які залашилися від Австро-Угорщини, Німеччини, Франції та Росії. На основі окремих норм попередньо чинних законів і були сформовані польські закони. Більшість норм у сфері спадкового права були запозичені з Австрійського цивільного кодексу 1811 р. та акумульовані у Польському спадковому законі 1946 р., а в подальшому – в Польському цивільному кодексі 1964 р.

В кінці 1920 року на підставі Закону Польщі від 03.12.1920 «Про тимчасову організацію адміністративної влади II інстанції (воєводств)» на теренах колишнього королівства Галіції та Лодомерії, Великого краківського князівства, та на територіях Спіжа і Орави, які входили до складу Речі Посполитої, було утворено південні воєводства Польщі, які склали Краківське, Львівське, Станіславське та Тернопільське воєводства. На вказаних територіях у сфері спадкового права був чинний Австрійський цивільний кодекс 1811 р. включно з польськими законами, прийнятими Сеймом Другої Речі Посполитої [6].

Розпорядження останньої волі (заповіти та кодицилі¹), як односторонні правові акти, могли бути відкликані спадкодавцем як актом прямої дії, так і опосередковано (шляхом мовчазної згоди).

В першому випадку спадкодавець прямими діями шляхом власноручного написання та підписання документу про відкликання заповіту чи кодицилю вказував, що попередній заповіт, посвідчений нотаріально, вважати недійсним (§§ 717-719 Австрійського цивільного кодексу) [2, с. 325-326]

Мовчазна згода відкликання актів останньої волі передбачала різні способи, які припиняли їх правову дію, а саме:

1) шляхом перекреслення свого підпису чи підпису свідків, або також перекресленням усього змісту заповіту. Якщо знищення заповіту сталося випадково, або сам документ зник, то він залишався в силі, якщо було відновлено його основу;

2) якщо спадкодавець усно відмовився від розпорядження останньої волі, то усі попередні заповіти вважалися недійсними. Австрійська юридична практика показувала, що кодициль залишався дійсним, навіть після написання заповіту, якщо останній не містив заперечні факти. Так і пізніше написаний кодициль не припиняв дію раніше складених заповітів чи кодицилів (§ 714 Австрійського цивільного кодексу). Пізніше написаний кодициль у випадку сумнівів не припиняв дію попередніх заповітів чи кодицилів у тому випадку, наприклад, якщо спадкодавець у заповіті, визначаючи спадкоємцем особу А., записав особі В. у садок 10 000 злотих, а потім в окремому кодицилі заповів останньому ще 5 000 злотих. Таким чином, В. мав право вимагати від А. виплати 15 000 злотих після отримання спадщини [3, с. 115-118];

3) запис боргу як спадкового майна вважався відкликаним у порядку мовчання лише у випадку, коли спадкодавець сам стягнув борг з боржника. Якщо в якості боргу вказувалася певна річ (наприклад жива тварина – кінь), такий заповіт вважався відкликаним, якщо спадкодавець сам позбувся вказаної речі ще за життя.

---

¹ Кодициль – додаток до заповіту, створений після укладення заповіту, який містив норми щодо розпорядження спадковим майном у випадку смерті спадкодавця без визначення спадкоємця. В австрійському та польському цивільному праві за часів II Речі Посполитої кодицилів могло бути кілька, кожен з яких міг скеровуватися до кожного спадкоємця, вказаного у заповіті. У випадку відсутності заповіту кодициль містив розпорядження останньої волі спадкодавця без встановлення спадкоємця чи поздавлення спадкоємців спадщини [3, с. 89-90].

§ 75 Закону Польщі «Про нотаріат» 1933 р. містив особливі норми щодо відкликання розпоряджень останньої волі, які передбачали, що таке відкликання повинно було відзначено у протоколі усного розпорядження нотаріуса шляхом залишення відбитку пальця спадкодавця, якщо останній був неписьменний [4].

Пряме відкликання було новим розпорядженням останньої волі і прирівнювалося до нового заповіту. Відкликання розпоряджень останньої волі не могли здійснювати особи, повністю чи частково позбавлені дієздатності внаслідок марнотратства, постійного надмірного зловживання алкоголем та отрутами, які негативно впливали на нервову систему [1, с. 2242]. У випадку написання нового заповіту чи кодицило попередній вважався відкликаним автоматично. Автоматичне відкликання розпоряджень останньої волі здійснювалося у випадках: спадкодавець-боржник не повернув борг і вказав його як спадкове майно; спадкодавець здійснив відчуження спадкового майна і не отримав назад таке майно; спадкове майно було видозмінене самим спадкодавцем.

У випадку неприйняття спадщини спадкодавцями, визначеними в заповіті чи кодицилі, спадкове майно переходило до спадкодавців по закону. Відмова останніх від спадщини мала підставою переходу спадкового майна у державну власність [6, с. 128-130].

Якщо неможливо було визначити який заповіт чи кодициль був складений пізніше, спочатку зверталася увага на дату укладення, а за відсутності останньої – на місце складання документу, на вказівки, які містилися в документі (посилання на осіб, зміст розпоряджень), на характер письма, походження паперу і т.д. Якщо жодним способом визначити первинність обох розпоряджень останньої волі не вдавалося, то чинними вважалися обидва заповіти (кодицилі). У випадку виникнення суперечностей між спадкоємцями, вони ставали співвласниками спадкового майна. Наприклад, в одному заповіті спадкоємцем визначена особа А., яка зобов'язана спадковим майном у сумі 6 000 злотих по відношенню до особи М., в іншому – спадкоємцем була особа В., яка зобов'язана спадковим майном у сумі 5 000 злотих особі Н., а загальна сума спадкового майна становила 10 000 злотих. Відповідно спадщина ділилася між чотирма особами: А., М., В. і Н. у порядку: 4 000 : 6 000 : 5 000 : 5 000. Таким чином, особа А. отримувала 2 000 злотих, М. – 3 000 злотих, В. – 2 500 злотих, і М. – 2 500 злотих [1, с. 2244].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що основним нормативно-правовим актом який регулював як укладення так і відкликання розпоряджень останньої волі на територіях південних воєводств II Речі Посполитої залишався Австрійський цивільний кодекс

1811 р. Відкликання розпоряджень останньої волі здійснювалося спадкодавцем внаслідок: акту прямої дії (знищення документу, оголошення в суді такого відкликання, власноручної письмової заяви за підписами двох свідків); мовчазного припинення дії (знищення документу, закреслення власного підпису, підписів свідків чи тексту).

---

1. Encyklopedja podręczna prawa prywatnego // Pod. red. Henryka Konika. – Warszawa : Biblioteka polska, 1939. – Zeszyt XII– XVI. – 2310 s.

2. Jaworski W-L. Kodeks cywilny austriacki / Władysław-Leopold Jaworski. – Kraków, 1905. – 864 s.

3. Nagórski Z. Prawo cywilne spadkowe / Zygmund Nagórski. – Warszawa : Druk. Zakładu Graficznego B.A. Buraty, 1922. – 201 s.

4. Prawo o notariacie. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. / Електронний ресурс // Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl>

5. Samolewicz Stanisław. Zarys prawa cywilnego obowiązującego w b. zaborze austriackim. – Lwów: Księgarnia Nakładowa, 1932. – 272 s.

6. Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy / Електронний ресурс // Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl>

Павлусів Н. М.

доцент кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного і міжнародного права,
кандидат філософських наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ

Однією з найскладніших і поки що не досліджених з належною повнотою проблем вітчизняної філософсько-правової науки є правова ментальність українського народу. Пізнання національних особливостей праворозуміння, ставлення до права, ідеалів свободи та справедливості вимагає залучення найрізноманітніших джерел та пластів духовної культури народу.

У вітчизняній гуманітарній науці утвердилося розуміння права як надзвичайно складного, багатоаспектного явища, яке має найрізноманітніші вияви, історичні залежності, причини та джерела свого існування. Право не може бути зведене до закону, оскільки воно

є вираженням співвідношення добра і зла, належного та суцього у соціальній реальності. Діапазон проявів права надзвичайно широкий: звичаї, правові погляди людей, їхні прагнення, осмислені та неосмислені мотиви поведінки у суспільстві, ставлення до злочину, до його наслідків. Різні підходи до розуміння природи права представлені сучасними українськими філософами права. Зокрема, знаний вітчизняний філософ права М. Костицький наголошує на ідеальному характері права, і тому воно не може спостерігатися відчутно [4, с. 23]. В. Бачинін також вказує, що зміст права становить не фізично відчутна предметність, а норми, цінності та розуміння [2, с. 157].

За умов відсутності або ж недоступності для переважної частини українців писаного права та пам'яток вітчизняної політико-правової думки відповідну нішу у правовій культурі заповнили традиції, звичаї, фольклор і художня література.

Що і про яке право міг думати типовий західноукраїнський малоземельний селянин у 80–90-ті роки XIX ст., про якого писали В. Стефаник, Л. Мартович, О. Кобилянська та інші письменники? Про царське законодавство Австро-Угорщини, за допомогою якого його гнобили, він знав загалом небагато, оскільки німецькою та польською мовами не володів, а якщо останньою і розмовляв, то читати, скоріш за все, не вмів взагалі ні на якій мові: «закони були писані мовою чужою і незрозумілою для народу». А от про справедливість, тобто правду, і про кривду він думав багато.

Українська художня література явила світові блискучі зразки творів, у яких правове життя народу постає в усій його повноті – як трагічній, так і комічній.

Необхідно лише позбутися стереотипу сприйняття літератури та мистецтва як розваги: ніхто задля розваги не буде писати чи читати про те, як батько втопив свою дитину, яку не міг прогнати [5, с. 208], про те, як брат вбив брата через землю і що з цього приводу думають їхні батьки [3, с. 286], або ж про те, як за податковий борг конфіскують ікону, оскільки з убогої селянської хати більше забрати нічого [6, с. 53]. Для того, щоб читати та розуміти твори М. Черемшини, О. Кобилянської, інших українських письменників потрібна та сама «гносеологічна напруга», про яку писав А. Козловський і лише завдяки якій можливе усвідомлення таких речей, як справедливість, належне і суще, міра добра і зла, свобода, одним словом – п р а в о.

Національна правова культура так само як і художня література, завжди нерозривно пов'язані з життям та історичним досвідом кожного народу. Немає і не може бути безетнічного права чи

безетнічної літератури. «Кожний письменник є сином свого народу, своєї нації. В її надрах він виріс, її духом пройнявся, її мову засвоїв, її пісні, легенди, повір'я, перекази, прислів'я ввібрав у себе. Його пам'ять зафіксувала картини народно-національного життя. Він спостерігав прояви національного характеру. На ньому позначились спосіб мислення, особливості світосприймання, смаки, уподобання, вірування рідного народу. Все це знаходить своє художнє вираження у творах, тому кожний талановитий письменник завжди глибоко національний і народний» [2, с. 18]. «Герой української демократичної літератури – бунтівник, месник за кривди народні, виходець з трудових мас (Варнак і кріпаки-месники у творчості Шевченка, Кармелюк, Микола Джеря, Довбуш та ін.). Створені також образи революціонерів-народників... З розвитком пролетарського руху в українській літературі з'являється інший герой-революціонер (Жук, Бенедьо Синиця, Прокіп Кандзюба, Марко Гуща, Кирило і т.п.). Багато місця приділено зображенню людей з народу: це переважно селяни, але з'являється і передпролетаріат (заробітчани) та робітники. Представники панівних класів – майже поспіль негативні образи. Серед них чимало знаходимо й українських панів...» [2, с. 245].

Внутрішня неоднорідність та структурна складність правосвідомості зумовлюють її здатність виявляти несподівані властивості, на що вказує у своїй роботі О. Атоян: «Змінюється правова реальність, змінюється і правосвідомість. Правосвідомість різних спільнот і правосвідомість різних епох незводима одна до одної... У кожній епохи свої істини і свої викривлення, але колективне несвідоме (де, як у земній корі, шарами укладена пам'ять поколінь) зберігає свої «документи» – міфи, образи, символи минулого і може активізувати їх у будь-який момент» [1, с. 34].

Ніщо так повільно, але неухильно підриває довіру до позитивного права та авторитету влади, як непередумана, несправедлива та неефективна кримінально-правова репресія. І сьогодні можна зустрітися з численними фактами кричущих порушень прав людини у цій сфері, безглуздими обвинувальними вироками, випадками бездумного призначення покарання у вигляді позбавлення волі за злочини, які об'єктивно не становлять якоїсь значної суспільної небезпеки.

Умови утримання засуджених до позбавлення волі у місцях відбування покарання порушують вимоги міжнародних актів у сфері прав людини. Заходи, котрі вживаються владою, носять здебільшого пропагандистський характер, оскільки відсутня продумана системна державна політика у цій важливій сфері суспільної життєдіяльності, як, до речі, відсутні і політики та адміністратори, здатні її проводити у життя. Аналіз соціального складу засуджених осіб, як і в часи письменників

«Покутської трійці», засвідчує їх належність до суспільних низів, які є жертвами безробіття, наслідків трудової еміграції (особлива гострою ця проблема, як і у часи А. Чайковського, О. Маковея та Б. Лепкого, є для Західної України), безвідповідальної внутрішньої та зовнішньої політики недосформованої, як і у часи І. Франка та Г. Хоткевича, української еліти. Поряд з цим не притягнутими до кримінальної відповідальності та непокараними до сих пір залишаються десятки тисяч корумпованих чиновників, які щодня, на очах у звичайних громадян вчиняють тяжкі злочини проти народу та держави, які довірили їм владу, викликають гнів і обурення у людини праці. І оці-от, перефразовуючи О.В. Стовбу – «неправові ситуації», – щодня повторюються у мільйонах варіантів.

Художня література як вираження «народної душі» свідчить про деякі характерні особливості історично обумовленої правової свідомості українського народу.

По-перше, український народ, як мало який інший, вірить в існування справедливості та можливість її реального досягнення.

По-друге, він переконаний у тому, що існуючий соціальний порядок побудований на «неправі».

По-третє, робиться висновок, що, оскільки земний, матеріальний, соціальний світ заснований на «неправі», то утвердження в ньому справедливості пов'язане з подоланням «неправа».

По-четверте, подолання «неправа» завжди пов'язане із жорстокістю (помста, справедливе кримінальне покарання), яка жорстокість визнається правовою та справедливою.

По-п'яте, чим більше у світі «неправа» («кривди»), а його, переконаний народ, завжди багато, тим більша жорстокість потрібна для його подолання.

По-шосте, правова легітимність влади визначається її «справедливістю», тобто здатністю застосовувати достатньо жорсткі та виправдані заходи у боротьбі з «неправом». І тільки така влада користуватиметься авторитетом у народі.

---

1. Атоян О. М. Селянська правосвідомість в історико-правовій реальності 1917–1921 років (на прикладі повстанського руху на чолі з Нестором Махном): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.01» Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Атоян Ольга Миколаївна; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – 40 с. права).

2. Бандура О. М. Теорія літератури: посіб. для вчителів / Олександра Михайлівна Бандура. – К.: Радянська школа, 1969. – 286 с.

3. Бачинін В. Соціально-правові суперечності як предмет філософії права / В. Бачинін // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 157–164.

4. Кобилянська О. Земля : повість / Ольга Кобилянська // Твори. – Сімферополь : Крим, 1971. – С. 3–286.

5. Костицький М. В. Методологія пізнання української історико-правової дійсності / Михайло Васильович Костицький // Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : вибрані наукові праці / передм. І. А. Тимченка ; відп. ред. Н. В. Кушакова-Костицька. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 85–89.

6. Стефаник В. С. Новина : новела / Василь Стефаник // Камінний хрест : новели / глосарій Володимира Яськова. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 38–40.

7. Черемшина М. Святий Николай у гарті : оповідання / Марко Черемшина // Твори : в 2 т. – К. : Наук. думка, 1974. – Т. 1. – С. 53–54.

Панкевич О. З.

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ: ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ратифікація Верховною Радою України у 1997 році Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції) спричинила виникнення не лише комплексу відповідних міжнародних правовідносин за участю нашої держави, але й правовідносин внутрішньодержавних, пов'язаних із дією Конвенції як невід'ємної частини національного законодавства у відповідності до ст. 9 Конституції України. Окрім того, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» прямо проголошує Конвенцію і практику Страсбурзького суду джерелом права.

Відтак актуальність досліджень, присвячених аналізу діяльності цього Суду, видається безсумнівною. У цій публікації зосередимо увагу на деяких, з нашої точки зору, особливо важливих позиціях Суду, висловлених під час розгляду ним справ щодо скарг на порушення державами положень ст. 8 Конвенції («Право на повагу до приватного і сімейного життя»).

За дотепним висловом професора Д. Янга «Приватне життя, як слон

– воно швидше впізнається, ніж описується» [цит. за: 1, с. 359]. ЄСПЛ також не сформулював відповідної дефініції, обмежившись зауваженням про те, що «приватне життя» є дуже широким поняттям, яке не має вичерпного визначення» (див. рішення у справах *Пек проти Сполученого Королівства*; *Смірнови проти Російської Федерації*, п. 95), а отже, «Суд не вважає за можливе і необхідне дати вичерпне визначення поняттю «приватне життя» (*Німіцт проти Німеччини*, п. 29). Окрім цього, важливим є той факт, що в низці справ «Суд об'єднав теоретично відмінні одне від одного поняття «приватне життя» і «сімейне життя», створивши нову, не передбачену Конвенцією категорію (або, за виразом Б. Неделика, «преторіанське поняття») «приватне і сімейне життя» [2, с. 347].

ЄСПЛ наголосив, що поняття «повага» теж «визначено нечітко: зважаючи на різноманітність причин і ситуацій, що виникають у Договірних державах, вимоги до цього поняття будуть постійно і суттєво змінюватись» (п. 67 рішення у справі *«Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі проти Сполученого Королівства»* від 28 травня 1985 р.).

Проте у практиці Суду вирізняються *два магістральні напрями*:

1) «право на повагу» як обов'язок невтручання держави у приватну сферу громадян і

2) «право на повагу», що передбачає обов'язок активних дій з боку держави [2, с. 348-349].

Вже у першому своєму рішенні (від 23 липня 1968 р.) у справі за ст. 8 Конвенції ЄСПЛ зазначив, що норма, яка міститься в п. 1 цієї статті, «має за мету захист особи від свавільного втручання зі сторони державних органів в приватне і сімейне життя» (*Aff. Linguistique belge*, p. 33). Це принципове положення звучить рефреном практично у всіх подальших справах за відповідною статтею (*Marckx*, 31; *Gul*, 38 тощо) і повністю відповідає постулатам класичного лібералізму (та й лібертаризму «як політичної філософії, що послідовно втілює ідеї класичного лібералізму, розглядаючи ліберальні аргументи і доходючи висновку, що слід жорсткіше обмежити роль уряду та захищати індивідуальну свободу кожного повніше, ніж це робить класичний лібералізм» [3, с. 41]).

Зокрема, на думку німецького філософа і правника Вільгема фон Гумбольдта (1767-1835), «гідне осуду будь-яке намагання держави втручатись у приватні справи громадян, якщо таке втручання не є прямим наслідком порушення прав індивіда діями інших індивідів» [4, с. 649]. Своєю чергою австрійський мислитель Людвіг фон Мізес (1881-1973) наголошував, що «з точки зору ліберала, завдання держави полягає єдино і виключно у забезпеченні

захисту життя, здоров'я, свободи і приватної власності від насильницьких зазіхань. Все, що йде далі цього, є злом. Отже, досить тільки відмовитись від принципу, за яким держава не повинна втручатись у будь-які питання, що торкаються індивідуального способу життя, як ми врешті-решт прийдемо аж до його регулювання і обмеження у найменших деталях. Особисту свободу індивіда скасовано. Він стане рабом спільноти, змушеним підкорятися диктату більшості» [5, с. 11].

Проте з часом в поглядах Суду відбувається еволюція від прихильності до «мінімальної держави» (*laisser-faire*) з її, так би мовити, «негативним» обов'язком невтручання до визнання позитивних обов'язків держави щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8 Конвенції: «Основна мета статті 8 полягає у захисті окремої особи від свавільного втручання державної влади; вона встановлює певні позитивні обов'язки, покликані забезпечити «повагу» сімейного життя. Однак межі між позитивними та негативними зобов'язаннями, які випливають з цієї статті, важко точно визначити. В обох випадках – і в цьому вони подібні – потрібен справедливий баланс між конкуруючими інтересами окремої особи, з одного боку, і суспільства – з іншого, і в обох контекстах Держава має певну свободу розсуду». (*Keegan, 49; той самий принцип, Hokkanen, 55; Kroon et al., 31; Stjerna, 38; Ahmut, 63*), при цьому пошук такого балансу визнається Судом «метою усієї Конвенції» (*Rees v. United Kingdom*).

З точки зору встановлення філософсько-правового підґрунтя поглядів суддів ЄСПЛ важливим є наголос на останньому положенні – про необхідність встановлення «справедливого балансу між конкуруючими інтересами окремої особи і суспільства». Гадаємо, що це є підтвердженням факту втілення в практиці Страсбурзького суду постулатів ліберального комунітаризму.

Важливим також є концептуальне зауваження Суду про те, що «Конвенція повинна завжди тлумачитися у світлі актуальних умов. Отже, необхідність у відповідних юридичних заходах повинна породити постійне дослідження, зокрема, еволюції *суспільної свідомості*». (*Rees, 47; див. також Cossey, 40*). Ця позиція, на наш погляд, має чітко виражене комунітаристське підґрунтя.

Отже, видається, що в ст. 8 Конвенції найбільш яскраво проявляється напруження по лінії лібералізм – комунітаризм, адже це право з його чотирма аспектами (право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції) само по собі є *індивідуалістичним*.

У визнанні Страсбурзького судом додатково до обов'язку невтручання держави у приватну сферу громадян ще й її *позитивних*

обов'язків щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8, свідчить про певну еволюцію правових позицій ЄСПЛ (точніше, філософсько-правових підходів, що лежали в їх основі) від класичних ліберальних (а то й лібералістичних) – до неоліберальних.

У попередній публікації ми прийшли до висновку «про недостатність розгляду конституційно-правового статусу особи лише з погляду дихотомії «лібералізм – комунітаризм». (...) краще проводити відповідне дослідження в межах, образно кажучи, трикутника «влада (потестарний (макіавеліансько-кантіанський) дискурс) – людина (лібералізм) – суспільство (комунітаризм)» [6, с. 380]. Однак, видається, що ЄСПЛ в процесі обґрунтування своїх рішень все ж схиляється до пошуків балансу в межах означеної дихотомії. Потестарний дискурс (що є цілком природним і логічним) більше проявляється в позиціях національних урядів держав-відповідачів, зокрема під час ототожнення ними суспільних і державних інтересів.

---

1. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / Станіслав Шевчук. – Вид. 2-е, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – 848 с.

2. Неделек Б. Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод / Бруно Неделек // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О.Л. Жуковської. – К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. – С. 347–400.

3. Боаз Д. Ключові поняття лібертаризму / Девід Боаз // Лібералізм : Антологія. 2-ге вид. / [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : ВД «Простір», Смолоскип, 2009. – С. 35–42.

4. Гумбольдт В. Позитивна і негативна держава / Вільгем фон Гумбольдт // Лібералізм : Антологія. 2-ге вид. / [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : ВД «Простір», Смолоскип, 2009. – С. 649–651.

5. Мізес Л. Лібералізм у класичній традиції / Людвіг фон Мізес // Лібералізм: антологія / [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : Простір, Смолоскип, 2009. – С. 3–19.

6. Панкевич О.З. Філософсько-правові засади обмежування прав людини у міжнародно-правових та конституційних актах / О.З. Панкевич // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – Вип. 1. – С. 373–383.

Папiкян А. Л.
доцент кафедри фiлософiї та полiтологiї,
кандидат iсторичних наук, доцент
(*Львiвський державний унiверситет внутрiшнiх справ*)

КОНСТИТУЦIЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА IСТОРИЧНЕ ПiДГРУНТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

Пiсля поразки в битвi пiд Полтавою (1709 р.) гетьман Иван Мазепа зi своїми найближчими прибiчниками з числа козацької старшини разом з залишками українсько-шведської армiї опинились на території Османської імперiї, рятуючись вiд російської армiї. Тут, не витримавши великих потреб сiнь гетьман Иван Мазепа помер. Його наступником став генеральний писар Вiйська Запорозького – Пилип Орлик. При його обраннi на радi старшин було прийнято документ, що визначав права i обов'язки гетьмана. Так як попереднi документи такого рiвня не збереглися (чи не вiдомi), то Договiр мiж гетьманом, козацькою старшиною, козаками про права, обов'язки та вольности пiд назвою “Пакти i Конституцiя прав i вольностей Вiйська Запорозького” є офiційно визнаною першою козацькою, українською Конституцiєю [1]. Конституцiю було прийнято 5 (16) квітня 1710 року на зборах козацтва бiля мiстечка Тягина на правому березi рiчки Днiстер (турецька назва – Бендери, нинi це територiя Молдови).

Загалом Конституцiя П. Орлика була спiвзвучна тогочасним тенденцiям розвитку європейської полiтичної думки, а в деяких аспектах навiть випереджала європейську полiтичну теорiю та практику, надавши перевагу принципам конституцiоналiзму над панiвною тодi в Європi iдеєю абсолютизму.

Идею української державности П. Орлик просував протягом всього перiоду свого гетьманування (1710-1742 рр.). Доля гетьмана склалась так, що вiн був змушений гетьманувати перебуваючи за межами України у полiтичній еміграцiї (Швецiя, Австрiя, Чехiя, Грецiя, Молдова) [2]. Однак, у його вимушенiй вiдсутностi на теренах України був i певний позетив. Перебуваючи в краiних Європи П. Орлик мав можливiсть активно шукати пiдтримки провiдних європейських краiн у вiдновленнi самостiйности Української держави.

Договiр гетьмана Вiйська Запорозького Пилипа Орлика зi старшиною та козацтвом Вiйська вiд усiєї старшини та козацтва пiдписав кошовий отаман Кость Гордiєнко. Цей документ визначав права i обов'язки усiх членiв Вiйська Запорозького, був затверджений

шведським королем Карлом XII та складався з преамбули та 16 статей.

Конституція П. Орлика є пам'яткою української політико-філософської та правової думки. За оцінкою українських істориків цей документ є однією з перших європейських конституцій нового часу [3]. На жаль, чинності цей документ не набув, оскільки був написаний в екзилі. Насьогодні збережено документ староруською мовою в Москві та латиною у Швеції. В умовах схильності імперської Росії переписувати історію, навряд чи було б досьогодні збережено оригінал староукраїнською мовою, як би не зберігся оригінал латиною в Швеції.

Конституція визнавала непорушність трьох складових чинників правового суспільства, а саме – єдність і взаємодію законодавчої (широкої генеральної ради), виконавчої (гетьманської, обмеженої законом у своїх діях) і судової влади, підзвітної й контрольованої, однак незалежної від гетьмана. У статтях конституції Орлика визначався національно-державний суверенітет України [4]. Договір починався з урочистої декларації того, що Україна обох боків Дніпра має бути на вічні часи вільною від чужого панування. Головним постулатом була повна незалежність України від Москви. Однак, як стверджує О. Салтовський, аналізуючи зміст Договору “... цей документ виявився історично запізнлим і не зміг об'єднати націю в боротьбі за державну незалежність. Поразка мазепинського плану здобути незалежність України, скориставшись російсько-шведською війною, призвела до повернення української політичної думки до позицій "інкорпорації"” [5].

Конституція була прийнята демократичним духом і визначала прогресивний історичний парламентський напрямок розвитку державних реформ. Хоч і не втілена в життя, вона однак є однією з найвидатніших історичних державно-політичних пам'яток. Державний документ «Пакти і Конституція прав і вольностей Запорозького Війська» займає належне йому місце в українській та європейській історіографії, засвідчує про давній український вектор спрямований на євроінтеграцію та сучасне історично обгрунтоване прагнення української держави стати повноправним членом об'єднаної Європи.

---

1. Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія. Підготував Вовк О.Б. // Архіви України. – 2010. Випуск 3–4 (269): липень-вересень. – С. 145–166.

2. Малий словник історії України / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін. – К.: Либідь, 1997. – С. 286–287.

3. Чуприна В. Гетьман Пилип Орлик і перша конституція

України / В. Чуприна // Дзвін. – 1996. – № 9. – С. 100–104.

4. Пилип Орлик – проєкт української державності та засобів її досягнення // Політологічний вісник. – 2003. – Вип. 13. – С.17–29.

5. Салтовський О. І. Ідея української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя): Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.01 / Київ. Нац. уні-т. ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2003. – С. 12.

Паробок Д. О.

аспірант кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного і міжнародного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНЦЕПЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П.СКОРОПАДСЬКОГО (КВІТЕНЬ – ГРУДЕНЬ 1918 РОКУ)

Всупереч «соціалістам» з Центральної Ради, та більшовицькій харківській РНК, гетьман Павло Скоропадський уже на початках своєї державницької діяльності дотримувався думки, що приватна власність виступає «єдиним двигуном прогресу» та «єдиним стимулом до праці» [1].

В концептуальному плані фінансова політика Гетьманату до кінця Першої світової війни (11 листопада 1918 р.) й видання т.зв. Федеративної грамоти (14 листопада 1918 р.) будувалася на засадах створення власної фінансової системи, повністю незалежної від російської. Це, у свою чергу, вимагало емісії власної грошової одиниці, яка б у сприйнятті населення та зарубіжних контрагентів виглядала привабливішою (передусім в плані твердості валюти) за російський рубль – з метою повного його витіснення з українського обігу.

Становлення економіки Гетьманату відбувалося у дуже непростих умовах. З одного боку, Україна вбачалася біженцям з Радянської Росії острівцем стабільності у пост-революційному світі, сюди охоче притікав російський капітал та бізнесова еліта (зі своїми управлінськими навиками та діловими зв'язками). З іншого, народні низи Гетьманату, уособлені селянством та робітництвом, виявляли невдоволення поновленням старих буржуазно-поміщицьких порядків. Новоявлені союзники – Німеччина та Австро-Угорщина намагалися максимально використати український ресурс, витягуючи з країни не лише продовольство, але й широкий спектр сировинних ресурсів та товарів промислового призначення. Ці та інші фактори, поза сумнівом, мали суттєвий вплив на українську економіку, а

відтак і на бюджетну сферу.

Що стосується, національної валюти, Уряд П. Скоропадського зберіг у обігу паралельні українські грошові одиниці – карбованці та гривні, започатковані ще Центральною Радою.

Притримуємося думки, що паралельне збереження у обороті двох українських грошових одиниць – карбованця і гривні – було помилкою Центральної Ради та її Кабінету міністрів, успадкованою Гетьманатом. У будь-якому випадку, цей паралелізм породжував недовіру населення до «українських грошей».

В новому Гетьманському уряді міністром фінансів став А.К. Ржепецький, який залишався на цій посаді усі наступні сім з половиною місяців перебування П. Скоропадського при владі [2].

Первісно новопризначений Міністр фінансів зберіг на посадах усіх попередніх керівників. Втім відразу активно взявся за реорганізацію роботи міністерства. А.К. Ржепецький головними завданнями вважав: створення української грошової системи, стабільність курсу національної грошової одиниці, забезпечення її золотовалютним запасом та / чи іншим майном держави. Орієнтуючись на власні ресурси, відмовився від утопічних планів поділу золотого запасу Росії (на що наївно розраховували діячі Центральної Ради) чи міжнародну фінансову допомогу, малоімовірно в умовах триваючої світової війни. В українській політичній думці прийнято вважати, що «основою української валюти (періоду Гетьманату. – Авт.) були все-таки її власні природні багатства, в першій мірі – цукор» [3, с. 274].

За підрахунками Б. Мартоса, «за 1918 р. Центральна Рада і гетьман разом випустили три з половиною мільярди гривень, і ми всі ще пам'ятаємо (написано це було у 1921 р. – Д.П.), як виросла за цей час дорожнеча і як німецька марка піднялася з 65 коп. до 95, не вважаючи на невдачі німців на західньому фронті» [4, с. 99].

Робимо невітніший висновок, що «гетьманські» емісії вітчизняної грошової одиниці, попри проголошену владою контрольованість процесу, були навіть авантюристичнішими за такі ж – непропорційні, вимушені війною – німецькі емісії марки.

Втім, на відміну від Першої та Другої УНР, гетьманський уряд ефективно вишукував й не емісійні джерела надходжень до державного бюджету. Він збільшив кілька промислових податків (25 травня та 30 серпня 1918 р.), у 1,5 рази збільшив збір з грошових капіталів, у 2 – 3 рази ставки гербової оплати (10 вересня 1918 р.). В листопаді було вкотре підвищено поштово-телеграфний тариф, збільшено акцизні збори на пиво, дріжджі, гільзи (вочевидь, папіросні. – Д.П.), нафтові продукти, сірники й тютюн. Тоді ж

уведено акциз на виноградне вино і чай [5, с. 14].

То ж, за великим рахунком, інфляція в Україні у 1918 р. була ще достатньо контрольованою урядовими структурами – особливо, як на мірки завершального етапу Першої світової війни та загального революційного безладу в Східній Європі.

Загалом гетьманська влада випустила в обіг 3,8 млрд. гривень, що, разом із грошима, емітованими Центральною Радою, складало грошову масу, яка, за деякими сучасними оцінками, становила сумарно 8 млрд. гривень [6, с. 233].

Тобто – емісія «українських» грошей не носила б критичного характеру, але за дотримання двох умов:

1) високого ступеня довіри населення до української грошової одиниці;

2) поступового вилучення з обігу не забезпеченої реальним покриттям грошової маси – передусім російських рубльових купюр усіх емісій.

Вважаємо, що в обох дискурсах були здійснені суттєві помилки, яких цілком можливо було уникнути. Наприклад, паралельна емісія гривні та карбованця, поява усе нових грошових знаків різного номіналу та дизайну має розцінюватися саме як така «необов'язкова» помилка. Для порівняння, навіть зміна дизайну українських банкнот у другій пол. 1990-х – на поч. 2000-х рр. породжувала деяку непевність в українському суспільстві. Можемо у ретроспективі уявити собі населення гетьманської Української Держави, яке ледь не щомісяця отримувало на руки усе нові банкноти – паралельні гривні та карбованці, емітовані Державною Скарбницею, – та ще й різної форми та кольорової гами. До них долучалися ще й білети Українського Державного Банку. Це підривало психологічну довіру населення до національної валюти. Відтак констатуємо певну помилковість здійснюваної емісійної політики.

Іншою помилкою вважаємо не уміння властей розпоряджатися українською гривнево-карбованцевою готівкою, намагання якнайшвидше охопити нею увесь фінансовий (і не тільки) ринок. Уже сучасники піддавали різкій критиці аграрну політику гетьмана та пов'язані з нею фінансові [4, с. 99].

Відтак, оцінюючи фінансовий «геній» Б. Ржепецького та здійснювану ним політику зміцнення фінансового сектора Української Держави, мусимо розуміти, що об'єктивні умови другого року «соціалістичної революції» в Росії залишали українській владі надто мало можливостей для маневру. Причому – навіть незалежно від її професіоналізму, чи, навпаки, дилетантства.

Разом з тим, підсумки фінансової політики Гетьманату на усіх її рівнях – від законодавчого до правозастосовного – слід вважати найбільш успішними з усіх українських урядів доби Визвольних Змагань, включаючи й радянські.

1. Мир (Київ). – 1918. – 3 декабрю.
2. Вістник політики, літератури й життя. – 1918, ч. 19, 12 мая. – С. 289. – Нове правительство Української Держави.
3. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Українська Гетьманська Держава 1918 року: т. II / Д. Дорошенко. – Ужгород: Друкарня «Свобода», 1930, 1932. – 423 с.
4. Мартос Б. До аграрної реформи на Україні (Чому наша партія повинна вимагати конфіскації землі без викупу) / Б. Мартос // Вільна Україна. Неперіодичний журнал центрального комітету Української соціал-демократичної робітничої партії (Львів – Київ). – 1921. – ч. 1–2, січень – лютий. – С. 95–109.
5. Гай-Нижник П. П. Теоретичні засади фінансової системи Української держави у 1917 – 1919 рр. / П. П. Гай-Нижник // Український історичний журнал. – 1998. – № 4 (421). – С. 3–16.
6. Скоморович І. Г. Історія грошей і банківництва: Підручник / І. Г. Скоморович, С. К. Реверчук, Я. Й. Малик та ін. / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. – К.: Атіка, 2004. – 340 с.

Парпан У. М.

доцент кафедри адміністративного та
інформаційного права,
кандидат юридичних наук

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТНЯ СИСТЕМА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ

Національна освітня система за всю історію свого розвитку виробила свої власні традиції: визначальне участь держави в освіті, широкі навчальні плани і великий набір дисциплін по кожній спеціальності і упор на виховну функцію в освіті. Тенденції реформування освітньої системи дозволяють зробити висновок, що традиції освітньої системи змінюються. Це проявляється в тому, що роль держави в освіті трансформується, стаючи більш гнучкою, при цьому зростає значення громадських інститутів. Система прийому в освітні установи за останні 10 років суттєво змінилася в бік забезпечення рівного

доступу до освіти.

Для подальшого розвитку нормативного регулювання національної освітньої системи:

- необхідно продовжувати реформу освітньої системи для забезпечення більш ефективної реалізації права людини на освіту як одного з найважливіших конституційних прав людини;

- громадський контроль діяльності освітніх установ повинен бути повсюдним, здійснюватися на всіх етапах навчання, а також під час проведення ліцензування та акредитації;

- необхідно створювати державні стандарти якості освіти, в рамках яких встановлювати рекомендації не до викладаються дисциплін, а до інструментів і методів освіти, пропонуючи для викладачів та адміністрації освітніх установ найбільш ефективні шляхи надання якісної освіти.

У національній правовій літературі поки не існує єдиної думки про юридичну сутність якості освіти і співвідношенні державного і громадського контролю в освітній сфері. Крім того, залишається невивченою історія нормативного закріплення права людини на освіту. Відсутність наукових робіт, які аналізують конкретні документи, що встановлюють нові для національної освіти норми, також не дає системі розвиватися в потрібному напрямку. Нам здається, що вирішення цих питань зробить реформу освіти в Україні всебічної та ефективнішою.

Оскільки в основі інтеграційних тенденцій сучасного розвитку Європейського Союзу лежать інформаційно-комунікаційні технології, які стрімко скорочують час впровадження наукових досягнень, то асоціація України і Європейського Союзу виступає як прояв сучасної науково-технічної революції, суть якої полягає в створенні тісного зв'язку виробництва, науки і освіти та перетворенні виробництва в широкомасштабний інноваційний процес. Сучасні інформаційно-комунікативні технології стали основою формування економіки, заснованої на знаннях.

Впровадження сучасних інформаційних технологій забезпечує цілісність інформаційної сфери, що розвивається згідно з певними закономірностями. Якщо ігнорувати закономірності розвитку інформаційної сфери, то знижується дієвість рішень, зменшується ефективність впровадження інформаційних систем в роботу органів влади, виникає необхідність реформування системи управління [8, с. 29].

З огляду на те, що зміни зв'язані з асоціацією стають об'єктивними (в тому числі, в системі освіти), то особливого значення набуває інформаційна підготовка в сфері освіти, формування ряду навичок у підростаючого покоління та майбутніх фахівців в умовах масованого мережевого інформаційного впливу, можливість інтеграції їх професійної

та повсякденної діяльності в світові інформаційні процеси, їх підготовка та адаптація до повноцінного життя в світовому інформаційному просторі. При цьому всі інтеграційні процеси, що відбуваються не тільки в економіці, але і в освіті, вимагають врахування найновіших досягнень науки в освіті, що становить суть інноваційної освіти.

Необхідною умовою розвитку інноваційності освіти є широка та глибока природнича, математична і гуманітарна фундаментальність. Необхідно поглиблення та розширення взаємодії академічної і вузівської науки з метою збереження та розвитку науково-технічного потенціалу країни. На сьогоднішній день, незважаючи на прагнення до інтеграції, певна ступінь автономності характерна для установ науки та вищої школи. Ця відірваність академічної науки від вузу, хоча і обумовлена такими причинами, як робота «на ринок» для пошуку відсутнього фінансування (що є актуальним для наукових установ і для вузів), тим не менш, гальмує розвиток інноваційної освіти. Тісна інтеграція академічної та вузівської науки дозволить перейти на новий рівень розвитку науки у вищих навчальних закладах, що призведе до ефективного розвитку інноваційної освіти.

В епоху нових технологій освіта є не просто соціальною сферою, а вкладенням коштів в майбутнє країни, де повинні брати участь держава, суспільство, підприємства, організації, громадяни – всі зацікавлені в якійсій освіті. Колишня законодавча база не може повністю задовольняти потреби інформаційного суспільства і формується суспільства знання тому новий Закон України «Про вищу освіту», який регламентує розвиток системи вищої освіти в Україні, з'явився вчасно. Але поки що такий документ може бути тільки рамковим, оскільки неминуча його конкретизація, в тому числі через підзаконні нормативні акти. Якщо розробити та прикласти до такого «рамкової» закону пакет нормативних документів, які регламентують освітню діяльність (а саме: частка внутрішнього валового продукту, що виділяється на освіту, державні стандарти для бакалаврату, спеціальності, магістратури, співвідношення навчальної, наукової, виховної роботи, рівень заробітної плати, розмір стипендій для студентів і аспірантів – все те, що формує статус освітніх організацій всіх рівнів та забезпечує умови виконання ними професійних обов'язків, то через конкретизацію подібних проблем можна оцінити ступінь відповідності прийнятих новацій тим завданням, які ставлять перед системою освіти України. Ліквідація протиріч і прийняття нормативних актів з урахуванням додатково розроблених проблем дасть можливість ефективного розвитку інноваційної освіти.

Проведені заходи в галузі доступу до освіти принесли деякі

позитивні результати. Однак нормативно-правове регулювання освітнього процесу не спирається на чітку вивірену концепцію, а прийняті підзаконні акти часом суперечливі, що не сприяє формуванню єдиної системи правового регулювання освітньої системи. Освітня система складається з освітнього законодавства, системи освітніх установ, системи державних органів, які здійснюють управління, контроль і нагляд за освітніми установами, недержавних організацій, що здійснюють діяльність, супутню освітнього процесу. Реформуються окремі інститути освітньої системи, змінюються форми освіти і правове становище освітніх установ, створюються нові види та методи контролю освітньої діяльності. Але необхідний комплексний підхід до освітнього процесу, який охопив би всі його сторони.

Повалена М. В.

викладач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Український законодавець диференціював кримінальну відповідальність за насильницькі злочини проти власності з урахуванням додаткових ознак суб'єкта складу злочину. О. І. Дітріх зазначає про це стосовно вчинення насильницьких злочинів повторно [1, с. 10]. Однак цей перелік слід доповнити іншими випадками, за яких диференціація здійснюється щодо суб'єкта: 1) вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187, ч. 2 ст. 189 КК України); 2) вчинення злочину організованою групою (ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189 КК України); 3) вчинення злочину особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм (ч. 2 ст. 187 КК України); 4) вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 2 ст. 189 КК України).

Виокремлення таких додаткових ознак суб'єкта складу злочину, які мають кримінально-правове значення, зумовлене суспільною небезпекою суб'єкта злочину у зв'язку з повторенням ним злочинної діяльності або з учиненням злочину у співучасті чи зі спеціальним правовим статусом суб'єкта.

Кваліфікуючі ознаки «вчинення злочину повторно» та

«вчинення особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм» мають спільне у кримінально-правовій природі, що обумовлено вказівкою на одну із форм множинності, а саме на повторність злочинів. В обох випадках законодавець вказує на повторність тотожних та однорідних злочинів. Повторність злочинів охоплює усі випадки вчинення злочину, незалежно, чи особа була засуджена за раніше вчинений злочин [2, с. 77].

Розбіжності у термінологічному позначенні кваліфікуючих ознак насильницьких складів злочинів проти власності слід пов'язувати із необхідністю звузити перелік однорідних злочинів, які утворюють повторність при розбої. Зміст кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно» щодо насильницького грабежу та вимагання має більш широкий зміст, оскільки охоплює випадки вчинення особою, яка раніше вчинила злочини, передбачені у ст.ст. 185, 186, 189–191 або ст.ст. 187, 262 КК України.

Існує «розширений перелік» однорідних злочинів, після вчинення яких зазначені складі злочинів визнаються вчиненими повторно. О. В. Ільїна, яка досліджувала кваліфікуючі ознаки корисливих складів злочинів проти власності, акцентує на необґрунтованості визнання бандитизму злочином, однорідним до злочину, передбаченого ст. 187 КК України, а також пропонує доповнити перелік однорідних злочинів у повторності вчиненням злочинів, передбачених ст.ст. 289, 308, 312, 313, 410 КК України (тобто переліком складів злочинів, які містяться у спеціальних кримінально-правових нормах щодо норм про злочини проти власності) [3, с. 14].

На підставі аналізу законодавчих положень можна сформулювати ознаки суб'єкта складу насильницького злочину проти власності, вчиненого повторно. Таким суб'єктом слід визнавати фізичну осудну особу, яка повторно вчинила тотожні чи однорідні злочини, перелік яких визначено у статті Особливої частини КК України, у віці, з якого настає кримінальна відповідальність за кожен із злочинів. Злочини, які утворюють повторність, мають зберігати своє кримінально-правове значення.

Словом, як слушно зазначає О. В. Наден, має існувати кримінальне правовідношення між особою, яка вчинила новий злочин, та державою, спричинене фактом учинення попереднього злочину [4, с. 185]. Припинення цього відношення відбувається за певних умов, які свідчать про виключення із поняття суб'єкта складу злочину додаткових ознак, що зумовлює зміну кваліфікації злочину. Кримінально-правові наслідки повторного злочину усуваються у випадках, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах,

встановлених законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято.

У польському кримінальному законодавстві повторність, як і низка інших, притаманних українському кримінальному законодавству ознак, що кваліфікують учинене діяння, не передбачено. Хоча деякі аспекти множинності злочинів простежуються у судовій практиці цієї держави. Так, цікавою видається позиція Верховного Суду Республіки Польща щодо випадків учинення розбою на кількох потерпілих з використанням різних способів (методів) впливу для подолання їх опору. Зокрема, в одному із вироків цього суду зауважено на неправильній кваліфікації окружного суду у наведеному випадку. Апеляційний суд Любліна у вирокі від 7 вересня 2004 року 155/04 зазначив, що у разі поміщення потерпілих в одне місце з подальшим застосуванням до них різних форм подолання їх опору (використання таких небезпечних предметів, як ніж, кастет, а також інших форм насильства чи погрози його застосування) щодо кожного з потерпілих по-черзі утворює кілька складів розбою, а не один. Аргументує свою позицію Верховний Суд не лише великою кількістю потерпілих, а й не однаковою формою насильницького впливу на них [5].

Загалом учинення злочину повторно, групою осіб тощо, за КК Республіки Польща, за правило, може бути враховано судом лише під час призначення покарання. Натомість кваліфікуючі ознаки в Особливій частині КК цієї держави трапляються лише в поодиноких випадках. Відтак склади насильницьких злочинів проти власності загалом не передбачають ознак, які кваліфікують діяння з урахуванням додаткових ознак суб'єкта складу злочину. Лише кваліфікований склад розбою передбачає вчинення цього діяння спільно з іншою особою, яка використовує вогнепальну зброю, ніж чи інші подібні небезпечні предмети або діє в інший спосіб, що становить небезпеку для життя чи здоров'я особи. Тобто кваліфікуючою ознакою розбою, за польським законодавством, є його вчинення групою осіб за умови, що один із співучасників для вчинення цього злочину використовував зазначені вище предмети, засоби чи спосіб. Отже, сам факт учинення розбою групою осіб, згідно з КК Республіки Польща, не утворює кваліфікованого складу цього злочину. Відповідно, кримінальна відповідальність наставатиме згідно з положеннями § 2 арт. 280 КК цієї держави у разі використання одним із співучасників вогнепальної зброї, ножа, іншого подібного небезпечного предмету чи засобу, що унеможливило протидію з боку потерпілого (спричиняє беззахисність) чи за умови використання

іншого способу, який безпосередньо загрожує життю особи.

Підтвердження цього можна знайти й у судовій практиці. Так, як зазначено у вироку Верховного Суду Республіки Польща від 11 грудня 1997 року 298/96, не кожен із співучасників розбою обов'язково має використовувати вогнепальну зброю, ніж чи інші подібні небезпечні предмети. Для кваліфікації діяння, згідно з положеннями § 2 арт. 280 КК, достатньо наявності таких предметів бодай в одного зі співучасників, однак інші повинні усвідомлювати факт учинення цього злочину з їх використанням [6]. Вчинення групою осіб інших насильницьких злочинах проти власності, за КК Республіки Польща, на кваліфікацію аж ніяк не впливає, а лише може бути враховано судом під час призначення покарання.

Натомість в українській кримінально-правовій доктрині підвищена суспільна небезпека вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою або організованою групою пов'язано із усвідомленням злочинного характеру не лише свого діяння, а й інших учасників конкретної форми співучасті, що визначається характером учинюваних дій, характером суб'єктивних зв'язків і спільністю намірів кількох суб'єктів у вчиненні спільно умисного злочину [7, с. 236].

Ще однією кваліфікуючою ознакою насильницьких злочинів проти власності, зміст якої пов'язаний із ознаками спеціального суб'єкта, є вчинення вимагання службовою особою з використанням свого службового становища. Ця ознака має змішаний характер, оскільки вказує, по-перше, на спеціального суб'єкта вимагання, яким є службова особа, а, по-друге, відображає особливий спосіб учинення цим суб'єктом насильницького злочину проти власності. Український законодавець приділяє значну увагу дефініції «службова особа». У зв'язку з тим, що врегулювання цього питання здійснено в нормах і Загальної, і Особливої частин КК України, існує необхідність установити конкретне коло службових осіб, які характеризують суб'єкт відповідного складу злочину. Доцільною є позиція науковців про те, що родові ознаки службової особи законодавцем визначено саме у частинах 3 і 4 ст. 18 КК України злочину [8, с. 251]. Сукупність цих ознак утворює загальне поняття службової особи, яке поширюється на ознаки складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 189 КК України, у частині вчинення діяння службовою особою з використанням службового становища.

Загальне визначення поняття «службова особа» поширюється і на приватних, і на публічних службових осіб. Системне тлумачення кримінально-правової норми, в якій передбачено поняття «службова особа», дає змогу визнати слушною позицію про утворення його сукупністю ознак, які можна умовно поділити на такі групи: 1) функціональні ознаки, які

вказують на виконання службовою особою функцій представників влади, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій [9, с. 170]; 2) посадові ознаки [10, с. 38], які відображають належність службової особи внаслідок займаної посади чи наділення відповідними функціями тимчасово чи за спеціальним повноваженням до певного органу влади чи місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації. Назва посади чи установа не має вирішального значення для визнання особи службовою. Відтак має бути встановлено характер обов'язків, виконуваних на службі [11, с. 132–133], зміст яких належно розтлумачено у п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року № 5 [12].

Підвищений ступінь суспільної небезпеки такого вимагання полягає в тому, що для вчинення злочину винний використовує додаткові ресурси, які обумовлені його службовим становищем. Учинення вимагання чужого майна взагалі не сумісне з інтересами служби в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, підприємствах, установах чи організації, оскільки діяння пов'язане із протиправним застосуванням психічного впливу на потерпілу особу. Саме тому вимагання цього виду слід відносити до категорії діянь, які не належать до компетенції жодної службової особи, оскільки ці дії не можуть бути визнані законними за жодних умов. Українські науковці, які досліджували насильницькі злочини проти власності, обґрунтовано пропонують відмовитися у складі вимагання від кваліфікуючої ознаки вчинення злочину службовою особою з використання свого службового становища [13, с. 14].

---

1. Дітріх О. І. Насильство у складах корисливих посягань на власність за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. І. Дітріх ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 18 с.

2. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів : монографія / Н. І. Устрицька. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 216 с.

3. Ільїна О. В. Кваліфікація повторного вчинення корисливих злочинів проти власності / О. В. Ільїна // Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 7–17.

4. Наден О. В. Спеціальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / О. В. Наден. – Х. : Право, 2003. – 224 с.

5. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 07.09.2004 r., II AKa 155/04 // Prokuratura i prawo. – 2005. – № 6. – Poz. 8.

6. Wyrok Sądu Najwyższego z 11.12.1997 r., II KKN 298/96 // Prokuratura i prawo. – 1998. – № 7–8. – Poz. 6.

7. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.

8. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України / П. П. Андрушко. – К. : Атіка, 2012. – 332 с.

9. Слущка Т. Поняття службової особи: кримінально-правовий аналіз / Т. Слущка // Публічне право. – 2011. – № 3. – С. 168–175

10. Кочеров М. В. Поняття службової особи як суб'єкта незаконного збагачення / М. В. Кочеров // Адвокат. – 2012. – № 9 (144). – С. 37–40.

11. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: монографія / Р. Л. Максимович. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 304 с.

12. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

13. Гуня І. І. Кримінально-правова характеристика насильницьких злочинів проти власності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 / І. І. Гуня ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 20 с.

Рудий Н. Я.

учений секретар секретаріату Вченої ради
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПЕРЕХІД ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний світ динамічно змінюється, і державі, як складній політичній організації суспільства, що повинна захищати людину та створювати їй комфортні умови для життєдіяльності та розвитку, також необхідно змінюватися відповідно до наукового, технологічного та інформаційного прогресу.

Відсутність своєчасних інноваційних реформ може привести до занепаду держави як інституції. Ігнорування можливостей сучасних

технологічних розробок та інформаційних ресурсів спричинить до закостенілості роботи механізму держави, що зробить його вкрай неефективним і призведе до втрати цінності самої держави. Адже окрема людина чи організація при реалізації своїх політичних, економічних, соціальних, екологічних чи будь-яких інших прав, в кращому випадку не отримує підтримки з боку держави, а в гіршому наštтовхнеться на спротив чиновницького бюрократичного апарату.

Ігнорування політичними елітами суспільного розвитку (перш за все наукового та технологічного) було причиною занепаду навіть найбільш могутніх світових держав або революційних змін в них. Неможливе тривале існування рабовласницької держави, якщо суспільство виробило і живе згідно феодальних законів. Так само був прогнозований неминучий занепад феодальної держави та падіння абсолютних монархій під тиском більш прогресивних буржуазних принципів співіснування.

Очевидно, що технологічна та інформаційна революції змінять сучасну державу, причому ці зміни повинні бути своєчасні, заздалегідь спрогнозовані та заплановані, а не здійснюватися бід тиском громадськості чи міжнародних інституцій (як це нажалі часто відбувається в Україні). Спричинене це тим, що за всю історію людства темпи технологічного розвитку ніколи не досягали такого високого рівня, а значні масиви інформації не поширювалися з такою швидкістю. Саме з таким підходом буде максимальний ефект від реалізації реформ, що зміцнять інституціональну цінність держави.

Враховуючи прогнози провідних світових науковців, XXI сторіччя буде супроводжуватися сталим технологічним розвитком. Вже в ближчому майбутньому (до 2030 року) людство зможе використовувати мікрокомп'ютери (вживлені безпосередньо в людину або окуляри чи лінзи) з доступом в мережу Інтернет, безпілотні автомобілі, віртуальні світи, клонування, штучний інтелект, нанотехнології та ін. А більш далеке майбутнє (до 2100 року) подарує нам телекінез, зупинку фізичного старіння людини, реплікатори, невичерпні джерела енергії та багато інших речей, які можуть зараз здаватися фантастичними, однак розробка їх ведеться вже сьогодні. В цьому контексті, як відзначає Мічіо Кайку, держави, які не інвестують у свій інноваційний розвиток з часом занепадуть [1, с. 361].

Україна намагається впроваджувати сучасні технології в державний сектор (створено Державне агентство з питань електронного урядування), але, нажалі, цей процес досить млявий і затягується через політичні, бюрократичні, юридичні причини. Поки далі видачі 16-річним громадянам України паспортів у вигляді пластикових ID-карт діло не йде.

Хоча, за розрахунками спеціалістів які впроваджували електронну державу в Естонії, для підготовки плану впровадження *e-gov* в Україні потрібно максимум 5-6 місяців, а для повної реалізації цього плану - до трьох років [2]. А це вже в поєднанні з ID-карткою дало б можливість спілкуватися громадянину з державою напряму, будь то при видачі дозволів, реєстрації за місцем проживання, договорів чи, як це прийнято в розвинутих державах світу, голосування на виборах. Про ліквідацію цілої армії чиновників, затрат на них, унеможливлення корупції, економії часу та масу інших переваг зайве продовжувати.

Кращі результати демонструють в цьому напрямку приватні установи, особливо банківського сектору, які через мобільний банкінг забезпечили максимально комфортну та безпечну співпрацю з клієнтами (причому перелік послуг, які надаються через мобільні додатки, не обмежується лише банківськими).

Зрозуміло, що це лише той необхідний та доступний технологічний, інформаційний мінімум, яким Україна, як держава, повинна скористатися, щоб бути конкурентноспроможною вже сьогодні. А для майбутнього державного та суспільного розвитку потрібно значну увагу приділяти ІТ сектору. Адже за прогнозами Еріка Шмідта та Джарета Коена цілком імовірно, що в майбутньому з'являться віртуальні держави, що змінять розташування реальних держав на Інтернет-шахівниці. Причому віртуальний суверенітет таких держав буде не лише символічним кроком і доменним ім'ям, а зможе поширюватися на проведення виборів, створення органів державної влади, введенням онлайн-валюти та ін. [3, с. 108-109]. Тому питання кібербезпеки (особливо в умовах гібридної війни) повинно бути невід'ємною складовою національної безпеки України.

Розглядаючи причини, які не дозволяють Українській державності ефективно розвиватися потрібно звернути увагу на домінування в її механізмі (апараті) екстрактивних інститутів. Вони створені для відбирання доходів і благ в однієї суспільної групи на користь іншої. На протигагу їм інклюзивні інститути – спрямовані на шанування приватної власності, підтримку неупередженої системи права й надання публічних послуг для створення конкурентного середовища [4, с. 79-81]. Саме домінування екстрактивних інститутів є причиною занепаду націй, адже вони не створюють стимулів, потрібних для того, щоб люди заощаджували, інвестували та створювали інновації [4, с. 361]. Тому потрібно акцентувати реформування українських державних інституцій в напрямку створення інклюзивних інститутів.

Також потрібно враховувати, що такі старі двигуни зростання як земля, капітал та природні ресурси більше не мають значення. На

зміну цим кількісним активам, що традиційно приносили державам багатство, сьогодні приходиться низка якісних рис, які загалом зводяться до якості, організованості, мотивованості й самодисципліни людей, що живуть у державі. Підтвердженням слугує те, що рівень людських умінь стає дедалі важливішим у виробництві, в сфері послуг і в державному секторі [5, с. 12-13]. Політичні еліти, які сформувалися в Україні починаючи з проголошення її незалежності в 1991 році не проводили дієвих інституціональних реформ, ігнорували позитивний світовий досвід розбудови сучасної технологічної держави, що і стало причиною тимчасової окупації частини наших територій. І теза Мічіо Кайку, про те, що «деякими державами керують некомпетентні лідери, вони розгублені в культурному й етнічному плані, аж до втрати дієздатності... замість того, щоб інвестувати в освіту, в інфраструктуру, вони займаються корупцією і роблять усе можливе, щоб залишитися при владі, породжуючи таким чином клептократію, а не меритократію» [1, с. 361-362]. є актуальною не лише щодо колишніх політичних лідерів України, але і багатьох теперішніх.

Підсумовуючи вищенаведене, потрібно актуалізувати в Україні потребу розбудови її державності на основі інноваційного розвитку, впровадження сучасних технологічних розробок та інформаційних систем в механізм держави (управління, медицину, освіту, армію, правоохоронні органи та ін.). Це дозволить звести до мінімуму корупцію, бюрократію та забезпечить ефективність держави, особливо у сфері обороноздатності. Адже, як показали події останніх років, система міжнародного права та інституцій які його забезпечують, не дають гарантій територіальної цілісності та суверенітету.

---

1. Мічіо Кайку. Фізика майбутнього / Кайку Мічіо. Переклала з англ. Анжела Кам'янець. – Львів: Літопис, 2013. – 432 с.

2. Інтерв'ю з директором ДП "ПОЛІГРАФКОМБІНАТ "УКРАЇНА" Максимом Степановим. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://ua.censor.net.ua/resonance/415488/dyректор_dp_poligrafko_mbinat_ukrayina_maksym_stepanov_use_gotovo_my_mojemo_pobuduvaty_elektronn_u_derjavu

3. Шмідт Ерік. Новий цифровий світ / Ерік Шмідт, Джаред Коен. Пер. з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2015. – 315 с.

4. Анжемоглу Дарон. Чому нації занепадають / Дарон Анжемоглу, Джеймс Робінсон. Пер. з англійської Олександра Дем'янчука. – К.: Наш Формат, 2016. – 472 с.

5. McRae, Hamish. The World in 2020: Power, Culture and Prosperity. Cambridge, MA: Harvard Business School, 1995.

Савайда О. І.

доцент кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Сташко Н. П.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

СТАТИСТИКА ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Ефективне та якісне управління державою як єдиним організмом неможливе без застосування статистичних даних. Із реалізацією права у вигляді виконання правових норм виникає необхідність якісної оцінки такого виконання.

Розвиток та стабільність будь-якого суспільного устрою, як свідчить практика, здебільшого перебуває в залежності від стану правопорядку в країні. Стан правопорядку формує не тільки рівень правопорушень в країні, а ще й виконання прав та обов'язків населення, інформація про оформлення різного роду договорів, реєстрація актів цивільного стану та інші аспекти, які завжди були необхідними керівництву і завжди будуть необхідними для розвитку будь-якої держави. Необхідно захищати населення від суспільно небезпечних, а подекуди і руйнівних посягань. Успіх виконання такого завдання в переважній більшості залежить від належної оцінки ефективності роботи органів державної влади, які відповідають за протидію руйнівним процесам для суспільства.

Необхідна інформація, яка б висвітлювала правову реальність у країні. Таку інформацію можна отримати шляхом збирання та аналізу статистичних даних.

Історія статистичних даних розвивалась протягом тривалого періоду. Вперше вона з'являється у формі моральної статистики на території Франції. Моральна статистика охоплювала усі сфери життя суспільства, які мали навіть мінімальне відношення до моральності. Згодом статистичне дослідження набуло ширших масштабів, охопивши терени Європейський та Азіатський континенти.

Заслуговує на увагу думка Адольф Кетле, яку він висловив у своїй доповіді на засіданні академії наук у Брюсселі 1831 р. Зокрема, він зазначив, що можна підрахувати заздалегідь, скільки людей стануть шахраями, вбивцями, грабіжниками майже так само як можна підрахувати скільки людей народиться, а скільки людей помре [4, с.

71]. Цікавим є те, що А. Кетле у великій масі різноманітної інформації, яка на перший погляд не пов'язана, простежив наявність закономірностей, на які можуть впливати різні чинники.

Особливої ваги набрала статистика у криміналістиці. Криміналістична статистика привертала увагу багатьох науковці і набирала все більших оборотів розвитку. Створювались обліки, картотеки та різного роду інформаційні накопичення [3, с. 97].

Слово «статистика» походить від латинського слова «status» - стан, явище, положення. Що стосується суто правової статистики, ми вважаємо, що вона хоч і вивчає деякі аспекти життя суспільства, але значно тісніше вона пов'язана з нормами права. Не зважаючи на те, що норми права приймаються соціумом з метою впорядкування суспільних відносин, вони мають дещо штучний характер і не у всіх випадках відповідають об'єктивним законам розвитку суспільства.

Основу досліджень правової статистики становлять явища, процеси, які були зафіксовані державними органами у відповідному порядку. Саме зафіксована інформація досліджується.

На жаль, виникає проблема щодо інформації, яка офіційно не зареєстрована але фактично наявна. Мова йде про латентну (приховану) злочинність. Деякі науковці вважають, що латентна злочинність і є тою «верхівкою айсберга», на яку необхідно звернути особливу увагу, та докласти максимум зусиль на її виявлення [5, с. 165].

Як показує практична діяльність, важливу роль у ефективності даних відіграє правильність, своєчасність та достовірність введеної інформації. Суб'єктивний фактор або людські помилки при веденні статистичних даних породжують відносну похибку отриманих результатів.

Важливими елементами статистики є конкретизація даних у просторових межах, у часі та у відповідності до різноманітності інформації. Поділ даних на групи і за часом дає змогу оцінити ефективність роботи правоохоронних органів, результативність здійснених заходів та необхідність проведення нових.

Отже, правова статистика у правовій реальності – це наука, яка вивчає зміни масових явищ і процесів, які пов'язані із правовим аспектом суспільного життя, виникнення тих чи інших чинників, що призводять до зміни «здорового» функціонування системи суспільства, у нерозривному зв'язку з часом, простором та метою складення відповідного уявлення про сферу правовідносин, ефективність роботи правоохоронних та правозастосовчих органів і обрання ними оптимальних та ефективних шляхів розвитку нормотворчої та

правозастосовчої діяльності держави [6, с. 150].

Правова статистика постійно вирішує поставленні перед нею завдання, які у відповідності до суспільних вимог постійно змінюються.

Основними завданнями правової статистики є:

– забезпечення достовірності та об'єктивності інформації, проведення наукових досліджень, розробка рекомендацій на основі наукових відомостей, вдосконалення системи опрацювання та обробки даних;

– здійснення постійного обліку, моніторингу та збирання інформації, узагальнення та своєчасне висвітлення накопичених даних, якісних і кількісних розбіжностей;

– забезпечення оперативності збирання, обробки та видачі інформації, розробляти окремі правові акти, які стосуються втілення в життя принципу єдиного методологічного підходу та уніфікації обліку правових явищ;

– надійно захищати збереження інформації, захищати законні права респондентів [1];

Для виконання цих завдань держава наділяє органи державної статистики правами і обов'язками, якими вони керуються у своїй діяльності [2].

Правова статистика має на меті сприяти розбудові держави, збільшенню правової ефективності, покращення роботи державних органів, які служать суспільству, очищаючи від його від негативних чинників та правопорушень.

---

1. Про державну статистику: Закон України від 17 вересня 1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. - № 43. - Ст. 608.

2. Про внесення змін до Закону України «Про державну статистику» Закон України від 13 лип. 2000 р. № 1922-Ш // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. - № 43. – Ст. 362.

3. Кальман О. Г. Статистичний облік і звітність у правоохоронних органах України: наук.-практ. посіб. / Кальман О. Г., Христин І. О. – Х.: ІВПЗ АПРН України: Гимназія, 2002. – 140 с.

4. Кетле А. Социальная система и законы, ею управляющие / А. Кетле. – СПб, 1866. – 123 с.

5. Лунеев В. В. Юридична статистика: Підручник / В. В. Лунеев; 2 вид., переробл. і доп. – К.: МАУП, 2004. – 204 с.

6. Правова статистика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / За ред. В. В. Голіни. – Х.: Право, 2008. – 195 с.

Сай Н. Я.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*);

Шевців М. Б.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДО ІСТОРІЇ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ (XVIII – XX СТ.)

Термін "контрабанда" – італійського походження, виник зі словосполучення "*contra*" – "проти" та "*bando*" – "закон", "урядова постанова". Контрабанда є злочинним промислом, давно відомим в історії людства, відповідальність за який передбачена кримінальним, адміністративним та митним законодавством практично в усіх країнах світу.

Юридичне визначення цього діяння за різних часів формулювалося по-різному. У середні віки термін "контрабанда" означав "незаконне переміщення товарів через кордон". Згодом це формулювання суттєво доповнилося фразою: "...неповідомлення про вантаж у супровідних документах...".

Важливим питанням в історії митної справи завжди була боротьба з контрабандою, яка розпочалася ще у давні часи і триває до сьогодні. Цей період можна поділити на декілька етапів [1, с.17]:

– становлення та розвиток митної справи у боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил в Україні та Росії у XVIII-XIX століттях;

– розвиток митної справи у боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил в Україні та Росії на початку XX століття;

– становлення та розвиток митної служби у боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил в Україні та Росії після 1917 року;

– розвиток митної справи у боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил у незалежній Україні з 1991 року.

В історії української та російської митниці відзначається, що в 1751 році було створено прикордонну варту як особливий корпус військ, що охороняли кордон в Україні та Лівонії. В цьому ж році на

державному кордоні було встановлено пости митних об'їждчиків. Відтоді, мабуть, маємо вважати, що в структурі митної системи було створено підрозділи, перед якими ставилося конкретне завдання - виявлення та затримання контрабанди. Для заохочення об'їждчиків до затримання контрабанди було визначено віддавати їм четверту частку конфіскованих товарів [3, с. 43].

Іменним указом Катерини II від 27 вересня 1782 року "Про встановлення особливого прикордонного ланцюга та варті для запобігання таємному провозу товарів" у кожній західній прикордонній губернії встановлювалася митна прикордонна варта. Вона складалася з митних об'їждчиків та прикордонних наглядачів у митницях. Передбачалося мати два об'їждчики на кожні 10 верст та одного митного прикордонного наглядача на кожні 50 верст по кордону.

У 1813–1815 рр. Департамент зовнішньої торгівлі розсилав циркуляри про правила публічного продажу при митницях конфіскованих товарів, а також про нагороди за виявлення контрабанди. У 1839 році був ухвалений Митний статут, що уточнив поняття контрабанди. Відтоді контрабандою вважається не тільки сам факт таємного переміщення товарів через кордон, а також намагання їх приховати під час декларування на митниці.

Боротьба з контрабандою та протизаконними валютними операціями завжди була однією з найважливіших функцій митниці. Керівництво суворішим чином приписувало ведення списку "тайнопровозителів" та "контрабандирів".

У 1829 році Державна Рада ухвалила рішення про те, що "контрабандири й таємнопровозителі, не спроможні до сплати штрафу, віддаються на заробітки із розрахунку 100 рублів на рік, якщо ніхто на побажає взяти їх за цю суму, неспроможних контрабандирів належить віддавати у рекрути, у робітничі виправні роти або відсилати на поселення..." [2, с. 24].

На доповнення до смуги митних застав "для запобігання таємному перевезенню товарів" по західному кордону встановили прикордонну варту. Прикордонна варта розташовувалася у дві смуги:

- безпосередньо на кордоні;
- на відстані 5 верст від першої.

Територія між смугами прикордонної варті та прилегла смуга шириною 2 версти складала прикордонну смугу, де діяли спеціальні правила. В декотрих західних губерніях прикордонна смуга сягала 30 верст.

Впровадження тарифу 1891 року (ставки ввізного мита було збільшено у 2 й більше разів) не могло не загострити проблеми контрабандного ввозу. Саме тому у 1892 році ухвалюється новий Митний

статут, що підсилив відповідне законодавство. Статутом були не тільки визначені можливі прояви злочинної діяльності, але й встановлювалися диференційовані санкції за них. Основна відповідальність за контрабанду покладалася на власника товару. Протоколи затримання предметів контрабанди склалися за довільною формою, у двох примірниках, один з яких направлявся у Департамент митних зборів.

У Декреті Радянської влади 1917 року "контрабандою" визнається ввіз та вивіз товарів без дозволу", а вже у документі 1921 року дається більш розширене тлумачення і конфіскації підлягають "...товари, приховані від митного контролю шляхом будь-яких хитрощів, а також: зброя, військове спорядження, польові біноклі, майнові документи щодо розташованої у Росії нерухомості, інвалюти, що не має дозволу Наркомату, а також предметів художнього та антикварного значення...".

У Митному Статуті СРСР 1924 року було затверджено положення, які визначали поняття та ознаки "простої" (незаконне переміщення незначної кількості товарів, що не завдає шкоди економіці країни) і "кваліфікованої" контрабанди [4, с.115].

Ознаками кваліфікованої контрабанди були:

- контрабандне переміщення товарів повз митні установи за допомогою спеціально для цих цілей призначених транспортних засобів; утаєння товарів контрабанди у приміщеннях, пристосованих для приховання;

- контрабандне переміщення товарів, пов'язане з підrobкою митних документів, що стосуються іншого товару, накладення підrobлених митних знаків (клейм), а також іншими діями злочинного характеру, здійсненими з метою контрабандного провозу товарів;

- участь у організаціях, що спеціально займаються контрабандою; озброєна контрабанда;

- здійснення контрабандних дій особою, безпосередньо пов'язаною з митною справою; більш ніж двократне заняття контрабандою, а також свідоме зберігання або торгівля контрабандними товарами у вигляді промислу;

- контрабанда вибухових речовин, військового спорядження, літальних апаратів, телеграфного та радіотелеграфного майна і анульованих процентних паперів.

У разі виявлення простої контрабанди рішення щодо неї приймав начальник митного органу. Виявлені товари конфіскувалися, а на власників або перевізників накладався штраф:

- за товари митні – у п'ятикратному розмірі мита;

- за товари безмитні – 25 відсотків їх вартості за оцінкою митниці;

- за товари, заборонені до провозення через кордон, – у

подвійному розмірі їх вартості.

Штраф міг бути зменшений наполовину, якщо порушник вказував дійсного власника товару. При неможливості конфіскації товару, незалежно від штрафу стягалася їх вартість.

В разі виявлення кваліфікованої контрабанди питання розглядалося у суді. Крім конфіскації товарів, їх власники або перевізники притягалися до кримінальної відповідальності [6, с. 37].

На сухопутному кордоні контрабандисти встановлюють зв'язок з мешканцями прибережних сіл, впроваджують пряму сигналізацію, як умовними знаками, так і світлову, і вибирають ділянку, що слабо охороняється вартовими. Вже у 1927 році, і більш активно у 1929 році, окремі дослідники та вчені-теоретики починають піднімати питання про доцільність існування митних органів. На тлі успіхів країни у відбудові народного господарства, підйому економіки, переходу до індустріалізації та колективізації, успіхи зовнішньої торгівлі, заснованої на державній монополії, дещо відтінили митно-тарифні заходи. У пресі писали: "...володіючи таким могутнім засобом регулювання, як монополія зовнішньої торгівлі, ми, звичайно, ставимося доволі байдуже до питань митного оподаткування..." [5, с. 224].

У 30-х роках боротьба з контрабандою була настільки ефективною, що у кількісному та вартісному вираженні показники різко змінилися. Скоротилися намагання незаконного провезення товарів через кордон. Змінилися способи контрабанди – частіше це було не нелегальний провіз товарів, а порушення встановленого порядку їх пересування.

У перші повоєнні роки вантажі, за класифікацією, розподілялися на імпорتنі, експортні, репатрійовані та трофейні. На портових та залізничних складах накопичувалося багато неврахованого вантажу. Вивантаження трофеїв та репатріації здійснювалося безконтрольно. Певна річ, що контрабандою активно займалися робітники транспортних структур – залізничники, машиністи та провідники, моряки, члени екіпажів як радянських, так і закордонних суден.

Знадобилось близько п'яти років, щоб привести до ладу кордони, але наївно було б вважати, що контрабанду було ліквідовано і боротися не було з ким і з чим.

---

1. Багрій-Шахматов Л. В. Боротьба з контрабандою в історії митної справи / Л. В. Багрій-Шахматов, В. Н.Бойко, Г. В. Попов. – К.: Видавець Вадим Карпенко, 2001. – 34 с.

2. Бойко В. М. Історія митної справи в Україні / В. М. Бойко, Л. В.Багрій-Шахматов, Г. В. Попов. – К.: Видавець Вадим Карпенко, 2002. – 52 с.

3. Додін Є. В. Митне право України [навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ] / Є.В. Додін. – Одеса: Фенікс, 2008. – 108 с.

4. Історико-правовий аспект контрабанди / Зб. наук. праць; за ред. В.В. Гаверського. – К.: Знання, 1999. – 368 с.

5. Історія торгівлі, податків та мита / Зб. наук. праць; ред. О. О. Дячко. – Дніпропетровськ, 2007. – 569 с.

6. Процюк О. В. Контрабанда: походження поняття та історичний розвиток законодавства / О. В. Процюк // Наше право. – 2004. – № 1. – С. 35-45.

Семенкова Н. І.

студентка юридичного факультету

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ «УКРАЇНА – 2020»

Політична криза в Україні 2013-2014 року поставила важливі питання, які потребують вирішення. Саме для подальшої ефективності розбудови країни та визначення першочергових шляхів розвитку, у 2015 був прийнятий Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (далі – Стратегія). Головною метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Вона передбачає в рамках чотирьох векторів руху реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави [1]. Саме на цих засадах створюються орієнтири ефективної політики. Україна як ніколи наблизилась до входження у ЄС, поставивши перед собою основоположні завдання. На сьогодні в державі відбуваються великі зміни, приймаються нові реформи. Для розбудови успішної держави, важливим є врахування досвіду могутніх країн світу, щоб надалі намагатися виходити на їх рівень.

Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна отримала інструмент та дороговказ для своїх перетворень. Виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом в Європейському Союзі. Такими вимогами є відповідність Копенгагенським критеріям – параметрам, яким мають відповідати держави, які є членами Європейського Союзу. Стратегія визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку

України [1]. Основними завданнями державного управління є забезпечення сталого економічного розвитку країн. Це необхідно для ефективного її існування, тим самим Україна стане на новий етап своєї розбудови.

Цікавою є програма популяризації України у світі. Ключове завдання якої – формування позитивного іміджу України як європейської, демократичної, конкурентоздатної держави із сприятливим бізнес-кліматом, зі своїм унікальним місцем у світовому розподілі праці та інтегрованої у глобальні ланцюги створення доданої вартості [1]. Зараз Україна знаходиться на інформаційній арені, через військове становище на Сході країни, яке хвилює все міжнародне співтовариство. Державу активно підтримують та допомагають.

Успішність і легітимність реформ значною мірою залежить від спроможності реформаторів створити зрозумілий і прийнятний образ майбутньої держави, у якій людина почуватиметься найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їх гарантії визначатимуть зміст і спрямованість діяльності держави [2, с. 40]. Для ефективного реалізації поставлених завдань необхідно вирішити низку питань, а саме: чітко визначити умови державного управління в умовах економічної кризи; беручи до уваги досвід зарубіжних країн, визначитися з регулюванням соціальної сфери країни; з'ясувати стратегічні орієнтири соціальної політики; більш детально враховувати та досліджувати механізм управління корпоративними правами в Україні; визначити особливості регіонального управління.

На шляху до вдосконалення соціальної складової сталого розвитку держави, Україна вже досягла певних успіхів, а саме – прийняттям низки реформ у складний час. Тим не менш бідність, не дивлячись на певні покращення, все ще залишається гострим питанням. Також є інші проблеми, такі як: якість освіти, відсутність прогресу із скороченням гендерної нерівності, значний розрив між доходами жінок та чоловіків та велика кількість безробітних, особливою ланкою яких є студентська молодь.

Очевидно, що важливим для українського суспільства вибір шляху розвитку не може бути зроблено політиками й народом України без проведення ретельних, багатоваріантних наукових досліджень сценаріїв розвитку України, та широкого обговорення їх результатів. Безумовно, пріоритетною тематикою досліджень відродженої наукової й науково-технічної сфери мають стати питання розроблення й реалізації стратегії майбутнього розвитку України за етикою та принципами сталого розвитку. Тим самим, у межах українського суспільства буде конкретизовано сенс загального поняття «сталий

розвиток», яке протягом уже кількох десятиліть не піддають кокретизації на міжнародному рівні [3, с. 9–10].

Україна – молода держава з великим потенціалом, яка зараз, як ніколи, стала на шлях нових перетворень, це дає їй унікальну можливість розвитку, до якої вона прагнула. Впровадження європейських стандартів у життя дасть можливість в подальшому набути членства у Європейському Союзі. Але поки Україна не врегулює військовий конфлікт на Сході країни, повноцінно виконати стратегію сталого розвитку неможливо. Війна ставить велике питання та відкладання всіх основоположних завдань у державі.

---

1. Про Стратегію Сталого розвитку «Україна – 2020» Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015 [Електронний ресурс] / Законодавство // Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

2. Агафонова Н.В. Питання розвитку конституційної реформи у сучасній Україні / Н.В. Агафонова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 1. – С. 32–42.

3. Гребенніков В.О. Суспільство, економіка, інфокомунікації та сталий розвиток України (у двох частинах) / В.О. Гребенніков // Економіка розвитку. – 2016. – № 1. – С. 5–11.

Сіромська Г. М.

доцент кафедри філософії та політології
кандидат історичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВСТАНОВЛЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НАД В'ЯЗНИЦЯМИ У ГАЛИЧИНІ 1863–1873 РР.

Судова реформа в монархії Габсбургів середини XIX ст. безпосередньо торкнулася функціонування системи прокуратури та обов'язків її працівників. У Королівстві Галичини і Лодомерії, як територіально однієї з найбільших частин Австрійської держави, у 1855 р. засновано дві окремі посади старших прокурорів – по одному для Західної та Східної частини Галичини, з адміністративними центрами у Кракові й Львові відповідно (*Oberstaatsanwaltschaft in Lemberg*) [3, с. 103]. Окреслене коло компетенції регіональних (крайових) прокуратур містило “каральні”, “контрольні” та “наглядові” функції [4].

У 1863 р. старших прокурорів наділили функцією нагляду за

станом в'язниць в окрузі своєї діяльності. Розпорядженням від 16 жовтня 1865 р. Старший прокурор Вищого крайового суду у Львові зобов'язувався наглядати за дотриманням законодавства у в'язницях, а також наділявся правом розробляти внутрішні регламенти для цих закладів [1, арк. 45–47]. Таким чином, нагляд прокуратури встановлювався на три, а згодом – на чотири в'язниці, які функціонували у Галичині. У Львові у зазначений час існувало два заклади для ув'язнених: *перший* – тюрма для чоловіків, засуджених на понад рік (у народі поширена назва – “Бригідки”, через те, що у приміщенні в'язниці до 1785 р. містився кляштор черниць Святої Бригіди); *другий* – тюрма для жінок, засуджених на понад рік (перебувала під опікою конгрегації черниць милосердя Святої Марії Магдаліни), створена 1856 р. за розпорядженням австрійського Міністерства юстиції [5, s. 131–132].

Нагляд за станом в'язниць, безсумнівно, можна трактувати як надзвичайно відповідальне завдання для прокуратури, особливо якщо взяти до уваги факт інтенсивного розвитку пенітенціарної системи у досліджуваній час. Значною мірою від рішення старших прокурорів залежала не тільки подальша модернізація в'язниць, але навіть наведення у них елементарного порядку. У Галичині ці зміни пов'язуємо з діяльністю старших прокурорів Моріца Ауфенберга (1864–1872) та Віценти Данека (1873–1879). Останній, зокрема, був ініціатором реформи в'язниці на Бригідках, сприявши заснуванню там школи, бібліотеки, музичного гуртка [4]. Крім того у Бригідках засновано власну майстерню, що дозволило закладові стати самоокупним і навіть конкурувати з міськими підприємствами, про що свідчать архівні документи [2, арк. 17–19].

У 1873 р. відбулася ще одна знакова подія в історії австрійської правової системи – ухвалення нового кримінального кодексу, окремі норми якого зачіпали механізм функціонування як прокуратури, так і пенітенціарної системи. В інституційному відношенні, прокуратуру було відокремлено від судової гілки влади (до того часу прокуратура, де факто, становила зі судами один орган, а старший прокурор числився при Вищому крайовому суді). Зміни у кримінальному судочинстві, поєднані з потребою реформи цивільної процедури, зумовили у наступні роки перегляд порядку регулювання внутрішнього розпорядку у в'язницях і управління ними.

---

1. Центральний державний архів України у м. Львові (далі – ЦДА України у м. Львові). – Ф. 156 (Вища державна прокуратура, м. Львів), оп. 2, спр. 20 (Листування з Міністерством юстиції).

2. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 156, оп. 2, спр. 29 (Справа про розгляд протесту шевців проти пошиття взуття в'язнями львівською тюрми).

3. Handbuch der Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1859. – Lemberg: Piller, 1859. – 650 s.

4. Kotliński T. J. Nadprokuratoria Państwa we Lwowie i jej zwierzchnicy // Режим доступу: <http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=2479> [18.11.2016].

5. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1879. – Lwów: Z drukarni “Dziennika Polskiego”, 1879. – 817 s.

Сосновський М. В.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ УЧАСНИКІВ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА

Кирило-Мефодіївське братство – організація утворена на теренах України наприкінці 1845 року. Вона стала проявом активізації національного руху на українських землях та поширення визвольних ідей в період наближення загальноєвропейської революційної кризи – «весни народів» [2, с. 19].

Активними учасниками та ідейними натхненниками цієї, без сумніву, політичної організації були М. Костомаров, Т. Шевченко, Г. Андрузький, В. Білозерський, М. Гулак, П. Куліш. Протягом усіх років функціонування товариства ідеї його учасників зазнавали значних змін. Завдання «об'єднання слов'ян», що стало підставою виникнення таємної організації, згодом розглядались у двох напрямках – рівноправного співробітництва слов'янських народів та відродження України [2, с. 37].

Кирило-Мефодіївське братство головним завданням ставило побудову нового суспільства на засадах християнства, шляхом здійснення значних реформ; утворення держави яка б за своєю формою була демократичною конфедерацією слов'янських народів, які мала б очолити Україна, дотримуючись при цьому принципів рівності та суверенності. За необхідне, вважали скасування кріпосного права та станів, гарантування громадянам демократичних прав і свобод, закріплення права на національну мову, культуру та освіту, особливо наголошувалось на неможливості проведення цих реформ без повалення царизму.

«Товариство» бачило слов'ян єдиним народом, закріплюючи за українцями провідну роль у створенні слов'янської конфедерації (прихильниками товариства були також з поляки, литовці, чехи, білоруси, росіяни) [4]. Одночасно М. Костомаров, В. Білозерський, М. Гулак переконували, що українці мають першочергове право на будову оновленої конфедерації через свою досконалу релігійність, корені козацького республіканізму і т. ін.. М. Костомаров вважав повністю можливим формування монархічної федерації, у складі України та Росії (з елементами республіканського ладу) [4].

Ідеї кирило-мефодіївців в цілому відрізнялися від ідей представників російського слов'янофілства, окрім деяких моментів подібності. Поряд з ідеями, що були близькі до слов'янофільських поширених явищ (надмірна ідеалізація "слов'янського племені", його минулого; опора на християнські цінності, але, на відміну від слов'янофілів, кирило-мефодіївці не надавали перевагу православ'ю над католицизмом і протестантизмом), переважали демократичні та революційні як на той час погляди такі як, ідея соціальної та політичної рівності усіх людей, гостра критика самодержавства, експлуатації та закріпачення України, а також прихильність до ідеї федеративної республіки [1, с. 112].

Програмні і статутні документи «Братства» виражали ідеї та настрої усіх, без винятку, учасників товариства, були винаходом колективної свідомості, однак треба відмітити, що власне М. Костомаров був тією людиною яка узагальнила всі доробки представників цього об'єднання.

Історик Симоненко Р. вважав, що Кирило-Мефодієвське братство відіграло особливу роль в становленні української державності, оскільки було першою спробою української еліти вдатися до політичної боротьби за незалежність. Вперше була розроблена програма національно-визвольного руху, якою скористалися їх наступники. Без сумніву Кирило-Мефодієвське братство стало незалежним і окремим політичним утворенням, яке не підпорядковувалося, і ідеологічно не повторювало погляди жодної з загальноросійських політичних течій [2, с. 297].

Український історик О. Субтельний звернув увагу, що Кирило-Мефодієвське товариство не лише було першою, хоч і невдалою, спробою інтелігенції перейти від культурного до політичного етапу національного розвитку, а й привернуло увагу царського уряду (що доти намагався розіграти карту українофільства проти польських культурних впливів в Україні) до так званої небезпеки зростаючої національної свідомості українців; ліквідація товариства дала сигнал до наступу

антиукраїнської політики і встановила початок довгої боротьби української інтелігенції з російським царатом [3, с. 298].

1. Дзюба І. Тарас Шевченко: життя та творчість. /І. Дзюба – К.: Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2008. – 347 с.
2. Симоненко Р. Г. Кирило-Мефодіївське товариство // Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.. – Київ : Наукова думка, 2007. – Т. 4: Ка-Ком. – 528 с.
3. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний – К : Либідь, 1993. – С. 297–299.
4. Кирило-Мефодіївське братство: [Електронний ресурс] // Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/...](https://uk.wikipedia.org/)

Стахура Б. І.

викладач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ОСНОВА НАЛЕЖНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Визначаючи демократію як систему специфічних політичних і правових інститутів, а також як процес реалізації демократичного ідеалу, що пов'язаний насамперед із сферою державно-владної організації чи конкретними формами участі громадян у процесі державного управління, починаючи від форм безпосередньої демократії та закінчуючи системою формування представницьких органів державної влади. Однак, повертаючись до етимології терміна “демократія”, слід пам'ятати, що феномен демократії пов'язаний не лише з поняттям влади (в цьому сенсі держава може бути охарактеризована як форма інституціоналізації владних відносин), але й із суспільством. Тобто демократія – це не лише форма чи спосіб реалізації влади, але й суспільство, в якому та в інтересах якого, за словами А. Лінкольна, ця влада реалізується. Саме тому існування демократичної державної влади завжди доповнюється тим, що Б. Гершунський визначив поняттям “демократичного суспільства”. У найбільш загальному вигляді демократичне суспільство визначається як суспільство, “що функціонує на основі демократичної системи політичної влади” [1, с.22].

Натомість, як писав ще у 1923 році у своїй відомій статті “Демократія на роздоріжжі” П. Новгородцев, поняття демократії належить до одного з найбільш нечітких у сучасній політичній науці [2, с.541]. Проте за понад 90 років розуміння демократії в правовій і

політичній науці кардинально змінилося. Нині можна навести багато визначень демократії, та отримати певне загальне уявлення про те, як саме сприймається демократія в сучасній правовій і політичній думці.

Демократія – це форма правління в державі, яка характеризується визнанням єдиним джерелом влади народу, рівноправністю громадян, домінуванням більшості при визнанні цінності інтересів та думок меншості, виборністю основних органів держави, дотриманням прав і свобод людини [3, с.75].

Демократія – це реально встановлений тип врядування, який передбачає ефективну участь, розуміння, засноване на поінформованості, існуванні контролю та включеність в життя суспільства (*inclusion*) [4, с.42, 47].

Демократія – це форма організації та функціонування самоврядного суспільного організму, заснована на принципах рівного права всіх членів суспільства брати участь в управлінні, виборі керівних органів та підзвітності органів управління народові [5, с.111].

Демократія – це умова, яка дозволяє діяти і захоплює свободу, і в той же час обмеження, яке дається взнаки кожного разу, коли той чи інший вид діяльності починає атрофуватись, перетворюватись на систему володарювання й підкорення чи виявляє потенціал та тенденцію такої еволюції [6, с.80].

Демократія – це форма і спосіб організації суспільно-політичного життя [7, с. 223].

Демократія – це політична організація влади народу, при якій забезпечується: рівна участь всіх і кожного в управлінні державними й суспільними справами; виборність основних органів держави і законність у функціонуванні всіх суб'єктів політичної системи суспільства; забезпечення прав і свобод людини та меншості відповідно до міжнародних стандартів [8, с.161].

Демократія – це різноманітні суспільні інститути, в першу чергу загальні вибори, тобто право народу змінювати свій уряд, які дозволять здійснювати громадський контроль за діяльністю та відставкою уряду, а також без застосування насильства проводити реформи навіть всупереч волі правителів [9, с.177].

Демократія – це така форма держави, де законодавча влада представлена колегіальним органом, обраним народом, реалізуються закріплені законодавством широкі соціально-економічні та політичні права громадян незалежно від статі, раси, національності, майнового стану, освітнього рівня та віросповідання [10, с.396-397].

Демократія – це одна з основних форм правління, політичної та соціальної організації суспільства, держави та влади ... політичний режим,

завичай пов'язаний з республіканською формою держави [11, с. 222].

Демократія – це форма влади, заснована на визнанні народу джерелом влади; виборності та змінюваності вищих органів державної влади, їх підзвітності виборцям; поділі державної влади на законодавчу, виконавчу та судову; конституційному визнанні, закріпленні та реальному гарантуванні основних особистих, економічних, політичних та інших прав і свобод людини та громадянина; захищеності особи від свавілля та беззаконня, можливість реально захищати свої права, свободи та законні інтереси від будь-яких посягань, у тому числі з боку державних органів і посадових осіб; існуванні низки політичних, у тому числі й опозиційних, партій; невтручанні держави в приватне життя громадян; гласності в діяльності держави [12, с.102].

Демократія – це одна з основних форм самоорганізації суспільства, комплекс інститутів та організацій, структура та функціонування яких засновується на ліберально-демократичних світоглядних і ціннісних постулатах, нормах і настановах [13, с.131].

Демократія – це система функціонування та розвитку суспільства загалом, спосіб ведення суспільних справ і критерій оцінки процесів, що відбуваються у ньому ... ідеал суспільно-політичного устрою, який будується на певній системі цінностей (народного суверенітету, політичної рівності, свободи, поваги до прав людини і меншин тощо) [14, с.398].

Демократія – це система розв'язання суперечностей, в якій результати залежать від того, що роблять учасники, але жоден із них не контролює те, що відбувається [15, с.30].

Окрім вищезазначених “широких” визначень демократії, можна навести низку коротких дефініцій: “демократія – це плюралізм; протилежність тоталітаризму; правління народу; гарантія індивідуальних прав і свобод; консенсус; ставлення тих, хто управляє, до тих, ким управляють, тощо” [16, с.39].

---

1. Гершунский Б. С. Гражданское общество в России: проблемы становления и развития / Б. С. Гершунский. – М., 2001. – С. 22

2. Новгородцев П. И. Об общественном идеале / П. И. Новгородцев. – М., 1991. – С. 541.

3. Политология: Краткий энциклопедический словарь-справочник: Учеб. пособие для учащ. средних, средних спец. и высш. учеб. заведений / Отв. ред. Борцов Ю. С. – Ростов н/Дону : Феникс; М.: Зевс, 1997. – С. 75.

4. Даль Р. А. О демократии / пер. с англ. А. С. Богдановского;

- науч. ред. пер. О. А. Алякринский. – М., 2000. – С. 9, 42, 47.
5. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М., 1991. – С. 111.
6. Шапиро И. Три способа быть демократом / И. Шапиро // Полис. – 1992. – №1/2. – С. 80.
7. Політологія: історія та методологія / За ред. Ф. М. Кирилюка. – К., 2000. – С.223.
8. Скакун О. Ф. Теория государства и права / О. Ф. Скакун. – Х., 2000. – С.161.
9. Поппер К. Р. Открытое общество и его враги / К. Р. Поппер. – М., 1992. – Т. 2: Время лжепророков: Гегель, Марс и другие оракулы. – С.177.
10. Теория права и государства: учебник / Под ред. В. В. Лазарева. – М., 2001. – С. 308–309, 396–397.
11. Политология. наука о политике: учеб. для высш шк. / Авт. коллектив: Андрущенко В. П., Горлач Н. И., Головченко Г. Т. и др.; под общ. ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлача. – К.; Х., 1998. – С. 222.
12. Теория государства и права / Под ред. В. К. Бабаева. – М., 2002. – С. 102.
13. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку / К. С. Гаджиев. – М., 2000. – С. 131.
14. Політологія: підруч. / А. Колодій та ін.; за ред. А. Колодій. – К., 2000. – С.398.
15. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / А.Пшеворский; пер. с англ.; под ред. В. А. Бажанова. – М., 1999. – С.30.
16. Скиба В. Й. Вступ до політології: Експурс в історію правничо-політичної думки: посібник для учнів випускних класів, ліцеїв / В. Й. Скиба, В. П. Горбатенко, В. В. Туренко; за ред. В. Й. Скиби . – К., 1996. – С. 39.

Степаненко К. В.

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розвиток сучасних країн світу, окрім іншого, позначено ускладненням правових відносин, які все частіше набувають глобалізований, інтернаціональний характер. Процеси ідентифікації

сьогоднішньої України у світовому співтоваристві актуалізують звернення до закономірностей розвитку демократичних держав, до тенденцій функціонування права в умовах глобалізації та інтеграції.

Світова юридична думка оцінюється західними правознавцями переважно критично саме у зв'язку з її неготовністю до глобальної рецепції. Так, Гарольд Дж. Берман, обговорюючи стан західної правової традиції у зв'язку з культурним різноманіттям багатополосного сучасного світу, з усією визначеністю фіксує її як системну кризу, що охопила сферу ідей і цінностей, а також філософію і науку права [1, с. 55]. У досить різкій формі говорять про кризу сьогоднішньої теоретичної правової науки такі авторитетні європейські правознавці, як К. Цвайгерт і Х. Кетц – автори класичної праці з порівняльного правознавства [2, с. 49].

Теоретичний інтерес в Україні до правової системи як категорії, яка об'єднує юридичні явища і інститути державно-організованих суспільств, цілком закономірний і обґрунтований як внутрішніми, так і зовнішніми обставинами. Перш за все, він пов'язаний з тими процесами, в які залучено нашу державу в останні півтора десятиліття. Україна сьогодні переживає складний період становлення і оформлення нової державності, який, на відміну від країн, де політико-правові системи встановлювалися поступово і еволюційно, відбувається прискорено і активно.

Слід враховувати і те, що в рамках світового співтовариства сформовані і продовжують формуватися багато в чому унікальні правові системи окремих держав та інших внутрішньодержавних утворень, міждержавних об'єднань зі своїми базовими принципами, юридичними концепціями і категоріями, правовими конструкціями, системою джерел права, його внутрішньої структурою, особливостями правотворчого процесу і здійснення права.

Насамперед, мова йде про Європейський Союз – це об'єднання держав, незважаючи на всі об'єктивні складнощі в його сучасному періоду розвитку, залишається унікальним явищем, правовим феноменом, над розгадкою якого б'ються вже декілька поколінь науковців з різних країн світу.

Правову систему сучасної України, яка за роки своєї незалежності зараз перебуває на піку інтеграційних світових процесів, можна охарактеризувати як систему перехідного періоду. Слід визнати, що основною особливістю такого стану є, як мінімум, дві обставини: по-перше, інтенсифікація процесів адаптації національного права до європейського права та права Європейського Союзу і, по-друге, використання у національному судочинстві рішень

Європейського Суду з прав людини, які мають переважно прецедентний характер, що об'єктивно впливає на зміну внутрішньої континентальної організації національного права.

Водночас суспільний та історичний запит на зміну концептуальних механізмів дії національного права продиктований об'єктивною можливістю та необхідністю корінного перетворення нині стабільних правових систем сучасних країн світу, насамперед тих, які розташовані у європейській частині континенту та претендують на роль світових лідерів. Без дослідження вітчизняної національної правової системи перехідного періоду неможливо сформулювати справді наукове уявлення про право, виробити і успішно реалізувати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності правового регулювання в сучасному українському суспільстві.

Актуальність цих наукових пошуків продиктована нагальною потребою у вивченні механізмів правових перетворень, в узагальненні досвіду, в тому числі й українського, переходу від одного якісного стану правової системи до іншого. На сьогодні у вітчизняному науковому середовищі спостерігається потреба в аналізі можливостей раціонального використання досвіду інших країн в перехідному розвитку України. Відчувається потяг до осмислення характеру і тенденцій розвитку правової системи українського суспільства в епоху великих суспільних перетворень.

Таким чином, правову систему сучасної України, яка за роки своєї незалежності зараз перебуває на піку інтеграційних світових процесів, можна охарактеризувати як систему перехідного періоду. Основною особливістю такого стану є інтенсифікація процесів адаптації національного права до європейського права та права Європейського Союзу. Але для того, щоб вітчизняна правова система відповідала сучасним викликам, щоб вона була в змозі задовольнити потреби усіх суб'єктів правовідносини, необхідно спрямувати весь національний інтелектуальний потенціал на створення концептуальних засад розвитку правової системи перехідного періоду, вироблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності правового регулювання в сучасному українському суспільстві.

---

1. Berman H. J. Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition. – Cambridge and L., 1983. – P.p. 657.

2. Цвайгерт Конрад. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права / К. Цвайгерт, Х. Кётц. Т. 1: Основы. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 478 с.

Стецюк Н. В.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА І КОНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ 2016 РОКУ

2016 рік видався знаковим для новітньої історії українського народу. Адже, саме цього року Україна відзначає 25-ліття відновлення своєї державної незалежності та 20-річчя Основного Закону держави. В той же самий час, саме в цьому році було внесено значні (і за обсягом, і за змістом) зміни та доповнення до Основного Закону держави. Йдеться про Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2 червня 2016 року [1]. Останні, після конституційних змін 2004 року [2], стали другою надзвичайно серйозною «кореляцією» чинної Конституції України. Однак і конституційні зміни 2004 р., і конституційні зміни щодо правосуддя 2016 р. – приймалися виключно законодавцем (що, зрештою, відповідало чинному законодавству), а безпосередня участь в цьому процесі українського народу, була радше ілюзорною, ніж реальною. Все це разом, в черговий раз поставило питання про співмірність діяльності законодавця в частині забезпечення непорушності базових засад національної державно-правової доктрини, безпосередньо визначеної у свій час українським народом і як єдиним джерелом влади в цій державі, і як конституцієдавцем.

Перші кроки у створенні національної державно-правової доктрини, як відомо, були зроблені ще на етапі відновлення державної незалежності українського народу в 1990 –1991 рр. Знаковими в цьому плані стали відповідні положення Декларації про державний суверенітет України (16.07.1990) [3], Концепції нової Конституції України (19.06.1991) [4] та Акту проголошення незалежності України (24.08.1991)[5]. Однак, визначальним в цьому напрямку стало прийняття 28.06.1996 р. Конституції Україну, яке здійснив парламент одноразово виконуючи функцію конституцієдавця. Чинна Конституція України проголосила нашу державу суверенною, демократичною, соціальною та правовою (ст.1), а людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку визнала найвищою соціальною цінністю в Україні (ч.1, ст.2). При цьому, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в державі було названо український народ, який здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади і органи місцевого самоврядування (ч.1, ст.5), визнано дію в Україні принципу верховенства

права, а найвищу юридичну силу надано безпосередньо самій Конституції України (ст.8). Окремо зазначалось, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування (ст.7), а державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч.1, ст.6)[6]. Фактично, конституцієдавець на рівні Основного Закону окреслив «конттури» України як сучасної конституційної держави, визначивши при цьому ключовими положеннями її державно-правової доктрини наступне: Україна – це суверенна національна унітарна держава; це держава демократична з республіканкою формою правління та така, що належним чином забезпечує свободу світогляду та віросповідання; Україна є соціальною державою, яка серед іншого, своїм прямим обов'язком визнає забезпечення екологічної безпеки (екологічна держава); Україна проголошується правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права) [7].

Конституційні зміни 2016 р. внесли серйозні уточнення щодо самої організації правосуддя в Україні. Ці зміни торкнулися як суддів загальної юрисдикції (включно із Верховним Судом України), так і Конституційного Суду України, а також таких важливих інституцій як адвокатура, прокуратура та ін. Однак, не тільки система національна правосуддя зазнала конституційних змін. Знаковим стало, зокрема, доповнення правового статусу особи та громадянина в Україні. Так, ст. 55 Конституції України доповнено окремою частиною за змістом якої «кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом». Відповідно у розділі XIII «Конституційний Суд України» появилася ст. 151¹ «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано».[1] Запровадження інституту конституційної скарги, як і вилучення з повноважень Конституційного Суду України права офіційного тлумачення законів можна вважати явно позитивними моментами проведених конституційних змін. До цієї групи можна віднести також і спробу повернути Верховному Суду України його конституційний статус «найвищого судового органу» («.../ найвищого суду у системі судоустрою України»), запровадження Вищої ради правосуддя і т.д.

В той же самий час, як видається, далеко не всі конституційні новели є достатньо обґрунтованими і своєчасними (з огляду на теперішній не простий період у державно-правовому розвитку України). Останнє, зокрема, стосується «відкладення в часі» визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду, зміни статусу адвокатури та прокуратури,

«тимчасове» збереження порядку переведення суддів і т.д. [8]. Все це, як мінімум, не зовсім гармонізує з класичними засадами республіканізму, які покладені в основу національної державно-правової доктрини.

---

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). Закон України – Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.golos.com.ua/article/271528>.

2. Про внесення змін до Конституції України. Закон України // Голос України. – 2004. – 8 грудня.

3. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.

4. Про Концепцію нової Конституції України. Постанова Верховної Ради Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 35. – Ст.466.

5. Акт проголошення незалежності України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.

6. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.]. – К.: Мін-во юстиції України, 2012. – 78 с.

7. Стецюк П. Роль Конституційного Суду України у процесі формування та реалізації національної доктрини конституційної держави / П.Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4–5. – С.64–73.

8. Козюбра М. Система судоустрою України: історія, сучасний стан і перспективи розвитку в контексті конституційної реформи / М. Козюбра // Національна безпека і оборона. – 2016. – № 5–6 (163–164). – С.75–79.

Тарасенко Ю. М.

викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Нагорна К. Г.

студентка юридичного факультету
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ

На сьогодні важливим є формування юридичної еліти, здатної відповідати за належне забезпечення існування людини та визначення правового розвитку громадянського суспільства. Тому останнім часом актуальним серед науковців є дослідження діяльності юридичних клінік в

Україні, яка спрямована на підвищення якості підготовки та практичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Якість юридичної освіти та становлення правової культури студентів залежить від набуття студентами практичних навичок під час проходження ними практики на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, у приватному секторі економіки. Провідну роль у навчальному процесі вищих навчальних закладів відіграє також практична підготовка студентів на базі юридичної клініки, яка забезпечує формування у них відповідного рівня правової культури, правосвідомості та правових знань.

Особливе місце у напрямку зміцнення розвитку діяльності юридичних клінік посідає питання правового регулювання. По суті, на початковому етапі становлення юридичних клінік в Україні (з 1996 по 2002 р.) їх діяльність: здійснювалась у формі самостійних громадських організацій або їх структурних підрозділів як складових вищих навчальних закладів та освітнього процесу; розцінювалась як джерело правової інформації для населення, а тому регулювалась відповідним законодавством України (законами України «Про об'єднання громадян», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо). У 2003-2005 рр. всеукраїнською громадською організацією «Асоціація юридичних клінік України» було сформовано власну внутрішню правову базу, спрямовану на забезпечення та уніфікацію діяльності юридичних клінік та на їх відмежування від інших форм об'єднань студентів та молодих юристів, які надають безоплатну правову допомогу (Стандарти юридичних клінік України, Типове положення про юридичну клініку та Етичний кодекс діяльності юридичної клініки в Україні). Дискусії з приводу оптимальної організаційно-правової форми діяльності юридичних клінік тривали до появи наказу Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2006 р. № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України». При розробці концепції державної системи безоплатної правової допомоги в Україні юридичні клініки мали входити до числа суб'єктів надання такої допомоги.

В свою чергу, на сучасному етапі розвитку юридичних клінік в Україні до внутрішніх нормативних актів, які забезпечують їх діяльність у структурі вищих навчальних закладів, належать установчі документи (статут освітньої установи, положення про юридичну клініку, посадові інструкції співробітників, листи про співпрацю, регламент чи порядок роботи тощо), організаційні документи (план роботи на короткостроковий та довгостроковий періоди, журнал вхідної та вихідної документації, книга відгуків про діяльність, список та графік чергувань студентів і кураторів тощо) та документи, які виникають у процесі надання правової

допомоги (вхідна анкета відвідувача, консультаційна справа чи консультаційний файл, правова довідка, правовий висновок, інші документи правового характеру) [1, с. 9].

Робота юридичних клінік забезпечує можливість практичного застосування студентами своїх знань та сприяє вирішенню питання загальнодержавного значення – допомоги соціально незахищеним верствам населення [2, с. 12]. Тобто при належній організації діяльності юридичної клініки у структурі вищого навчального закладу можна забезпечити надання студентами-консультантами кваліфікованої (якісної) правової допомоги населенню.

Належне функціонування юридичної клініки є неможливим без її ефективної організації, яке полягає не лише у кадровому, інформаційному, матеріально-технічному та фінансовому забезпеченні, але й нормативному врегулюванні діяльності на локальному рівні (зокрема, у статуті вищого навчального закладу та положенні про юридичну клініку), а також інших внутрішніх актах з організації роботи [3, с. 121]. Безумовно, для стимулювання належної правової допомоги студентами необхідна така система правового регулювання юридичних клінік, яка сприятиме налагодженню цього процесу та відповідатиме сучасній українській дійсності. При цьому вкрай важливим є запозичення досвіду провідних держав з метою вдосконалення й подальшого розвитку системи правового регулювання юридичних клінік в Україні.

Таким чином, юридичні клініки відіграють провідну роль у формуванні практичних знань та навичок студентів юридичних спеціальностей. Рівень розвиненості системи правового регулювання юридичної клініки вказує на рівень розвитку правової допомоги в цілому та на ступінь підготовки студентів-юристів. Звідси подальші дослідження у цьому напрямі є важливими актуальними і спрямовані на розв'язання усіх проблемних питань, що виникають в процесі діяльності юридичних клінік в Україні.

---

1. Лоджук М. Т. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / М.Т. Лоджук. – Одеса, 2014. – 20 с.

2. Обучение в юридической клинике (правовые основы, методики, юридическая техника и практикум) / С. А. Балашенко [и др.] ; под общ. ред. С. А. Балашенко. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2008. – 408 с.

3. Лоджук М. Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога : монографія / М. Т. Лоджук. – Одеса : Фенікс, 2015. – 328 с.

Тищенко І. О.

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук,

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Сучасна розбудова демократичної держави неможлива без ринку надання адміністративних послуг, оскільки дані правовідносини встановлюють зв'язок співпраці між органами державної влади та населенням України.

Упродовж багатьох років розбудова системи надання адміністративних послуг та впровадження в діяльність органів публічної влади технологій електронного урядування відбувалися не системно, майже стихійно. Так, можливості використання технологій електронного урядування мали факультативний характер, зосереджувалися переважно у сфері комунікацій та визнавалися альтернативним способом здійснення традиційних процедур [9].

Відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Також Конституцією гарантується, що «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами» (ст. 38) та «усі мають право направляти індивідуальні чи колективні звернення... до органів державної влади». Отже, діяльність держави спрямована на задоволення потреб та інтересів фізичних і юридичних осіб. Держава в цьому випадку є партнером, що надає послуги, а фізичні та юридичні особи – одержувачами послуг.

Також, відповідно до ст. 34 Конституції України, «кожен громадянин має право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію в усній формі, письмово або іншим способом» [1]. У ст. 9 Закону України «Про інформацію» також зазначено, що «всі громадяни мають право отримувати інформацію, а також закріплено можливість вільного отримання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних для реалізації своїх прав і задоволення законних інтересів» [2].

Можливість висвітлення діяльності органів влади в мережі Інтернет (на власних веб-сайтах) – це лише невелика частка від загальної кількості варіантів інформування органами влади про свою діяльність, але, враховуючи стрімкий розвиток ІКТ, дуже важливим в контексті задоволення потреб громадян в інформації є отримання сервісних послуг.

В Україні сформовано нормативно-правову базу, що регулює питання поширення в мережі Інтернет інформації про соціально-економічну діяльність у державі та регіонах, нормативно-правову діяльність органів влади, процедуру надання адміністративних послуг. Так, 6 вересня 2012 р. було прийнято Закон України «Про адміністративні послуги» № 5203-VI [3], який докорінно змінив ситуацію не тільки щодо надання адміністративних послуг, але й щодо застосування в діяльності органів влади технологій електронного урядування для надання електронних послуг. Відтепер ці технології стали обов'язковими в роботі органів публічного управління.

Після прийняття цього Закону в нормативно-правовій базі України стали з'являтися документи, які визначають конкретні моменти використання технологій електронного урядування в діяльності органів влади щодо надання електронних послуг:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру адміністративних послуг» від 30 січня 2013 р. № 57 [4];

- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення та функціонування інформаційної системи надання адміністративних послуг на період до 2017 року» від 24 липня 2013 р. № 614-р [5];

- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Примірнього регламенту центру надання адміністративних послуг» від 1 серпня 2013 р. № 588 [6].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення інформаційної системи «Електронний Уряд» визначено, що «одним із пріоритетних завдань щодо розвитку інформаційного суспільства є надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг» [7] і, відповідно до «Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» [8], виділено чотири види надання інформаційної послуги: інформування, одностороння взаємодія, двостороння взаємодія і проведення трансакцій. За цим Порядком перелік має чотири основні розділи: послуги для громадян, послуги для державних службовців, послуги для юридичних осіб та послуги для представників міжнародної спільноти. Проте, як вважають деякі дослідники, така класифікація потребує доопрацювання, оскільки, наприклад, не передбачено послуг, пов'язаних з правами власності на землю, та не визначено зміст конкретних послуг [10, с. 56].

Основні цілі щодо надання послуг в електронному вигляді визначено в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [9, с. 102]. Зокрема, вказано на необхідність збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та впровадження механізмів надання органами державної

влади й органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет.

Незважаючи на існування нормативно-правових документів, які регулюють сферу впровадження послуг в електронному вигляді, існують певні недоліки щодо визначення та класифікації послуг; деякі програми та документи мають декларативний характер та «їм бракує чіткого логічного ланцюга: мета – завдання – результати – короткотермінові наслідки – довготермінові наслідки» [10, с. 195]. Тому нагальною є потреба в розробці стратегії розвитку електронного врядування в Україні.

На необхідності даної стратегії неодноразово наголошується на науково-практичних конференціях, «Днях електронного урядування» та в наукових дослідженнях. Зокрема, в дослідженні «Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації» наголошується, що «розробка та прийняття стратегії сприятиме досягненню європейських стандартів якості електронних адміністративних послуг для бізнесу та громадян» [10, с. 215].

Проблема інформаційної відкритості органів державної влади та органів місцевого самоврядування теж має важливе значення. Закритість процедур процесу надання послуг та низький рівень інформованості населення про принципи діяльності публічного органу є суттєвим гальмом при впровадженні адміністративних послуг в електронному вигляді. Інформаційна відкритість є одним із факторів легітимності влади, її ефективної політики та важливим засобом громадського контролю і протидії корупції. Лише необхідний рівень відкритості та прозорості публічних органів влади сприятиме вирішенню цієї проблеми.

Виконання вимоги закону, щодо створення міжвідомчої електронної взаємодії забезпечення безоплатного та відкритого доступу до інформаційних систем та баз даних, передбачене Концепцією Державної цільової програми створення та функціонування інформаційної системи надання адміністративних послуг на період до 2017 р., затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 614-р. Серед шляхів та способів розв'язання проблеми недостатності інформаційного забезпечення надання електронних адміністративних послуг Концепцією визначено такі напрямки:

– «створення інформаційної системи електронної міжвідомчої взаємодії державних органів, яка повинна забезпечувати отримання інформації, необхідної для надання адміністративних послуг, з електронних інформаційних систем та баз даних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в автоматичному режимі;

– забезпечення технологічної сумісності інформаційної системи електронної міжвідомчої взаємодії державних органів з електронними інформаційними системами та базами даних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та

визначення на законодавчому рівні вимог щодо обов'язкового підключення до зазначеної системи всіх інформаційних систем та баз даних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

– підключення до інформаційної системи електронної міжвідомчої взаємодії державних органів інформаційних ресурсів органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, державної установи «Урядовий контактний центр» та забезпечення фінансування подальшого функціонування й модернізації зазначеної системи» [5].

Таким чином, сучасна нормативно-правова база України передбачає існування широкого спектру процедур інформування публічної адміністрації споживачів адміністративних послуг із використанням інформаційно-комунікаційних технологій про порядок надання послуг.

Тобто в цілому можна стверджувати, що загальні передумови нормативно-правового регулювання надання електронних послуг створені, але для повноцінного впровадження електронних послуг цього недостатньо. Адже сьогодні нормативно-правова база, яка регулює підстави та порядок надання саме електронних послуг в Україні, відсутня, як і відсутні нормативно-правові акти, що визначають технічні стандарти та регулюють адміністративні процедури їх надання.

---

1. Конституція України: Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

2. Про інформацію: Закон України від 3 жовтня 1992 № 2657-ХІІ. – ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

3. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. – ВРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

4. Про затвердження Порядку ведення Реєстру адміністративних послуг: постанова КМ України від 30.01.2013 р. № 57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmu.gov.ua/>.

5. Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення та функціонування інформаційної системи надання адміністративних послуг на період до 2017 р. розпорядження КМ України від 24.07.2013 р. № 614-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmu.gov.ua/>.

6. Про затвердження Примірного регламенту центру надання адміністративних послуг: постанова КМ України від 01.08.2013 р. № 588 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2/rada.gov.ua/>.

7. Про заходи створення електронної інформаційної системи

«Електронний уряд»: постанова КМ України від 24.07.2003 р. № 208 [Електронний ресурс]: ВР України : за станом на 1 січня 2012 р. – Режим доступу: <http://zakon2/rada.gov.ua/>.

8. Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний уряд»: наказ Деркомітету зв'язку та інформатизації України від 16.08.2003 р. № 149 [Електронний ресурс]: ВР України : за станом на 1 січня 2012 р. – Режим доступу: <http://zakon2/rada.gov.ua/>.

9. Конотопцев О. С. Використання технологій електронного урядування в процесі надання адміністративних послуг / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db2013-2/doc/1/_03.pdf.

10. Баранов О. В. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження // [О. А. Баранов, І. Б. Жиляєв, М. С. Демкова та ін.]; за ред. І. Г.Малюкової. – К.: ООО «Поліграф-Плюс», 2007. – 254 с.

Токарська А. С.

професор кафедри теорії та філософії права,
доктор юридичних наук, професор,

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СУДУ

Вивчення історичних тенденцій розвитку юридичної комунікативної практики та її філософсько-правових засад в цілому свідчить про наявність залежності між рівнем законодавства і професіоналізмом суддів, їх чесністю і справедливістю, між суспільними реаліями, комунікативними проблемами та їхнім зростанням, з одного боку, у кризовий період розвитку суспільства, а також таких характеристик цієї діяльності, як ступінь складності, масовість, пріоритети і правосвідомісна реалізація тощо, а з іншого – форма і спрямування правових регулятивів.

Нинішній етап розвитку професійної правової комунікації відзначається таким рівнем структурної розгалуженості та динаміки, що для її унормування вже недостатньо суто етичних, деонтологічних та звичаєвих правил; а, отже, все гострішою стає потреба у її регулюванні засобами виваженої системи комунікативного права.

Вищезгадана система правової комунікативної діяльності суду має будуватися на принципах: а) суверенності особи як суб'єкта комунікації; б) консенсуальності; в) правової гарантованості свободи

комунікації в рамках збереження та непорушення комунікативних прав і свобод іншої особи.

Зазначеним принципам мають підпорядковуватися не лише відносини у сфері позаправового спілкування, а й, насамперед, сама правова комунікація. Однак, ураховуючи ряд її специфічних особливостей (юридичний формалізм, відносна консервативність, детермінованість службово-адміністративною ієрархією, політична заангажованість тощо), цю важливу галузеву комунікативну сферу варто підпорядкувати ще й принципіві, згідно з яким реалізація інтересів державноадміністративних та правоохоронних органів не є пріоритетною щодо комунікативних прав і свобод людини й громадянина.

Фактором нормотворення в юридично-комунікативній сфері є створення теоретичних моделей, на основі яких пропонується розроблення ефективних правотворчих програм для кожної судової ділянки діяльності: адмінправа, кримінального права, цивільного, трудового, міжнародного, сімейного та інших видів права. Такі моделі базуються на алгоритмізації узгодження нормативних систем регулювання правової комунікації з конституційними та іншими правовими нормами. Вони потребують довготривалої вдумливої практики юристів спільно із фахівцями ІТР.

Ефективність правової комунікативної діяльності вимірюється певними показниками. Як зауважує А. С. Токарська, з логічної точки зору, визначення будь-якого поняття являє собою розкриття його змісту через визначення істотних ознак та властивостей, що вирізняють визначуваний клас предметів чи явищ.

Особлива властивість права, його нормативність здійснює регулювання суспільних відносин, скеровує поведінку суб'єктів права на унормування їхніх зв'язків. Нормативність комунікації впливає із указаної особливості права та взаємозв'язку права і комунікації. Аналіз ряду традиційних питань правової теорії щодо комунікативної перспективи сучасні дослідники здійснюють крізь призму вчення Габермаса, який змінює акцент від «практичного обґрунтування» взаємодії до «комунікативного». Постійний пошук судового консенсусу щодо потреб іншої особи лежить в основі безперервного правового діалогу, що відбувається з метою додержання у суспільстві верховенства права. Звісно, міжособистісні дії регулюються не тільки правом; комунікація відіграє зростаючу роль у творенні і легітимації права, включаючи різні типи учасників у комунікативний процес. Право диктує/встановлює рамки людської взаємодії, а, отже, і комунікації. Воно (право) розвинене, за М. ван Хуком, через комунікацію. Комунікація є важливим підґрунтям для легітимації права. Відтак її ефективність

вимірюється не лише «умінням досягти мети інтеракції», а виходить за межі звичного обміну інформацією і сягає глибинних процесів впливу комунікації у правовій сфері на правові явища: правотворчість, правозастосування, правове регулювання [1, с. 10].

Визначення ефективності професійної комунікації у галузі права ускладнюється відсутністю усталення в законі про судоустрій суті комунікативної компетентності. Вчені декларують спільні погляди на те, що комунікація ефективна, якщо вона досягає правової комунікативної мети, змінює неправові результати, негативні явища чи суспільні настрої.

Зміст правової комунікації комунікантів різних типів суттєво відрізняється від ціннісних спрямувань у побуті, культурі, освіті та ін.). Це той різновид взаємодії, який і на рівні впливу на суб'єкта права, його особливостей, різних правових намірів функціонування державно-правового організму взагалі має суспільно значимі позитивні результати. Спільними рисами, що універсалізують ознаки правової комунікації, як будь-якого типу взаємозв'язку, є вплив таких чинників, як соціальні стереотипи (наприклад, критичне сприйняття дії правоохоронних органів), соціальний статус комуніканта, довіра до нього та інші. Визначення ефективності професійної комунікативної діяльності у сфері правосуддя вирізняється своїми особливостями. В основі комунікативної судової результативності як визначальної мети соціальної взаємодії індивідів взагалі лежить поняття її раціональності. Щоб її визначити, окреслимо загальну ієрархію цінностей у правовій комунікації, на яку вона (раціональність) зорієнтована, через яку доведеться оцінювати судову комунікативну ефективність: це заслуховування конфліктогенних ситуацій на основі правових методів, захист порушених прав і свобод як альтернативний спосіб до силового вирішення проблем, забезпечення та захист особистих немайнових прав громадян. В основі судової комунікації – етичний суб'єкт-суб'єктний взаємозв'язок, в результаті якого здійснюється «визнання в іншій людині суверенної особистості» [2, с. 21]. За Ю. Габермасом, універсальна практика має на меті встановити й реконструювати універсальні умови можливого взаєморозуміння. А дискурс «є та інстанція, за допомогою якої обґрунтовуються етичні норми й цінності, що стали проблематичними» [2, с. 67].

Тому ефективність правової комунікації скоординована правовою культурою, державною етикою у суспільстві, виробленим стереотипним її сприйняттям і репрезентуванням її носіями. Чим вища правосвідомість громадян, чим бездоганніше діє механізм правовідносин, тим ефективніше відбувається комунікативний правовий процес. Відповідно, – й ефективна комунікативна діяльність правників формує систему відносин у суспільстві, є умовою

перспективного розвитку правовідносин [1, с. 32].

Наприклад, аналізуючи показання потерпілого, підсудного, свідків, захисник повинен зіставити:

- показання однієї і тієї ж особи на досудовому слідстві і в суді;
- показання різних свідків;
- показання учасників процесу і документи;
- показання підсудного, потерпілого і незаперечні факти;
- вільну розповідь на перших і наступних допитах досудового слідства і в суді [3, с. 34].

Так само і комунікативне обґрунтування кваліфікації злочину. Питання про кваліфікацію злочину ставиться захисником, коли обвинувачення повністю або частково визнається, а кваліфікація злочину, запропонована слідчим, заперечується. Правові міркування адвоката мають бути аргументовані, а висновки – обґрунтовані перевіреними доказами.

Комунікативні огріхи, найпоширеніші в судовій практиці: захисник не заперечує фактичної сторони діяння, але стверджує, що воно передбачено не тим кримінальним законом, яким його кваліфікує обвинувачення; захисник заперечує окремі елементи діяння, наприклад, розмір викраденого, мотив убивства і на підставі пропонує іншу кваліфікацію [3, с. 35–36].

У наведених прикладах ефективність правової комунікації значною мірою залежить від професійного добору засобів комунікації, заснованого на етичних принципах спілкування, що сприяють вияву модусу, поведінки особи у межах правових норм. Хоча у правовій комунікації потреби суб'єктів і об'єктів часто не збігаються. Те, що становить ефективний наслідок, раціональні дії для комунікатора, може мати цілком протилежний результат для комуніканта. Для суду це типова ситуація, яка всуціль викликає незадоволення і породжує корупційні дії в суді.

---

1. Токарська А. С. Правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права» / Антоніна Семенівна Токарська // Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2008. – 35 с.

2. Габермас Ю. Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ / Ю. Габермас // Комунікативна практична філософія. – К.: Лібра, 1999. – С. 237–324.

3. Молдован В. В. Судова риторика: практикум: навч. посібник / В. В. Молдован, Р. С. Кацавець. – К.: Алерта, 2006. – 200 с.

Тополевський Р. Б.
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОСОБИСТІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ

Особисті права і свободи – це ті правові можливості людини, які необхідні їй як для фізичного виживання – забезпечення біологічних та матеріальних інтересів та потреб, так і для захисту індивідуальності – реалізація морально-психологічної, духовної та складової її ідентичності.

Стаття 271 Цивільного кодексу України наголошує: «Зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя»

Інакше кажучи, головне завдання особистих прав створити специфічні «території свободи» певної особи, які б були захищені від свавільних посягань з боку будь-кого.

Таким чином особисті права виконують з одного боку функцію захисту вітальних інтересів особи та її автономності, з іншого боку особисті права протистоять атомізації суспільства, характерній для недемократичних режимів.

Традиційно до особистих прав і свобод відносять: право на життя (стаття 2 Європейської конвенції з прав людини, стаття 27 Конституції України); право на повагу своєї гідності (стаття 28 Конституції України); - право на особисту свободу і недоторканість (стаття 5 Європейської конвенції з прав людини, стаття 29 Конституції України); право на таємницю особистого життя (ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, ст.ст. 31, 32, 51, 52 Конституції України); - право на недоторканість житла (ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, ст. 30 Конституції України); свобода світогляду і віросповідання (ст. 9 Європейської конвенції з прав людини, ст. 35 Конституції України); свобода пересування та право вільного вибору місця проживання (ст. 33 Конституції України); - право знати свої права (ст. 59 Конституції України); право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, завданої органами державної влади чи органами місцевого самоврядування (ст. 56 Конституції України); - право на справедливий судовий захист своїх прав (ст. 6 Європейської конвенції

з прав людини, ст. 55 Конституції України); право на правову допомогу (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, ст. 56 Конституції України); свобода від зобов'язання виконувати явно злочинні розпорядження і накази (ст. 60 Конституції України).

Про ці ж права говорить і ч.1 ст. 270 Цивільного кодексу України, хоча й визначає їх дещо інакше: «1. Відповідно до Конституції України фізична особа має право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості».

Особисті права та свободи, як природні права, виступають і гарантуються як засіб від сваволі держави. Разом із тим, вони потребують і захисту з боку держави. Варто зазначити, що питанню захисту особистих прав приділено увагу і в Кримінальному кодексі України: розділ 2 -5 Особливої частини.

Спробуємо спрогнозувати імовірний розвиток особистих прав та проблеми, які імовірно можуть постати в майбутньому, застосовуючи методи юридичної футурології.

Як відомо юридична футурологія є способом осмислення та обговорення майбутнього у правовому контексті і з'ясування місця державно-правових явищ у майбутньому суспільстві.

Юридична футурологія, як складова загальнотеоретичної юриспруденції не визначає чітко майбутнього права, з тим, щоб передбачити і приготуватися до можливих змін правових підходів. В цьому випадку майбутнє правової системи виступає як сукупність імовірних сценаріїв розвитку з урахуванням цінності права як соціального явища і в контексті реалізації чи порушення принципу верховенства права. В цьому сенсі важливе значення має також урахування позитивної динаміки правової системи – правового прогресу. В цьому сенсі особливе місце займає футуристична спрямованість екологічної функції держави.

Б. Біб (Barton Veebe) розглядає правову футурологію (legal futurism) як «вид правового дискурсу, який передбачає майбутнє і роль права у ньому» [1].

Таким чином, рівень прогнозування та загальна скерованість прогнозу залежить як від об'єкта прогнозування, так і від позиції автора прогнозу або прогностичної моделі.

Дослідження майбутнього правової системи може як призвести до виповнення пропонованої моделі майбутнього права, як «самовиконуване пророцтво», так і до того, що певні зусилля правників дозволять запобігти формуванню небажаного стану правової системи, в тому разі, коли футурологи виявлять наявність небажаних тенденцій. В цьому випадку, чим далі в часі від точки прогнозування знаходиться небажана тенденція правової системи, тим менші зусилля слід вжити для запобігання втіленню кінцевої небажаної схеми розвитку правової системи.

Варто вказати на певні обмеження прогнозування розвитку суспільства на значні часові проміжки. Це пов'язане, перш за все, з обмеженістю знань у футуролога в момент прогнозування щодо об'єкта дослідження. Причому, похибка прогнозування зростає разом із збільшенням строку прогнозування у зв'язку із зростанням обсягу накопичення невеликих суспільних змін, які неможливо спрогнозувати.

З іншого боку обмеженість моделей майбутнього суспільства і права тим сильніша, чим на дальший проміжок часу в майбутнє дослідник намагається зазирнути. Це пов'язано як зі зміною обставин, так і з обмеженістю засобів прогнозування.

Саме тому спроба зазирнути в майбутнє особистих прав людини безпосередньо передбачає як прогнозування власне розвитку доктрини прав людини, так і намагання передбачити зміни в суспільстві і зміни в технологіях.

Варто зазначити, що, в межах розвитку особистих прав людини, передбачення можливих майбутніх негативних наслідків щодо сучасної діяльності набуває особливого характеру. Це пов'язано як із тим, що зміни в доктрині особистих прав – це розвиток розуміння природних прав.

Очевидно, що таке розуміння не є статичним. Воно розвивається, зазнає впливів та змін.

Окремо слід відзначити міжнародно-правову складову особистих прав людини та вплив міжнародно-правових інституцій на їхнє осмислення.

Держава, гарантуючи особисті права, має обов'язок передбачати, прогнозувати та відвертати негативні наслідки порушення особистих прав людини.

Отже, футуристичний вимір особистих прав людини дозволяє прогнозувати перебудову суспільства в сторону посилення захисту прав людини і розвитку прав четвертого покоління. Більше того, саме від якості досліджень, здійснюваних у сфері прав четвертого покоління, тісно пов'язаного з особистими правами людини залежить майбутнє суспільства.

Щодо перспективних напрямків дослідження цієї проблематики, то слід відзначити необхідність як поглиблення дослідження футуристичної складової екологічної функції держави, так і застосування засобів юридичної футурології до інших функцій держави та розробку сценаріїв майбутнього розвитку системи функцій держави з урахуванням соціального та науково-технічного прогресу.

Beebe B. Fair Use and Legal Futurism / Barton Beebe// Forthcoming. Law & Literature. – New York University: School of Law – 2012. – No.24. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2083318>

Федін М. І.

викладач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

СВОБОДА СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ, ЙОГО ЗАКРІПЛЕННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Людина беззаперечно є носієм природних прав: права на життя, права на висловлювання власних поглядів, права на недоторканність приватного життя і ін.. Вони є основними і незаперечним. Це, однак, не означає, що вони всіма визнаються і ніким не порушуються. Довгий час людство йшло до закріплення прав і свобод окремої людини у конституційному законі. Основним завданням такого закону стала охорона природних прав, протидія расовій дискримінації, нетерпимості та закріплення механізму протидії порушення прав людини. До основоположних прав людини належить також свобода совісті та віросповідання.

Рада Європи є організацією основною функцією якої, відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є захист прав людини. З цією метою були створені: Європейська Комісія з прав людини і Європейський суд з прав людини. На ці інституції покладається обов'язок розглядати міждержавні та індивідуальні скарги щодо порушення прав людини [5, с. 3].

Конвенція гарантує основні права та свободи людини, зокрема право на свободу слова та віросповідання на яке вказує ст. 9 [3]. Згадана Конвенція закріплює загальний принцип, згідно з яким людина може самостійно приймати рішення про своє духовне та

релігійне життя. Жодна дискримінація з релігійних мотивів не допускається, обмеження цієї свободи можливе лише тоді коли дії особи несуть загрозу іншій людині.

Право сповідувати релігію, висловлювати свої переконання, є одними з найбільш важливих принципів, що випливає з свободи думки, совісті і віросповідання. Спираючись на ст. 9 Конвенції кожен має право на відправлення своїх релігійних обрядів. Держави зобов'язані надати можливість створювати і будувати місця відправлення культу, організовувати і забезпечувати паломництва та процесії які включені в релігійні ритуали. При визначенні вихідних днів законодавці повинні враховувати традиції різних релігій, щоб дати можливість виконання релігійних обрядів[5, ст.8].

З цього приводу Європейський суд з прав людини висловив свою позицію у справі Фарук Калац проти Туреччини [4]. Військового Фарука Калаца було відправлено у відставку у зв'язку з підозрою про його приналежність до фундаменталістської релігійної організації. Потерпілий вказував на те, що має право на молитву п'ять раз на день та на дотримання посту під час Рамадану. Однак державою Туреччиною було надано беззаперечні докази його приналежності до фундаменталістської організації, а Європейським судом з прав людини винесено рішення у якому зазначалося, що стаття 9 Конвенції порушена не була, оскільки Фарук Калац міг висловлювати свої релігійні погляди, дотримуватись посту та молитись. Однак, вибираючи військову кар'єру, він усвідомлював необхідність дотримання військової дисципліни, обмеження в конкретних випадках своїх основних прав і свободи, чого не було б якщо він був би цивільною особою, а його звільнення не зумовлене його релігійними поглядами, а невиконанням військового статуту[1, с.356].

Право на свободу совісті та віросповідання передбачає також можливість навернути у свою віру інших людей переконати їх приєднатися до своєї спільноти [2, с.38]. І тут виникає проблема надмірного прозелітизму(тиск на людей які знаходяться у скрутному становищі, обіцянка матеріальних вигод і т. ін.), що стало причиною частих звернень до Європейського суду з прав людини.

Варто відмітити, що свобода совісті та віросповідання мусить мати певні межі, які встановити у сучасному демократичному суспільстві досить складно, однак необхідно, для примирення інтересів різних спільнот та груп, та забезпечення поваги до думки всіх людей. Тут виникає питання наскільки далеко держава може втручатися у ці питання. Нажаль, однозначної відповіді на це питання не має.

Принцип, що випливає зі статті 9 Європейської конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод є одним з наріжних каменів демократичного суспільства. Релігія є формою самоідентичності людей і впливає на концепцію їхнього життя. Гарантування державою свободи совісті та віросповідання істотно впливає на її імідж держави та рівень моральності суспільства.

---

1. Де Сальвіа М. Прецеденты европейского суда по правам человека . Руководящие принципы судебной практики, относящейся к европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод . судебная практика с 1960 по 2002 г . – СПб .: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004 . – 1072 с .

2. Єленський В. Прозелітизм / В. Єленський // Людина і світ. – 1999. – №3–4. – С. 37–40.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод . Рада Європи; Конвенція, міжнародний документ від 04.11.1950. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97 р.

4. [Електронний ресурс] // Режим електронного доступу <http://eurocourt.in.ua/GetArticlesByCategory.asp?CategoryId=2>

5. Por. P. Hofmański, Prawa Człowieka przed Trybunałem w Strasbourgu, – Temida 2, Białystok 1993 – s. 3–4.

Федіна Н. В.

старший викладач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Справедливість належить до вічних ідеалів людства, а прагнення справедливості пронизує всі сфери людського життя. Не випадково наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть значної ваги набули дослідження, що мають на меті дати відповідь на питання про те, яким чином розв'язання існуючих проблем співвідноситься з ідеєю соціальної справедливості та рівності, зокрема й у діяльності органів внутрішніх справ, які покликані захищати права та свободи людини і громадянина та створювати на основі закону можливості для їх реалізації.

Справедливість визначають як загальну моральну санкцію спільного життя людей, що розглядається під кутом бажань, інтересів,

обов'язків, які стикаються між собою. Вона стосується людських взаємин у всіх їхніх суспільно значущих сферах життєдіяльності - від міжособистісної сфери до міжнародних відносин. Специфічним предметом справедливості є благо та зло спільного існування в межах єдиного соціального простору. Тому справедливість - це спосіб ставлення людини до іншої особи, опосередкований ставленням до благ, на які вони обоє претендують. Відповідно справедлива людина та справедливе суспільство - це такі, які можуть знайти моральну міру в розподілі благ, а моральною може вважатися така міра, яка влаштує всіх і на яку отримано згоду тих, на чю долю випадає більше негод [1, с. 622].

Оригінальна сучасна теорія соціальної справедливості була розроблена американським філософом Джоном Роулзом в його праці «Теорія справедливості», яка побачила світ 1971 року [2].

Синтетична теорія справедливості Дж. Роулза пропонує ідеально-типову модель справедливості в сучасних ліберально-демократичних суспільствах. Її нормативне підґрунтя становлять два принципи: по-перше, кожна людина повинна мати рівні права щодо найбільш загальної схеми рівних основних свобод, сумісних з подібними схемами свобод для інших; по-друге, соціальна та економічна нерівність має бути облаштована таким чином, щоб вони були наближені до найбільш очікуваної вигоди для найменш успішних членів суспільства і забезпечували доступ до посад і становища відкритим для всіх за умов чесної рівності можливостей.

Згідно з Дж. Роулзом, у суспільстві мають бути насамперед обрані базові принципи справедливості, після чого настає час для справедливої конституції, яка фіксує основні права та свободи. На наступній законодавчій фазі розглядають справедливі закони та закладають механізми економічної та соціальної політики, а також шляхи неупередженого застосування справедливих правил і законів.

З часу свого оприлюднення теорія справедливості Дж. Роулза знаходить щонайширше застосування для аналізу різних сфер суспільного життя та прийняття рішень, у тому числі і в правоохоронній сфері [3, с. 93].

Як зазначалося нами вище, теоретико-правове розуміння справедливості в діяльності органів внутрішніх справ безпосередньо пов'язане з поняттям законності, дотриманням норм права. У цьому контексті необхідно зазначити, що кожне суспільство має своє уявлення про справедливість, яке не лише можна піддавати сумніву або рішуче заперечувати, але й розуміти, виходячи з об'єктивної

зумовленості історичним розвитком стану соціуму.

Словник російської мови С. Ожегова тлумачить поняття «справедливий» в трьох аспектах:

1) справедливою вважається людина, яка діє неупереджено, відповідно до істини;

2) справедливими вважаються відносини, які здійснюються на законних та чесних засадах;

3) справедливий взагалі – це істинний, вірний, правильний [4, с. 322].

Якщо брати до уваги тлумачення справедливості, подане в словнику за редакцією Д.М. Гвішіані, слід відзначити, що справедливість проголошувалася одним із найважливіших принципів, що містить в собі позитивні та негативні елементи взаємовідносин між людьми [5, с. 159].

Позитивний елемент справедливості ґрунтується на визнанні за кожною людиною права на безперешкодну діяльність та користування тими ж благами, які приносить ця діяльність, а оскільки люди мають різний ступінь обдарованості, то це призводить до нерівності

Негативний елемент ідеї справедливості передбачає усвідомлення існування обмеження прав окремої особи, що зумовлюються наявністю інших людей, які мають однакові права і повага до яких є необхідною умовою суспільного життя (в ідеях про взаємообмежені сфери дії особистостей міститься поняття рівності).

Справжнє уявлення щодо справедливості виникає через узгодження, шляхом належної координації позитивних та негативних елементів, за умов, що ідеї рівності та нерівності спрацьовують одночасно: перша – до меж людської діяльності, а друга – до результатів.

Як політико-правовий принцип та юридичну категорію, рівноправність слід відрізнити від поняття рівності, що є матеріальним підґрунтям рівноправності. Рівність - більш загальне поняття, оскільки не всі елементи соціальної рівності можуть тримати закріплення в правових нормах [6, с. 313].

Отже, вимоги принципу справедливості, що мають певну нецінну основу, змістовно коригуються відповідно до вимог часу та місця. Функціональне призначення принципу справедливості на кожному етапі історичного розвитку суспільства полягає у виконанні стабілізуючих функцій, які повинні стримувати та координувати виробництво та поділ матеріальних і духовних благ у межах, за якими суспільна система не зможе змінюватись у прогресивному напрямі без ризику руйнування або занепаду.

Для забезпечення стабільності в суспільному житті слід прагнути, щоб принцип справедливості узгоджувався з нормативно-регулятивною

системою суспільства – системою права. Поняття права та справедливості мають одне етимологічне коріння: «правове», «правдиве». З цих позицій правове регулювання постає як регулювання суспільних відносин на ґрунті справедливості.

Працівник ОВС, як і будь-яка інша особа, ґрунтуючись на усвідомленні справедливості, формує для себе моральні обов'язки, виробляє якості, що дозволяють здійснювати моральний самоконтроль, тобто йдеться про формування совісті як складової частини правосвідомості. Людина, керуючись совістю, оцінює свої вчинки від власного імені. Суть справедливості полягає в тому, щоб встановити, знайти, визначити міру людських вчинків, тобто своєрідну міру-оцінку вчинку людини, що зорієнтована на наявну в конкретному суспільстві ієрархію цінностей.

Устрій людського суспільства базується на ідеї гармонійного примирення інтересів особистості й суспільства і становить зміст вищої справедливості. Тому ідеальним варто вважати такий суспільний устрій, що повністю відповідає цьому принципу.

Тому створення правових норм завжди повинно враховувати те, що сприймається суб'єктами права як справедливе та несправедливе. З огляду на це слушною видається теза про те, що, пронизуючи всі сфери життя суспільства, справедливість найбільш яскраво втілюється у правовій системі [7, с. 51]. Це пов'язано насамперед зі своєрідністю права, що регулює найважливіші сфери життя суспільства.

---

1. Гусейнов А. А. Справедливость / А. А. Гусейнов // Новая философская энциклопедия: В 5-ти т. – М., 2001. – Т.3. – С. 622–624.

2. Роулз Дж. Теория справедливости / Дж. Роулз. – Новосибирск, 1995. – 536 с.

3. Them D. P. Rawls and Environmental Ethics: A Critical Examination of the Literature // Environmental Ethics. – 1995. – Vol. 17. – № 1. – P.93–106.

4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Сергей Иванович Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М., 1934. – С. 322–412.

5. Современный словарь по социологии / под ред. Д. М. Гвишиани. – М. : Наука, 1989. – С. 159.

6. Дворкін Р. Свобода, рівність, спільнота / Р. Дворкін // Сучасна політична філософія : антологія; [пер. з англ.]; упоряд. Я. Кіш. – К. : Основи, 1998. – С. 313–343.

7. Хаткіна М. О. Міфи і легенди народів світу / М. О. Хаткіна, О. В. Зав'язкін. – Донецьк : БАО, 2009. – 656 с.

Хитра А. Я.
завідувач кафедри кримінального процесу факультету №1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Ратнова А. В.
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ОСОБИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Як зазначено у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) України, запобіжні заходи – це заходи забезпечення кримінального провадження, застосування яких супроводжується обмеженням конституційних прав і свобод осіб, котрі підозрюються, обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень. Ці обмеження стосуються свободи пересування та вільного вибору місця перебування.

Таким чином, запобіжні заходи – це те, що держава має право застосувати до особи, котра підозрюється (обвинувачується) у вчиненні кримінального правопорушення. Крім того, держава в особі органів, наділених спеціальними повноваженнями, має право обмежити права та свободи, що закріплені Конституцією України для того щоб обмежити можливості особи навіть думати про будь-які способи перешкоджання встановленню істини у кримінальному процесі [6].

У вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві існують заходи, що тимчасово обмежують права певних учасників кримінального провадження (виклик, грошове стягнення, обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, вилучення майна, затримання особи), а також відомі запобіжні заходи (особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу, домашній арешт, тримання під вартою).

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення його дієвості. Конституція України (ст. 29) гарантує кожній людині право на свободу та особисту недоторканність, однак передбачає застосування домашнього арешту або тримання під вартою у випадку необхідності або за рішенням суду [5]. Як результат, запровадження домашнього арешту як запобіжного засобу є розумним заходом, оскільки переслідує важливі цілі, проте

його забезпечення має бути на найвищому рівні.

Враховуючи мету та суть домашнього арешту як запобіжного заходу, можна сказати, що це крок вперед законодавця, проте будь-який благий намір не залишається без проблем, серед яких можна назвати:

1) встановлення чіткої системи прав та обов'язків працівників правоохоронних органів щодо втручання у життя людей, які спільно проживають з особою, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді арешту;

2) питання щодо систематичності перевірок, ефективності контролю уповноваженими органами та системи дій, що ними вчиняється;

3) звітування особи, щодо якої застосовано домашній арешт, зокрема, телефонування, відповідь на домашні телефонні дзвінки, прибуття за викликом до уповноваженого органу тощо [1].

Ще одним позитивним моментом запровадження домашнього арешту є те, що наша держава зможе забезпечити належне дотримання закріпленого в статті 5 Європейської Конвенції права на свободу й особисту недоторканність [4].

Станом на 31 грудня 2015 року на розгляді в Європейському суді з прав людини перебувало загалом 64 850 справ держав-сторін Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) (станом на кінець 2014 року – 69 900), з них 13 850 – проти України, що складає 21,4 % від загальної кількості справ (станом на кінець 2014 – 19,5%).

Одними з основних проблем, які призводять до констатації Європейським судом порушень Україною положень Конвенції надалі залишаються: недоліки законодавства і судової практики, які призводять до тримання особи під вартою без належної законної підстави; недоліки судової практики, що призводять до порушення права особи на справедливий судовий розгляд та інші[3].

Обмеження права особи на свободу пересування при обранні запобіжних заходів у кримінальному процесі може бути повним або частковим.

Таким чином, домашній арешт відноситься до першої групи запобіжних заходів, що повністю обмежують право особи на свободу пересування тільки в тій частині, де підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати житло цілодобово, та до другої – в частині заборони підозрюваному, обвинуваченому залишати житло в певний період доби [2, с.317].

Відповідно до ч. 5 ст.194 КПК України слідчий суддя, суд може

застосувати домашній арешт до підозрюваного, обвинуваченого та покласти на нього ряд обов'язків: перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме: перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею/судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею/судом; не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання; здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; носити електронний засіб контролю [7].

З них, до обов'язків, які обмежують право особи на свободу пересування, є такі: перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; носити електронний засіб контролю.

На даний час накладення і виконання обов'язків, при застосуванні запобіжних заходів викликає ряд запитань і потребує конкретизації.

Обмеження конституційних прав і свобод людини можливе лише в визначеному законом порядку і в тій мірі, в якій це необхідно. Держава, що порушує або обмежує права людини, має нести за це відповідальність. Цей принцип знайшов закріплення в Конституції України.

Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їх незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56 Конституції України).

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції

України) [5].

Кожен захід забезпечення кримінального провадження, у тому числі й запобіжні заходи, мають свої особливості, проблемні і суперечливі моменти у їх правовій регламентації. Безліч питань виникне, очевидно, і під час їх практичного застосування. Однак нині вже можна говорити, що в їх правовій регламентації багато прогресивних рис. Тому до слідчих суддів закон висуває підвищені вимоги щодо оперативності розгляду ними клопотань, вимагає належної уваги, проникливості і далекоглядності у прийнятті рішень, встановлюючи необхідність у багатьох ситуаціях ухвалювати рішення негайно, віддаючи їм право вирішення найбільш делікатних для особи питань – питань обмеження її прав і свобод [1, с.95]

---

1. Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Москалюк Юлія Дмитрівна ; Держ. фіскал. служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. - Ірпінь, 2015.

2. Гончар О. В. Обмеження права особи на свободу пересування при обранні запобіжних заходів у кримінальному процесі України / О. В. Гончар // Університетські наукові записки / Хмельниц. ун-ту упр. та пр. – Хмельницьк, 2013. – № 1. – С. 314–320.

3. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/9329>

4. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

5. Конституція України від 28 червня 1996 року <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

6. Дворник Д. Домашній арешт як запобіжний захід у новому КПК України http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/661?view=material

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Цебенко С. Б.
доцент кафедри історії держави і права,
кандидат юридичних наук
*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Україна, ратифікувавши міжнародно-правові договори, взяла на себе зобов'язання виконувати та впроваджувати в національне законодавство відповідні норми та принципи, що закріплені у них. У науковій літературі міжнародні стандарти найчастіше пов'язують саме з тими нормами, які мають юридичний характер і є складовою частиною системи норм міжнародного права [1, с. 535, 538]. Зокрема, у «Юридичній енциклопедії» визначено, що «стандарти міжнародні – це міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права» [2, с. 615]. Вони передбачають певні загальнодемократичні вимоги й обов'язки держав у різних сферах суспільного життя, зокрема, у галузі прав людини, які повинні бути втілені й конкретизовані у національних правових системах з урахуванням особливостей суспільного устрою та історичного розвитку [3, с. 18].

До міжнародно-правових стандартів-принципів у літературі відносять такі принципи: верховенства права, рівності, справедливості, демократизму. Міжнародні стандарти-норми закріплюють лише ті права людини, які визнає світова спільнота, що закріплені в міжнародно-правових договорах з прав людини та є міжнародним обов'язком держав-учасниць цих договорів. Визнаними на міжнародному рівні серед громадянських і політичних прав людини є, зокрема, право на життя, заборона катувань, право на свободу та особисту безпеку, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на свободу думки, совісті та віросповідання тощо. До стандартів-норм у групі соціально-економічних і культурних прав людини в літературі відносять право на працю і безпечні умови праці, право на гідний рівень життя, право на здоров'я і соціальний захист, право на освіту тощо [4, с. 34–41].

Міжнародні стандарти в галузі прав людини професор П. Рабінович визначає як закріплені в міжнародних актах та інших міжнародних документах показники цих прав, до досягнення яких заохочуються або зобов'язуються держави [5, с. 22]. Професор С. Оганесян вважає, що міжнародні стандарти прав людини не лише

закріплюють перелік загальноновизнаних прав і свобод, але й встановлюють їх обсяг, мінімальний рівень, на якому ці права мають реалізовуватись [3, с. 18].

На думку С. Верланова, стандарти прав людини – це відносно визначена за змістом і нормативно закріплена за формою сукупність можливостей людини, які зумовлені універсальними засадами, встановлені за згодою держав і призначені для забезпечення потреб людини та її захисту за допомогою національних та міжнародних засобів [6, с. 23].

На думку О. Костильової до основних ознак міжнародних стандартів прав людини можна віднести те, що вони: 1) становлять систему міжнародно-правових норм, які містяться у міжнародно-правових актах; 2) встановлюють і визначають конкретні обов'язки держав з їх виконання; 3) встановлюють перелік основних прав і свобод, визначають їх зміст; 4) закріплюють коло обов'язків держав щодо визнання, забезпечення і захисту відповідних прав і свобод; 5) формують механізм користування правами і свободами [7, с. 28].

Крім того, аналізуючи різні визначення міжнародних стандартів прав людини, до переліку їх характерних ознак також можемо додати таке: 1) міжнародні стандарти встановлюють не лише зміст, а й обсяг прав і свобод людини, тобто всі їх мінімальні показники; 2) забезпечення цих прав здійснюється за допомогою національних та міжнародних засобів захисту прав людини; 3) міжнародні стандарти підлягають обов'язковому дотриманню з боку держави та безпосередньому застосуванню у національних правових системах. Специфічною властивістю міжнародних стандартів є гранична абстрактність застосовуваних у них терміно-понять, що їх фіксують відповідні норми і принципи.

Одним із критеріїв, за якими можна класифікувати міжнародні стандарти прав людини, є територіальний критерій (за сферою дії), за яким виділяють: всесвітні (загальнолюдські, глобальні) та регіональні (зокрема, континентальні (європейські, американські тощо) міжнародні стандарти, які поширюють свою дію в межах певної географічної території [1, с. 536; 8, с. 22–25].

Всесвітні міжнародні стандарти найбільш активно почали розвиватися з моменту створення ООН у 1945 р. та прийняття Загальної декларації прав людини 1948 р. Саме положення цього документу розглядають як певний, визначений «загальний ідеал», до якого мають прагнути усі держави. Протягом останніх 60 років державами-членами цієї міжнародної організації було прийнято ряд правозахисних конвенцій, у яких містяться міжнародні стандарти.

Саме їх у юридичній літературі прийнято називати Міжнародний білль з прав людини. [5, с. 25; 8, с. 20]. Усі ці правозахисні конвенції, ратифіковані Україною, є невід'ємною частиною національного законодавства.

Європейські стандарти із захисту прав людини у літературі розглядаються як визнані європейським співтовариством і закріплені в його документах юридичні норми, а також механізми їх гарантії, захисту та забезпечення на практиці [9, с. 223]. Європейські стандарти прав людини професор П. Рабінович визначає як зафіксовані в юридичних актах та документах європейських міжнародних організацій певні показники змісту та обсягу цих прав, до досягнення яких заохочуються або зобов'язуються держави [8, с. 24].

Складовою частиною європейських стандартів є стандарти РЄ з прав людини, адже саме зі створенням цієї міжнародної організації, підписанням ЄКПЛ та формуванням європейської системи захисту прав людини, можна сказати, реально розпочинається становлення і розвиток системи європейських стандартів з прав людини.

Всесвітні та європейські стандарти з прав людини на сьогодні, з одного боку, є чітко сформованими, і, відповідно, повинні бути впровадженні в життя кожною демократичною державою, а з іншого – перебувають у процесі постійного прогресивного розвитку, шляхом прийняття нових чи доповнення вже наявних норм.

---

1. Конституционные права и свободы человека и гражданина в Российской Федерации : учеб. для вуз. / под ред. д. ю. н., проф. О. И. Тиунова. – М. : Норма, 2005. – 608 с.

2. Савчук К. О. Стандарти міжнародні / К. О. Савчук // Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. Ю. С. Шемшученко [та ін.]. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2003. – Т. 5 : П–С. – С. 615.

3. Оганесян С. М. Понятие международных стандартов прав человека / С. М. Оганесян // Международное публичное и частное право. – 2008. – № 2. – С. 18–21.

4. Руднева О. М. Теоретичні проблеми класифікації міжнародних стандартів прав і свобод людини / О. М. Руднева // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 9. – С. 32–42.

5. Рабінович П. М. Світова «Біблія» людських прав (до 60-річчя проголошення Всезагальної декларації прав людини) / П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 1 (56). – С. 21–30.

6. Верланов С. Стандарти соціально-економічних прав людини в інтерпретації Європейського комітету соціальних прав / С. Верланов // Право України. – 2007. – № 5. – С. 23–27.

7. Костилова Е. Д. Поняття, види і джерела європейських міжнародно-правових стандартів в області прав людини / Е. Д. Костилова // Право і держава. – 2007. – № 7. – С. 24–28.

8. Рабінович П. Міжнародні стандарти прав людини : загальні ознаки, класифікація / П. Рабінович, О. Венечка // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4 (71). – С. 18–28.

9. Луць Л. А. Сучасні правові системи світу : навч. посіб. / Л. А. Луць. – Львів : юрид. фак. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2003. – 247 с.

Чорнобай О. Л.

доцент кафедри теорії та філософії права,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ПРОБЛЕМИ АРГУМЕНТАТИВНОЇ ПРАКТИКИ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Очевидно, насамперед потрібно окреслити предмет роздумів, визначивши значення понять двох наукових категорій – “юридична діяльність” і “аргументативна практика”. За популярним виданням, перше – “вид соціальної діяльності, якою займаються юристи з використанням юридичних знань, засобів, дотримуючись у передбачених законом випадках юридичної форми, з метою вирішення різних юридичних проблем” [1, с. 519]. Ґрунтовно методологічні й теоретичні аспекти такого соціального явища, як юридична діяльність, розглянуто у монографії відомого українського правознавця С. Гусарева, який запропонував таке визначення цього поняття: “Юридична діяльність – це різновид правової діяльності, що здійснюється у сфері права юристами на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб’єктів відповідно до вимог права” [2, с. 85].

Як відомо, досягнення належного “правового результату” великою мірою залежить від професійності юриста, вагомою складовою якої є вміння ефективно використовувати усі доступні йому засоби аргументування обґрунтованості, доказовості у відстоюванні своєї позиції (наприклад, як учасника судових дебатів). Отже, йдеться про важливість аргументативної практики (володіння прийомами, формами, засобами аргументування) у підвищенні рівня риторичної майстерності сучасних юристів-практиків, у першу чергу тих, хто бере участь у публічних диспутах (правозахисники, адвокати та ін.). Оскільки дефініції цього поняття поки що українськими правознавцями не запропоновано, то

наважимося сформулювати еспліцитно таке (безумовно, воно потребуватиме належного обґрунтування) визначення: аргументативна практика в юридичній діяльності – це аргументованість пояснень, тверджень, доказів, переконливість аргументації, що досягається в результаті втілення у правове життя основних положень теорії юридичної аргументації.

Безперечно, практика має базуватися на теоретичних засадах. Коли мається на увазі предметнашогозацікавлення, то як не нагадати зауваження проф. М. Козюбри: “Вразливими з точки зору методології і методики аргументації є чимало ... правових досліджень, які проводяться в Україні... Ще гіршою бачиться ситуація з юридичною аргументацією рішень у процесі правозастосування, передусім судового. Це свідчить про необхідність активнішого звернення до цих проблем на всіх рівнях – наукових теоретико-правових досліджень, юридичної освіти, практичної юридичної діяльності” [3, с. 567]. То ж, як бачимо, підстав для глибоких досліджень у трьох визначених авторитетним ученим напрямках достатньо.

Звичайно, юридична аргументація, як і будь-яка аргументація у тій чи іншій галузі знань, носить на собі відображення специфіки правознавства. “... В юридичній аргументації, – зазначав ще на початку 80-х рр. ХХ ст. відомий вірменський філософ Г. Брутян, – висувається на перший план той чи інший компонент аргументації, який не у такій явній формі присутній і в інших сферах аргументації. Це стосується насамперед ролі переконання, на що справедливо звертає увагу Х. Перельман, відзначаючи, що юридична інтерпретація заснована на такій аргументації, яка повинна переконати суддю, а не на безособових і примусових демонстраціях. Саме фактор переконання привертає увагу дослідників доказу в юриспруденції” [4, с. 44].

Можна навести і низку інших специфічних особливостей юридичної аргументації, які мають знаходити фіксацію, пояснення й належне обґрунтування в теорії. Визначимо, що ця специфіка, як і загалом проблеми юридичної аргументації мали б бути у “полі зору” юридичної деонтології як “галузі наукових знань про сутність і соціальне призначення юридичної професії, чинники, які впливають на її стан, а також вимоги, що ставляться до професійних якостей та практичної діяльності юристів” [5, с. 13]. Починаючи з проф. В. Горшенева, який є автором значної кількості підручників і навчальних посібників з юридичної деонтології, однак, на жаль, жоден з них навіть не наблизився до розгляду цих питань, хоча акцентував увагу на професійній культурі. А в підручнику, підготовленому викладачами кафедри теорії держави і права Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого, навіть виділено окремих розділ “Юридична мова”, наприкінці якого автори зазначають: “Юрист в усному спілкуванні повинен володіти здатністю переконливо обґрунтовувати свою позицію, вибудовувати і викладати аргументацію, оперативно і грамотно відповідати на запитання та контраргументи опонента тощо” [5, с. 183].

Останнє адресоване тим, хто займається практичною юридичною діяльністю, яка “здійснюється на професійній основі; із використанням правових засобів, процедур; має особливий режим здійснення, а також особливі організаційні та процесуальні форми; її метою є задоволення законних потреб та інтересів” [2, с. 147]. Характерним прикладом такої діяльності є участь юристів різної професійної спеціалізації у судовому процесі, кульмінацією якого вважаються судові дебати. Їх процесуальний статус чітко визначено КПК України. Під час цієї зазвичай емоційної частини судового розгляду сторони обвинувачення і захисту мають нагоду продемонструвати, наскільки кожна з них ефективно володіє аргументативною практикою у відстоюванні справи і позицій. Отже, йдеться про змагальність у словесному дискурсі за встановлення істини і досягнення справедливості, коли рівень майстерності виступу визначає професіоналізм юриста, адже він має переконати суд та учасників судового розгляду в правильності викладеної позиції як істинної. І безумовно, вагомим комунікативним засобом у його красномовстві має бути аргумент не лише як формально-логічний чинник, а як побудований на реаліях фактологічної дійсності інструмент, що дозволяє йому певною мірою використовувати потенціал правової аргументації.

Вправно оволодіти аргументативною практикою особа, яка обрала своїм покликанням юридичну діяльність, повинна прагнути вже на початкових етапах професійної роботи. Ще краще, якщо усвідомить потребу в цьому на студентській лаві. Наскільки відомо, спецкурси з теорії юридичної аргументації викладаються у вишах, де профільне спеціалізація з правознавства.

Безперечно, такі знання позитивно впливатимуть на формування “логіко-аргументаційної культури в інтелектуальній діяльності юриста”, однак, їх виявиться недостатньо для опанування прийомами і принципами аргументативної практики у його напруженій повсякденній роботі незалежно від того, у якій сфері (законотворчій, правоохоронній чи ін.) йому доводиться реалізовувати свою професійну майстерність, використовувати здобуті знання. А тому існує доконечна потреба розглядати визначальні принципи, методологічну спрямованість і прагматизм юридичної (дехто акцентує на означенні – правової) аргументації значно у ширшому контексті

(комунікативному, лінгвістичному, а не лише вузькофілософському).

Отже, навіть такі (певною мірою фрагментарні, можливо недостатньо переконливо теоретично аргументовані) роздуми про необхідність більш уважного підходу до означеного предмета засвідчують існування важливої наукової проблеми, над розв'язанням якої покликана працювати сучасна юриспруденція.

---

1. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт. : В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.

2. Гусарев С.Д. Юридична діяльність : методологічні та теоретичні аспекти / С.Д. Гусарев. – К. : Знання, 2005. – 375 с.

3. Козюбра М. І. Теорія юридичної аргументації : історія становлення, стан і перспективи у вітчизняній юриспруденції / М. І. Козюбра // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. ст. – К. : ДУХ і ЛІТЕРА, 2013. – С. 559–582.

4. Брутян Г. А. Аргументація / Г. А. Брутян; отв. ред. Э. Б. Маркарян – Ереван. : Изд-во АН АрмССР, 1984. – 105 с.

5. Юридична деонтологія : підручник / С. П. Погребняк, О. О. Уварова, Г. О. Христова та ін., за заг. ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 248 с.

Чорнописька В.

асистент кафедри теорії та філософії права,
кандидат історичних наук

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГНОСЕЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ПРАВІ

Зміст та ідея права невіддільні науковому аналізу з його методологічними установками та критеріями, а вимагають інших наукових підходів і способів пізнання, інакше кажучи, іншої методології. На жаль, сьогодні в царині інтерпретації та розуміння як гносеологічних процедур гуманітарного (філософського, художнього, релігійного) знання, безпосередньо пов'язаних із проблемою значення, панує той епістемологічний стан, який відомий методолог науки П. Фейєрабенд назвав «методологічним анархізмом». Відлунням цього стану у вітчизняному правознавстві може бути судження: «інтерпретація поняття права ніколи не була й сьогодні не лишається однозначною».

Найперше рефлексивне осмислення взаємозв'язку людини з реальністю очевидно переконує нас у наявності діяльнісних, таких, що пізнають і оцінюють, здатностей, властивих людині. Ці здатності є безумовно трансісторичними основами інтеграції людини в буття, і на практиці маємо справу з їхньою єдністю. Однак все ж першим фундаментальним аспектом людського праксису є акт оцінки (П.К. Анохін, Е.А. Костандов, П.В. Симонов). Ця еволюційно історично сформована здатність людини освоювати реальність, що їй протистоїть, через акт оцінювання, визначає їй спосіб розуміння природного та соціального світу, а також спосіб її дії в ньому. У праксисі, де оцінка і пізнання злиті, освоєння дійсності починається способом виленовування вагомих об'єктів реальності з метою задоволення потреб. Саме з оцінки, а не з «чистого пізнання», починається практична діяльність людини.

Адаптаційна діяльність усякого живого починається з акту «розсічення» реальності, наслідком якого стають особливі форми відбиття самої реальності та її результату як вагомих, невагомих і нейтральних для людини об'єктів дійсності. Ця розчленованість реальності на вагоме і невагоме формує психологічні ієрархічні структури відбиття людиною світу й вносить у цей світ елемент його освоєння і творення як ієрархічного і структурованого. Таким чином, усі сфери та види людського досвіду і практики опосередковані споконвічно оцінкою, тобто саме тим психологічним феноменом, що завжди визначає преференційний підхід людини до навколишньої реальності, якою б вона не була. І, отже, саме він опосередковує телеономне ставлення кожної людини до буття й телеологічне його відбиття у психіці на всіх її рівнях, у тому числі свідомості.

Телеологічно оцінювати об'єкт означає не виявляти його природні властивості, а розцінювати його таким або не таким, з огляду на критерій «належного бути», тобто судити про нього з позиції відповідності належному. Останнє відношення дано разом із суб'єктом-носієм діяльності. Це відношення переживається, осмислюється як особлива властивість об'єкта, вагома для індивіда, інакше – як цінність. А це означає, що ставлення людини до світу як до середовища свого буття опосередковане певними цінностями, й це ставлення об'єктивно детерміноване самою організацією людського психічного відбиття реальності.

Виходячи із наведених суджень, вважаємо, що всі продукти та результати людського праксису суть цінності, а середовище суспільного буття виступає ціннісно-сисловою реальністю, де панують сенси як психологічні форми акумуляції об'єктивних значень

та індивідуального ставлення до об'єкта.

Сьогодні у своїй класичній іпостасі кантівське порушення проблеми цінностей і пізнання як діалектики практичного та теоретичного розуму можна вважати вже подоланим, бо змінилося саме визначення практичного і теоретичного розуму, а розуміння цінностей вийшло далеко за межі норм моралі. Загальновизнаним фактом стало судження про єдність раціонального та ціннісного аспектів в єдиному акті пізнання, причому за ціннісним аспектом став визнаватися не лише передрівень теоретико-когнітивного підходу, а й самостійний, із властивою йому специфікою відбиття, метод пізнання буття. Це означає, що якщо наукове знання має своїм способом осягнення реальності теоретико-пізнавальний підхід, а на «виході» – знання про фактичне, обов'язково експериментально верифіковане, об'єктивне, властиве об'єкту дослідження як таке, то філософське пізнання як учення про людину, її місце у світі та відносини, що складаються між людьми з приводу об'єктів реальності, має своїм способом осягнення теоретико-ціннісний (аксіологічний) підхід, що дає знання про предмети не в категоріях їхнього фактичного буття, а в категоріях мети й цінності, де об'єкт реальності протистоїть суб'єктові не як предмет «у собі», а як предмет «для мене», «для всіх», тобто перебуває в ціннісному відношенні до людини.

Метою теоретико-когнітивного підходу є отримання наукового знання, що спирається на систему верифікаційних засобів і способів отримання «чистого» об'єктивного знання, де в процесі його набування воно очищається від суб'єктивних пристрастей, світоглядних установок, донаукового й позанаукового знання. Продуктом теоретико-когнітивного підходу є знання про дійсність ніби поза залежністю від потреб та інтересів суб'єкта пізнання, причому ця дійсність розуміється як суто природне буття.

Пізнаючи природу, дослідник-науковець повинен насамперед пояснити хід природних явищ. Це ж завдання стоїть і перед дослідником соціального світу як світу культури й історії – продукту телеономного людського праксису. Соціальні явища – не природні явища, а події, створені людьми, які у своїй діяльності керувалися цілями і потребами, що перебувають у відношенні вагомості з об'єктами, що покликали до життя ці потреби й цілі.

Інакше кажучи, у світі соціальності панують не сталі каузальні залежності, що характеризують логіку та зміст розвитку природного світу, а вагомисні зв'язки й відношення, детерміновані суб'єктивними й об'єктивними перевагами, характер прояву яких може бути тільки ймовірнісним і виявлятися лише як тенденція. А це означає, що в

людському бутті панують імовірнісні закономірності, суть яких можна зрозуміти не стільки з аналізу логіки організації господарської діяльності, що об'єктивно складається, та способу виробництва, скільки з аналізу вагомисних зв'язків, що набули в гуманітарному знанні визначення цінностей. У результаті перед дослідником культури стоїть завдання виявити, інтерпретувати і зрозуміти ті цінності, які реально рухають поведінкою як окремих індивідів, так і мас людей у виборі тих або інших предметів, ідей, способів організації співжиття та індивідуального способу життя як цінності.

Можна стверджувати, що розуміння не дає науково-теоретичної істини, тому що тлумачення цінностей як значень і змістів, які набувають у результаті їх опредметнення статусу матеріальної та ідеальної структури, не може стати науковою істиною.

Справді, тлумачення цінностей як значень і змістів не може бути науковим, і в цьому, очевидно, полягає відповідь на питання про причину багатозначності права. Але це зовсім не означає, що у контекст розуміння як гносеологічної процедури та способу інтерпретації соціального буття не можуть входити науково-теоретичні компоненти. Вони неодмінно в нього входять як структурні ланки ціннісного підходу, підкреслюючи тим самим нерозривний зв'язок пізнавального й ціннісного підходів, проте вони не вичерпують змісту цінностей.

Шишко В. В.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Бачинська Л. Ю.

здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРЕЗУМПЦІЇ ЗГОДИ ПРОВЕДЕННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ВІД МЕРТВОГО ДОНОРА

Гострою є необхідність зміни сучасного українського законодавства у сфері трансплантації органів, тканин та клітин людини та закономірною є особлива увага науковців у щодо цієї проблематики. Взяття донорських органів для трансплантації у живих донорів лише

частково вирішує проблему нестачі органів. Дарування близькому родичу органу з моральної точки зору заслуговує високої етичної оцінки, але, на жаль, у реальних масштабах проблеми не вирішує кардинально ситуацію. Для повного забезпечення донорських органів світова практика використовує трансплантацію органів від трупних донорів.

В науці напрацьовані два шляхи вирішення цієї етичної проблеми нестачі донорських органів: «презумпція згоди» і «презумпція незгоди» на вилучення органів, тканин і анатомічного матеріалу.

Перший шлях передбачає, що кожна особа, котра не залишила прижиттєво письмової незгоди на використанні органів її тіла для трансплантації, після її смерті може бути використана як донор (Франція, Австрія, Бельгія, Іспанія, Греція, Португалія тощо).

Другий шлях означає, що кожна дієздатна особа, котра досягнула 18-річного віку вправі написати інформативну згоду стати донором органів, тканин чи анатомічного матеріалу після її смерті (США, Японія, Німеччина, Великобританія тощо).

Гостру дискусію протягом останніх років у наукових колах прокує можливість зміни сучасного українського законодавства щодо інформованої згоди щодо донорства від померлого. Відтак, сучасне законодавство України іде шляхом презумпції незгоди щодо можливості трансплантації органів або інших анатомічних матеріалів іншій людині.

Сьогодні пропонується вказану презумпцію незгоди замінити на презумпцію згоди проведення трансплантації органів від мертвого донора.

У статті 16 Законопроекту «Про внесення змін до деяких Законів України щодо трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людині» пропонується врегулювати дану проблему наступним формулюванням: «Кожна людина з повною цивільною дієздатністю має право прижиттєво письмово заявити про заборону донорства, після її смерті, що передбачає заборону на здійснення взяття тих чи інших органів та/або анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів, про що вносяться відповідні відомості до Єдиної державної інформаційної системи трансплантації в порядку передбаченому цим законом». Таким чином, людина, яка протягом свого життя офіційно не заборонила взяття у неї органів та/або іншого анатомічного матеріалу, після її смерті може стати донором для іншої людини.

Проте в Україні недостатнім буде лише зміна законодавчого регулювання питання трансплантації органів, тканин і клітин щодо

згоди чи незгоди донора для покращення ситуації щодо трансплантації.

Актуальним для українських реалій, з-поміж іншого, є комплекс заходів, які б сприяли зміні ставлення суспільства до трансплантації та усвідомлення громадянами необхідності особистої участі у порятунку життя іншої людини.

До вказаних заходів важливо залучати представників громадськості, духовних лідерів та засоби масової інформації; особливу увагу необхідно приділити інформуванню населення з метою формування позитивного ставлення громадян до цього процесу. Бо, як вірно вказує Й. Дангата, ключовим також є навчання громадян, спрямоване на підвищення їхньої обізнаності з цією потребою, а також з моральним обов'язком реалізувати цю потребу. Загалом люди були б більше готові добровільно жертвувати свої органи, якби були краще поінформовані про таку потребу [1, с. 25].

Особливо важливо, також з етичного погляду, поширювати автентичну культуру дарування, завдяки якій кожен з юного віку міг би зрозуміти необхідність згоди на цей акт глибокої людської солідарності, що має величезну суспільну цінність [2, с. 589].

Думки науковців щодо доцільності впровадження «презупції згоди» доволі різняться. Зокрема, Е.А. Капитова, О.В. Романовская, Г.Б. Романовский вказують, що систематизувавши всі «за» і «проти» презупція згоди на посмертне вилучення органів для трансплантації наглядно демонструє численну перевагу перших над другими.

Можна сказати, що єдиним аргументом противників презупції виступає необхідність захисту гідності особи і дотримання прав пацієнта, який являється потенційним донором.

Аргументи ж на користь презупції згоди більш різноманітні і багаточисельні – починаючи від сугубо організаційних проблем нестачі часу і закінчуючи завідомо не вигідність такого рішення для благої суспільної мети розвитку трансплантології [3, с. 104].

Науковець І. Сенюта, аналізуючи трансплантаційне законодавство відзначає, що говорити про реформування ще зарано. Україна перебуває у непростих соціально-економічних умовах, спостерігається зростання кількості соціально незахищених верств населення, що може слугувати комерціалізації цієї сфери. А тіло людини та його частини як такі не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди, що чітко передбачено у ст. 21 Конвенції про права людини і біомедицину. Крім цього, ментально, психологічно український народ не готовий до радикальних кроків. Це має бути поетапна зважена державна програма, яка спрямовуватиметься, у тому

числі, й на правопросвітництво, висвітлення позитивів цього методу лікування, що подекуди є єдиним способом врятування життя, зокрема дитини (ця проблема добре відома, зрозуміла лише людям, які зустрілись «обличчям» із хворобою, яку можна вилікувати саме завдяки трансплантації). ...Аналізувати зміни до «трансплантаційного» законодавства, зокрема, в аспекті трансформації презумпцій, ще не на часі, оскільки слід дочекатися проекту, що обов'язково має пройти фахове обговорення, у тому числі громадське [4].

Не всі науковці поділяють думку щодо необхідності реалізації презумпції згоди. Вчені-біоетики вказують, що цю практику необхідно впроваджувати з обережністю. Інакше, зокрема, треба трактувати таз звану передбачувану згоду, згідно з якою держава вважає потенційними донорами всіх за винятком тих, хто заявить про свою незгоду. Ця етична лінія є неприйнятною, оскільки в ній відсутнє чинне висловлення особистої волі [2, с. 591-592]. З етичної точки зору вважається неприйнятною «презумпція згоди», оскільки вважається, що особа повинна свідомо прижиттєво вільно висловити свою думку з приводу можливості потенційно стати донором.

Вилучення органів та трансплантація може бути лише добровільною, що прямо впливає із свободи вибору людини, а також не може мути морально виправданою, якщо донор чи його законні представники не надали згоди на неї у встановленому законом порядку. Найкращим варіантом розв'язання цієї моральної проблеми було б впровадження дієвого інституту обов'язкового декларування волі кожної повнолітньої особи з питання розпорядження тілом після її смерті.

---

1. Дангата Й. Гідність у донорстві органів – збалансування інтересів зацікавлених осіб / Й. Дангата. // Медичне право. – 2013. – №1. – С. 20–31.

2. Згречча Е. Біоетика / Е. Згречча, А. Спаньоло, М. П'єтро. – Львів: Видавництво ЛЮБФ «Медицина і право», 2007. – 678 с.

3. Капитонова Е. А. Правовое регулирование трансплантологии. Монография. / Е. А. Капитонова, О. В. Романовская, Г. Б. Романовский., 2016. – 144 с.

4. Сенюта І. Трансформація презумпції незгоди у презумпцію згоди: ризики і переваги [Електронний ресурс] / І. Сенюта – Режим доступу до ресурсу: <http://www.umj.com.ua/article/46343/transformaciya-prezumpcii-nezgodu-u-prezumpciyu-zgodu-riziki-i-perevagi>.

Шишко В. В.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Купчак М. Я.

старший викладач кафедри права та
менеджменту у сфері цивільного захисту
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

Саміло А. В.

старший викладач кафедри права та
менеджменту у сфері цивільного захисту,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

В умовах сьогодення для українського суспільства особливо гостро стоїть питання подолання правового нігілізму, яке повинне торкатися зміни об'єктивних умов життя суспільства, цілеспрямованої ідеологічної роботи, проведення комплексу соціально-юридичних заходів, спрямованих на створення якісно оновленого соціально-правового середовища та утвердження віри людей у право.

Під правовим нігілізмом розуміють деформований стан правосвідомості особи, суспільства, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів та традицій, однак виключає злочинний намір [4].

В Україні правовий нігілізм набув глобальних масштабів через кількісні коригування правової системи, недосконалість правозастосовного процесу, тривалість впровадження реформ.

Яскравими формами вияву правового нігілізму сьогодні в Україні є:

- негативне ставлення до права та законів;
- навмисне порушення та масове невиконання чинного законодавства;
- порушення прав і свобод громадян;
- видання суперечливих нормативно-правових актів;
- у процесі юридичної практики протиставляється законність і

доцільність;

- неузгодженість гілок влади у проведенні правової політики;
- корупція і організована злочинність;
- неповага до правоохоронних органів.

Задля зміцнення довіри громадян до права, подолання правового нігілізму необхідно підвищити авторитет закону. Досягнути цього можливо за умови, якщо закон:

- 1) відповідає уявленням про справедливість, враховує інтереси громадян;
- 2) враховує передові моральні погляди, важливі національні та історичні традиції, відповідає досягнутому у суспільстві рівню культури;
- 3) має належне матеріальне та організаційне забезпечення;
- 4) відповідає міжнародно-правовим стандартам;
- 5) діє стабільно, а при умові скасування або внесення змін не погіршить юридичний та фактичний стан сумлінних учасників правовідносин.

Такі вимоги до закону сприятимуть зміцненню віри громадян в те, що не людина існує для закону, а закон для людини [3].

Сьогодні суспільство переживає глибоку кризу законності та правопорядку, результатом якої є розквіт правового нігілізму, подолати який можна шляхом:

1. Зміцнення державної дисципліни, що означає дотримання посадовими та службовими особами, усіма громадянами встановленого державного порядку діяльності державних органів, підприємств та установ. Основою дисципліни є суворе дотримання норм чинного законодавства.

2. Боротьба із злочинністю. Саме злочинність є як одним із джерел правового нігілізму, так і його наслідком, формує почуття вседозволеності. Важливою умовою боротьби із злочинністю є її профілактика та запобігання.

3. Підвищення рівня позитивної правової активності громадян, їх правової культури, які полягають у ефективному використанні прав і свобод та добросовісному виконанні обов'язків. Якщо говорити про правову культуру, то вона є результатом процесу правової соціалізації, формами якої є правове виховання.

4. Підвищення вимог до суддів, працівників правоохоронних органів, рівня їх загальної та правової культури, моральних якостей, професійної підготовки.

Подолання правового нігілізму – це складний та тривалий в часі процес. Однак, як не реально позбутися злочинності, так і не

реально цілком подолати правовий нігілізм у суспільстві, проте можливо і просто необхідно звести його до мінімуму.

---

1. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 № 1699-VII.

2. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку "Україна. – 2020" від 12.01.2015 № 5/2015.

3. Тригубенко Г. В. Пріоритетні напрями подолання правового нігілізму в Україні / Г. В. Тригубенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 1. – Том 1. – С. 123–126.

4. Скаун О. Ф. Теорія держави і права. Підручник / О. Ф. Скаун; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

Яремчук В. Д.

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
кандидат історичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ 30–50 РР. ХХ СТ.

Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року громадянське суспільство в Україні було представлене 135 національностями [1, с.114], представники яких жили на її території та були її громадянами; українці склали 77,8% від усього національного складу населення держави. Цей факт засвідчує величезну потребу у проведенні державою вираженої та відповідальної національної політики.

Прагнення втілювати в життя загальнолюдські цінності ще більше підносить роль і значення самотності кожної нації, національно-етнічної групи, численних і нечисленних народів до розуміння їхньої неповторності в сучасній цивілізації, до необхідності їх всебічного розвитку, дає право на переоцінку минулого, яке почасти дало чимало прикладів нехтування законними вимогами цілих націй, спонукає до недопущення викривлень у національному питанні.

У цьому сенсі не позбавлені важливості думки ідеологів українського націоналізму, вчених, громадських діячів, які впродовж свого життя

борилися за утворення національної суверенної держави Україна.

Після тяжкої поразки національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. вони спрямовували свої зусилля на формування національної свідомості українського народу, плекання його історичної пам'яті, утворення національних політичних структур, збереження й розвиток української освіти, відстоювання людської гідності, виховання нових поколінь борців за волю України проти різних окупаційних режимів. Ця праця значною мірою опиралась на доробок цілої когорти політичних лідерів УНР, ЗУНР, провідників ОУН, УВО, українських політичних партій, патріотичних організацій, а також всесвітньо відомих зарубіжних мислителів, які відстоювали права кожної нації, як «найбільшої реальності сучасности».

Ю. Бойко, знаний за кордоном літературознавець, славіст, громадсько-політичний діяч, у своїй книзі «Основи українського націоналізму» зазначав, що «життя не може звестися до одноманітності, біологічна і духовна снага людства творить ненастанно свої родові відмінності. Вже Гете прекрасно розумів, що мрії про мовну всесвітню єдність є утопічними мріями про нездійсненне уодинамітнення життя. І якщо духовий християнський універсалізм не затамував розвитку націй, то тим більше не спроможний цього зробити технічний універсалізм нової доби» [2, с. 57].

Роблячи узагальнення щодо оцінок національного руху в Україні, Ю. Бойко підкреслює, що ворожі стремління логічними аргументами убити в нації її інстинкт життя визначили позицію М. Сціборського: «Український націоналізм вірить у націю і весь концентрат своєї сили вкладає на те, щоб пересякати ціле внутрішнє і духовне її ество вірою в себе, почуттям сили і соборної єдності й ідеєю величності» [3, с. 162].

Історія свідчить, що ніколи, ніхто й ніде не дістав національної незалежності без боротьби. Лише ті нації, що не боялися найбільших тягарів боротьби, визволялися.

Цікавою є думка Ю. Бойка, висловлена у 1951 р.: «Нині Україна живе під знаком революції і довго ще житиме під ним, бо революційний етап включає в себе не лише вибух повстання супроти гнобителів, але й жертвенну й насильну боротьбу супроти ворожої духовости найманця перед революційним вибухом і після нього» [2, с. 74].

Як і в минулому, так і в сучасних умовах актуальними залишаються слова українського вченого щодо тієї сили, яка ніяким чином не хоче втратити своєї зверхності над українським народом: «Ворог багато попрацював над тим, щоб затерти в свідомості нашого народу розуміння відмінності своїх національних інтересів і ідеалів, щоб перетворити нас в

етнографічну масу, яка не має власних цілей і може з довірливістю віддатися опіці «старшого брата»... Любов до своєї нації нерозривно зв'язана із ненавистю до чужинця-поневоловача. «Лиш той ненависти не знає, хто вік нікого не любив», – казала Леся Українка...» [2, с. 79, 81]. Розвиваючи ідею М. Міхновського «Україна для українців», Ю. Бойко наголошує, що: «Лише ті національні меншини матимуть право на Україні мешкати і будуть забезпечені можливостями свого культурно-національного розвитку, які не загрожуватимуть існуванню та скріпленню української самостійної державности та добробуту української нації» [2, с. 85].

Не оминає Ю. Бойко і аналізу державницьких ідей, висловлених його сучасниками. Так, він наводить слова М. Сціборського: «... Справжня сила політичного устрою і тих ідей, що в ньому заложені, найкраще унагляднюється в умовах відповідної свободи – де, при збереженні авторитету влади й її провідної зверхности, забезпечені суспільству необхідні сфери критичного думання, чинної співучасті в державному житті й самовиявлення. У цьому й полягає справжня, глибока ідея правової держави, що, дисциплінуючи громадянина й підпорядковуючи його загальним цілям, водночас не позбавляє його права лишатися індивідуальністю» [2, с. 88–89]. Не позбавлене сенсу і висловлювання Є. Онацького: «... лише свідомі індивідуальної своєї гідности індивіди можуть мати й свідомість національної гідности; не дурно писав В. Соловійов, що «головне нещастя Росії полягало в нерозвиненості особистости, себто, в слабкому розвитку колективного, громадського чуття, бо між цими елементами заходять відносини пропорційности: при зчавленню особистости твориться з людей не суспільність, а отара» [2, с. 90–91].

Окреслення ідеалу людини, як істоти, що вміє шанувати чужу думку і разом з тим не дає себе по-рабському упокорювати, спрямоване на формування повноцінної людини, розвиненої в такому напрямі, готує її до державо творчості. Цю тезу Ю. Бойко підтверджує позицією з «Єретичних думок», надрукованих у «Розбудові нації» – ідеологічному друкованому органі Проводу Українських Націоналістів: «Самостійність будемо мати тоді, коли кожний з нас у своїх найглибших основах зуміє самостійним (не свавільним) бути. Коли кожний зуміє своє обличчя виявити, не порушуючи правди й обличчя іншого... Коли кожний підлеглий буде сам собою, а не тінню начальника свого. Себто, коли зникнуть п'ятолизи й хами. А далі, коли кожний буде приладнювати себе лише до високої ідеї Соборної й Незалежної Держави Української, а не до тих чи інших загальносвітових тезок, дарма, що вони дуже привабливі, чи ще гірше – до лакомства скороминучого» [4, с. 108].

Ю. Бойко, аналізуючи націотворчі процеси, пророче зазначав також на відродженні духовності, яка може прийти там, де повстають великі пориви, велика віра: «В нинішніх умовах джерелом відродження європейської духовності має стати українство, що з силою проявляє в собі динамічні первні, вибухові джерела національної революції, що перманентно триває» [2, с. 119–120]. А щодо європейськості українства, то наголошував: «Україна від правіку в колі європейської цивілізації» [2, с. 121].

---

1. Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / О. Г. Осауленко (ред.). – К. : Держкомстат України, 2003. – 246 с.

2. Бойко Юрій. Основи українського націоналізму / Юрій Бойко. – На Чужині, 1951. – 128 с.

3. Сціборський М. Передпосилка національної революції / М.Сціборський // Розбудова нації. – 1932. – Ч. 7–8. – С.162.

4. Єретичні думки // Розбудова нації. – 1931. – Ч. 3–4. – С.108.

Яремчук С. В.

кандидат історичних наук, доцент

*(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА

Політичний тероризм за своєю суттю є суспільно-політичним явищем, який переслідує ціль створення атмосфери тотального страху серед населення з метою досягнення певних політичних цілей. Він тісно пов'язаний з політичною, економічною, соціальною, правовою, ідеологічною системами суспільства. Є всі підстави говорити про різні аспекти політичного тероризму, а саме: тероризм як тип політичної і правової поведінки, соціально-психологічний стан населення, прояв політичного екстремізму тощо.

Суть політичного тероризму полягає у застосуванні крайніх заходів насильства або погрожування ними з метою залякування політичних опонентів, примусу владних структур до відповідальних дій або ж відмова від них. Тероризм може проявити себе у шантажі державних діячів, убивствах людей та населення, нанесенні їм тілесних ушкоджень, знищенні різноманітних об'єктів (житлових будинків, адміністративних приміщень, транспортних засобів, військових об'єктів), у захопленні

заручників, злочинному втручанні у роботу транспортно-комунікаційної мережі та в інших насильницьких діях.

На думку сучасних науковців, «політичний тероризм – це застосування чи загроза застосування насильства зі сторони особи або групи осіб, діючих як на підтримку, так і проти існуючої влади, коли подібного роду акція спрямована на створення залякуючого впливу на відповідну групу населення, яка чисельно перевищує кількість безпосередніх жертв (тобто осіб, які постраждали в терористичній акції), з метою примусу цієї групи піти на відповідні поступки політичним вимогам, що висуваються терористами» [1, с. 178].

Відзначимо, що до політичного тероризму відносяться як до крайнього засобу досягнення політичної мети в період загострення кризових, конфліктних ситуацій політичного, соціально-економічного характеру. «Необхідність насильства в історії детермінується наявністю протиріччя, яке неможливо вирішити шляхом компромісу між носіями цього протиріччя: державами, класами або окремими особистостями» [2, с. 39]. Таким чином, є підстави стверджувати, що такий вид дій має місце при наявності зіткнення інтересів – конфлікту. З правової точки зору, конфлікт – це процес двостороннього зв'язку суб'єктів, заснований на соціальних протиріччях, що характеризується порушенням або перешкодою в реалізації ними своїх інтересів і є причиною розвитку або кризи суспільних відносин [3, с. 80].

Передумовою виникнення конфліктних ситуацій, як правило, є соціальні протиріччя (порушення заборон, невиконання зобов'язань, зловживання правами, відсутність взаємоповаги до іншої сторони тощо). Форми і методи використання насильства залежать від ступеня інтенсивності суперечностей. Тероризм завжди є крайньою формою насильства, причому, за одних обставин, до нього вдаються «наділені владою», а при інших, – ті, хто «прагне влади».

Необхідно розрізняти терор індивідуальний, який веде боротьбу за владу, і терор класу, який перебуває при владі. «Можливість одних соціальних груп або індивідів впливати владним чином на інших витікає з диференціації усіх людей, які існують в суспільстві, на дві великі групи, одна з яких володіє політичною владою і внаслідок цього домінує, панує над іншими людьми і групами, а останні, які позбавлені влади, вимушені підпорядковуватися першим і виконувати їхню панівну волю. Одні зацікавлені в отриманні влади – інші мріють змінити існуюче становище, досягти перерозподілу влади» [4, с. 72]. Таким чином, конфлікт у формі тероризму завжди має двосторонній характер, який характеризується асиметрією суб'єктів, наявністю домінуючої та підпорядкованої сторони.

Той факт, що за своєю природою політичний тероризм пов'язаний з боротьбою за владу або за збереження влади – безсумнівно. Однак, лише у визначених умовах така боротьба призводить до використання зброї терору. Політичному тероризму притаманна жорстокість, цілеспрямованість і ефективність. Основним об'єктом політичного тероризму є політична влада, як спосіб і засіб панування одних суспільних сил над іншими.

Політичний тероризм – метод боротьби, за допомогою якого ті або інші сили прагнуть досягти певних результатів. Оскільки влада має персоніфікований, конкретно виражений фізичний характер, то її представники зіштовхуються із загрозою насильства. Більшість науковців переконані, що концептуальне вивчення насильства і терору у контексті з моральною складовою дозволяє глибше зрозуміти соціально-психологічні цілі застосування актів насильства і конкретніше зрозуміти логіку дій суб'єктів відповідної дії [5, с. 349–350].

Основною складовою причин виникнення політичного насилля є прагнення до влади, тоді як індивідуально-психологічні особливості їх учасників можна охарактеризувати як дії суб'єктів, що оцінюють поведінку іншого як неприпустиму. За будь-яких умов реальна поведінка партнера для них не вкладається в межі бажаного чи припустимого.

За способами впливу на об'єкт політичний тероризм доцільно поділяти на інструментальний та демонстративний. Суб'єкти інструментального тероризму прагнуть до досягнення змін у владних відносинах шляхом нанесення фізичної шкоди. Демонстративний тероризм має на меті викликати емоційну реакцію у політичних опонентів. Тому одним із аспектів маніпуляції індивідуальною та масовою свідомістю можна вважати психологічний тероризм.

В умовах глобальної інформаційної цивілізації боротьба з політичним тероризмом повинна зосередитись на обмеженні його ресурсів. Ними є всі ті засоби, використання яких забезпечує вплив суб'єкта на об'єкт тероризму. «Ресурси тероризму, – зазначає О. Максимова, – можна поділити на два типи: матеріальні та нематеріальні. Матеріальні ресурси: фінансові, людські, технічні, силові. Нематеріальні ресурси тероризму охоплюють організаційні, інформаційні, психологічні та ідеологічні аспекти. Однак перші і другі настільки пов'язані між собою, що між ними важко провести конкретну межу» [6, с. 54].

Ситуація, коли політична сила вдається до терористичних актів, засвідчує лише про одне – слабкість її політичної позиції, нездатність, неспроможність політичних суб'єктів скористатися легітимними способами політичної боротьби і досягнути мети [7, с. 437].

Одним з важливих чинників у протистоянні між владою і терористами є ЗМІ. Терористам, як правило, необхідна велика аудиторія, тому завдяки увазі мас-медіа відбувається інформаційна легітимізація терористичних організацій.

Влада зацікавлена у тому, щоб ЗМІ не ставали об'єктом маніпуляції, спрямованої на досягнення політичних цілей або застосування методів терору.

Сучасні реалії такі, що проблема дослідження феномена політичного тероризму існує, перш за все, за умов його неоднозначного розуміння. Сьогодні немає чітких критеріїв ідентифікації суспільно-небезпечних діянь, що визначаються як терористичні. Більше того, жодна з теорій тероризму поки що не в змозі дати повну відповідь на питання, які пов'язані з його безпекою. Суспільство повинно проводити виважену політику щодо боротьби з тероризмом взагалі і політичним, зокрема, виробивши чітку програму дій попередження прояву цього небезпечного явища та трансформування його як інтернаціонального явища.

---

1. Канцір В. С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі: філософсько-правовий вимір: монографія / В. С. Канцір. – Львів: Край, 2011. – 558 с.

2. Бліщенко І. Тероризм і міжнародне право / І. Бліщенко, М. Жданов. – М.: Прогрес, 1984. – С. 39.

3. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія // С. В. Бобровник. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2011. – 384 с.

4. Шубін С. П. Психологічні чинники сучасного політичного конфлікту / С. П. Шубін // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету. – 2002. – Т.25. – Вип. 12. – С.72.

5. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: універсальний довідник / В. Д. Яремчук. – Львів : ПП «Видавництво «БОНА», 2015. – 400 с.

6. Максимова О. М. Ресурсна база тероризму в сучасному світовому політичному процесі / О. М. Максимова // Вісник Житомирського державного університету. – 2004. – Вип. 18. – С. 54.

7. Кухта Б. Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни / Б. Кухта, А. Романюк та ін. – Львів: Кальварія, 2003. – 500 с.

Ященко В. А.
професор кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ГУМАНІСТИЧНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ НАРКОПОЛІТИКИ В ПРАВООХОРОННІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Чим зумовлений вибір такої специфічної теми виступу? Перш за все, гостротою цієї проблеми: масштаби наркоманії і пов'язаною з нею наркозлочинності зростають і уже більш як піввіку хвилюють увесь світ. У європейських країнах сьогодні більше двох мільйонів тих, хто регулярно вживає наркотики та двадцять млн. – періодично. В Україні на офіційних обліках знаходиться 145 тис. таких осіб, а неофіційно, чи тих, хто вряди-годи звертається до наркотиків – близько одного мільйона.

Важлива роль у протидії цьому злу відведена правоохоронцям. Тут і вилучення з незаконного обігу десятки тон наркотичних засобів і психотропних речовин, і очищення вулиць та дворів від наркодилерів, і профілактична робота: можна сказати, що цим самим врятовано тисячі життів. Однак слід відверто визнати, що ситуація докорінно не змінюється, і однією з причин є ілюзорне уявлення про те, що основним засобом вирішення проблеми є кримінальне переслідування осіб, які є хворі на наркоманію і причетні до незаконного обігу наркотиків.

У більшості європейських країн уже зрозуміли, що така політика безперспективна: поряд з невірешеністю проблеми наркоманії вона загострює інші соціальні негаразди, призводить до скупчення значної кількості наркозалежних у пенітенціарних установах, зростання там рівня злочинності, розповсюдження ВІЛ-СНІДу (2004 р. – 1900 осіб, 2016 р. – 4140 хворих), інших соціально небезпечних хвороб, порушення прав людини та дискримінація хворих на наркоманію. Тому ці країни пішли дещо іншим шляхом, який виявився і більш гуманним, і більш ефективним. Це створення дійсно сприятливих умов для лікування наркохворих. А саме, більше 50 – 60% з них не бояться звертатися за медичною допомогою. У нас уже ця цифра – від 6 до 15%. Тобто має місце висока латентність захворювань, а боязнь кримінального переслідування змушує приховувати хворобу і тільки погіршувати свій стан.

Дійсно, відповідно до Конвенцій ООН (1961, 1971, 1988 роки)

XIII глава КК України визнає участь у незаконному обігу наркотиків карним діянням. Інакше кажучи, передбачає репресивність заходів. Але в той же час, Конвенції і, відповідно, КК України містять гуманістичну складову, передбачаючи можливість надання медичної допомоги хворим на наркоманію і звільнення від відбування покарання з випробуванням (стаття 75 КК України).

Зокрема, частина 4 статті 309 КК України включає можливість звільнення особи від відповідальності у разі початку нею лікування у медичному закладі. Як свідчить статистика, у 52-55 % випадків при розгляді справ за главою XIII, суди застосовують статтю 75 КК України.

Тобто, Конвенції ООН, український суд розрізняють дві категорії осіб: хворих на наркоманію і тих, хто втягує в наркозлочини, розповсюджує наркотики, є організатором наркобізнесу. Розведення цих двох категорій осіб – важлива гуманістична європейська цінність, що стала сьогодні практикою наркополітики. Це виражається в лібералізації відповідальності за володіння для особистого споживання марихуани і продуктів конопель, впровадженні такої форми лікування, як альтернативи покаранню. Крім іншого, це рішення було продиктовано відносною легкістю придбання цього виду наркотиків, і через масовість – неспроможністю правоохоронних органів змінити ситуацію на краще.

В якості профілактики наркозживання найбільш ефективним виявився метод "інформованого рішення", коли в ЗМІ, на телебаченні і навіть у початкових класах шкіл інформують про негативний вплив наркотиків на організм. Спочатку у реформаторів існувала пересторога, що ці заходи приведуть до сплеску наркоманії. Однак, час показав, що навпаки, відбувається поступове зниження попиту на немедичне вживання наркотиків.

Між тим, наш Кримінальний кодекс далеко не ліберальний, в 2011 р. став навіть жорсткішим у цій сфері: відповідальність за рядом статей була посилена. Але цей захід до зменшення нелегального наркоринку не призвів. Пріоритетним об'єктом кримінального переслідування був і продовжує залишатися хворий на наркоманію, а дійсний винуватець – наркодилер, як правило, уникає відповідальності. За статистикою, у першому півріччі 2016 року за статтею 307 КК України (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів) розпочато 1050 кримінальних проваджень, що на 3,5 тис. менше, ніж за аналогічний період 2015 р., а за статтею 309 КК

України (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту) – 6 тис. проваджень, що на 1,5 тис. більше, ніж у 2015 р.

Між тим, європейський досвід свідчить про наявність значних можливостей, резервів не лише кримінального переслідування хворих, а й гуманізації ставлення до них як з боку медичних, так і правоохоронних органів.

З формальної сторони застосування частини першої статті 309, є дотримання букви закону, з іншої – ці заходи ситуації на краще не змінюють. Очевидно, в оцінку ефективності діяльності правоохоронних органів слід впроваджувати не лише кількісні підходи, а й якісні, що відображають позитивні зміни в наркоситуації: зниження попиту на невідкладне вживання наркотиків, скорочення їх нелегального ринку, а відтак, і зменшення незаконної пропозиції. Таким шляхом йде поліція Чехії, Німеччини, Великобританії, Португалії, Нідерландів, Швейцарії та інших європейських країн.

Я неодноразово, разом з колегами – українськими поліцейськими, відвідував ці країни, знайомився з досвідом роботи поліції і цілком очевидно, що назріла потреба впровадження його перспективних і ефективних складових. Тим більш, що цього сьогодні вимагає і реформа МВС України.

Що цікаво, наприклад, поліція Франкфурта, якій дошкуляли юрби наркозалежних, що збиралися в парку біля європейського Центробанку, тривалий час безрезультатно намагалася вирішити цю проблему кримінальними засобами, а проблема наркоманії у місті була другою після вживання алкоголю і викликала масове незадоволення громадськості, що досаждало і поліцейським. В цій ситуації поліцейське управління виступило з ініціативою застосування не лише кримінально – правових, а й активізації соціальних, медичних заходів. При активному сприянні поліції, у Франкфурті було створено чи не найбільший у Європі центр допомоги наркозалежним відкрито декілька кабінетів безпечного прийому наркотиків, надано матеріальну підтримку учасникам метадонової терапії та інші заходи. В результаті, проблема наркотиків за декілька років відсунулася з другого на чотирнадцяте місце і перестала бути соціально обтяжливою для міста. Це спонукає до того, щоб можливо, і українській поліції більше звернути увагу на соціальну складову своєї діяльності, яка сприятиме і поліпшенню реалізації кримінально – правової функції.

Вважаю, що тут основним напрямком має бути зміна психології у ставленні до хворого на наркоманію, який потребує не засудження, а

медичної, соціальної допомоги, оскільки самостійно вирішити проблему залежності він не може. Не треба забувати, що це теж чиясь дитина, батько чи мати і зовсім не гуманно ламати їм життя колонією. А з іншого боку, непримиренним і навіть жорстким повинно бути ставлення до дилера, для якого наркотики є бізнесом. У зв'язку з цим частину першу статті 309 КК України доцільно відмінити, або значно, до розумних меж підняти граничний рівень невеликої кількості наркотиків, як це зроблено у законодавстві більшості європейських країн. Наприклад, у Чехії гранична кількість марихуани для особистого вживання складає 15 гр., у нас в Україні – 4 гр. Тобто, зберігання невеликої кількості наркотиків без мети збуту перевести зі сфери кримінального діяння у адміністративно – правове правопорушення. Було б доцільно також запропонувати вилучити з Закону України «Про заходи боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин» статті 16-19, які передбачають направлення Національною поліцією хворого на наркоманію на примусове лікування.

Взагалі, вважаю ключовим у питанні гуманізації залишається ставлення до особи правопорушника. Бачити в ньому людину, з'ясувати, що його штовхнуло на порушення закону. Можливо, вживання наркотиків є спробою вийти з критичної ситуації, в якій ця людина опинилась. І з врахуванням усіх цих обставин, приймати рішення про доцільність обмеження свободи людини. Такий підхід, безумовно, буде сприяти і посиленню довіри до Національної поліції, і разом з тим, позитивно вплине на ефективність її роботи.

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права

**ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА
ПРАВОТВОРЕННЯ В
КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

*Тези доповідей, виступів і повідомлень учасників
II-го Всеукраїнського круглого столу
9 грудня 2016 р.*

Упорядник
Д. Є. Забзалюк

Комп'ютерне верстання
В. Д. Яремчук

Художнє оформлення і оригінал-макет
В. Д. Яремчук

Підписано до друку 01.12. 2016.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times.
Друк цифровий. Папір офсетний.
Ум.-друк. арк. __. Наклад 50 прим.
Вид. № __. Зам. № __.

Видавець і виготовлювач
ПП «Видавництво «БОНА»
вул. Наукова, 5, Львів, 79060
Свідоцтво держ. реєстру: ДК №4275
тел.: (032) 240-96-40

